

นำทาง

ทั้งใน

นำทางข้างใน : ประสบการณ์บนเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและเติบโต

สัมภาษณ์ : ภัสนวีจิ ศรีสุวรรณ / ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ

ถ่ายภาพ : ศุภจิต สิงหพงษ์

บรรณาธิการเล่มและพิสูจน์อักษร : เพ็ญศิริ จันทร์ประทีปฉาย

ที่ปรึกษา : นิรมล มุนจินดา / กานน कुมพ์ประพันธ์ / นรรณ วงศ์พิวพันธ์

ศิลปกรรม : ณขวัญ ศรีอรุโณทัย

ออกแบบปก : antizeptic

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กุมภาพันธ์ 2559 จำนวน 1,000 เล่ม

ราคา : 350 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ภัสนวีจิ ศรีสุวรรณ, ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ.

นำทางข้างใน : ประสบการณ์บนเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและเติบโต--นครปฐม :

โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการวิจัยและศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, 2559.

256 หน้า.

1. ผู้นำ-แจ้งจิตวิทยา. I. ศุภจิต สิงหพงษ์, ช่างภาพ. II. ชื่อเรื่อง.

658.409

ISBN 978-974-466-853-0

ผู้นำแห่งอนาคต
Leadership for the Future
Ethical · Collective · Transformative

จัดพิมพ์โดย

โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการวิจัยและศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

999 อาคารประชาสังคมอุดมพัฒน์ ชั้น 4

ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170

โทรศัพท์ : 0-2441-5222 โทรสาร : 0-2441-5223

อีเมล : collectivefff@gmail.com

เว็บไซต์ : <http://leadershipforfuture.com>

เฟซบุ๊ก : โครงการผู้นำแห่งอนาคต Leadership for the Future

© สงวนลิขสิทธิ์โดยโครงการผู้นำแห่งอนาคต

หนังสือเล่มนี้ใช้หมึกพิมพ์ถั่วเหลืองแทนการใช้หมึกที่มีส่วนผสมของปิโตรเลียม เพื่อลดผลกระทบต่อทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

คำนำ

การสร้างการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่มักมีจุดเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงเล็กๆ เสมอ เฉกเช่นเดียวกับเรื่องราวของผู้ว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งสิบสองท่านในหนังสือเล่มนี้ ที่เส้นทางชีวิตของพวกเขาได้ถูกหล่อหลอมผ่านประสบการณ์หลากหลาย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเติบโตทั้งในเชิงความรู้ ทักษะ ความคิด จิตวิญญาณ จนกลายเป็นแรงผลักดันให้ก้าวมาเป็นนักขับเคลื่อนสังคมที่ทำงานเพื่อผู้อื่นอย่างเข้มข้นตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

อย่างไรก็ตาม ภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในของผู้ว่า อันส่งผลให้เกิดพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมภายนอก หรือที่เรียกว่า Transformative Leadership นี้เป็นมโนทัศน์ด้านภาวะการนำซึ่งยังไม่ได้รับการกล่าวถึงในสังคมไทยมากนัก ทั้งที่การเปลี่ยนแปลงภายในหรือการเปลี่ยนแปลงตนเองนี้เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในมิติอื่นๆ อีกมากมาย

สิบสองบทสนทนาในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นดั่งการทบทวนและถอดบทเรียนเกี่ยวกับ Transformative Leadership อย่างเป็นรูปธรรมจากประสบการณ์จริง ผ่านการสนทนาและสะท้อนย้อนมองเส้นทางชีวิตตนเองของผู้ว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมจากหลายภาคส่วน ที่เต็มไปด้วย

เรื่องราวการเรียนรู้และการต่อสู้ช่วยเน้นย้ำให้เห็นถึงผลจากการเติบโตภายในองค์กร การเปลี่ยนแปลงนี้แม้เป็นในระดับปัจเจกบุคคล แต่ก็มีพลังมากพอจะสร้างคุณูปการต่อสังคมในวงกว้าง

โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงและเติบโตของบุคคลทั้งสิบสองท่านนี้จะนำมาซึ่งพลังความหวัง และแรงบันดาลใจ ให้ผู้อ่านมองเห็นศักยภาพอันไร้ขีดจำกัดของตนเองในการเป็นผู้นำสร้างการเปลี่ยนแปลง...ไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่...ล้วนมีคุณค่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

โครงการผู้นำแห่งอนาคต
คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มกราคม 2559

สารบัญ

“ธรรมชาติสอนผมว่า การออกแบบที่ดีต้องตอบ โจทย์ความจริง ละทิ้งมายา”

คคา มหากาย
9

“การเข้าใจตัวเองที่ลึกซึ้ง ที่สุดคือเข้าใจความเป็น เพศของตัวเอง”

จิตติมา ภาณุเดชะ
31

“มนุษย์ทุกคนต้องค้นพบ ตัวเองว่าชีวิตเราเกิดมา เพื่ออะไร”

ชัยวัฒน์ ภิระพันธ์
53

“ชีวิตที่ดีคือการมุ่งพัฒนา คุณภาพชีวิตด้านใน ให้เป็นอารยบุคคลให้ได้”

ประชา ทุดาภูวดี
139

“สิ่งที่มีมากกว่ารายได้ คือความสุขที่ได้รับ”

พยอม อ๋อนสูง
161

“อยากให้ชีวิตที่เหลืออยู่ ทำงานแบบนี้เพื่อพัฒนา ตัวเองและพัฒนาจิตวิญญาณ”

เพ็ญวดี แสงจันทร์
177

“ความรู้สึกว่าชีวิตคือ ความศักดิ์สิทธิ์ทำให้ ผมมองว่าชีวิตทั้งหลาย มีคุณค่าในตัวเอง”

นิตุฬส ังวัญญ
71

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน แต่ละจังหวะชีวิตการทำงานเป็นแรงขับเคลื่อน”

ณาทยา แว่ววิรุคุด
95

“ชีวิตนี้ไม่ว่าจะตาย ตอนไหน ควรใช้เวลาทุกวัน ทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุด”

บุพผาทิพย์ แซ่มนิล
119

“การทำงานอะไรก็ตามจะไม่หนักหนาสาหัสจนเกินไป ถ้าทำให้ชีวิตตัวเองกับชีวิต สาธารณะสมดุลกัน”

เพลินใจ เลิศลักษณ์วงศ์
197

“เราอยากสร้าง นักกายภาพบำบัดที่มี หัวใจความเป็นมนุษย์”

ดร. วรชาติ เอ็ดชมจันทร์
215

“เป้าหมายของเราคือ การเติบโตภายใน ไปพร้อมๆ กับการ ทำงานเพื่อรับใช้ผู้อื่น”

อิชชาน่า คงทรัพย์
235

“ธรรมชาติสอนผมว่า
การออกแบบที่ดีต้อง
ตอบโจทยความจริง ละทิ้งมายา”

คทา มหากายี

กรรมการมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ และเจ้าของโรงแรมพระนครนอนเล่น

วิญชาย ดำรงค์วิญ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

คทา มหากายี เป็นที่รู้จักในแวดวงนักท่องเที่ยว จากบทบาทเจ้าของโรงแรมพระนครนอนเล่นในพื้นที่ย่านเทเวศร์ ที่พาผู้เข้าพักไปสัมผัสประสบการณ์ชีวิตเรียบง่ายและตรงไปตรงมา ขณะที่แวดวงการศึกษา เขาเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ องค์กรที่ยินระยะมากกว่า

สิบปีในการจัดกิจกรรมพาเด็ก ๆ ไปเรียนรู้ความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

แต่ก่อนจะตกตะกอนจนสามารถสื่อสารสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเข้าใจ เส้นทางชีวิตของคหาเคยติด ๆ ขัด ๆ อยู่หลายช่วงวัย เขาเติบโตบนความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับพ่อ พอเข้าสู่วัยหนุ่ม อุดมคติบางอย่างทำให้ปฏิเสธระบบการศึกษา และเมื่อถึงวัยทำงาน เขารู้สึกว่าวิถีชีวิตในแวดวงนี้ออกแบบไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองเป็น

ความคับข้องในเรื่องต่าง ๆ พุ่งกระจายอยู่ในความคิดจิตใจ จนกระทั่งการเดินทางด้วยจักรยานไปยังอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ได้พาเขาไปพบกับ “ครู” ผู้เปลี่ยนความเข้าใจต่อหลาย ๆ เรื่อง...ครูผู้นั้นมีนามว่า “ธรรมชาติ”

คหาเริ่มจากเข้าไปอยู่กับป่าในฐานะผู้สังเกตการณ์ ตามมาด้วยงานอาสาช่วยทำแนวกันไฟ แต่แล้วสภาพภูมิประเทศที่ต่างออกไปจากความคุ้นชินได้สร้างความยากลำบากอันหนักหน่วง เกิดเป็นคำถามว่า หรือแท้จริงแล้วเขาไม่เหมาะกับบทบาทตรงหน้า คิดได้ดังนั้นจึงเปลี่ยนมาทำงานที่ถนัด คือออกแบบกระบวนการเรียนรู้เรื่องธรรมชาติสำหรับเด็ก นำไปสู่การก่อตั้งเป็น “มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์” ในเวลาต่อมา

ควบคู่กับงานมูลนิธิฯ คหายังต้องกลับมาเริ่มต้นกิจการของครอบครัว เขาเปลี่ยนความตั้งใจเดิมของหุ้นส่วนที่ต้องการสร้างหอพักมาเป็นโรงแรมขนาดเล็กชื่อ “พระนครนอนเล่น” ซึ่งมีคาเฟ่แตรกต่างจากโรงแรมในความหมายที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และความต่างนั้นเองได้กลายเป็นโจทย์อันท้าทายอย่างยิ่งในฐานะเจ้าของธุรกิจ

อีกประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและมอบบทเรียนล้ำค่าให้แก่เขาคือการเพิ่มบทบาท “พ่อ” เข้ามาในชีวิต เพราะนอกจากความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว เขายังต้องทำงานกับบาดแผลต่าง ๆ ในวันวานของตัวเองไม่

น้อยทีเดียว

ไม่ว่าจะบทบาทหนึ่งในผู้ก่อตั้งมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ เจ้าของโรงแรมพระนครนอนเล่น หรือพ่อของลูก การเปลี่ยนแปลงจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นกับเขาเป็นผลจากคำสอนของครูที่มีนามว่า “ธรรมชาติ”...คำสอนอันปราศจากภาษา ที่เขาได้มาจากการสังเกตความจริงตรงหน้าด้วยตัวเอง

จากเด็กชายนักประดิษฐ์ สู่นักออกแบบ

ผมเกิดในครอบครัวคนจีน เป็นครอบครัวใหญ่ อยู่ที่ชุมชนสวนอ้อยที่บ้านขายอาหารสดต่าง ๆ ผักสด เนื้อหมู กะปิ น้ำปลา ตอนเช้าจะมีแม่ค้าหาบของมาขายสารพัด ทั้งขนมครก โรตีสวนมจีน ผลไม้ ผมชอบดูบรรยากาศแบบนั้นมากนะ เพราะจะมีเครื่องมือเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับขาย ตู้สี่เหลี่ยมที่มีช่องให้ใส่มะพร้าวเข้าไปแล้วจะได้เนื้อมะพร้าวละเอียดออกมาเพื่อใช้ทำกะทิ เป็นกระบวนการบางอย่างเพื่อให้ได้อะไรบางอย่างออกมา มองย้อนกลับไปคิดว่าตัวเองโชคดีมากที่เกิดทันได้เห็นสิ่งเหล่านั้น เพราะทุกวันนี้อะไร ๆ ก็กลายเป็นสำเร็จรูปไปหมดแล้ว

ผมชอบวาดรูป ชอบงานประดิษฐ์ ชอบงานที่ทำขึ้นมาเอง ตอนเด็ก ๆ ชอบเอาของเล่นสารพัดอย่างมาয়ারวมกัน สร้างบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาใหม่ พอทำสำเร็จจะรู้สึกภูมิใจสุด ๆ ที่ไม่ได้ทำตามที่กล่องบอกไว้ อาจด้วยนิสัยแบบนี้ทำให้ตอน ม.ปลาย ผมเลยอยากเป็นสถาปนิก เลือกสถาปัตย์ไว้อันดับหนึ่ง แต่สอบไม่ติด มาติดอันดับสองคือคณะมัณฑนศิลป์ สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

อหังการที่พังทลาย

ตอนนั้นผมรู้สึกว่่ากำแพงของมหาวิทยาลัยค่อนข้างสูง มีการแข่งขัน เราใช้พลังงานกับมันเยอะ ทำให้พอข้ามไปได้ จะเรียกว่าดีใจหรืออะไรก็ตาม หลายอย่างมันประดังประเดเข้ามามี ผมกลายเป็นเหลิงจนลืมไปว่่าเข้ามาทำไม สมัยเรียนมัธยมเคยอยู่ในกรอบในระเบียบ พอมาเจอการเรียนที่ให้อิสระมากในมหาวิทยาลัยซึ่งเราไม่คุ้นชิน ก็เลยจัดการชีวิตตัวเองไม่ได้ วันๆ เอาแต่ล่ามะเลเทเมา ดูบรูหรี กินเหล้า จะเข้าเรียนก็ต่อเมื่อถึงคราวจำเป็นต้องเข้าจริงๆ สองสามปีแรกผมเรียนแย่มาก นอกจากการเรียนแย่ ตัวตนก็แย่

ที่เป็นแบบนี้เพราะผมไปให้ค่ากับอุดมคติบางอย่างที่คิดขึ้นมาเอง คือย้อนไปตอน ม.ปลาย ผมอ่านหนังสือ *ฉันจึงมาหาความหมาย* พังเพลงในอัลบั้ม *The Wall* ของวงพิงก์ฟลอยด์ มีเพลง “Another Brick in the Wall (Part 2)” พูดเรื่องการต่อต้านระบบการศึกษา ไม่เอาห้องเรียน มีวลิทวิดีโอมีฉากเด็กนักเรียนเอาเก้าอี้ทุ่่มหน้าต่าง จุดไฟเผาห้องเรียนหลาย ๆ อย่างประกอบร่างในตัวผมจนเกิดเป็นคำถามว่่า เรียนไปทำไมวะ ผมโดดเรียนบ่อย ต่อต้านครูเยอะ ปฏิเสธลิ่งที่สังคมยึดถือกัน ปฏิเสธลิ่งที่คนอื่นคิดว่ามันดี เป็นวัยของการปฏิเสธ

พอเข้ามหาวิทยาลัยได้ก็ไปกันใหญ่เลย อาจารย์คนไหนพูดไม่เข้าหูผมด่าเลย ผมไม่ค่อยชอบชีวิตในมหาวิทยาลัย ชอบเป็นบางวิชา รู้สึกว่่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยพูดเก่งมาก แต่ไม่เคยทำอะไรเลย มีแต่ทฤษฎีไม่มีผลงานให้เห็น แต่มีอาจารย์คนหนึ่งที่ผมรู้สึกว่่าเขาเป็นดีไซเนอร์จริงๆ ชื่ออาจารย์เอกรัตน์ วงษ์จริต เป็นอาจารย์พิเศษ เขาพูดไม่เยอะนะ แต่ลิ่งที่เขาพูดมันโดนใจเรา ตอนปี 3 ผมเลยไปฝึกงานกับเขา พอเรียนจบออกมาผมได้เป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยรังสิตก็เพราะอาจารย์คนนี้

สังคมของน้อกอกแบบสมัยก่อนเขาจะมีวันทีน้อดคู้ยเรื่องงานกัน จำได้แม่นเลยว่่าเขาจะนัดกันทุกวันพุธที่สองของเดือน ครั้งหนึ่งผมตามอาจารย์เอกรัตน์ไปด้วย คนในวงน่าจะอายุสักสี่สิบต้น ๆ พวกเขาพูดเรื่องแนวคิดเบื่อกหลังการออกแบบ เป็นเหมือนปรัชญาต่าง ๆ ผมนั่งอยู่ในห้องนั้นสามชั่วโมง สนใจทุกเรื่องทีพวกเขาพูด แต่ผมฟังไม่เข้าใจเลย ทั้งทีพวกเขาพูดเป็นภาษาไทย กลับมาแล้วยังมีน้อกอยู่สามวัน นั้นเป็นเหตุการณ์ซึ่งทำให้ความอหังการทีเคยมีถูกกระตุก ทีเคยคิดว่า “กูเจ๋ง!” ฟังและเทะหมดเลย

ลิ่งทีหลงเหลือมาจากเหตุการณ์นั้นก็คือ การรู้ว่่าตัวเองยังง่อกอยู่ ทำให้เริ่มต้นอ่านหนังสืออีกหลายเล่มในเวลาต่อมา อย่าง *โลกของไซไฟ* เป็นหนังสือเล่มแรกทีอ่านในมหาวิทยาลัยแล้วก็อ่านไม่รู้เรื่องเลย มันพูดอะไรวะ แต่ก็เอาใส่ไปทุกที บอกตัวเองว่่าถึงไม่รู้เรื่องก็ต้ออ่านให้จบ คิดว่่าเหมือนกินยาขม ถ้าแค่นี้ยังอ่านไม่จบ ต่อไปมึงจะทำอะไรได้หนังสือเล่มนี้ทำให้สงสัยว่าระหว่างความจริงกับมายามันขีดเส้นตรงไหน มันทำงานกันอย่างไร มันส่งผลกันอย่างไร และมีผลต่อกระบวนการคิดรูปแบบการศึกษาธรรมชาติในตอนแรก ๆ อย่างเป็นทางการด้วย ทุกวันนี้ผมไปร้านหนังสือเจอเล่มนี้ก็ยังหยิบจับอยู่เลย

คำถามบนเส้นทางการแสวงหา

หลังจากเรียนจบผมไปเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยรังสิตอยู่ช่วงสั้น ๆ แล้วก็เปิดบริษัทเล็ก ๆ ทำงานออกแบบกับเพื่อน มีสังคมที่จักรยานทีไม่ได้ขี่เอาระยะทาง แต่ขี่เอาเรื่องราวระหว่างทาง รุ่นพี่คนหนึ่งชอบพาไปตามชุมชนต่างจังหวัด ซึ่งทีผ่านมาเราไม่ได้สนใจเรื่องพวกนี้หรือ

“การทำงานออกแบบก่อนหน้านี้เราพยายามคัดแปลงความจริงเพื่อให้เกิดรสชาติ เราควบคุมทุกอย่าง ทั้งองค์ประกอบ ฟังก์ชัน แต่พอไปอยู่กับธรรมชาติ แล้วเจอคำตอบว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นมายา เราควบคุมอะไรไม่ได้สักอย่าง ธรรมชาติสอนผมว่าการออกแบบที่ดีต้องตอบใจกับความจริง ละทิ้งมายาและไม่ฟังเพ้อ”

เพราะอยู่ในสังคมเมืองมาตลอด

พอได้รู้จักการทำงานในแวดวงนักออกแบบ ก็เริ่มรู้จักไลฟ์สไตล์มากขึ้น เกิดคำถามบ่อยขึ้น มีหลายอย่างที่ทำให้รู้สึกว่ามันไม่ใช่ตัวเอง ไม่ชอบ เช่น ต้องเป็นผีเสื้อกลางคืนตลอด ไปงานปาร์ตี้ทุก ๆ คืน ผมว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวงานดีไซน์ แต่เป็นเรื่องวิถีชีวิต ผมจึงค่อย ๆ ถอยออกมา โดยยังไม่ได้คิดเลยว่าจะทำอะไรต่อ แต่ตอนหลังผมถึงมาเข้าใจว่าสิ่งเหล่านั้นคือมายา

หลังจากนั้นผมให้เวลากับการที่จักรยานดูชุมชนต่าง ๆ ใช้ชีวิตอยู่ต่างจังหวัดบ่อยขึ้น ปี 2539 ผมกับก๊วนที่จักรยานไปที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เจอลุงคนหนึ่ง (ชาญชัย พิณฑุเสน ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์) ที่ทำงานอยู่กับคนกะเหรี่ยง เขามากินก๋วยเตี๋ยวที่ร้านเพื่อนผม เพื่อนผมเลยเข้าไปคุยด้วย ถามว่าทำอะไรอยู่ที่ไหน ลุงบอกว่าทำงานปลูกต้นไม้ เราเลยไปบ้านแกที่อยู่เนป่า ไปช่วยแกทำงาน ไปกันหลายร้อยคนเลย หลังจากกลับมาผมยังเป็นฟรีแลนซ์

ทำงานออกแบบ แต่เวลาว่างก็เริ่มไปหาลุงแกบ่อย ๆ จากเสาร์-อาทิตย์ ก็เป็นศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ หนึ่งอาทิตย์บ้าง และนานที่สุดก็คือหนึ่งเดือนครึ่ง

ช่วงแรกไปแบบชิล ๆ เลย ดูว่าเขาทำอะไรบ้าง ช่วงหลังพอไปในฤดูแล้งก็มีงานเยอะ ไปช่วยทำแนวป้องกันไฟป่า ครั้งหนึ่งขณะทำงานเจอพื้นที่เป็นทางลาดลงไป กะเหรี่ยงสองคนก็นำหน้าเดินลงไปง่าย ๆ เหมือนเป็นทางราบเลย แต่สำหรับผมมันไม่ง่าย ก็เลยต้องนั่งไถลงไป ผมล้มไถลงจนมีบาดแผลตามตัว ตอนนั้นรู้สึกว๊าก๊ากตายจริง ๆ เลยนะ

ผมมานั่งทบทวนว่าที่เป็นแบบนี้เพราะเราไม่ได้ฝึกการใช้ชีวิตบนภูเขา ถามตัวเองว่าไปทำอย่างอื่นดีกว่าไหม อะไรที่จะช่วยเขาได้ อะไรที่ตัวเองถนัด ในที่สุดผมคิดจะทำละครหุ่นเพื่อสื่อสารเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ ให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ กลับมาชวนเพื่อนที่จักรยานไปช่วยกันทำ เริ่มจากโรงเรียนที่อยู่ตีนเขา จากนั้นก็กลายเป็นค่าย เป็นครั้งแรกที่ซื้อหนังสือชีววิทยามาอ่านเพื่อจะแปลงมาเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ในค่าย

พอทำที่โรงเรียนตีนเขาแล้วก็เริ่มขยับไปโรงเรียนถัดไปที่อยู่ใกล้ ๆ ทำสักสามเดือนต่อหนึ่งครั้ง วันหนึ่งมีนักข่าวชุมชนมาสังเกตการณ์ เขาไม่สนใจว่าเราทำอะไร เอาแต่ตั้งคำถามว่าใครให้มาทำ คำถามเยอะมาก แล้วยังไปกดดันผู้อำนวยการโรงเรียนว่าให้ระวังนะ เหตุการณ์นี้ทำให้อุบัติถึงอุปสรรคบางอย่างในระบบราชการขึ้นมา บางกิจกรรมถูกปฏิเสธไม่ให้ทำ เราเลยคุยกันว่าไม่อยากเสียเวลากับเรื่องนี้ ทำยังไงให้ถูกต้องและคนอื่นตรวจสอบได้ เลยตัดสินใจว่าตั้งเป็นมูลนิธิน่าจะเหมาะสมที่สุด เกิดเป็น “มูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์” ตอนปี 2543

ดอกผลจากการทำมูลนิธิฯ

หลังจากก่อตั้ง มูลนิธิฯ ก็ค่อย ๆ เป็นรูปเป็นร่างชัดเจนมากขึ้น จากเล่นละครหุ่นธรรมดาก็เริ่มมีกระบวนการต่าง ๆ ผมจดจ่อกับมันโดยไม่ได้อคิดเรื่องความมั่นคงเลย ขณะที่คนรอบข้างก็มีคำถามเรื่องความมั่นคง เพราะเราไม่มีรายได้จากการทำมูลนิธิฯ ผมก็ไม่มีคำตอบให้ แล้วจริง ๆ คำถามของเขาก็มีคำตอบในตัวอยู่แล้วด้วย ตอนนั้นผมบอกคนอื่นไม่ได้ว่าจะได้อะไร แต่ผมรู้ว่าตัวเองได้อะไร ผมกำลังเติบโต และเชื่อว่าประสบการณ์จะมีคุณค่าในวันหนึ่ง

เวลาผ่านไปเป็นสิบปีผมถึงค้นพบคำตอบว่าได้อะไร ผมมีลูกตอนปี 2551 และก็นำกระบวนการที่ใช้กับเด็ก ๆ มาใช้กับลูกทั้งหมดเลย คุณย่าเพิ่งจะเห็นภาพว่าได้อะไร มันเป็นกรรมของเรา (ยิ้ม) ผมไม่ได้ตั้งใจจะได้นะ แต่มันคงเป็นดอกผลที่งอกงามขึ้นเองจากสิ่งที่เราทำมาเป็นสิบปี เช่น ลูกผมอยู่กับธรรมชาติได้เนิ่นนาน จะแดด จะฝน จะละ จะเจ็บ จะเดิน ไกล จะยุง จะทาก ไม่เคยมีปัญหาเลย เรามีทักษะพอที่จะพาเด็กไปสู่ธรรมชาติ รู้ว่าตรงไหนควรอยู่ ตรงไหนควรปล่อย เวลาลูกคนโตของผมไปอยู่กับธรรมชาติ เขาจะมีข้อแม้้น้อยมาก ไม่เคยบ่นร้อนทั้งที่อากาศร้อนมาก ทากมาติดที่พุงก็ดึงออกเฉย ๆ โดนยุงกัดก็บอกว่าป้าอย่าไปตียุง เราแค่นิ่ง ทายาก็หาย ซึ่งผมไม่เคยสอนเลย ในทางกลับกันถ้าผมได้เงินจากมูลนิธิฯ ทุกวันนี้เหลือไหม ก็คงไม่เหลือแล้วนะ

“ทุก ๆ อย่างในธรรมชาติมีหน้าที่ของมัน และมันงอกงามทั้งหมด เราเองต่างหากที่ไปแบ่งแยกสิ่งต่าง ๆ ให้อยู่คนละฝั่ง เมื่อก่อนผมเคยคิดว่า ถ้าไม่เหมือนก็ต้องขัดแย้ง แต่ตอนนี้ผมมองว่า ที่ไม่เหมือนกันเพราะเรางอกมาจากดินคนละแบบ ถึงจะแตกต่างกันแต่ก็อยู่ด้วยกันอย่างงอกงามได้ ความคิดเรากำลังงอกงาม ความคิดเขาถึงงอกงาม”

บทเรียนจากธรรมชาติ

ครั้งหนึ่งในช่วงก่อนจะตั้งมูลนิธิฯ ซึ่งเป็นฤดูที่ฝนเริ่มมา งานน้อยลง มีประสบการณ์พิเศษบางอย่างเกิดขึ้นระหว่างผมกับธรรมชาติ ผมนั่งอยู่บนยอดเขาที่ไปดับไฟ มีเตี๊ยกะเหียงและแพนผมนั่งอยู่ด้วย (เงียบนึก) ลมพัดมา ต้นหญ้าพลิ้วไหว บรรยากาศสงบ เบา สบาย อย่างที่เรียกว่า สบายๆ เป็นครั้งแรกที่เกิดความรู้สึกว่าไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว ตอนแรกไม่รู้จะเรียกความรู้สึกนั้นว่าอะไร พอคุยกับหลายคนจึงรู้ว่ามันคือความปีติ ความรู้สึกนี้เป็นต้นทุนและภูมิคุ้มกันสำคัญในการจัดการชีวิตหลังจากนั้น ทำให้เห็นว่าทางไหนคือการเข้าถึงความสุข และทางไหนไม่ใช่ เวลาเจอความรู้สึกด้านลบๆ อย่างการแก่งแย่ง เราจะตั้งใจได้ง่าย ไม่กระหยิ่ม กระหือรืออยากได้ เพราะมีความรู้สึกที่ตรองรับไว้ไม่ให้ลุ่มง่าย ๆ

บทเรียนสำคัญที่ผมได้จากธรรมชาติคือ ธรรมชาติมันสมจริง มันไม่สนว่าเอ็งเป็นใคร มันจัดการกับมายาคติและทำลายเปลือกของเอ็งไปได้หมดเลย ไม่ว่าเอ็งเข้าไปด้วยอหังการแค่ไหน เมื่อเจอไฟ เจอน้ำ เจอภูเขา อหังการจะไม่มีค่าเลย ตอนไปดับไฟป่า ไม่ว่าเอ็งจะอยากช่วยเหลือแค่ไหน แต่ถ้าไม่มีทักษะ เอ็งไม่มีทางทำได้เลย ขนาดว่าใจที่อยากช่วยเป็นใจด้านดีมันก็ยังซัดเลย (หัวเราะ) มันไม่ได้สนใจว่าเอ็งมีความหวังดีด้วยซ้ำไป มันสนแค่ความจริงที่ว่าเอ็งจัดการมันได้หรือเปล่า โลกที่กำลังเจอโคตรสมจริงเลย ไม่มีอะไรที่ไม่ฟังกัซัน ไม่มีอะไรที่ไม่เป็นเหตุเป็นผล แต่ในโลกการออกแบบมันมีบางอย่างให้เคลือบแคลงได้ตลอด

การทำงานออกแบบก่อนหน้านี้เราพยายามดัดแปลงความจริงเพื่อให้เกิดรสชาติ เรามีอำนาจในการควบคุมทุกอย่าง ทั้งองค์ประกอบ ฟังก์ชัน แต่พอไปอยู่กับธรรมชาติแล้วเจอคำตอบว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นมายา เราควบคุมอะไรไม่ได้สักอย่าง มันค่อนข้างซ็อก แต่เป็นการซ็อกในด้านดี

นะ ธรรมชาติสอนบทเรียนใหม่ให้ผมว่า การออกแบบที่ดีต้องตอบโจทย์ความจริง ละทิ้งมายา และไม่ฟุ้งเฟ้อ ทุกวันนี้ผมยังทำงานออกแบบอยู่ แต่ไม่ได้ออกแบบผลิตภัณฑ์แล้ว ผมออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งก็ใช้ทักษะจากที่เรียนออกแบบผลิตภัณฑ์มาผสานกับสิ่งที่เจอในป่า

เวลาเราปฏิสัมพันธ์กับความจริง มันไม่โกหกเรา แต่สิ่งที่เป็นมายา มันไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง สมมุติเราชอบกินเหล้า ความเป็นเรา มันชอบกิน แต่ร่างกายไม่เอาด้วย ไม่อย่างนั้นก็ไม้อ้วก เราชอบดื่ม น้ำหวานเป็นเพราะใจเราที่ชอบดื่ม ถ้ามันดีจริง ร่างกายต้องไปด้วย และไม่เป็นอะไรที่ไม่ดีต่อร่างกาย ร่างกายเรานี่โคตรจริงเลยนะ ความจริงนี่โคตรจริงเลย มันไม่ประนีประนอมกับความชอบของเรา

ธรรมชาติยังสอนผมอีกว่าไม่มีอะไรอยู่โดดเดี่ยวลำพังได้ ซึ่งแตกต่างจากตอนเป็นนักออกแบบ ที่เราเป็นศูนย์กลาง ฉันทคิด ฉันทจึงทำ ผลงานก็ออกมา แต่ในธรรมชาติไม่เป็นเส้นตรง มันเป็นกลุ่ม โหดสุดๆ เลยคือ เสือยังอยู่ตัวเดียวไม่ได้เลย หรือถ้าซอพต์สุดๆ แบคทีเรียก็อยู่โดดๆ ไม่ได้ พอธรรมชาติเป็นต้นแบบ เขาบอกเราว่า เอ็งอยู่คนเดียวไม่ได้ เขาไม่ได้แค่พูดนะ เขายังโชว์ให้เห็นด้วย เราก็ก็นึกอะไรจะเถียง (หัวเราะ)

พออยู่แบบเดียวๆ ไม่ได้ เรื่องต่อมาคือธรรมชาติมีความหลากหลาย แม้ในธรรมชาติจะมีสิ่งๆ ที่ตรงข้ามกันหรือไม่ใช่พวกเดียวกัน เช่น ผู้ล่า-เหยื่อ คนกินอาหาร-อาหาร พืช-สัตว์ แต่ทุกอย่างงอกงามหมด เป็นไปได้ยังไง โคตรเจ๋งเลย ทุกๆ อย่างในธรรมชาติมีฟังก์ชัน มีหน้าที่ของมัน และมันงอกงามทั้งหมด เราเองต่างหากที่ไปแบ่งแยกสิ่งต่างๆ ให้อยู่คนละฝั่ง เมื่อก่อนผมเคยคิดว่าถ้าไม่เหมือนก็ต้องขัดแย้ง แต่ตอนนี้ไม่ใช่ ผมมองว่าที่ไม่เหมือนกันเพราะเราออกมาจากดินคนละแบบเท่านั้น ถึงจะแตกต่างแต่ก็อยู่ด้วยกันอย่างงอกงามได้ ความคิดเราก็งอกงาม ความคิดเขาก็งอกงาม

สิ่งที่ผมเรียนรู้อีกอย่างคือ ธรรมชาติบอกเราว่าทุกอย่างมีความเปลี่ยนแปลง แต่ก่อนผมมักตัดสินสิ่งต่างๆ ชัดเจนว่า อันนี้ใช่-อันนี้ไม่ใช่ แต่ต่อมาผมเปลี่ยนมามองโลกแบบไม่ใช่ขาว-ดำ ใจเย็นพอที่จะเห็นมนุษย์เปลี่ยนแปลง เชื่อว่าไม่มีอะไรหนึ่ง คนแต่ละคนไม่ได้เป็นแบบนี้ตลอดไปจริงๆ ผมก็ยังตัดสินนะ แต่รู้ว่าสิ่งที่ตัดสินเป็นความคิด ไม่ใช่ความจริง เราแยกออกกระหว่างความเห็นกับความจริง พอเปลี่ยนมุมมองเป็นแบบนี้แล้วชีวิตก็มีความสุขนะ

พระบวชเล่น โรงแรมที่ละทิ้งมายา

ผมเคยถามนักธุรกิจใหญ่ๆ ว่าเป้าหมายของธุรกิจคืออะไร เขาตอบว่า กำไร แล้วเติบโต แล้วแตกบริษัท แล้วก็เติบโตไปเรื่อยๆ ธุรกิจแบบนี้สำหรับใครหลายคนอาจเป็นเรื่องท้าทาย แต่สำหรับผม มันน่าเบื่อมาก อยู่แล้วว่าจะทำไปทำไม

พอครอบครัวผมบอกว่าจะทำหอพัก ให้ผมช่วยดูหน่อย ผมดูแล้วรู้สึกว่ามันไม่ใช่แบบที่คิด เลยเสนอไอเดียการทำโรงแรมโดยมีคอนเซ็ปต์พื้นฐานจากสิ่งที่เรารู้มาจากธรรมชาติและการเรียนรู้อื่นๆ เช่น อะไรที่เป็นมายาในกระบวนการทำธุรกิจ ผมเอาออก ตัดสิ่งที่ไม่เห็นด้วยออกไป อย่างทีวี ตู้เย็นเล็กๆ ที่ไว้แช่น้ำไม่ก็ขวด ผมไม่ต้องการทำโรงแรมให้หรูหราเพื่อสร้างประสบการณ์เหมือนผืน

เมื่อเอาความคิดนี้ไปเสนอหุ้นส่วน ผมโดนวิจารณ์ละเลย พวกเขาไม่เข้าใจ แต่ก็ให้โอกาสผมหกเดือน ถ้าไม่โอเคก็เอาคืนนะ ตอนนั้นเราสนใจแต่เนื้อหาของโรงแรม คิดแค่จะทำโรงแรมดี ๆ เดี่ยวคนก็มาเอง แต่พอโรงแรมเปิดเดือนแรกไม่มีคนเข้ามาเลย เพื่อนก็แนะนำให้ไปผาก

เอเจนซี่ ก็ทำตามเขา แต่ก็ยังไม่มีแขกอีก เพราะเราไม่ให้เงิน แล้วจริง ๆ เอเจนซี่ก็ไม่ได้สนใจสิ่งที่เราคิดเลย เขาสนใจแค่ว่าจะให้เงินเท่าไร เอาจะเราเจอโลกแบบนี้ก็แล้ว

ช่วงแรกเอเจนซี่ขอค่าส่งนักท่องเที่ยวมาห้าร้อยบาท ค่าเช่าห้องสมัยนั้นพันสองร้อยบาท เราได้ยื่นแล้วก็ตกใจ เพราะลงทุนตั้งเยอะ แต่ช่วยไม่ได้ เราไม่มีคน ก็ต้องทำ ผ่านไปสักพักเขาก็ไม่ส่งคนมา พอโทรไปถาม คำตอบคือโรงแรมข้างๆ ให้หกร้อยบาท สุดท้ายมันขึ้นไปถึงเก้าร้อยบาท แล้วเราจะไปเหลืออะไร เหนั่งในออฟฟิศได้เก้าร้อย เราทำทุกอย่างได้สามร้อย

พอเอเจนซี่ไม่สนใจสิ่งที่เราทำ แขกที่มากก็ไม่รู้เรื่อง โรงแรมป่วนไปหมดเลย เอเจนซี่รับเงินไปสบายๆ แต่เราต้องมารับกรรม แขกก็รับกรรมด้วย เพราะสิ่งที่โรงแรมเป็นไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เขาต้องการ ที่แรกผมไม่รู้ว่าจะเอเจนซี่จะเป็นแบบนี้ พอรู้ผมเลยขอหยุดสัญญาที่ทำไว้ แต่ก็ไม่ได้เลยต้องยอมระบบนี้ไปหกเดือน หลังจากนั้นก็ไม่ใช้เอเจนซี่อีกเลย เพราะเราไม่เห็นด้วยกับระบบพ่อค้าคนกลาง

แขกคนแรกของโรงแรมเป็นคนสเปน เขาออลังอินเข้ามาเอง ผมเลยบอกเขาว่าให้ช่วยไปเขียนรีวิวในเว็บไซต์ที่สังคมนักเดินทางแลกเปลี่ยนกัน ชอบหรือไม่ชอบได้หมดเลย จากวันนั้นก็ค่อยเป็นค่อยไป จากที่ใช้เอเจนซี่เราเปลี่ยนมาบอกแขกให้ช่วยเขียนรีวิว เอาจบโฆษณาต่างๆ มาใช้เสริมบริการให้แขกที่เข้าพัก ตอนหลังก็มีรีวิวมากขึ้น ค่อยๆ ไปอยู่ในเว็บไซต์การท่องเที่ยว วันแรกที่เข้าไปคืออันดับ 35 จากสี่ร้อยกว่าโรงแรม แล้วก็ขึ้นมาเรื่อยๆ แต่ด้วยคาแร็กเตอร์ของโรงแรมเลยทำให้เติบโตแบบใหญ่ๆ ไม่ได้ เพราะการดูแลจะไม่ทั่วถึง

สิ่งที่ยากคือการยืนยันความเชื่อ ไม่ได้ยากที่คนอื่นเลย ยากที่ตัวเองตลอดกว่าสิบปีที่ผ่านมาหลายครั้งที่คนบอกให้กลับไปใช้เอเจนซี่เถอะ

ช่วงโลว์ซีซั่น ช่วงมีเหตุการณ์บ้านเมือง ที่จ้องมาก็ยกเล็ก เหนื่อยเหมือนกันนะ ทำแล้วต้องมาเริ่มใหม่ หุ่นส่วนและทีมงานก็ถามว่า เอาไหม ไปฝากเอเจนซี่ใหม่ เตรียมข้อมูลมาให้เราเพียบ (หัวเราะ)

ช่วงวิกฤติเรารัดเข็มขัดตัวเอง ประหยัดทุกทาง บอกให้พนักงานแต่ละคนรักษาตัวเองให้รอด ไม่ลดเงินเดือน แต่ไม่มีอะไรพิเศษให้ เราไม่ลดราคา เพราะการใช้กระบวนการเรื่องราคาแสดงว่าราคาที่ผ่านเข้ามาไม่สมเหตุผลผล แสดงว่าเราไม่มีไอเดีย ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นไฮซีซั่นหรือโลว์ซีซั่นราคาก็ไม่แตกต่างกัน เราทำโรงแรมมา เรารู้ว่าต้นทุนไม่ได้ต่างกัน การขึ้นราคาในช่วงไฮซีซั่นมันคือการฉวยโอกาส แล้วเราจะเป็นเพื่อนกันได้ยังไง ถ้าเราฉวยโอกาส สุดท้ายแล้วถ้าไม่มีทางจริงๆ จะใช้ก็ไม่ต่างกัน แต่อย่างน้อยควรได้คิดว่ามีหนทางอื่นอีกไหม ที่ผ่านมาพอเกิดวิกฤติ ทุกคนก็เกิดไอเดียว่าทำแบบนี้ใหม่แบบนี้ใหม่ เราค่อยๆ สะสมประสบการณ์จากวิกฤติมาเรื่อยๆ

เรามีสิทธิ์จะให้ความหมายใหม่ต่อสิ่งที่เราทำได้เองเพื่อให้สอดคล้องกับตัวเรา คำว่าโรงแรม ธุรกิจ เซอร์วิส เราก็ก่อใหม่ ไม่จำเป็นต้องทำให้เป็นแบบที่เคยเข้าใจกัน ที่พูดนี้ไม่ใช่ไอเดียที่คิดขึ้นมา แต่มาจากสิ่งที่เราเชื่อและทำขึ้นมา แล้วพบว่าอยู่ที่เราเป็นคนให้ความหมาย

ด้วยความที่เราชอบเข้าไปยุ่งกับเรื่องที่เป็นมายา โรงแรมพระรณคนอนเล่นเลยตั้งใจใช้เวิร์กชอปเป็นตัวสื่อสาร พาแขกไปเจอประสบการณ์บางอย่างที่คิดว่าจำเป็น คือการทำอะไรด้วยตัวเอง เช่น อาหาร เสื้อผ้า เครื่องหอม เวิร์กชอปที่ดูเป็นศิลปะหัตถกรรมนี้ จริงๆ คือความตั้งใจพาเขาหลุดออกจากมายาในชีวิต

ถามว่าทำไมต้องทำอาหารเอง ทำไมต้องทำเสื้อผ้าเอง เรื่องนี้มันเชื่อมโยงกับการดูแลสิ่งแวดล้อมนะ การบริโภคคือสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อม เราบริโภคในปริมาณที่มากเกินไป ไม่ใช่เพราะหิว แต่เพราะ

อยาก หรือเพราะมันเท่ ทำยังไงถึงจะติดกับมายาได้ ถ้าทำเส้นสปาเกตตี้ เป็น ทำเสื้อผ้าเองได้ อีกหนอยไปซื้อข้างนอก คุณก็ไม่ติดที่แบรนด์แล้ว

เง้าใจความขัดแย้งกับพ่อ

ชีวิตวัยเด็กของผมเติบโตมากับฟ้ําน้ําน้ํา ตอนเด็ก ๆ สนุกกับป้ํา พ่อผมทำงานราชการอยู่ต่างจังหวัด ส่วนแม่เป็นพนักงานอยู่ตามเคาน์เตอร์ในห้างสรรพสินค้า เวลาที่จะอยู่กับผมและน้องไม่ค่อยมี พ่อมาเจอทีก็จะมาพร้อมของเล่น มาพร้อมกับของที่ทำให้เขาเป็นคนพิเศษ ผมกับพ่อห่างกันมาก จนช่วงหลังกลายเป็นความขัดแย้ง

ตอนอายุประมาณเจ็ดแปดขวบ ผมย้ายของเล่นขึ้นมาใหม่ ทำเสร็จก็รีบวิ่งเอาไปให้พ่อดู ตอนนั้นเขาอยู่กับเพื่อน ผมก็ไม่วู้ว่าด้วยความเป็นคนยุคก่อนหรือเปล่า เขาถึงต้องแสดงอำนาจในการควบคุมบ้าน พ่อพูดขึ้นว่า “เนี่ย วัน ๆ มันทำได้แค่นี้” ผมซ็อกแล้วเงียบไปเลยนะ คือไม่เข้าใจสถานการณ์ ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเจอคำพูดแบบนี้ ความเงียบในวันนั้นยังดังอยู่จนทุกวันนี้ จากความสัมพันธ์ระหว่างผมกับพ่อที่น้อยอยู่แล้วเลยกลายเป็นความขัดแย้งมาเรื่อยๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างเราคงจะดีเท่าที่ตีได้ เพราะมีหลายอย่างที่ไม่เข้าใจกันอย่างแท้จริงไปแล้ว ทั้งงานที่เราทำ ช่วงเวลาที่ห่างกัน ทำให้เราทั้งสองต่างสะสมอะไรบางอย่าง พอมาเจอกันอีกครั้ง ผมซ็อกนะ เขาเองก็ซ็อกเหมือนกัน เช่น ผมทำมูลนิธิ เขาถามว่า ทำไปทำไม ทำแล้วได้อะไร

แต่ผมเข้าใจเขานะ ดูจากชีวิตในวัยเด็กของเขา ไม่แปลกใจเลยที่เป็นแบบนี้ มันไม่ใช่ความตั้งใจของใคร องค์กรประกอบและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ทำให้เขาเป็นแบบนี้ ด้วยบริบทที่เขาโตมา มันไม่เอื้อให้เขามีความ

สุขด้วยตัวเองได้เลย มันมีเหตุปัจจัยที่ก่อร่าง แนวพุทธเขาก็สอน ตอนไปอยู่กับธรรมชาติผมเห็นเรื่องนี้ชัด ทุกชีวิตมีเหตุผลในการกระทำของตัวเอง แต่ก่อนเราไม่เข้าใจ เลยโฟกัสที่ตัวบุคคลจนเกิดเป็นอารมณ์ แต่พอตอนหลังคิดได้แบบนี้ ผมก็ไม่มีอารมณ์ ไม่ไปโจมตีตัวบุคคลอีก

ทุกวันนี้ผมคงไม่ไปคิดอะไรกับเรื่องที่ผ่านมาแล้ว ด้วยความแรงของแต่ละฝ่ายที่น้อยลง แม้ไม่ได้สนิทแบบที่พอกับลูกปกติควรจะเป็น แต่ก็ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เราเข้าใจกัน และยังช่วยเหลือกันในเวลาที่ต่างคนต่างลำบาก

ลูก...สิ่งมีชีวิตผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง

เดิมทีผมไม่คิดจะมีลูก พอแต่งงานก็ตกเตียงกันกับแฟน ผมไม่เห็นความมั่นคง กลัวการมีลูกจะเปลี่ยนชีวิตของตัวเอง เลยไม่ยอมมี แต่ผมมารู้สึกว่าคุณค่าความรักของแฟนที่มีให้ผมนั้นมากเหลือเกิน เขาทุ่มเทกับผมมาตั้งแต่ปี 2533 การมีลูกคือสิ่งที่ผู้หญิงต้องการ เราก็ควรมีให้เขา

พอมีลูก ผมเปลี่ยนความคิดเลยนะ รู้สึกว่าดีมากที่มี เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ก่อนหน้านี้ว่าตัวเองคิดเยอะแล้วนะ แต่พอมีลูกความคิดทุกอย่างเป็นที่เป็นทางมากขึ้น ผมทำในสิ่งที่ไม่คิดว่าจะทำได้หลายเรื่อง ทำโดยไม่ต้องคิดเลย เช่น ตอนมีชีวิตอิสระผมจัดการเวลาค่อนข้างยาก แต่พอมีลูก ผมจัดการเวลาได้โดยไม่คิดว่าเป็นภาระ ถ้าวันนี้ทำไม่ได้ พรุ่งนี้ทำได้เลย (ยิ้ม) เรามีตัวเล็ก ๆ ที่ไม่รู้โลกมากกว่าอีกในชีวิตเรามีเส้นเชื่อมโยงหลายเส้น ลูกก็เป็นเส้นหนึ่ง แต่ลูกมีเส้นเดียวที่เชื่อมมาหาเรา ลูกไม่มีเรื่องเที่ยว ไม่มีเรื่องกิน มีแค่แม่กับพ่อ

“หลายสิ่งจากพ่อส่งผลต่อความเป็นพ่อที่ผมเป็นทุกวันนี้ เราอยากทำสิ่งที่เราอยากได้ตอนเด็ก ๆ และอะไรที่เราไม่ชอบ เราสัญญากับตัวเองว่าจะไม่ทำกับลูกซึ่งมันก็ยาก เพราะสิ่งที่เราไม่ชอบนั้นก็กลายเป็นพื้นของเราส่วนหนึ่งด้วย ผมต้องต่อสู้กับมันพอสมควร มันไม่ใช่บทเรียนพ่อแสดตีมาจากที่อื่นเลย แต่เป็นบทเรียนที่เราประสบมา”

ส่วนเรื่องการจัดการอารมณ์ หลายสิ่งจากพ่อส่งผลต่อความเป็นพ่อที่ผมเป็นทุกวันนี้ เราอยากทำอะไรที่เราอยากได้ตอนเด็กๆ และอะไรที่เราไม่ชอบ เราสัญญากับตัวเองว่าจะไม่ทำกับลูก ซึ่งมันก็ยาก เพราะสิ่งที่เราไม่ชอบนั้นก็กลายเป็นพื้นของเราส่วนหนึ่งด้วย พ่อเราถูกปลุกมาแบบนั้น มันก็ทำให้เรามีธาตุนั้น ผมต้องต่อสู้กับมันพอสมควร มันไม่ใช่บทเรียน พ่อแสดนตีมาจากที่อื่นเลย แต่เป็นบทเรียนที่เราประสบมา

ยกตัวอย่างเช่น การจัดการบางอย่างด้วยความรุนแรง ผมบอกตัวเองเลยนะ “มึงสัญญากับตัวเองไม่ใช่หรือว่าจะไม่ทำ” แต่พอถึงจุดที่จัดการอะไรไม่ได้แล้ว สุดท้ายก็ยังทำ ตอนลูกผมอายุสักสามขวบ เขามักก่อกวนโดยไม่มีเหตุผล จะซ้่ายขวานหน้าหลัง เขาปฏิเสธหมดเลย ผมไม่เข้าใจ คืออะไรวะ! ผมจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ จนเปลอติลูก มองย้อนกลับไป มันคงมีสิ่งที่เราถูกปลุกมา พ่อเด็กได้รับการกระทำที่รุนแรง มันมีแนวโน้มว่าจะถ่ายทอดต่อในอนาคต

หลังจากเปลอทำไปแล้วก็เสียใจ เกิดความรู้สึกสะอิดสะเอียนตัวเองเลย ผมพยายามให้อภัยตัวเอง แต่ทำไม่ได้ทันทีหรอก ก็จมอยู่กับความรู้สึกแ่ๆ ที่เรียกว่า “กรรม” ซึ่งเป็นผลที่ได้รับเดี๋ยวนั้น รู้สึกเดี๋ยวนั้นเลย แต่เรากลับไปแก้กรรมไม่ได้หรอก ทำได้แค่ทำเรื่องอื่นให้มันแทรกเรื่องนั้น แล้วหวังว่าความผิดพลาดจะถูกกลบด้วยสิ่งดีๆ ที่ทำให้มากที่สุด จริงๆ ตอนแรกผมไม่ได้ตั้งใจให้อภัยตัวเองขนาดนั้น แต่ผมมีภาระหน้าที่ต้องทำต่อกับเขา ผมต้องดูแลเขาต่อ มันไม่มีทางเลือกอื่น งานนี้เป็นงานแห่งชีวิต เราต้องทำ เราเลิกคิดไม่ได้นะ ผมเลยรู้สึกว้่าต้องจัดการตัวเอง เอาวะ อย่าทำอีกละกัน

ต่อมาผมไปเจอบทความหนึ่ง เขาพูดว้่าเด็กวัยสามขวบจะเริ่มมีตัวตนของตัวเอง ก่อนหน้านั้นเขาเชื่อมโยงกับแม่ตั้งแต่ทางกายภาพในท้อง พอออกมาก็ยังเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณ วันหนึ่งรู้ว้่าไม่ได้เชื่อมโยงแล้ว

ข้างในเขาเจ็บปวด ด้วยความเป็นเด็กเขายังจัดการไม่ได้ เลยแสดงออกมาด้วยการองแ่ ที่แรกผมไม่เข้าใจ เลยลองสัมพันธ์กับความรู้สึกนั้นโดยจินตนาการว้่า ถ้าว้ันใดวันหนึ่งเรารู้สึกไม่เชื่อมโยงกับคนที่เรารักที่สุดในโลก มันจะเป็นยังไง ก็พบคำตอบว้่ามันแ่เหมือนกันนะ พอเข้าใจเท่านั้นแหละ เราก็ยิ่งเสียใจอย่างสาหัสเลย เพราะเราไปสร้างความเป็นพ่อเพิ่มให้คนที่เรารักที่สุดในโลกในขณะที่เขาเจ็บปวดอยู่แล้ว

ตะกอนประสบการณ์

แต่ก่อนด้วยวัยหนุ่ม ผมเป็นคนมีพลัง แต่พลังนั้นที่ม้แ่ง เป็นเหมือนดอกไม้ที่ท้ลาย ถึงแม้จะทำงานสร้างสรรค์ แต่ในนามธรรมมันท้ลาย เป็นการท้ลายในรูปแบบการสร้างสรรค์ ซึ่งเราว้่าไม่ใช่สร้างสรรค์จริงๆ เหมือนมันใช้มายาอยู่ มันเคลือบการท้ลายตัวเองไว้ในงานที่ดูเหมือนสร้างสรรค์

ทุกวันนี้ผมรู้สึกว้่าไม่มีพลังในด้านตัวตนเท่าไร เราสนใจว้่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นคืออะไร สนใจการเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ มากกว่าจะโฟกัสไปที่พลังหรือการเปลี่ยนแปลงของใครคนใดคนหนึ่ง เราก่อนตัวเองออกจากเนื้อเรื่องได้ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มันต้องเกิดอยู่แล้ว เราแค่ทำอะไรบางอย่าง มันถึงจุดที่เหมาะสมแล้วต้องทำ ตัวเราสามารถถอยออกมาได้ ถึงแม้เราจะอยู่ข้างหน้า แต่สิ่งนั้นไม่ได้เกิดเพราะเรา มันเป็นเพราะหลายๆ องค์ประกอบทำให้เกิดขึ้น เป็นความเข้าใจโลกแบบใหม่ เมื่อก่อนเราอาจเห็นตัวเองสว่างขึ้นมาเลยในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มองย้อนกลับไป มันเป็นแค่ความหลงไป

ที่ผ่านมาผมทำเพียงเรื่องเดียว แตกต่างกันที่วิธีการ ทำค่ายก็ใช้วิธี
หนึ่ง อยู่ที่โรงแรมพระนครนอนเล่นก็ใช้อีกวิธี แต่ทั้งหมดมันคือการเชื่อม
โยงโลกข้างนอกและโลกข้างใน โลกข้างนอกก็เป็นไปตามวิถีของมัน แต่
โลกข้างในเราจัดการได้หมดเลย ถ้าโลกข้างนอกและข้างในเชื่อมต่อกัน
ได้ คุณจะมีความสุข วิธีทำให้มีความสุขก็ต้องเข้าใจตัวเอง เข้าใจโลก
ข้างนอก มันจะเกิดการปรับเปลี่ยนเข้าหากันเอง

“การเข้าใจตัวเองที่ลึกซึ้งที่สุด คือเข้าใจความเป็นเพศของตัวเอง”

จิตติมา ภาณุเตชะ

ผู้อำนวยการมูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง

ผู้จัดการแผนงานสร้างเสริมสุขภาพ:ทางเพศ สสส.

กัสนวจี ศรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

จากจุดเริ่มต้นที่เลือกทำงานด้านเด็กและผู้หญิงเป็นอาชีพ เมื่อคลุกคลีแล้วการทำงานอาชีพกับความสนใจส่วนตัวค่อย ๆ หลอมรวมเป็นสิ่งเดียวกัน นับถึงปัจจุบัน จิตติมา ภาณุเตชะ อยู่ในแวดวงนี้มาเป็นเวลาสี่สิบปี จนเป็นเสมือนภาพตัวแทนคนทำงานด้านสุขภาพผู้หญิงไปแล้ว ดังนั้นเมื่อมี

ชาวคราวเกี่ยวกับความรุนแรงและความไม่เสมอภาคทางเพศ เช่น การข่มขืน ท้องวัยใส จึงมักเห็นเธอปรากฏตัวทางสื่อต่างๆ อยู่เสมอ

หลังเรียนจบด้านการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จิตติมาเริ่มต้นทำงานด้านแรงงานเด็ก แล้วเปลี่ยนมาจับงานด้านผู้หญิง ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิสร้างความสำเร็จเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) และผู้จัดการแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จิตติมาให้คำนิยามตัวเองว่าเป็นนักกิจกรรมที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงในสังคม เนื้อหาหลักในการทำงานคือการรู้เท่าทันกรอบความเป็นหญิงชายที่ครอบงำความคิดกระแสหลักในสังคมไทยและสังคมโลก ทั้งยังเป็นรากฐานของปัญหาต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะปัญหาความรุนแรงต่อเด็กและผู้หญิง รวมทั้งสุขภาวะทางเพศ เธอเชื่อว่าความรู้เท่าทันก้าวข้ามกรอบความเป็นหญิงชาย และเข้าใจวิถีชีวิตทางเพศที่หลากหลาย จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลและสังคมในที่สุด

รู้จักตัวเองจากการเรียนรู้พัฒนาชุมชน

การที่เราเข้ามาทำงานด้านเด็กและผู้หญิงไม่ได้เริ่มต้นจากเห็นปัญหาสังคมแล้วทุ่มเทเป็นอาสาสมัคร และไม่ได้มีรากฐานจากอิทธิพลของผู้ชายในครอบครัว เราเกิดและเติบโตในครอบครัวคนจีนก็จริง แต่พี่น้องหกคนเป็นผู้หญิงล้วน จึงไม่มีพี่น้องผู้ชายมาให้เปรียบเทียบ พ่อแม่มีอาชีพค้าขาย ฐานะปานกลาง สิ่งหนึ่งที่ครอบครัวปลูกฝังมาโดยตลอดคือ ที่บ้านไม่มีสมบัติ ต้องเรียนหนังสือ เราจึงมีความเชื่อว่าจะต้องเลือกเรียนสิ่งที่เอาไปประกอบอาชีพได้และเป็นอาชีพที่ตัวเองชอบ ตอนนั้น

อยากทำงานพัฒนาชุมชน เพราะได้แรงบันดาลใจจากการอ่านนิยายของโสภาค สุวรรณ เรื่อง *บุลาภ* ที่นางเอกเป็นพัฒนากร ตอนสอบเข้าเรียนปริญญาตรีก็เลยเลือกพัฒนาชุมชนทั้งหกอันดับ

เราเคยเป็นประธานค่ายอาสาพัฒนาชุมชนของมหาวิทยาลัย สิ่งที่ได้จากการเป็นนักกิจกรรมคือได้ทดลองทำงานบางอย่างกับเพื่อนนักศึกษา มีการปะทะสังสรรค์กับคนที่อยากทำงานทางสังคม โชคดีที่การเรียนพัฒนาชุมชนสี่ปีทำให้ได้รู้จักตัวเองว่าไม่ใช่คนพัฒนาแบบที่ชอบทำงานฝังตัวอยู่ในพื้นที่ การไปอยู่กับคนในหมู่บ้านมันไม่มีระยะห่างซึ่งขัดแย้งกับวิถีชีวิตตัวเองที่เป็นคนเมืองและต้องการพื้นที่ส่วนตัว เมื่อเข้าใจตัวเองแล้วว่าไม่อยากให้การทำงานขัดแย้งกับวิถีชีวิตส่วนตัว ก็เลยเบนเข็มเข้าเมือง

พอเรียนจบก็ทำงานประเด็นแรงงานเด็ก ทำศูนย์แจ้งเหตุและให้ความช่วยเหลือเฉพาะราย ได้เห็นความไม่เป็นธรรมหลายอย่าง ช่วงนั้นเป็นยุคเปลี่ยนผ่านปัญหาแรงงานเด็ก เด็กถูกค้าแรงงานในโรงงานนรกเริ่มไม่ค่อยมี กรมคุ้มครองแรงงานขยับเรื่องนี้เยอะ เริ่มมีมาตรการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ปัญหาเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นการจ้างงานไม่เป็นธรรม การทำงานประเด็นแรงงานเด็กต้องหันมาสู่การพัฒนาศักยภาพเด็กที่เป็นแรงงานมากกว่า ทำงานด้านแรงงานเด็กได้สามสี่ปีก็อยากทำอะไรใหม่ๆ เลยเปลี่ยนมาทำงานด้านผู้หญิง

เรียนรู้รากเหง้าของปัญหาสุขภาพผู้หญิง

ทำงานที่มูลนิธิผู้หญิงช่วงปี 2539-2541 ตอนนั้นเน้นปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง ความรุนแรงในครอบครัว การข่มขืน ช่วงแรกที่

เข้ามาคลุกคลีแล้วรู้สึกอิน เพราะได้ทำความเข้าใจกับสิ่งที่ถูกมองเป็นเรื่องธรรมดา ว่ามันส่งผลกระทบต่อมากมายในชีวิตผู้หญิง ได้เห็นว่ามีการทำร้ายกันได้ขนาดนี้ แค่อามีเชื่อว่าภรรยาเป็นสมบัติของตัวเองก็ถือว่ามิลิทธิทำร้ายตบตี เราารู้สึกว่าผู้หญิงต้องได้รับการปกป้องดูแล รัฐต้องเข้ามาดูแล ต้องจับผู้ชายไปลงโทษ แต่บ่อยครั้งก็สงสัยว่าภรรยาโดนสามีซ้อมแล้วซ้อมอีก ทำไมสักพักก็ดีขึ้นอีกแล้ว ทำให้เราเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงมากขึ้นว่าต้องแก้ไขปัญหามากหลายระดับ เช่น ระดับนโยบายหรือกฎหมาย ส่วนใหญ่เวลาพูดเรื่องนี้เรามักนึกถึงเรื่องทางกฎหมาย ถือเป็นหลักประกันว่าผู้หญิงต้องได้รับการคุ้มครอง ระดับกลไกการให้ความช่วยเหลือและสวัสดิการ ระดับการเยียวยาฟื้นฟูตัวผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ และระดับการให้ความรู้แก่สังคม

ปลายปี 2541 เริ่มทำงานประเด็นสุขภาพผู้หญิงในโครงการรณรงค์เพื่อสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ ขององค์การระหว่างประเทศชื่อ สภาประชากร (Population Council) มีโอกาสทำงานกึ่งนโยบายและงานวิชาการที่ทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาปรากฏการณ์สุขภาพทางเพศกับรากเหง้าวัฒนธรรมทางเพศ ทำให้เห็นสิ่งที่ชี้ว่าอะไรจะอะไรผิดสำหรับหญิงชายอยู่ในสังคมทั่วไปหมด และความคิดความเชื่อของคนในสังคมก็มีผลต่อสุขภาพผู้หญิง โดยเฉพาะสุขภาพทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์

มีข้อเท็จจริงมากมายที่ทำให้เห็นว่ารากเหง้าของปัญหาคือเรื่องเหล่านี้ อย่างตอนทำความเข้าใจเรื่องมะเร็งปากมดลูก ชุดข้อมูลทางการแพทย์คือดูว่าถ้ามีเชื้อเอชพีวี¹ ไปติดตามเนื้อเยื่ออ่อนๆ ก็จะเกิดพัฒนาการโรค เช่น อักเสบ หูดหงอนไก่ และพัฒนาเป็นมะเร็งในที่สุด สิ่งที่ว่าสาธารณสุขพยายามกดดันคือ ทำไมผู้หญิงไม่รักตัวกลัวตาย ทำไมไม่ไป

¹ HPV - Human papillomavirus เชื้อไวรัสชนิดหนึ่งที่เป็นสาเหตุของโรคมะเร็งปากมดลูก

“เมื่อสองปีที่แล้วมีช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญในชีวิต คือเราต้องมารับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการ สคส. มันทำให้เราอยู่กับความกดดันว่ามีภาระบบนบ่าที่ต้องขับเคลื่อนองค์กร แต่พอคิดได้ว่ากระบวนการสำคัญที่สุดในภาวะการนำก็คือ ทำให้ทุกคนรู้สึกว่าตัวเองนำได้ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุด ความกดดันที่แบกรับไว้ในการนำองค์กรก็น้อยลง”

ตรวจ ในขณะที่เราทำงานด้วยความเชื่อว่าถ้าจะทำให้ผู้หญิงมีสุขภาพดีต้องมีแว่นตาความเข้าใจมิติวัฒนธรรมทางเพศซึ่งมีความละเอียดอ่อนต้องเข้าใจว่าสาเหตุที่ผู้หญิงไทยไม่ไปตรวจก็เพราะความอาย รัฐไทยและสาธารณสุขควรทำความเข้าใจมิติเหล่านี้เพื่อปรับปรุงระบบบริการและทำให้พวกเขา รู้สึกมั่นใจว่าสามารถดูแลตัวเองได้ ทำให้พวกเขา รู้สึกสะดวกสบายใจกับเรื่องเพศของตัวเองก่อน ไม่ใช่ไปชู้เขาด้วยมะเร็ง

เคยคุยกับเจ้าหน้าที่สถาบันมะเร็งแห่งหนึ่ง สิ่งที่ได้รับรู้มันสะท้อนว่าเรื่องที่ถูกมองว่าธรรมดา อย่างเรื่องบนเตียง เรื่องผิวเมื่อย กระทบต่อสุขภาพผู้หญิงเยอะมาก เจ้าหน้าที่บอกว่าถ้าใครไม่รู้จะไปหาหนึ่งยางที่ไหน ให้ไปหาที่สถาบันมะเร็ง เพราะสิ่งที่หมอบ่อยในช่องคลอดผู้หญิงที่ไปตรวจภายในคือ หนึ่งยาง โดยผู้หญิงแทบไม่รู้ตัวเลยว่ามันเข้าไปอยู่ได้ยังไง สาเหตุก็คือผู้ชายมีความเชื่อที่ต้องอึดต้องทน และเชื่อว่าถ้าเอาหนึ่งยางรัดอวัยวะเพศจะช่วยให้อึดขึ้น พอดทดลองใช้ หนึ่งยางก็หลุดเข้าไปในช่องคลอดผู้หญิง ทำให้เกิดอาการอักเสบ

การได้ยินเรื่องราวลักษณะนี้บ่อยๆ มันสะท้อนว่าเรื่องเหล่านี้เป็นแกนหลักที่ส่งผลต่อความสุขความทุกข์ในชีวิตคน แต่กลับไม่ได้รับความสำคัญ เราอยู่ในสังคมที่ทั้งผู้ชายและผู้หญิงถูกกดดันเรื่องเพศ สังคมที่ไม่คุยกันเรื่องเพศ เพราะเชื่อว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่เคยมีวงสนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจว่าความคาดหวังเรื่องเพศทำให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพได้อย่างไร หรือทำอะไรจึงจะสร้างทักษะในการใช้ชีวิตให้เป็นสุข ปลอดภัย และเกื้อกูลกันจริงๆ ทั้งเรื่องเซ็กซ์ ความรัก และความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ เมื่อไม่มีการสร้างทักษะก็อาจนำไปสู่การใช้อำนาจข่มขู่และความรุนแรง

รู้เท่าทันกรอบความเป็นหญิงชาย

ภายใต้ภูเขาน้ำแข็งของปรากฏการณ์ปัญหาหลายเรื่องในสังคมมีสาเหตุหนึ่งมาจากกรอบความเป็นหญิงชาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ๆ จนแทบจะเรียกว่าเป็นคุณค่าหลักในตัวมนุษย์ที่มักถูกมองข้าม แท้จริงสิ่งที่แบ่งแยกมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดคือเพศหญิงชาย กรอบความเป็นผู้หญิงผู้ชายบางอย่างเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตัวเองให้เต็มศักยภาพ เช่น กรอบความเป็นชายในสังคมไทยคือความเข้มแข็ง อนุญาตให้ผู้ชายแสดงอารมณ์โกรธ กล่าวหาญ ก้าวร้าว แต่ห้ามแสดงอาการเสียใจร้องไห้ เพราะจะถูกมองว่าอ่อนแอ ส่วนกรอบความเป็นหญิงคือการรักนวลสงวนตัว การมองเห็นกรอบวิเคราะห์เรื่องความเป็นหญิงชายไม่ได้บอกว่าใครผิดใครถูก แต่มันทำให้เข้าใจว่าเรื่องนี้ส่งผลต่อสุขทุกข์ในชีวิตอย่างไร ส่งผลต่อโอกาสและปิดกั้นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตัวเองเรามากน้อยแค่ไหน และทำให้เราเลือกได้ว่าจะใช้ชีวิตอย่างไรให้มีความสุข

เราไม่สามารถเปลี่ยนความคิดกระแสหลักของสังคมได้แบบพลิกฝ่ามือ แต่สิ่งที่จะช่วยเราได้คือ ต้องเท่าทันกรอบสังคมที่มีต่อความเป็นผู้หญิงผู้ชายซึ่งมาพร้อมกับความคาดหวัง เมื่อเท่าทันก็จะรู้ตัว ทำให้มีเป้าหมายว่าจะพัฒนาตัวเองอย่างเต็มศักยภาพได้อย่างไร คนเป็นพ่อแม่ต้องเท่าทันเรื่องนี้ ถ้าไม่เท่าทันจะทำให้ส่งต่อความคาดหวังและความทุกข์ให้ลูกโดยไม่รู้ตัว หรือไปปิดกั้นการพัฒนาตัวเองอย่างเต็มศักยภาพของลูก เช่น มีลูกชายที่สนใจทำอาหารมาก อยากเป็นเชฟ แต่ถ้าพ่อแม่รู้สึกว่าเป็นงานผู้หญิง ก็เท่ากับว่ากำลังปิดกั้นไม่ให้เด็กได้พัฒนาตัวเองหรือเด็กผู้หญิงที่สนใจเครื่องดนตรีกลไกแล้วถูกห้าม เพราะผู้ใหญ่มองว่าเป็นงานผู้ชาย เด็กก็ขาดโอกาสที่จะพัฒนาตัวเอง

ทุกวันนี้เราอยู่ในสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น ต้องอาศัยเครื่องมือที่ทำให้เห็นความซับซ้อนเหล่านี้ และมีทักษะเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ การทำให้เด็กฉลาดรู้เรื่องเพศก็เหมือนความฉลาดรู้ทั่วไป คือต้องรู้จักตัวเอง เข้าใจตัวเอง เข้าใจสังคม และตัดสินใจได้ เราใช้คำถามเพื่อช่วยให้เด็กเท่าทันตัวเองและเท่าทันสังคม แล้วเด็กจะตัดสินใจได้เองว่าจะมีความเสี่ยงอะไรตามมา เขาจะเลือกได้เอง เช่นเวลาสอนเด็กผู้หญิง เราบอกว่าหนูจะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ถ้ารู้ว่าตัวเองชอบแบบนั้น สิ่งที่เราควรรู้คือเราอยู่ในสังคมแบบไหน เราอยู่ในสังคมที่หลายคนไม่สนใจว่าเราชอบหรือไม่ แต่เขาคอยมองและตัดสินว่าคนทำแบบนี้เป็นแบบนี้ เราจะถูกมองว่าแต่งตัวเซ็กซี่ผู้ชายนี้ไม่ใช่เพราะหนูเป็นคนไม่ดี แต่เมื่อต้องอยู่ในสังคมที่ตัดสินคนอื่นและอาจไม่เคารพทางเลือกแบบนี้ เราจะจัดการกับเรื่องนี้ได้อย่างไร

สำหรับตัวเรา เรื่องกรอบความเป็นหญิงชายไม่ค่อยมีผลกระทบแบบชัดๆ เท่าไหร่สัก เพราะเติบโตมาในครอบครัวที่มีผู้หญิงล้วน จึงไม่มีประสบการณ์การถูกปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างลูกสาวกับลูกชาย ส่วนใหญ่จะรู้จักเวลาเพื่อนๆ สะท้อนให้ฟังมากกว่า แต่การได้มาทำงาน

ในประเด็นเหล่านี้ทำให้เราเห็นและอธิบายประสบการณ์เดิม ๆ ได้ชัดเจน และเข้าใจมันมากขึ้น เช่นสมัยเด็ก ๆ เราชอบเล่นกีฬา เวลาเลิกเรียนหรือช่วงวันหยุดก็อยากไปสนามกีฬา พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ไป ทำให้เรารู้สึกว่าไม่ควรไปในสถานที่ที่ผู้หญิงไม่ควรไป เมื่อมาทบทวนก็เข้าใจว่าพื้นที่สาธารณะและกีฬามันเป็นพื้นที่ของผู้ชาย พอบวกกับความห่วงกังวลเรื่องอันตรายทางเพศจึงทำให้เด็กผู้หญิงถูกเก็บไว้ในบ้าน หากมองอีกมุมหนึ่งก็เท่ากับเป็นการจำกัดโอกาสของเด็กผู้หญิง

กรอบคิดเรื่องเพศเหล่านี้อยู่ในสังคมและในตัวเราทุกคน แม้แต่ตัวเองถึงจะทำงานเรื่องนี้มานาน แต่บ่อยครั้งก็หิบบั่นมาใช้มองและตัดสินคนอื่น อย่างเรามีหลานสาวที่เริ่มโตเป็นสาว เขาก็ชอบใส่ชาสั้นตามแฟชั่นสมัยนี้ เรายอมรับว่าตัวเองรู้สึกขัดหูขัดตา เชื่อว่าเคยแผลงแสดงอาการว่าไม่โอเคเท่าไร มันทําให้เห็นว่าแค่เราเท่าทันและเข้าใจกรอบคิดเรื่องเพศในสังคมอย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องมี “สติ” ให้เรียวพที่จะเท่าทันตัวเองในยามแผลง และท้ายที่สุดหากทําไม่ได้ก็ต้องเมตตาตัวเอง เพราะเราก็เป็นผลผลิตหนึ่งในสังคมที่เรา กำลังอยากจะเปลี่ยน

เพื่อนร่วมทาง เธอคือแรงบันดาลใจ

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ค้นพบคือ ถ้าจะเปลี่ยนสังคม อยากสร้างความร่วมมือ และทำงานกับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดให้ได้ คนทำงานต้องเปลี่ยนตัวเอง เปลี่ยนความเชื่อ และเปลี่ยนวิธีทำงานเสียก่อน จุดเปลี่ยนสำคัญของตัวเองคือตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมาเราเริ่มต้นทำงานที่เรียกว่า แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ ที่ใช้กรอบแนวคิดเรื่องเพศภาวะ (gender) และเพศวิถี (sexuality) มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ปัญหาเรื่องสุขภาพทางเพศในสังคม ซึ่งจากกรอบวิเคราะห์เหล่านี้จะต้องทำให้มาเป็นปฏิบัติการทางสังคมให้ได้ เรารู้ว่าการเปลี่ยนมันไม่ได้ง่ายเหมือนพลิกฝ่ามือ จึงใช้วิธีมองใหญ่แต่ทำเล็ก คือเปลี่ยนที่คนเล็ก ๆ การได้เรียนรู้จากชีวิตจริงของผู้คนจำนวนมากทำให้เรามีแว่นตาที่จะมองเห็นความทุกข์ของคนได้ชัดเจน เห็นความซับซ้อนของปัญหามากขึ้น และเห็นตัวคนมากขึ้นกว่าตัวประเด็น ถ้าจะทําให้ทุกอย่างดีขึ้น เราต้องทำงานกับคน และไม่ละเลยคนในสังคม

คนกลุ่มแรกคือคนธรรมดาที่ได้รับผลกระทบ ตลอดการทำงานเรื่องผู้หญิงมาเกือบยี่สิบปี แรงบันดาลใจสำคัญที่ไม่มีวันหมดคือเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงธรรมดาๆ ทุกคนที่เราได้เห็นได้ฟังตอนลงพื้นที่ชุมชน ตอนเป็นกระบวนการในงานฝึกอบรม เราได้ฟังเรื่องราวของผู้หญิงที่ถูกทำร้ายคนที่ก้าวผ่านกรอบความเป็นเพศแล้วชีวิตเปลี่ยน การเปิดพื้นที่ให้คนเหล่านี้ได้เปล่งเสียงทำให้เราได้เรียนรู้ว่านี่คือชีวิตจริงๆ ของคน

คนกลุ่มสองคือคนทำงานประเด็นทางสังคม นักกิจกรรม นักพัฒนา ยุคแรกของงานสุขภาวะทางเพศเราเริ่มจากภาคีเครือข่าย ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า กระบวนการฝึกอบรมหลักสูตรเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดสุขภาวะทางเพศกับการเปลี่ยนแปลงสังคม (Core Sexuality Training) ซึ่งเป็นการพัฒนาร่วมกันระหว่างมูลนิธิสร้างเสริมสุขภาพผู้หญิง (สคส.) กับโครงการผู้หญิงเพื่อสันติภาพและความยุติธรรม โดยมีอวยพร เชื้อนแก้ว ที่ทำเรื่องคนชายขอบและการเปลี่ยนแปลงสังคมจากการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นผู้ออกแบบกระบวนการร่วมกับ สคส. ที่มีประสบการณ์การทำงานเรื่องผู้หญิงและสุขภาพทางเพศ หลักสูตรนี้ใช้เวลาสิบวัน กระบวนการเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เป็นไดอะล็อก (การพูดคุย) เกือบทั้งหมด อาศัยกระบวนการทำให้เห็นตัวเองว่าเราถูกกล่อมเกล่าให้เป็นคนแบบนี้ได้อย่างไร เห็นว่าสังคมบนโครงสร้างอำนาจต่างๆ มีความไม่เท่ากันหลายเรื่อง ทั้งเพศ การศึกษา ชนชั้น และความไม่เท่ากันเรื่องเพศส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนอย่างไร หลักสูตรนี้ทำให้เราได้เพื่อนร่วมทางที่เรียกว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงจำนวนไม่น้อยเลย

เรามีเพื่อนร่วมทางทางความคิดมากขึ้นแล้วไปสร้างเครือข่ายการทำงานของตัวเองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ สิบปีที่ผ่านมา สคส. มีเพื่อนร่วมงานเกือบหนึ่งพันห้าร้อยคน เราใช้กระบวนการให้คนมองเรื่องการทำงานในมุมใหม่ต่อประเด็นความเป็นหญิงชายและเพศวิถี และช่วย

กันค้นหากระบวนการทำงานรูปแบบใหม่ที่จะสานพลังคนในสังคมร่วมกัน ในหลายพื้นที่ที่มีการทำงานชุมชนปฏิบัติการสุขภาวะทางเพศ เราจะเห็นคนที่เป็นพลเมืองตื่นรู้ กลุ่มประชาสังคมที่มีมุมมองเรื่องเพศมุมน่าสนใจ มองว่าเรื่องเพศเป็นธรรมดา เป็นวิถีชีวิต เริ่มคิดว่าควรจะมีการเรียนรู้ให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาทำงานกันเอง แล้วเปิดวงหยิบเรื่องที่เคยถูกมองว่าส่วนตัว เรื่องในครอบครัว มาเป็นประเด็นในชุมชน แบบให้มองเห็นว่ามีเป็นคุณภาพชีวิต ผ่านกระบวนการให้เห็นว่ามันสำคัญต่อตัวเขาเอง จากประสบการณ์เรา คนจะรู้สึกสนุกมากเพราะมันเอาไปใช้ได้ ได้เข้าใจตัวเองมากขึ้น หลังจากนั้นก็ไปคิดว่าจะเปลี่ยนสังคมอย่างไร

คนที่เลือกมาทำงานพัฒนาสังคมในฐานะอาชีพนักพัฒนาต้องเจอกับแรงเสียดทานเรื่องความมั่นคงในอาชีพ ซึ่งเป็นแรงเสียดทานที่เกิดจากทั้งครอบครัวและครอบครัว เมื่อเจอเยอะๆ ก็มีความหวั่นไหว ความลังเล ความกลัวต่ออนาคตของตนเอง แต่คนจำนวนมากก็ยังคงมั่นคงและเลือกเดินบนเส้นทางนี้ เพราะมีความเชื่อว่าจะงานที่ทำนั้นมีประโยชน์และมีคุณค่า กลุ่มคนเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจในการทำงานของเรา เรานับถือใจพวกเขา และเชื่อว่าคนแบบนี้คือข้อต่อสำคัญที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสังคม ขณะที่สังคมกระแสหลักมองการเปลี่ยนแปลงสังคมว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบเชิงโครงสร้าง โดยมองข้ามคนเล็กคนน้อยซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญไป

สคส. ใช้กระบวนการทำให้พวกเขาเห็นว่างานที่ทำมีคุณค่ามีความหมาย พวกเขาคือคนที่มีคุณค่า เป็นส่วนสำคัญ เป็นผู้นำที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมในระดับพื้นที่ซึ่ง สคส. และ สสส. ทำไม่ได้ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเราเป็นผู้สร้างพวกเขา มันเป็นการมองว่าเรามีต้นทุนและโอกาสอะไร ส่วนพวกเขาลงแรงอะไรได้บ้าง แล้วมาเป็นเพื่อนร่วมทางเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

“ประสบการณ์จากการทํางานเปลี่ยนเราจากที่เคยใช้ชีวิตด้วย ‘จ้ํานหัว’ มาใช้ ‘จ้ํานใจ’ มากขึ้น ให้ความสําคัญกับความสัมพันธ์ของคนทํางานและผู้เกี่ยวข้องมากขึ้น และทํางานโดยเน้นกระบวนการมากกว่าผลสําร็จ เราเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้ตัวเองจับเคลื่อนเรื่องเพศในแง่มุมมองภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ได้ดีขึ้น”

คนกลุ่มสามคือคนที่เห็นต่าง เรามองว่าคนที่มีความคิดแตกต่างไม่ใช่เพราะไม่เห็นด้วย แต่เพราะไม่รู้ เช่นเวลามีชาวผู้หญิงถูกข่มขืนจะมีคนบอกว่าเป็นเพราะผู้หญิงนุ่งสั้น ถ้าพวกเราที่ทํางานเรื่องผู้หญิงตัดสินใจกันที่ว่าเขาไม่เข้าใจ ความคิดแบบนี้ใช้ไม่ได้ แบบนี้ก็จบเลย แต่เราจะมองว่าเขาไม่รู้ เขาหลุดจากความหวังใจ เขาเห็นว่าเป็นปัญหาพฤติกรรมบุคคล ถ้าได้เรียนรู้เขาจะเข้าใจว่า ข้อแรก ผู้หญิงไม่ควรถูกทำร้าย สอง สถิติคนถูกข่มขืนโดยคนใกล้ชิดมีถึงเก้าสิบเปอร์เซ็นต์ และสาม การข่มขืนไม่ได้เกิดจากอารมณ์ที่ควบคุมไม่ได้ แต่เกิดจากความเชื่อว่าจะทำได้เพราะอีกฝ่ายมีอำนาจน้อยกว่า การถูกคนใกล้ชิดข่มขืนล้วนเกิดจากการคิดวางแผนไม่ใช่อารมณ์ที่เกิดขึ้นกะทันหัน แต่เพราะเราอธิบายปรากฏการณ์เรื่องเพศด้วยประเด็นทางศีลธรรมมาโดยตลอด เลยไม่เกิดความเข้าใจ

เราไม่ได้ไปล้างสมองใคร แต่ถ้าเขาได้ฟังก็จะหาทางออกร่วมกันได้ เมื่อมีเพื่อนร่วมทางที่เห็นความสําคัญของประเด็น และเห็นว่าสุขภาวะทางเพศเชื่อมโยงกับตัวเขาอย่างไร เห็นเป็นเรื่องการใช้ชีวิต เห็นว่าสิ่งที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางเพศมีรากฐานมาจากความเป็นผู้หญิงผู้ชาย เขาจะมี

แว่นตาอันใหม่ ไม่ว่าจะทําตรงไหนอย่างไร เรื่องนี้จะอยู่ในเนื้อในตัว ด้วยวิธีการทํางานแนวใหม่คือหาเพื่อนหากัลยาณมิตรเพื่อก้าวข้ามข้อจํากัด เราเชื่อว่าจะสามารถเปลี่ยนสังคมด้วยคนเล็ก ๆ แบบนี้

ทํางานด้วยกรอบคิดและมุมมองที่ถูกต้อง

เวลาเราพูดเรื่องการทำงานประเด็นผู้หญิง มันไม่ใช่การเรียกร้องสิทธิอยากได้ใครมีพิเศษกว่าคนอื่น แต่เรากำลังทำให้ทุกคนกลับมามองเห็นความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงในมุมการเข้าใจตัวเอง เข้าใจคนอื่น และเข้าใจสังคม รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่มีการถกเถียงกัน

กระบวนการที่เราเชื่อและได้เรียนรู้คือ การทำให้คนมีความเข้มแข็งภายในจะช่วยให้ออกจากทุกข์ได้ การบูรณาการที่ได้ผลจริง ๆ คือทำให้คนได้มาลงมือทําอะไรบางอย่างแบบมีเป้าหมายร่วมกัน เครื่องมือสําคัญที่ทำให้คนเข้าใจตัวเอง เข้าใจคนอื่น และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมมีทั้งการได้อะลือก สมาธิ สติ และการสื่อสารอย่างสันติ หัวใจของกระบวนการนี้คือต้องให้ความสำคัญกับความเป็มนุษย์ แต่ความเป็นมนุษย์อย่างเดียวไม่พอ เมื่อเห็นอกเห็นใจ เข้าใจเป้าหมายร่วมกันแล้วต้องอาศัยกรอบคิดเพื่อไปให้ถูกทาง เช่นผู้หญิงคนหนึ่งบอกว่ารู้สึกแย่มากครั้งเมื่อถึงเวลาอาหารเย็นที่บ้าน เพราะกรอบสังคมที่คาดหวังว่าผู้หญิงต้องทํางานบ้าน ต้องทําอาหารมันอยู่ในหัวเขา พอจะทําก็รู้สึกแย่มากก็รู้สึกเป็นหน้าที่ เมื่อเข้าใจรากของความไม่พอใจว่ามาจากกรอบคิดมันจึงไม่ใช่อยู่แค่ทําหรือไม่ทํา แต่ทางออกคือต้องคุยกันว่าสามีคาดหวังอะไร ทั้งสองคาดหวังมือเย็นร่วมกันอย่างไร สิ่งที่อยู่ในหัวเป็นการ

เดาบทบาทความคาดหวัง แต่พอมีโอกาสพูดกันมันก็เปลี่ยนตัวเองได้

ช่วงนี้เรื่องห้องวัยรุ่นแม่วัยใสถูกพูดถึงเยอะมาก กระบวนการสำหรับเรื่องนี้คือทั้งกลุ่มเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้ชาย ควรพูดคุยกัน กรอบคิดหรือแนวทางสำคัญคือต้องไม่มองว่าเด็กคือตัวปัญหา ไม่ใช่เรื่องเด็กใจแตกหรือได้รับการเลี้ยงดูไม่ดี แต่เด็กต้องได้รับการโอบอุ้มช่วยเหลือจากสังคม วิธีการสำคัญที่คนทำงานต้องใช้เยอะคือพื้นที่ว่างในใจและการยอมรับความแตกต่าง ทำยที่สุดเวลาทำงานเรื่องเพศในชุมชนเราต้องเชื่อมั่นในฐานความรักและความหวังดีที่ชุมชนมีให้เด็กและเยาวชน หลังจากนั้นเปิดวงพูดคุยเพื่อให้เกิดบทสนทนาในชุมชนเยอะๆ เพราะเราต้องการให้ทุกคนฟังความเห็นที่แตกต่างได้ พอกระบวนการแบบนี้เกิดขึ้นบ่อยๆ ได้สร้างจุดร่วมในชุมชน ได้เห็นวิธีการและมุมมองใหม่ๆ ที่จะทำให้เด็กเข้มแข็ง มีความฉลาดรู้เรื่องเพศมากขึ้น ก็พบว่าส่วนใหญ่เปิดกว้างที่จะพูดคุยกัน

สิ่งสำคัญอีกอย่างคือให้ความรู้เด็กในการเตรียมทักษะชีวิต ติดตั้งมุมมองการรักตัวเอง เห็นคุณค่าตัวเอง การคิดตัดสินใจ และเชื่อมั่นในตัวเองตั้งแต่เด็ก เราเริ่มเห็นว่าการทำงานเรื่องสุขภาพทางเพศไม่ควรเน้นเฉพาะเรื่องข้อมูล ดังนั้นเวลาทำเวิร์กชอปคุยเรื่องเพศกับลูก เราจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่งั้นพ่อแม่จะติดกับดักความคาดหวังและความหวังใยว่าเรื่องเพศเป็นอันตราย นำไปสู่การพยายามหาวิธีป้องกันคืออยู่ให้ห่างไกลและหลีกเลี่ยง แต่ไม่มีเครื่องมือที่ทำให้ลูกปลอดภัยได้

ยกตัวอย่างกระบวนการพูดคุย เช่นเราพูดถึงการสอนทักษะการใช้ถนนอย่างปลอดภัยให้ลูก ในหนังสือก็สอนให้ข้ามถนนตรงทางม้าลายและสะพานลอย พอลูกเริ่มเดินได้ พ่อแม่ก็จูงมือลูกข้ามถนน แต่พ่อแม่รู้มั้ยว่าลูกข้ามถนนตามลำพังครั้งแรกเมื่อไหร่ เช่นเดียวกับเรื่องเพศ รู้มั้ยว่าลูกจะมีประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกเมื่อไหร่ แนนอนว่าเด็กทุก

คนรู้ว่าถูงยงอนนามัยป้องกันโรคได้ รู้ว่าถ้าไม่ยากท้องต้องกินยาคุม และเชื่อว่าเมื่อถึงเวลาก็ใช้เป็น แต่เอาเข้าจริงเด็กไม่มีโอกาสทำความคุ้นเคยกับเครื่องมือเหล่านี้เลย ถ้าคิดอย่างเป็นธรรมคือเรากำลังปล่อยให้เด็กเผชิญสถานการณ์ชีวิตโดยไม่ได้เตรียมพร้อมกันเลย ถึงเวลาเกิดปัญหา เด็กประสบอุบัติเหตุชีวิตในเรื่องเพศ คือถูกข่มขืนหรือไปข่มขืนใคร สังคมก็จะโทษเด็ก นอกจากไม่ช่วยแล้วยังประณาม ผลักเด็กเข้าไปเผชิญปัญหา พอเราทำให้ผู้ใหญ่เชื่อมั่นว่าการฝึกทักษะให้เด็กไม่ใช่เรื่องชีโพรงให้กระรอก แต่เป็นการเตรียมพร้อมให้เด็กฉลาดรู้เรื่องเพศ พวกเขาจะรู้สึกสะดวกสบายใจเรื่องเพศมากขึ้น ถ้าเราทำให้คนเห็นสิ่งเหล่านี้ก็จะเปลี่ยนสังคมได้

นี่คือสิ่งที่เราบอกทีมงานและพ่อแม่ว่าทำไมต้องใช้กรอบคิดและมุมมองที่ถูกต้องในการทำงาน นี่คือนมุมมองที่สำคัญมากต่อการเห็นปัญหาและนำมาสู่ทางออกในการแก้ไขเพื่อทำให้คนมีความปลอดภัยทางเพศ

แต่ถ้ายังทำงานบนกรอบเรื่องตัดสินถูกผิดกับคนที่ประสบปัญหา มันจะ
 แก่ยาก เพราะมันเชื่อมโยงกับการปลูกฝังเยาวชนและเด็ก

สู่การนำที่ไม่น่า

เมื่อสองปีที่แล้วมีช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญในชีวิต คือเราต้องมารับ
 หน้าที่เป็นผู้อำนวยการ สคส. มันทำให้เราอยู่กับความกดดันว่ามีภาระ
 บนหน้าที่ต้องขับเคลื่อนองค์กร จึงง่ายมากที่จะทำให้เรากระโจนไปสู่การ
 มองหาผลสำเร็จโดยไม่นึกถึงกระบวนการ แต่พอคิดได้ว่ากระบวนการ
 สำคัญที่สุดในภาวะการนำก็คือ ทำให้ทุกคนรู้สึกตัวเองนำได้ ทำให้เกิด

“การทำงานประเด็นผู้หญิงและเพศวิถีตลอดยี่สิบปีที่ผ่าน
 มาทำให้เราได้เรียนรู้และเติบโต เราไม่ได้ทำงานเพื่อคนอื่น
 เท่านั้น แต่เพื่อปลดกลาตัวเองด้วย ทำให้เข้าใจตัวเอง
 เข้าใจมนุษย์ และเข้าใจโลกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่
 ยิ่งใหญ่คือการทำงานเพื่อเข้าใจตัวเอง และการเข้าใจตัวเอง
 ที่ลึกซึ้งที่สุดคือเข้าใจความเป็นเพศของตัวเอง”

การมีส่วนร่วมมากที่สุด ความกดดันที่แบกรับไว้ในการนำองค์กรก็น้อยลง
 ภาวะการนำที่ทุกคนช่วยกันจะเกิดขึ้นได้ถ้าแต่ละคนรู้สึกว่าเป็น
 นายของตัวเอง มองเห็นคุณค่าและเป้าหมายในการทำงานอย่างชัดเจน
 และสร้างวัฒนธรรมการทำงานบางอย่างร่วมกัน เช่น การแบ่งปันข้อมูล
 แบ่งปันความยากลำบากและอุปสรรค ที่นี้ประชุมบ่อย เป็นการประชุม
 ปรึกษาหารือและมีโจทย์ให้ช่วยกันออกแบบการทำงาน เราต้องเป็น
 กระบวนกรช่วยให้คนมีโอกาสแลกเปลี่ยนสังสรรค์ แต่ท้ายที่สุดต้องคอย
 เขย่าธงว่าเป้าหมายคืออะไร และบางทีก็ต้องมีการฟันธง

สำหรับเราคำว่า “ฟันธง” จะทำได้ต้องให้เวลากับการปรึกษาพูดคุย
 เยอะๆ ท้ายที่สุดมองว่ามันคือกระบวนการเจรจาและความเชื่อมั่นต่อกัน
 ในภาวะหนึ่งเราต้องเชื่อมั่นในประสบการณ์ ในญาณทัศนะของเรา

และกลุ่ม เช่นเราอาจจะพูดว่า “ขอเน่เรื่องนี เพราะรู้สึกรว่าน่าจะเป็นทางนี้ และมองว่าเคยทำมาแล้วสองสามรอบมันเป็นแบบนี้ และเรามีเวลาไม่มาก จำเป็นจริง ๆ ที่ต้องขอเลือกทางนี้”

การทำงานสุขภาวะทางเพศต้องเจอคนหลากหลายความคิด แม้เป็นสังคมที่มีอำนาจร่วม แต่ต้องเข้าใจว่าแหล่งอำนาจอยู่ที่เรา คนเป็นผู้นำต้องรับรู้ความรู้สึกของคนได้เร็ว มีสติ และเปิดพื้นที่เชื่อเชิญให้พูดคุยกันเยอะ ๆ บ่อย ๆ ไม้จั้นเราจะได้ทีมที่ทำตามความฝันของเรา แต่ทีมไม้ได้ทำตามความฝันของตัวเอง และไม้เห็นคุณค่าของตัวเอง

พวกเราจะมีวาระอัปเดตทุกซ์สุข แต่ต้องสะท้อนความรู้สึกแบบมีวุฒิภาวะ ต้องพยายามใคร่ครวญและทำงานกับตัวเองด้วย เพราะถ้าให้ความสำคัญกับฐานใจมาก มันจะกลายเป็นสิ่งสูงส่งมากกว่าหัว กลายเป็นเรื่องอารมณ์ ใครเศร้ามากกว่าจะได้รับความเห็นอกเห็นใจมากกว่า มันต้องยกระดับเป็นการเรียนรู้ ไม่ใช่ตีโพยตีพาย ท้ายที่สุดจะถามว่าเพราะอะไร ทำไม้ถึงรู้สึกอย่างนี้ เราเข้าใจว่าคุณไม้โอเค และเราขอโทษ...เราพูดขอโทษกับเพื่อนร่วมทีมบ่อยครั้ง ขอโทษที่ทำให้รู้สึกไม้ดี แล้วจะถามว่าถ้าเรามีโจทย์แบบนี้ ครั้งหน้าจะทำอย่างไร

เราไม้สามารถเลือกสังคมที่เราโอเคได้ทุกอย่าง เราต้องเจอกับคนที่เป็นคนจริง ๆ และเราก็มีความเป็นมนุษย์ สิ่งแรกที่ต้องทำคือรู้ตัว บางภาวะไม้ไหวก็ไม้ฝืน ถ้าไม้พร้อมคุยก็ไม้คุย และพบว่าสิ่งที่ช่วยเยอะคือต้องใช้ชีวิตสมดุล แบ่งเวลาทำอะอะไรที่ตัวเองชอบ เช่น ออกกำลังกาย ริงนอน

จากการงานสู่การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

ทุกวันนี้เรานิยามตัวเองว่าเป็นนักกิจกรรมที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงในสังคมในประเด็นที่คนทำงานเชิงสังคมทั่วไปจะมองว่าเป็นประเด็นเย็น คือมุ่งเน้นการช่วยเหลือเยียวยา กับสังเคราะห์เป็นหลัก ไม่เหมือนการต่อสู้กับความยากจน สิ่งแวดล้อม หรือเรื่องแรงงาน แต่เมื่อเราทำ ๆ ไปมันชัดเจนมาก ๆ ว่าเรากำลังทำงานเปลี่ยนแปลงสังคมประเด็นที่ท้ออยู่เป็นงานใหญ่แต่สนุก เราทำเพราะเชื่อมั่นเรื่องการสร้างพื้นที่ การให้โอกาส เชื่อมมันในความเป็นมนุษย์ และพลังการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในคนเล็ก ๆ มีความสุขที่เห็นคนมีความตั้งใจในประเด็นที่สำคัญต่อตัวเอง และถ้าคนอื่นได้มีโอกาสเรียนรู้ เข้าใจ และมองใหม่ มันจะปลดล็อกสำคัญ ๆ ได้

เอาเข้าจริงพอทำงานเรื่องนี้ไปเรื่อย ๆ เราคิดว่าการทำความเข้าใจเรื่องกรอบความเป็นหญิงชาย ความเป็นเพศหลากหลาย เป็นเรื่องเดียวกับการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของเรา เพราะเรื่องเพศเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตมนุษย์ แต่เป็นเรื่องที่ถูกแบ่งแยกไว้ว่าผู้หญิงเป็นแบบนี้ ผู้ชายเป็นแบบนี้ แล้วเราก็ใช้ชีวิตกับมันไปโดยไม่ตั้งคำถามกับสิ่งที่ถูกบอกถูกสอนมา ท้ายที่สุดมันก่อตัวให้เราเป็นคนแบบหนึ่ง แล้วคนแบบนี้ถูกให้คุณค่าว่าดี เช่นเป็นผู้หญิงต้องเรียบร้อย รักษานวลสงวนตัว ขณะที่ผู้ชายเจ้าชู้นิด ๆ จะดูมีเสน่ห์ แข็งแกร่ง แต่แท้จริงแล้วเมื่อถูกหล่อหลอมเยอะ มันก็กลับมาทำร้ายกันได้ เรื่องเพศเกี่ยวข้องกับความรักความสัมพันธ์ เป็นเรื่องใกล้ใจคนมากที่สุด แต่กลับถูกลดทอนให้มองว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและไร้สาระ ถ้าทำให้เห็นว่าเราสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและสงบสุขได้ ไม้ว่าจะเป็นการสัมพันธ์แบบเดี่ยว แบบคู่ หรือคนเพศเดียวกัน มันจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาก

การทำงานประเดิมผู้หญิงและเพศวิถีตลอดยี่สิบปีที่ผ่านมาทำให้เราได้เรียนรู้และเติบโต ทั้งงานและคนที่ทำงานด้วยกันช่วยสอนเรา เราไม่ได้ทำงานเพื่อคนอื่นเท่านั้น แต่เพื่อขัดเกลาตัวเองด้วย ทำให้เข้าใจตัวเอง เข้าใจมนุษย์ และเข้าใจโลกมากขึ้น

เราได้เรียนรู้ว่าคนทำงานเปลี่ยนแปลงสังคมต้องมีฐานความเข้าใจ เรื่องการเปลี่ยนแปลงตนเองและการทำงานด้านในของตนเองเพื่อไปเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยพลังเชิงบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานเรื่องเพศที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นการทำงานกับทัศนคติและมุมมองความคิดของผู้คน คนทำงานจึงต้องเข้าใจตัวเองในเรื่องนี้ก่อน ต้องก้าวข้ามความยากลำบากเรื่องเพศวิถี เช่น เราเป็นผู้หญิงแล้วไม่ได้รับความเป็นธรรม ถ้าเรายังอยู่กับความโกรธจะทำให้ทำงานยาก การทำงานเรื่องเพศคือการทำงานเรื่องตัวเอง และไม่ได้หมายความว่าถ้าเข้าใจแล้วจะหลุดพ้นเลยมีผลอะไรได้ จึงต้องใช้สติกำกับทุกกรณี

ประสบการณ์จากการทำงานเปลี่ยนเราจากที่เคยใช้ชีวิตด้วย “ฐานหัว” คืออยู่กับความคิดวิเคราะห์เป็นหลัก มาใช้ “ฐานใจ” มากขึ้น ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนทำงานและผู้เกี่ยวข้องมากขึ้น และทำงานโดยเน้นกระบวนการมากกว่าผลสำเร็จ เราเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้ตัวเองขับเคลื่อนเรื่องเพศในแง่มุมมองสุขภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ได้ดีขึ้น

ตัวอย่างเช่นทุกวันนี้เราเผชิญปัญหาเรื่องท้องวัยรุ่น ถ้าเราเน้นผลสำเร็จเราก็จะมุ่งไปยังตัวชีวิตทั่วไปในการแก้ปัญหา คือต้องลดอัตราการตั้งท้องของวัยรุ่นอายุต่ำกว่าสิบเก้าปีให้ได้ แต่ในทางปฏิบัติเราไม่สามารถนำวัยรุ่นทุกคนมาสมานกันให้ใช้ถุงยาง ทางที่เราเชื่อคือถ้าเข้าใจเด็กและเห็นว่าเด็กไม่เป็นปัญหา ในอีกสิบปีข้างหน้าสถิติการท้องวัยรุ่นจะลดหรือไม่ ก็ไม่สำคัญเท่ากับคนรอบตัวเด็กเข้าใจเด็ก

ยังทำงานก็ยิ่งเห็นความสำคัญกับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ มีความละเอียดอ่อนมากขึ้น ถ้าใครมาบ่นเกี่ยวกับเรื่องที่มีถูกมองว่าเป็นเรื่องเล็กๆ เช่น ความรัก เรื่องในมุ้ง เรื่องครอบครัว เราจะนั่งลงและตั้งใจฟังอย่างเปิดใจ เพราะรู้ว่ามันเป็นแก่นสำคัญของชีวิตและเป็นเรื่องใกล้ใจ ยิ่งเป็นเรื่องที่สังคมไม่ค่อยรับ เช่นความสัมพันธ์ช้อนหรือนอกใจแฟน ก็มีโอกาสมากที่จะถูกตัดสิน แต่เมื่อเราคุยกับเขาแสดงว่าเขาทุกข์สาหัส และสะท้อนว่าเขาวางใจเรา

สำหรับคนทั่วไปถ้าเห็นว่าผู้หญิงคนหนึ่งมีแฟนแล้วก็มักจะรู้สึกว่าคุณอยู่ได้อย่างไร เป็นเขาเขาจะไม่เลือก แต่สำหรับเราพอทำงานเรื่องนี้เรื่อย ๆ เราจะฟังโดยไม่ตัดสิน มองว่าผู้หญิงคนนั้นอาจมีเงื่อนไขที่ไม่กล้าพูดคุย ถ้าเราเปิดใจรับฟังแล้วจะพบเห็นความซับซ้อนของปัญหา เห็นถึงวิถีคิดในบางแง่มุมที่เราคิดว่ามันเก๋ก๊อลเขา พอเราฟัง เขาจะเห็นชัดเจนขึ้นเองจนอาจไม่ต้องใส่ใจความทุกข์นี้ก็ได้ หรือรู้ว่าจะอยู่กับผู้ชายคนนี้อย่างไรโดยไม่ต้องทุกข์มาก

ท้ายที่สุดพบว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถีและความเป็นหญิงชายไม่มีสูตรสำเร็จหรือคำตอบถูกผิด เราต้องให้ออกาสคนได้พูด และตั้งคำถามให้เขาใคร่ครวญว่าเป้าหมายชีวิตคืออะไร

นี่คือความสนุกในเชิงการพัฒนาตัวเอง แต่ไม่ได้ทำให้รู้สึกว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือสูงส่ง การเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่คือการทำงานเพื่อเข้าใจตัวเอง และการเข้าใจตัวเองที่ลึกซึ้งที่สุดคือเข้าใจความเป็นเพศของตัวเอง นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ “อิน” กับประเด็นนี้ อินเพราะมันคือชีวิตของเราและผู้คน จนทำให้การทำงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตจนถึงทุกวันนี้

“มนุษย์ทุกคนต้องค้นพบตัวเอง ว่าชีวิตเราเกิดมาเพื่ออะไร”

ชัยวัฒน์ ภิระพันธ์

ประธานสถาบันการเรือนรู้และพัฒนาประชาสังคม

หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งบางกอกฟอรัม

ภัสน์วจี ศรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

การใช้ชีวิตทั้งด้านการงานและส่วนตัวอยู่ในแวดวงการเมืองและภาคประชาสังคมมาเป็นเวลานาน และการที่แต่ละคนได้สัมผัสเสาะแค่บางช่วงบางตอนของชีวิตอันหลากหลาย ทำให้น้อยคนนักจะให้คำจำกัดความสำหรับ ชัยวัฒน์ ภิระพันธ์ ได้อย่างครอบคลุม

เคยมีคนเรียกเขาว่า “ไลฟส์ไคล์แอ็กทิวิสต์” หมายถึงนักเคลื่อนไหวด้านเมือง ความรู้ ความคิด การใช้ชีวิต และการเมืองแบบมีอีกชั้น เช่น ชั้นเวทีอภิปราย ซึ่งเขาบอกว่า “นี่คือแบรนด์ของผม”

ชัยวัฒน์เกิดที่นครศรีธรรมราช หลังเรียนจบชั้นมัธยมเขาข้ามน้ำข้ามทะเลไปเรียนต่อในประเทศเยอรมนีกว่าสิบปี จากนั้นกลับมาทำงานเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่นิตยสารการเมืองในช่วงที่ขบวนการนักศึกษาไทยกำลังเข้มแข็ง และระบอบคอมมิวนิสต์กำลังก่อร่างสร้างตัว ระหว่างนั้นเขาใช้เวลาส่วนใหญ่เดินสายสร้างเครือข่ายทางสังคม หวังจะปรับโครงสร้างสังคมแบบถอนรากถอนโคน

ต่อมาเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งบางกอกฟอรัมเพื่อทดสอบความคิดเรื่องพลเมืองตื่นรู้ซึ่งเขาได้สัมผัสและชื่นชมที่เยอรมนี ผลงานโดดเด่นคือการทำโครงการถนนคนเดิน ณ ถนนพระอาทิตย์ จนกลายเป็นแม่แบบของถนนคนเดินทั่วประเทศ และทำโครงการชีวิตสาธารณะ-ห้องถื่นนำอยู่ในฐานะผู้รับผิดชอบชุมชนถึงสามสิบเมือง จึงทำให้เขาเป็นที่รู้จักและโดดเด่นในวงการประชาคม

ปัจจุบันชัยวัฒน์เป็นประธานสถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม การงานหลักคือจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยให้บุคคลค้นพบตัวเอง เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงส่วนบุคคล อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมในที่สุด ถือเป็นงานที่ตอบโจทย์กับเป้าหมายในชีวิตของเขา คือการเปลี่ยนแปลงสังคมนั่นเอง

จิตวิญญาณอันเปิดกว้างและรักความยุติธรรม

ผมคิดว่าประวัติศาสตร์หรือพื้นที่ที่เราเกิดมีความหมายต่อบุคคล ความมีชีวิตชีวาของวัฒนธรรมแต่ละสังคมที่สืบทอดยาวนานจะผูกพันกับปัจจุบัน ดูได้จากประเทศจีนซึ่งถือเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานระดับต้นของโลก ยาวนานกว่าโรมัน กรีก หรืออารยธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมอินคา มาชา อียิปต์ แต่อารยธรรมโบราณเหล่านั้นหายไปเลย ขณะที่วัฒนธรรมจีนยาวนานไม่เคยหยุดนิ่ง ความรู้และหลักปรัชญาที่ถูกนำมาใช้อยู่ อย่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนบอกว่า “เรานำอดีตมารับใช้ปัจจุบัน” โดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เราเสพมัน เราหายใจเอามันเข้าไป ผมอยากจะทำว่ามันเป็นระดับจิตวิญญาณที่อยู่ในตัวผม

ผมเกิดที่นครศรีธรรมราช นคร เป็นหัวเมืองใหญ่ มีบทบาททางพุทธศาสนา ในอดีตเป็นเมืองท่าติดต่อกับต่างชาติกับต่างประเทศ เมืองที่สัมผัสกับโลกตลอดเวลาจะทันโลกและเปิดกว้าง ผมสังเกตเห็นบุคลิกแบบนี้ในคนยุโรปที่อยู่ตามเมืองท่า ฮัมบูร์ก อัมสเตอร์ดัม อังกฤษ คนอังกฤษมีบุคลิกความเป็นประชาธิปไตย คนนครฯ ก็เหมือนกัน คนนครฯให้ความสำคัญกับการรู้เท่าทันโลก อยากจะทันสมัย รับไม่ได้ถ้าตัวเองโง่ไม่รู้ไม่ทันเพื่อน ช่างกันให้ตายเสียดีกว่าโดนเพื่อนหลอก แม้กระทั่งในวงการแพทย์ต้องคุยโม้โอ้อวดกันตลอดเวลา คุยตั้งแต่เรื่องระดับโลก เป็นอะไรที่ต้องโชว์ คนนครฯ รักอิสระ คนรุ่นทวดปู่ย่าตายายจะเล่าเรื่องพวกนี้ให้ฟัง ในหนังตะลุงก็เล่าเรื่องความเป็นคนนครฯ ที่ไม่ยอมให้ใครกดขี่ข่มเหง ไม่ยอมสยบต่ออำนาจความไม่เป็นธรรม จะเห็นว่าเวลากรุงศรีอยุธยาผลิตแผ่นดิน นครศรีธรรมราชก็จะขอเป็นอิสระ จนมีคำพูดว่า “ไม่รบ นาย ไม่หายจน”

มีเหตุการณ์ในวัยเด็กที่สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะแบบนี้ของเมืองซึ่ง

ถ่ายทอดมายังตัวผม จำความได้ว่าไปงานเลี้ยงของญาติ เราถูกจัดให้หนึ่ง
อยู่ในที่ที่ไม่ควรนั่ง เราเป็นครอบครัวขุนนางบ้านนอกตกยาก เป็นพวก
รับราชการ ผมไม่ชอบเลย ผมต้องการความเสมอภาค ต้องมีเกียรติตาม
สถานะที่ควรเป็น

ผมอยู่ในสิ่งแวดล้อมของครอบครัวใหญ่ที่มีสามครอบครัวอยู่ใน
อาณาเขตเดียวกันรวมกันเป็นร้อยชีวิต มีครอบครัวที่ส่งเสริมให้รักการอ่าน
ผมชอบอ่านหนังสือเกี่ยวกับความเสมอภาค นิยายโบราณจะมีเรื่องแบบ
นี้ พระเอกไม่ยอมสยบให้แก่ความไม่ยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำ หนังสือ
ที่อ่านครั้งแรกและอ่านจนจบคือ *สามก๊ก* ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
อ่านแล้วชื่นชมบุคลิกตัวละคร ชอบกวนอู จูล่ง และชอบขงเบ้งมากที่สุด
ขงเบ้งอยู่ในดวงใจเพราะเป็นคนฉลาด อ่านจบครั้งแรกตอนอายุเจ็ดขวบ
อ่านบ่อยหลายครั้ง แต่จำไม่ได้ว่าอ่านกี่ครั้ง

ค้นหาความหมายของชีวิตจากหนังสือ

หลังเรียนจบชั้นมัธยม ผมสอบเข้ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้
แต่แม่กักตุนส่งไปเรียนที่เยอรมนี โชคดีที่ได้ไป ไม่อย่างนั้นจะมีชีวิตอีก
อย่าง ผมไปเยอรมนีตอนอายุสิบแปด เป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ มันเป็นการ
เปิดโลก เพราะช่วงนั้นเป็นยุคที่คนยุโรปและอเมริกาค้นหาความหมายของ
ชีวิต เป็นคนรุ่นเบบี้บูมที่ไม่ได้ล้มรสสงครามและความยากลำบาก สบาย
แล้วจึงแสวงหาความหมายของชีวิต ไม่พอใจนโยบายอเมริกาทั้งระเบิด
เวียดนาม เกิดการต่อต้านสงคราม ทำให้เกิดขบวนการสันติภาพที่เป็น
รากฐานพรรคกรีนในเยอรมนี เกิดขบวนการลัทธิสตรีและความเสมอภาค
เมื่อเอาชนะระบบทุนนิยมไม่ได้ ความใฝ่ฝันแบบยูโทเปียมันเป็นไปได้

“ผมชอบเรียนปรัชญาและการเมือง แต่พ่ออยากให้เป็น
วิศวกรเพราะเป็นอาชีพทำรายได้ในสมัยนั้น ผมเลย
เลือกเรียนบริหารธุรกิจโดยมีพื้นฐานเศรษฐศาสตร์
แต่มันไม่ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับความหมายของชีวิต
ทำให้ต่อมาผมทั้งการศึกษาตอนเรียนปริญญาโท
สิ่งที่ทำให้ตัดสินใจเช่นนี้เพราะการค้นหาความหมาย
ของชีวิตจากหนังสือ”

ไม่ได้ ก็ปรับไปซื้อสินค้าโลกที่สาม ทำให้เกิดความคิดเรื่องแฟร์เทรด การ
พัฒนาเรื่องระบบนิเวศค่อยๆ เกิดขึ้น แล้วก็ค้นหาความคิดด้านใน เป็นยุค
ที่ตะวันออกและตะวันตกมาเจอกัน เริ่มจากโยคะแล้วก็พุทธศาสนา เช่น
เดอะบีเทิลส์ไปอินเดีย เซอเกียม ตรุงปะ เขียนหนังสือ *ซัมบาลา* ตัวอย่าง
คนรุ่นนี้คือ ฟริตจอฟ คาปรา ที่เขียนหนังสือ *แต่แห่งฟิสิกส์* เทพเจ้าคน
รุ่นผมคือ แฮร์มันน์ เฮสเซ มีอิทธิพลเยอะ โดยเฉพาะประเทศที่พูดภาษา
เยอรมัน อิทธิพลมาร์กซิสต์ก็มาแรง

ผมชอบเรียนปรัชญาและการเมือง แต่พ่อไม่อยากจะเรียน พ่อ
อยากให้เป็นวิศวกรเพราะเป็นอาชีพทำรายได้ในสมัยนั้น ผมเลยเลือก
เรียนบริหารธุรกิจโดยมีพื้นฐานเศรษฐศาสตร์ แต่มันไม่ได้ให้คำตอบ
เกี่ยวกับความหมายของชีวิต ทำให้ต่อมาผมทั้งการศึกษาตอนเรียน
ปริญญาโท เพราะมันไม่มีความหมายแล้ว ผมไม่ยอมให้ตัวเองกลับ

ไปสู่โลกระบบทำมาหากินอย่างทุนนิยมอีกเลย สิ่งที่ทำให้ตัดสินใจ เช่นนี้เพราะการค้นหาความหมายของชีวิตจากหนังสือของ แฮร์มันน์ เฮสเซ่ หนังสือ *สัทธาณะ* มีอิทธิพลสูงสุด ต่อมาหนังสือของ อีริค ฟรอมม์ นักจิตวิทยาที่เอาความคิดของมาร์กซ์มาผสมผสาน ชื่อหนังสือ *The Art of Loving*¹ พูดถึงการค้นหาคุณค่าความหมายของชีวิตที่ต้องการมีหรือต้องการเป็น และ *The Road Less Traveled* ของ สกอตต์ เพคต์ ที่ต่อมา วิทยากร เชียงกูล นำมาแปลฉบับภาษาไทยในชื่อ *บทเรียนชีวิตที่จิตแพทย์อยากบอกให้โลกรู้*

ชีวิตเปลี่ยนเมื่อมองเห็นความงามของดอกหญ้า

นอกจากหนังสือจะเป็นส่วนสำคัญที่ค่อย ๆ บ่มจนถึงจุดระเบิดแล้ว มีจุดเปลี่ยนอีกครั้งตอนเรียนอยู่ระดับปริญญาโท วันหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิปี 2512 ผมกำลังเดินจากบ้านไปมหาวิทยาลัย วันนั้นแดดสวยเป็นพิเศษ อากาศดีเหลือเกิน ไม่น่าไปฟังเล็กเซอร์ เลย์โอดเรียน นั่งอยู่ในสวนสาธารณะที่เคยเดินทุกวัน ชื่นชมธรรมชาติ มีความสุขมากเลยเอนตัวลงนอน มองท้องฟ้าสีครามผ่านดอกหญ้า ดอกหญ้าสีเหลือง ก้านสีเขียว สวยงามมาก มันคือดอกแดนดิไลออนหรือเขี้ยวราชสีห์ในภาษาเยอรมัน ภาพที่เห็นทำให้ผมเข้าใจว่าคำว่า “ปิติ” คืออะไร มันเหนือความสุขใดๆ ทั้งสิ้น ลึกล้ํามากจนถึงสภาวะความสุขสูงสุด

ปัจจุบันวิสัยทัศน์กับตัวเองว่าทำไมดอกหญ้าเหล่านี้สวยเหลือเกิน เราไม่เคยเห็นความงามของมันทั้งที่เดินผ่านทุกวันเพราะไม่มีเวลาลงสังเกต ความ

¹ ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า *ศิลปะแห่งการรัก*

งามแบบนี้ก็เป็นความสุขนะ เมื่อเรียนจบไปเป็นนักธุรกิจ อยู่ในกลไกการทำมาหากินที่ต้องทำตามระบบ เราจะมีเวลาแบบนี้ให้ชีวิตมั๊ย เราอาจไม่มีชีวิตเป็นของตัวเอง ซึ่งไม่ได้ให้ความปิติได้หรอก จะทำอย่างไรดีเมื่อความสุขที่แท้ขัดแย้งกับสิ่งที่เป็น

ตอนนั้นกระแสมาร์กซิสต์กำลังมาแรง ผมก็อ่านหนังสือ *The German Ideology* ที่เขียนโดย คาร์ล มาร์กซ์ และ ฟรีดริช เองเงิลส์ ซึ่งพูดถึงสภาวะที่มนุษย์แปลกแยกจากสิ่งที่เป็น มนุษย์เลยไม่ได้เป็นมนุษย์ พออ่านหนังสือเล่มนี้ก็คิดว่าต้องเปลี่ยนแปลงสังคมแล้วละ จังหวะนั้นก็ไปอ่านหนังสือเล่มอื่นๆ ที่พูดเรื่องความแปลกแยก เราเป็นมนุษย์แต่ไม่ได้ทำอย่างที่มนุษย์ควรเป็น เราควรทำงานแค่สองชั่วโมงก็พอไปทำกิจกรรมทางสังคม วาดภาพ เล่นดนตรี ชีวิตจะได้มีความสุข ทำงาน

เยอะๆ ตายไปก็ไม่ได้อะไร แนวคิดนี้มามีอิทธิพล นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมหนังสือ แฮร์มันน์ เฮสเส ที่มักพูดถึงประเด็นความแปลกแยกจึงขายดีมาก ถ้าเราอยู่ในสังคมที่มนุษย์เป็นมนุษย์ เราจะมีความสุขตามไปด้วย ผมมีความสุขเพราะอยู่เยอรมนีซึ่งมีระบบการปกครองที่ดี คนเท่าเทียมกัน แม้เป็นกรรมกรก็ได้รับการปฏิบัติอย่างให้เกียรติ รายได้ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เราอยู่กับธรรมชาติ เป็นเมืองที่ไม่รุกรานธรรมชาติ บรรยากาศดี สิ่งแวดล้อมดี น้ำที่ไหลผ่านสะอาด มีป่า มีต้นไม้สวนสาธารณะ ขับรถออกจากเมืองไปสี่สิบล้านสิบล้านนาที่ก็เจอบ้านชาวนา ชีวิตเมืองกับชนบทใกล้เคียงกันมาก มีดนตรีแจ๊ส มีห้องสมุดให้นั่งอ่านหนังสือ มันเจริญงอกงามออกมา เราจะมีสุขได้อย่างไรถ้าอยู่ในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน และมีคอร์รัปชั่น

บุคคลผู้จุดประกายความคิด

จังหวะสำคัญที่สุดซึ่งทำให้ความคิดที่ปมเพาะเปรี๊ยะขึ้นคือเมื่อเดือนพฤษภาคม 2513 ผมกับเพื่อนๆ ขับรถจากเยอรมนีเข้าพบอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่เพิ่งย้ายจากเมืองจีนมาฝรั่งเศสได้ไม่กี่เดือน การได้คุยกับท่านจุดประกายความคิดที่อยากเปลี่ยนแปลงสังคมให้อยู่อย่างมีความสุขเสมอภาคงดงาม มันเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผม

ความรู้สึกลอยๆ เปลี่ยนแปลงสังคมมีอยู่ในหัวใจชัดเจนขึ้น ๆ จากการอ่าน การไปอยู่ต่างประเทศ และการไปพบกับอาจารย์ปรีดี เมื่อผมได้เป็นนายกสมาคมนักเรียนไทยในเยอรมนี ท่านก็มากล่าวปาฐกถาให้ก่อนกลับเมืองไทยเมื่อเดือนตุลาคม 2517 ได้ไปกราบท่านที่ปารีส ได้คุยกับท่านหลายอย่าง เห็นความรักชาติรักสยามของท่าน ประทับใจชีวิตที่

“มนุษย์ทุกคนต้องค้นพบตัวเองว่าชีวิตเราเกิดมาเพื่ออะไร ชีวิตผมเปลี่ยนเพราะดอกหญ้าช่วยจุดให้คิดว่าผมเกิดมาทำไม และโชคดียี่หลาย ๆ คนซึ่งผ่านมาในชีวิตช่วยผลักดันและเจียรไนให้เดินมาสู่จุดนี้ ผมค้นพบตัวเองจากการอ่านหนังสือ สนทนากับผู้คน สนทนากับดอกไม้ เหล่านี้เป็นครุฑมด”

ท่านอุทิศให้เมืองไทย เลย์ยึดถือท่านเป็นแบบอย่าง อยากจะทำสิ่งที่ท่านทำแล้วยังไม่จบ อยากสานความคิดของท่านให้เป็นจริงขึ้นมา เพราะเรารู้เจตนารมณ์ของท่าน

อาจารย์ปรีดีถามว่าจะกลับไปเริ่มต้นอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ดีขึ้น ผมคิดว่าตัวเองทั้งประเทศมาลึบกว่าปี เพื่อนฝูงก็ไม่สนิท ต้องไปเริ่มต้นอะไรสักอย่างเพื่อพบคนทำงาน นักศึกษา ปัญญาชน สหภาพแรงงาน ชาวนา ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลง เราต้องไปเชื่อมกับเขาให้ได้

กลับเมืองไทยด้วยใจมุ่งมั่นเปลี่ยนแปลงสังคม

ผมกระโดดเข้าทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเลือกเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่นิตยสาร *มหาสารภูธร* สมัยนั้นโด่งดังมาก เป็นหนังสือออกซ้ายห้อย ต่อมาปี 2518 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

คุณบุญชู โรจนเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คุณบุญชูมีความคิดก้าวหน้าอยากเป็นประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม เขารู้ว่าผมเป็นลูกศิษย์อาจารย์ปรีดี เคยเป็นนักเรียนเยอรมัน เคยเรียนเศรษฐศาสตร์และทำงานเพื่อสร้างแนวร่วม เลยชวนมาร่วมงานด้วย คุณบุญชูเป็นแนวร่วมการเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมของผม ตอนนั้นผมเป็นวิทยากรกระบวนการแรงงาน กระบวนการชาวไร่ชาวนา

สิ่งเหล่านี้เป็นฐานให้ผมทำงานทางการเมืองมาตลอด โดยความคิดความอ่านเหมือนเดิมคือใฝ่ฝันอยากเห็นสังคมที่เป็นธรรมและมีความสุข เป็นรัฐนิติธรรมที่มีความเป็นไปได้อย่างดีและยังดำรงอยู่เหมือนประเทศเยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ สวีเดน ฟินแลนด์ ออสเตรเลีย ทุกวันนี้แม้ทุนนิยมจะมาแรงในประเทศเหล่านี้ ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างในเชิงวิธีการ แต่อุดมคติยังไม่เปลี่ยนแปลง

บางกอกฟอรัม...สร้างเมืองที่มนุษย์เป็นมนุษย์

ก่อนมาทำงานสังคมเมือง ผมอยากเห็นประเทศพัฒนาเพราะเคยเห็นเมืองที่มีความสมดุล เมืองมีความสุข ธรรมชาติใกล้ชิดเมือง คนชนบทก็ยังเอาของมาขายในเมือง เราเห็นอยู่และคิดว่าเป็นไปได้ ยิ่งกลับไปเยี่ยมเยอรมนียิ่งเห็นชัดเจนว่าประชาธิปไตยคือการเมืองที่ประชาชนกินได้ คือทำเรื่องสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ความปลอดภัย โรงเรียนดีมีคุณภาพ เราต้องการสังคมที่มนุษย์เป็นมนุษย์ ต้องสร้างระบบการบริหารจัดการเมือง ระบบความยุติธรรม เมืองที่น่าอยู่ต้องมีความเป็นธรรม คนมีงานทำ เมืองสะอาด ถูกสุขลักษณะ มีระบบการศึกษาที่เด็กได้พัฒนาความคิด เป้าหมายชีวิตของผมคือการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ดีขึ้น เมื่อก่อนคิดภาพใหญ่ว่าจะเปลี่ยนแปลงทั้งระบบที่ต้องสู้กับอะไรเยอะมาก แต่ตอนหลังทำระดับย่อยไปก่อน ทำให้คนค้นพบตัวเองแล้วเปลี่ยนจากข้างล่างขยายขึ้นไปข้างบน ระดับนี้ประชาชนจัดการได้ทำได้ ถ้าทำดี ๆ จากร่วมมือกับการเมืองระดับท้องถิ่นสู่ระดับชาติก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้

บางกอกฟอรัมเป็นตัวทดสอบความคิดเรื่องพลเมืองตื่นรู้ เป็นโมเดลแรก ๆ ที่ดึงพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชีวิต เราทำเพราะคิดว่ามันมีความหมายต่อชีวิต ถ้าอยากเห็นกรุงเทพฯ ดีเหมือนเยอรมนีเราก็ต้องทำอะไรสักอย่าง เช่นเมื่อปี 2541 ใช้เวลาเตรียมงานหนึ่งปีเพื่อปิดถนนพระอาทิตย์วันเดียว ทำให้คนเห็นว่าเป็นไปได้ เดียวนี้ไม่มีกิจกรรมปิดถนนทุกวัน ที่เชียงใหม่กลายเป็นเหตุการณ์ประจำ

ต่อมาปี 2543-2545 ผมทำโครงการชีวิตสาธารณะ-ท้องถิ่นน่าอยู่ ชีวิตที่ดีต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตตัวเองกับชีวิตสาธารณะและการเมือง คือการทำให้ชีวิตสาธารณะดีขึ้น เราต้องการสร้างคน

ขึ้นมาเป็นผู้นำ สร้างผู้นำจากเมืองต่างๆ ชวนมาคุยว่ามีปัญหาอะไรในท้องถิ่น จะแก้อย่างไร เราทำทั้งหมดสามสิบห้าเมือง ผมทำเองสามสิบเมือง อาจารย์ขวัญสุวรรณ อดีโทพิ ทำห้าเมือง ใช้หลักสูตรการคิดเชิงระบบ สนทนายสนทนา การถอดบทเรียน ภาวะผู้นำ หลักสูตรอบรมทำเพื่อให้คนมีความรู้แล้วไปทดลองทำตามแต่ละพื้นที่ ทำที่สุดการเปลี่ยนแปลงที่แท้คือการลงมือทำ ฝึกเอง ทำเอง แล้วมาถอดบทเรียน

ผมอยู่ที่บางกอกฟอรั่มมาประมาณสิบสามปีแล้วถ่ายเทงานให้น้องๆ ทำแทน ผมยังเป็นทีปรึกษา ตอนนี้อยู่บางกอกฟอรั่มทำมาสี่สิบปีแล้ว แนวคิดค่อยๆ เบ่งบาน ในอีกห้าปีจะเบ่งบานมากขึ้น ต่อรองกับนักการเมืองได้มากขึ้น

มนุษย์ทุกคนต้องค้นพบตัวเอง

ต่อมาผมตั้งสถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคมร่วมกับอาจารย์อนุชาติ พวงสำลี เพื่อทำเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ผมเป็นคน

การคิดเชิงระบบ (System Thinking)

- เป็นระบบเปิด โดยเฉพาะระบบของสิ่งมีชีวิต เป็นองค์ประกอบของส่วนต่างๆ
- ระบบต่างๆ จะซ้อนกันเป็นชั้นๆ จากใหญ่ ไปย่อย ไปจิ๋ว
- เป็นวิถีคิดที่เชื่อมโยงกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบสิ่งนั้น
- เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยง ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ หรือแยกส่วน และหัวใจอยู่ที่การเชื่อมสัมพันธ์ย้อนกลับระหว่างองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ
- เป็นการคิดอย่างเป็นกระบวนการ

ชอบเรียนรู้ มีความสุขเมื่อได้ไปเรียนที่ต่างๆ ได้พบเพื่อนฝูง ได้เปิดโลก ความรู้ของผมก็จะเป็นบุคลิกของคนนครฯ บวกกับคนเมืองท่า ทำให้เป็นตัวเชื่อมระหว่างระบบความรู้สมัยใหม่ ในช่วงหาหลักสูตรอบรมก็ไปศึกษาหาความรู้โดยการอ่านหนังสือ เรียน และเวิร์กช็อปตามๆ ที่ต่างๆ ส่วนมากไปต่างประเทศ ตั้งแต่ปี 2538 ผมไปต่างประเทศติดกันสิบสี่สิบห้าปี เงินส่วนหนึ่งที่ได้จากการอบรมก็ไปเรียนหนังสือ ผมไปเรียนมาไม่รู้กี่สิบสำนัก แล้วเอามาผสมเป็นตัวเราเอง การเปลี่ยนแปลงตัวเราเป็นการทดลองเรื่องการเรียนรู้ไปด้วยในตัว ส่วนการฝึกอบรมเป็นเรื่องการพัฒนาคนให้เขาค้นพบว่าอยากไปถึงขั้นไหน

มนุษย์ทุกคนต้องค้นพบตัวเองว่าชีวิตเราเกิดมาเพื่ออะไร ชีวิตผมเปลี่ยนเพราะดอกหญ้าช่วยจุดให้คิดว่าผมเกิดมาทำไม เพื่ออะไร และโชคดีที่หลายๆ คนซึ่งผ่านมาในชีวิตช่วยผลักดันและเจียรไนให้เดินมาสู่จุดนี้ ผมค้นพบตัวเองจากการอ่านหนังสือ สนทนากับผู้คน สนทนากับดอกไม้ เหล่านี้เป็นครุฑหมด สุภาวิชิตจินกล่าวไว้ว่า “เมื่อศิษย์พร้อมครูก็มา” ถ้าเราไม่พร้อม แม้ครูอยู่ตรงหน้าก็ไม่เห็น ครูเป็นได้ทั้งดอกไม้สายฝน เหตุการณ์บางอย่างในชีวิต แววดาแต่กับบางคน ความช่วยเหลือจากคนบางคน

ความรู้เป็นเรื่องกระบวนการ เห็น รู้สึก สัมผัส และกลั่นขึ้นมา ความรู้ไม่ได้อยู่ในตำราในห้องสมุดเท่านั้น แต่ต้องได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงด้วย สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งเป็นหัวใจคือการมีเวลาอยู่กับตัวเอง มีเวลาใคร่ครวญ (reflection) กระบวนการของผมให้มีการใคร่ครวญบ่อย การใคร่ครวญคือการสนทนากับตัวเองหรือสนทนากับพระเจ้าว่ามันเป็นอย่างไร เพราะอะไร ผมเห็นเป็นเรื่องสำคัญเพราะการค้นหาความจริงไม่ใช่การเชื่ออะไรง่าย ๆ พระพุทธเจ้าย้ำหนักย้ำหนาไม่ให้เชื่อท่าน แต่ต้องทดลองทำ ลงมือทำ ความรู้บางอย่างถ้าเราไม่ไปหากก็ไม่มีความรู้ ไม่เอา

ตัวเข้าไปสัมผัสก็ไม่มีวันซึ่ง หลายสิ่งหลายอย่างพอเอาตัวเข้าไปหา จะมีบางสิ่งบางอย่างที่เหนือคำอธิบาย เมื่อเราเข้าไปหา มันจะปรากฏ เช่นผมเข้าใจประโยคในหนังสือได้ดีขึ้นเพราะมีเวลาได้สัมผัสกับทะเล ท้องฟ้า สายน้ำ สายลม ธรรมชาติ หรือไม่ก็ไปเล่นกีฬา

พวกเราโดยส่วนมากที่ยังก้าวไม่ค่อยพ้นในภาวะผู้นำเป็นเพราะยังเห็นการเรียนรู้อยู่ในห้องเรียนห้องประชุมสัมมนาเวิร์กชอป แม้ผมจะพาไปนอกห้องเพื่อฝึกฐานกาย แต่ไม่ใช่ มันไม่พอ การออกแบบกระบวนการให้สัมผัสจริง ๆ หรือการให้คำแนะนำมันได้แค่ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ ส่วนอีกแปดสิบเปอร์เซ็นต์คุณต้องไปหาเองในชีวิตจริง ในธรรมชาติ ในผู้คน ถ้าสังเกตมันแล้วปรัชญาหรือการหยั่งรู้จะแวบเข้ามา มันเกิดในสภาวะว่างที่ไม่คิดอะไรเลย บางทีจะมีบางอย่างเลื่อนไหลเข้ามาในหัว มันเกิดขึ้นกับนักดนตรี นักกีฬา เป็นสิ่งที่ล้ำลึกมาก ผมถึงให้คุณค่าและความหมายกับสิ่งเหล่านี้ ผมไม่ใช่นักปฏิบัติธรรม แต่คิดว่าสภาวะแห่งการมีสติ สมาธิกับกิจกรรมต่าง ๆ นั้นสุดยอด ปรัชญาแห่งการตื่นอยู่เสมอของท่านติช นัท ฮันห์ นั้นใช่เลย

การเข้าคอร์สอาจเป็นแค่ตัวแนวคิด และอยู่ที่บุญวาสนาด้วย บางคนที่ชีวิตอาจไม่ได้สัมผัสความจริง และบุญวาสนาไม่จำเป็นต้องมาในทางดีเสมอ อาจมาจากการสูญเสีย เจ็บปวด ทุกอย่างในชีวิตเกิดจากการพลิกสภาวะที่อยู่กับมัน ถ้าโชคดียังจะมีเพื่อนช่วยสะกิดให้กำลังใจ ช่วยดึงในยามที่จะหมดแรง พูดคำเดียวปึง เช่น องคุลิมาล สิ่งที่ได้จากการอบรมคือการสร้างบรรยากาศ ที่เหลือก็คือบุญวาสนา เราต้องมีช่องทางหลาย ๆ ช่องให้เหมาะกับจริตตัวเอง ผมดูหนัง ฟังเพลง เล่นกีฬาบ้าง คุยกับคน ชีวิตผมจะเจอคนที่ไม่คิดว่าจะได้เจอ แล้วพาผมไปพบสิ่งต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เราต้องเปิดใจพร้อมจะเรียนรู้และฟังความรู้สึกภายใน มีความรู้สึกกับอะไรบางอย่างก็ไปหามันเลย ปล่อยให้หัวใจพาไปแล้วไม่เคยพลาด

ความฉลาดไม่ได้อยู่ที่หัว แต่อยู่ที่หัวใจ บางทีความรู้ไม่เฉลยทันทีทันใด เก็บไว้ก่อน ยังอธิบายไม่ได้ มีบางอย่างยังไขรหัสไม่ได้ แล้ววันหนึ่งจะมีคำตอบมาให้เราเอง ความรู้แบบนี้มีค่ามีความหมายมาก

สุนทรียะ-สรรค์สร้างพลังบวก

ผมว่าความรู้จะอยู่ที่ความรักในสิ่งนั้น ผมรักการอ่าน รักการเรียนรู้ สิ่งใหม่ๆ รักท้องถื่น รักปู่ตายาย ภูมิใจว่าชีวิตเราโชคดีนะ ทั้งธรรมชาติ ปู่ตายาย เพื่อนมนุษย์ ให้เรานะ เราทำอะไรไม่เป็นสักอย่างเลย ไม่มีคนนั้นคนนี้ชีวิตคงลำบาก ทั้งฝึกปลาข้าว เราก็ต้องรักเมตตาเขา ถ้ามองด้วยสายตาดังนี้จะให้อะไรมา บางเรื่องคิดด้วยสมองไม่ได้ แต่หากได้สัมผัสจะรู้สึกถึงอะไรบางอย่างที่ลึกลงไป คนเราถ้าทำอะไรแล้วทำด้วยความรักมันจะยั่งยืน เพราะเรื่องมันยากมาก (ลากเสียง) มันไม่ได้ตั้งใจ ชีวิตนี้อาจจะไม่ได้เห็นสิ่งที่ปรารถนาจะให้เห็น ถึงเห็นก็จะไม่ได้อย่างที่ฝัน อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ คนในชีวิตที่ผมใกล้ชิดก็ไม่ได้อย่างที่ท่านอยากมี แต่ท่านก็ทำเพราะเป็นสิ่งที่รัก

เวลาที่ต้องทำอะไรยาก ๆ สุนทรียะจะเป็นพลัง บางครั้งในการทำเทรนนิ่งถ้าผู้เข้าร่วมไม่อินด้วย ผมจะไม่พาเขาไป ถ้าเขาอิน ผมจะพูดถึงแหล่งพลัง เพราะผมมีแหล่งพลังในตัว ผมสามารถฟื้นคืนชีพ มีน้ำอมฤตได้เต็มกินตลอดเวลา ผมอยากให้คนทำงานเพื่อส่วนรวมหรือคนทำงานยาก ๆ มีสุนทรียะ ถ้าไม่มีจะอ่อนล้า หมดแรง ขาดชีวิตชีวา โดยเฉพาะนักรบต้องถนอม ถ้ามองโลกลบก็จะมีแรงลบ จะไม่สร้างสรรค์ เมื่อก่อนผมคิดว่าการเปลี่ยนแปลงคือการทำลายสิ่งเก่า ต้องยึดอำนาจรัฐ ต้องโค่นล้ม ต่อสู้ แต่เข้าใจแล้วว่าสิ่งเก่ามันจะพังไปโดยตัวมันเอง

การเปลี่ยนแปลงคือการสร้างสิ่งใหม่ทดแทนสิ่งเก่า และการสร้างนี้ต้องอาศัยแหล่งพลัง

พลังในตัวผมเองก็มีขึ้นมีลง เมื่อหมดแรงก็ต้องดึงพลังตัวเองขึ้นมาสร้างแรงบันดาลใจให้ตัวเอง การเป็นผู้นำคือการเล่นกับพลัง คือพลังในตัวเรา พลังของคู่ต่อสู้ที่ไม่เห็นด้วยกับเรา พลังที่ไม่ไปทางเดียวกันหมด ระบบที่มีชีวิตล้วนต้องการพลังงาน เรานั่งอยู่ได้ก็ต้องการพลัง เราต้องสร้างแหล่งพลังด้วยการไปอ่านหนังสือหรือทำอะไรก็ได้ ต้องสร้างสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตที่ไม่เหือดแห้ง อย่าให้มีตาน้ำตาเดียว แต่ต้องมีทั้งน้ำใต้ดิน และน้ำฝน บางที่ผมมีหลักสูตรการวิเคราะห์สถานการณ์ที่สนับสนุนให้ผู้คนไปใส่ใจความรู้นอกห้องประชุม ไม่ว่าจะป็นหนังต๊ย นยาย วรรณกรรม ดนตรี ภาพวาด พักผ่อนหย่อนใจ ท่องเที่ยว ทำให้ตื่นตัว ทำให้ชีวิตมีพลัง มีความสุข และซาบซึ้งกับสิ่งที่บรรพบุรุษและธรรมชาติให้เราก็อพอแล้ว

“ความรู้สึกว่าชีวิตคือความ
ศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผมมองว่า
ชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง”

ณัฐพล วังวิญญู

ผู้ก่อตั้งสถาบันขวัญแผ่นดิน

ขวัญชาย ดำรงขวัญ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

ณัฐพล วังวิญญู ก่อตั้ง “สถาบันขวัญแผ่นดิน” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 เนื่อ
งานคือจัดกระบวนการเรียนรู้โดยพาผู้คนสำรวจโลกภายใน เรื่องราวที่เคย
กระจัดกระจายของทั้งระดับครอบครัว องค์กร หรือแม้แต่ในตัวเอง ค่อยๆ
ได้รับการจัดเรียงผ่านกระบวนการต่างๆ ที่เขาสะสมองค์ความรู้มาจาก

การร้ําเรียน ค้ํนค้ํว้ํา และประสพการณ้ํการท้ํางาน

ย้ํอนไปย้ํงวัยเด็ก ชีวิตณ้ํรัฐพสค้ํอนข้ํางรําบเรียบ แต่ละวันเคล้ํอนไปตามลี้ํงที่ล้ํงค้ํมบอท้ํว้ําดิํงาม แม้ํไม้ํมีความคค้ํดค้ํนจากพ้ํอแม้ํ แต่ก้ํค้ํด้ํงใจเรียบจนได้ค้ํะแนนดีเสมอมา เมื่ํอถึงระดับอศุค้ํศึกษาเขาสอบเข้ําคณะวิศวกรรมศาสตร้ํ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร้ํ โดยหวังว้ําคงได้รับผลตอบแทนเป็นการงานดี ๆ กระทบว้ําโลกการศึกษาในระบบไม้ํสอคค้ํล้ํองกับความสนใจ ค้ําถามต่อเป้ําหมายชีวิตจ้ํงด้ํงข้ํนเรียบ ๆ เขาย้ํายจากบทเรียบในห้ํองลี้ํเหล็สมล้ํงว้ํงสนทนาของ วิคิษฐ์ ว้ํงวิญญู ผู้เป็นอาแท้ ๆ และกลุ้ํมเพื่อนของอา ท้ําดั้วเป็นผู้ล้ํงเกตการณ้ํและผู้ฟ้ํงที่ดี น้ําเอาเรียบเล้ําต่าง ๆ มาไคร้ํครวญ จนเปล้ํียนจากคนไม้ํเคยอ่านหนังสือที่มีเนือหาจริงจ้ํง มาอ่านหนังสือเกียวกับการศึกษา ปริษาญา และศาสนา บางคร้ํงน้ําล้ํงที่ผุ้ค้ํข้ํนในห้ํว้ํมาถกเถียงต่อ ในที่สุดจ้ํงค้ํนพบเป้ําหมายของชีวิตค้ํคือการเป็นน้ํกบวชและท้ํางานเอ้ํนจ้ํโอ

หล้ํงจากค้ํงใจเรียบจนจบปริญาตริ ญ้ํรัฐพสค้ํดล้ํนใจออกบวชเพื่อแสวงหาค้ําตอบให้แก้ํตัวเอ้ํง วิถ้ํน้ํกบวชพาเขาไปล้ํมฝ้ํสความสงบจากการปฏิบัติภาวนา พร้ํอมก้ํนนั้นเขาย้ํงเป็นน้ํกบวชที่ท้ํางานกับชาวบ้านในพื้นที่อ้ํกด้วย ทว่าด้วยเหตุผลหลายประการ หล้ํงจากใช้ชีวิตน้ํกบวชอยู่นานหนึ่งปีกับอ้ํกสิบวัน เขาจ้ํงลาสิกขาออกมา จากนั้นเรีมด้ํนด้วยการท้ํางานหนังสือ ก่อนจะมาเป็นผู้ประสานงานให้ “เสมสิกขาล้ํย” ตามด้วย “อาศรมวงศ้ํสนิท” ในเวลาต่อมา การได้พบก้ํกับอาจารย์และนักคิดทางกระบวนท้ํค้ํนใหม่เป็นจุดเรีมด้ํนซึ่งน้ําณ้ํรัฐพสไปสู้ํการศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ อันเป็นช่วงเวลาล้ําคัญที่เขาค้ํได้สะสมความรู้และประสพการณ้ํ แล้วปะติดปะต่อ เลือกลสรร จนกลายเป็นตัวเอ้ํงในทุกวันนี้

“ชีวิตค้ํคือความค้ํกค้ํลี้ํทริ” เป็นถ้อยค้ํสรุปรอยย้ํงล้ํนกระซบสำหรับล้ํงที่ชายคนน้ํได้รับจากการเรียบที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ ซึ่งล้ํนทางการ

เติบโตด้ํงแต่วัยเด็กจวบจนปัจุบัน การเปล้ํียนแปลงระหว้ํางทาง และความรู้สึกน้ํกค้ํคิดใหม่ ๆ ที่ได้รับ คงสามารถช่วยอธิบายถ้อยค้ําน้ํได้บ้ํางพอสมควร

วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยแสวงหา

ผมโตมาในครอบครัวชนชั้นกลาง พ่อท้ํางานธนาคาร เป็คนคิดบวก ไม้ํเคยด้ํา พุดข้ํนชมลูกตลอด แม้ํท้ํางานพยายาล เป็คนสบาย ๆ คุบ้ํงตามประสา พวกเขาไม้ํคาดหวังให้ลูกประสพความสำเร็จ แต่ผมก้ํค้ํด้ํงใจเรียบและท้ําได้ดี มองว้ําการเรียบค้ํคือหน้าท้ํ นอกจากการเรียบผมก้ํชอบท้ํากิจกรรม ห้ํดเล่นดนตรีด้ํงแต่อายุเก้ําขวบ ดนตรีไทย ดนตรีสากล เอาหมดเลย แล้ํว้ํก้ํชอบเล่นกีฬาว้ํายน้ำ บาสเกตบอล เป็นเด็กในครอบเจียบ ๆ ข้ํอ้าย ไม้ํพยายาไม้ํโดคเด้ํน ชอบล้ํงเกตพุดกิจกรรมและความคิดคน

สมัยเรียบมัธยมปลายมีรุ่นพี่ที่เรียบวิศวะ มาพุดที่โรงเรียบ ท้ําให้มองว้ําอาชีพน้ํดูเท่ ย้ํงใจก้ํมีงานดี ๆ แล้ํว้ํวิชาค้ํานวณ ฟิสิกส์ เคมี เราชอบหมดเลย สนุกกับการแก้ปัญหาค้ํ สมัยนั้นอ่านหนังสือแนวโลกพิศวง แล้ํว้ํารู้ล้ํงว้ําวิทยาศาสตร์ค้ํคือความล้ํล้ํบ มีค้ําตอบที่รอให้ขบคิดไขปริศนา ผมเลยด้ํดล้ํนใจเรียบต่อวิศวะ ที่ ม.เกษตรฯ แต่พอไปเรียบจริง ๆ รู้ล้ํงว้ําสอนผิ้ว ๆ ไม้ํล้ํล้ํงถึงแก้ํน ส่วนใหญ่ก้ํเอาความรู้เดิม ๆ มาสอน ม้ํนธรรมดาค้ํไม้ํล้ํล้ํบเลย เทียบกับตอน ม.ปลาย ผมเรียบฟิสิกส์โดยไม้ํต้องท่องสูตร พอเข้าใจท้ํมา เราก้ํท้ําออกมาดี อ้ํกอย่างค้ํคือวิศวะ ที่ผมเรียบไม้ํค่อยเน้นปฏิบัติ ถ้าได้ปฏิบัติจะสนุก ได้หาค้ํความรู้จากการลงมือท้ํ

เวลานั้นไม้ํมีอาจารย์คนไหนเป็นแรงบันดาลใจทางความรู้เลย รู้ล้ํงว้ําไม้ํใช่การแสวงหาค้ํความรู้ แต่พยายาตอบโจทย้ํบางอย้ํงมากกว่า พอ

บ่อย ๆ เลยเริ่มไปคุยกับอาใหญ่ (วิศิษฐ์ วัชวิญญู) แก่กระตุนเรา ตั้งคำถามชวนอ่านหนังสือ แล้วมาคุยกัน ได้เจอเพื่อน ๆ แก่ในวงประชุม วงกินข้าวส่วนใหญ่ผมฟังผู้ใหญ่ นั่งล้อมวงคุยกันถกกัน เรื่องประสบการณ์ชีวิตแต่ละคน เรื่องบ้านเมือง แนวคิดใหม่ ๆ พวกเขาเป็นคนเตือนตุลา เรื่องเล่าต่าง ๆ จึงเป็นเหมือนตำนานให้เราแสวงหา อาใหญ่ให้มุมมองว่าระบบการศึกษาล้มเหลวยังไง ตอนนั้นผมเริ่มอ่านหนังสือวิจารณ์การศึกษาทั้งหลาย เช่นหนังสือของ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์, กฤษณมูรติ เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่ทำให้รู้ว่าเราไม่ได้ผิดปกตินี้หว่า การศึกษาต่างหากที่ผิดปกติ (หัวเราะ)

จริง ๆ แล้วความอยากรู้คงมีมาตั้งแต่เด็กแล้วละ แต่ปกติชอบใช้วิธีสังเกต ดูหนัง คิด คุย มากกว่าอ่านหนังสือ ไม่มีความอดทนพอจะอ่านวรรณกรรม ที่นี้พอมาพูดคุยกับผู้ใหญ่ก็สนุกและกระตุ้นความกระหายใคร่รู้มากขึ้น เลยเริ่มอ่านหนังสือที่จริงจังขึ้น อย่างหนังสือของท่านพุทธทาส, แฮร์มันน์ เฮสเซ, พีไอเตอร์ ดอสโตเยฟสกี พบว่าคำตอบของชีวิตไม่ได้มีสูตรสำเร็จ ไม่ใช่แค่เรียนจบ ได้เป็นวิศวกรแล้วจะเรียกว่าประสบความสำเร็จ สิ่งที่ได้เรียนรู้ทำให้สนใจชีวิตแหวกกรอบ สนใจความเป็นนักคิด เริ่มมีอุดมการณ์ทางสังคม อยากช่วยเหลือคนที่เดือดร้อน ช่วงนั้นรู้สึกว่า การเรียนไม่มีความหมาย ไม่รู้จะเรียนไปทำไม ตอนปี 3 ผมไม่ไปเรียนเป็นเทอมเลย ไปทำงานธุรกิจขายคอมพิวเตอร์กับอาใหญ่ สนุก ได้เรียนรู้ไปอีกแบบ เกือบจะเรียนไม่จบแล้ว แต่ก็พยายามจนจบเพื่อให้พ่อแม่สบายใจ

อิทธิพลจาก วิศิษฐ์ วัชวิญญู

แม้ลึก ๆ จะมีความรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างที่พิเศษในตัวเอง แต่ผมถูกปลูกฝังให้คิดว่าตัวเองธรรมดา ถูกสอนมาให้ถ่อมตัว ในแง่หนึ่งก็คิดตัวเองไว้ เวลาไปเข้าค่ายเยาวชนต่าง ๆ จะรู้สึกว่าตัวเองเจียบที่สุด เป็นผู้สังเกตการณ์ สงสัยว่าทำไมคนอื่นกล้าพูด มีความเป็นผู้นำ โดดเด่น แต่เราไม่ใช่แบบนั้น อาใหญ่เป็นคนช่วยสร้างความเชื่อมั่นว่าเรามีอะไรที่อยู่ข้างใน สร้างความภูมิใจในตระกูล กระตุ้นให้มีเป้าหมาย มักใหญ่ใฝ่สูงทางปัญญา ซึ่งเป็นด้านที่เราไม่ค่อยมี ทำให้รู้สึกว่าเราเป็นคนพิเศษ พิเศษในความเป็นนักปราชญ์ สถิติปัญญา ความเป็นผู้นำ การจับประเด็น ช่วยให้เราค้นพบศักยภาพของตัวเองมากขึ้น ทั้งการพูด การเขียน ภาษาที่ใช้ ทำให้เริ่มเห็นความเป็นตัวเองหรือเอกลักษณ์บางอย่าง มันเป็นยาที่ดีสำหรับเรา

เติบโตภายใต้วิถีนักบวช

ในโลกของหนังสือที่ผมอ่านไม่มีใครทำธุรกิจหรือเป็นวิศวกรเลย แล้วแนวคิดของ มหาตมะ คานธี, ท่านพุทธทาส, อาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์, อาจารย์ปรีดี พนมยงค์, อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก็มีอิทธิพลต่อผมมากเลยมีความคิดว่าอยากบวชกับอยากเป็นเอ็นจีโอ พอเรียนจบผมตัดสินใจบวชเลย ตอนแรกบวชที่วัดพระธาตุศรีจอมจันทร จ.เชียงราย อยู่ที่นี่ได้สักพักแล้วอาใหญ่ฝากผมกับหลวงพี่ไพศาล วิสาโล เลยย้ายมาอยู่วัดป่ามหาวัน จ.ชัยภูมิ

ช่วงเวลาที่อยู่วัดป่ามหาวันผมได้อยู่กับตัวเองเยอะ ห่างไกลจาก

“ความรู้สึกว่าชีวิตคือความศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผมมองว่าชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง มีพลัง มีเป้าหมายในการดำรงอยู่ ผมจึงเคารพคุณค่าของสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ไม่ว่าจะดิน ก้อนหิน แม่น้ำ จิตใจเราก็มีความศักดิ์สิทธิ์นะ มันโหยหาอยากทำอะไรดี ๆ มันทำให้ผมอยากทำงานที่ช่วยให้คนกลับมาเห็นคุณค่าของตัวเอง”

ญาติโยม ได้เจริญสติ อยู่กับธรรมชาติ สรงน้ำที่ก็ไปตักจากบ่อ ช่วงอากาศเย็น ๆ ก็ต้มน้ำร้อนอาบ กินน้ำพริกแจ่ว ข้าวเหนียว แผลง ไข่ต้ม ผักสด เป็นชีวิตที่เรียบง่ายมาก อยู่ที่วัดป่ามหาวันได้ประมาณสองสามเดือน ที่บ้านก็อยากให้กลับเสียดายเพราะเห็นว่าป่ามันใหญ่ สัตว์เยอะ กลัวเราถูกงูกัดตาย เราเองก็คิดถึงบ้านด้วย ตอนนั้นหลวงพี่ไม่ค่อยอยู่วัด เราปฏิบัติเอง มีพระเป็นเพื่อนไม่กี่รูป อบอุ่นระดับหนึ่ง แต่นาน ๆ ไปก็รู้สึกเคืองเหมือนกัน มาอยู่เสียดายจนกระทั่งสึกเลย รวมทั้งหมดก็บวชนานหนึ่งปีกับอีกสิบวัน

ปัจจัยที่ทำให้สึกมีหลายอย่าง เริ่มจากรู้สึกว่าครูและสังฆะไม่แข็งแรง ถ้าไปบวชที่วัดของพระอาจารย์ชา สุภัทโท ผมอาจลงสึกไปในทางปฏิบัติ แต่พอไม่ได้อยู่ในที่ที่ปฏิบัติเข้มข้น เลยไปสนใจทางสังคัม ตัวอย่างที่ดีของพระที่ปฏิบัติและทำงานเพื่อสังคัมด้วยซึ่งเราได้เห็นในช่วงนั้นก็คือหลวงพี่ไพศาล งานที่ผมทำตอนเป็นพระก็คือไปเยี่ยมบ้านชาวเขา ชวนเปลี่ยนจากการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ พาชาวบ้านไปดูงานสอนหนังสือเด็ก จัดค่ายเยาวชนโดยเกณฑ์น้อง ๆ จากมหาวิทยาลัยมา

ช่วย แรก ๆ ก็สนุก แต่พอเวลาผ่านไปเริ่มเฉย ๆ การพัฒนาชาวบ้านก็ไม่ง่ายอย่างที่คิด เขาต้องการเงิน ต้องการบัตรประชาชน ซึ่งเป็นประเด็นใหญ่กว่าเราจะเข้าใจและจัดการได้

มีช่วงหนึ่งอาใหญ่ชวนลงมาประชุมเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก ตอนนั้นเขาเป็นบรรณาธิการหนังสือชื่อ หัวกะทิ ก็ชวนเราเขียน ทำให้เริ่มสนใจการทำหนังสือ นิตยสาร การศึกษาทางเลือก เริ่มเห็นว่าเป็นอีกพื้นที่สำหรับการแสวงหา บวกกับเมื่อเวลาผ่านไปเริ่มรู้สึกว่าวิถีนักบวชไม่เอื้อต่อการทำงานเพื่อสังคัม รวมถึงอยากกลับไปมีชีวิตรบาย ๆ ได้ทำอะไรที่เคยทำ ทั้งเดินทาง เล่นดนตรี หรือมีความรักแบบหนุ่มสาว เลยตัดสินใจกลับมาเป็นฆราวาสเหมือนเดิม

ถ้ามองย้อนกลับไป การบวชทำให้เด็กที่โตมาในเมืองอย่างผมได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายในชนบท วิธีการอยู่แบบพระ การ

อยู่ในสังฆะ ได้เห็นมิติของสังคมนักบวช รู้สึกว่าตัวเองมีความเป็นนักมานุษยวิทยาที่ชอบศึกษาว่าสังคมพระอยู่กันยังไง ชาวบ้านสัมพันธ์กับพระอย่างไร ต่างเอื้ออาศัยในทางจิตใจและสังคมอย่างไร ส่วนการปฏิบัติก็ทำให้เห็นตัวเองมากขึ้นและนึ่งขึ้นประมาณหนึ่ง

บับหนึ่งบกกบคนก้งานภคคสังคค

หลังจกสีกอกกมาอาใหญ่ชว่นไปท้ํท้ ห้วกะท้ ท้ํได้ไม่นาน ฟ้เบ็ด (พิภพ อุดมอิทธิพงค์) ก็ให้ไปรับช่ว่งเป็นฟ้ประสางนงนเสมสิขาลยต่อจกเขา ได้จัดคอร์สต่าง ๆ ซึ่งสนุกและได้เรียนรู้เยอะ โดยเฉพาะจกการท้งานก้บอจารย์สุลัษณ์

ตอนนั้นผมก้ล้วอจารย์สุลัษณ์ เวลาแกจนเฉียวผมจะรู้สึกท้ํท้ไมลูงคนน้ไม่เหมือนหนังสือที่เคยอ่าน ไม่เหมือนที่คิดไว้ ดูไมอาระยะเลย (ห้วเราะะ) เราคิดว่าคนเป็นผู้นำน่าจะอ่อนโยน เมตตากรุณา ในแบบที่เรชอบ ซึ่งอะไรแบบนี้ก็มีบ้างเป็นช่ว่งสั้น ๆ พออยู่ในโหมตท้งานแกจะเหมือนราชสีห์ที่พร้อมตะครุบเหยื่อ แต่เรไม่ได้ลคความชื่นชมในตัวอจารย์สุลัษณ์ล่ง ความเปิดเผยตรงไปตรงมาของแกัน้แหละที่ท้ํให้เรاعرพแกได้มาก ถ้ํมองในแง่มุคความเป็นมนุษย์ เราก้ไม่ได้คาคหวังให้แกเป็นแบบทะเลลามาะ หรือ ดิช น้ท ฮันท์ แกเองก้ไม่เคยกลว่าอ้งว่าตัวเองสมบูรณ

ลิ่งล้ําคัญที่ได้เรียนรู้จกการท้งานก้บอจารย์สุลัษณ์คือความกล้ํท้ที่จะเป็นตัวของตัวเอง กล้ํพุดความคิดตัวเอง ได้เรียนรู้แนวคิตต่าง ๆ เยอะ ท้งการตีแ่เรื่องศาสนา เรื่องการศึกษา ล้ํนิกทงสังคค แกเป็นตัวอย่างของคนท้รู้ว้หน้าท้ตัวเองไม่ใช่แค่อยู่รอดไปวัน ๆ แต่ควรท้ทำอะไร

“ตอนเริ่มจับงานภคกรุกิจผมตั้งค้ํากบกับตัวเองเยะว่าท้ํลิ่งท้ํอะไรอยู่ ลิ่งเลว่าไม่ใช่หรือเปล้่า แต่พอได้สั้มผัสมากขึ้น มันเปลี่ยนความคิดผมมาก ผมได้เรียนรู้ว้พวกเขาท้มีมนุษย์เหมือนกัน มีความปรารถนาดีต่อคนอื่น แสวงหาการเติบโตก้งกายนอกและภายใน และมีศัคยภาพท้จะต้ง ไม่ต่างจกภคคสังคค”

ก้ได้ท้สามารถท้ทำได้เพื่อประโยชน์ต่อสังคค เรื่องน้แกไม่ได้ตั้งใจสอนหรือก แต่ใช้ชีวิตให้เห็นมากกว่า

ท้ํอยู่ที่เสมข เกือบปีแล้วย้ายไปช่ว่งงานท้ํอศรมวงค์สนิท เป็นงานท้เชตโปรแกรมไว้เรียนร้อย ผมท้งานจัดการ ประสางนงน ดูแลคนเรียนและวิทยากร พาคนไปคุงาน ท้ํท้ํอศรมข อยู่เกือบปี สนุกนะ ได้เปิดโลก มีโอกาสเข้าฝีกอบรมในประเด็นต่าง ๆ เช่น นิเวศวิทยาแนวลี้ก ลันติวีธี กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ฯลฯ เป็นช่ว่งเก็บเกี่ยวประสบการณ วิธิติด วิธีกการท้งาน ท้ํให้เข้าใจประเด็นทงสังคคมากขึ้น มีความกล้ํมากขึ้น ได้ซ้ํซ้บจกคนท้เป็นโรลโมเดล อย่างการท้งานก้บฟ้ประชา หุदानุวัตร ท้สอนเรื่องการใช้ชีวิต ท้ํให้เราได้ฝีกฝนตัวเองให้เป็นอย่างกระท้ก คคือมีเป้่าหมายแล้วต้องท้ํให้ได้

การศึกษาเชิงลึกที่นาโรปะ

การตัดสินใจไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ¹ เริ่มจากผมได้รู้จักและเป็นแฟนกับชาวอเมริกันคนหนึ่งซึ่งเข้ามาเป็นอาสาสมัครที่อาสาสมัครสังคมนิก แล้วผมไปเยี่ยมบ้านเขาที่อเมริกา เวลานั้นความคิดเรื่องเรียนต่อก็มีอยู่บ้าง บวกกับบอยากรู้ว่านาโรปะมันน่าสนใจอย่างที่หลายคนแนะนำไหม ผมกับแฟนไม่รู้จะคบกันต่ออย่างไร การเรียนต่อน่าจะดี ก็เลยสมัครแล้วเรียนเลย

ผมไปเรียนสาขาผู้นำสิ่งแวดล้อม (Environmental Leadership) เรียนสิ่งแวดล้อมเชิงลึก สิ่งแวดล้อมเชิงระบบ มุมมองทางมานุษยวิทยา วัฒนธรรม วิถีชนเผ่า ความเชื่อของมนุษย์ที่มองตัวเอง สิ่งแวดล้อมจักรวาล เกิดเป็นการสร้างกรอบคิดต่างๆ ใช้มุมมองทางศิลปศาสตร์มากกว่าวิทยาศาสตร์ และไม่ใช่สิ่งแวดล้อมแบบชนชั้นกลาง แล้วก็เรียนเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ใหม่ ได้อ่านหนังสือ *The Turning Point*² ของฟริตจอฟ คาปรา มันน่าทึ่งมาก ไม่เคยอ่านมาก่อน กระบวนทัศน์ใหม่สนับสนุนมุมมองโบราณด้วยความรู้ชุดใหม่ มองว่าธรรมชาติมีปัญญา จักรวาลมีเป้าประสงค์บางอย่างร่วมกัน ชีวิตไม่ได้แค่ดำรงอยู่เพื่อต่างคนต่างอยู่ สิ่งที่ได้เรียนที่นาโรปะมันต่างจากระบบการศึกษาที่เคยเรียนมาซึ่งไม่มีมิติเชิงลึก ไม่ได้ปลูกฝังให้เข้าใจว่าจักรวาลมีชีวิต

¹ มหาวิทยาลัยนาโรปะเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาทางเลือก ตั้งอยู่ในเมืองโบลเดอร์ รัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ก่อตั้งโดย เทอเกียม ตรุงปะ วัชรอาจารย์ชาวทิเบต

² ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า *จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ*

การเรียนที่นาโรปะต้องใช้จินตนาการเยอะเหมือนกัน อาจารย์คนหนึ่งชื่อ ฟอร์เรสต์ เค็ดชิน ให้อ่านหนังสือ *Ishmael*³ เขียนโดย แดเนียล ควินน์ เล่มนี้เป็นหนังสือที่น่าสนใจ เนื้อหาคือลิงมาคุยให้มนุษย์ฟังว่ามองเราอย่างไร หรือเวลาแกลบเรื่อง Human and Nature Contact ก็มีวิธีสอนง่ายๆ ใช้วิธีเล่าเรื่อง ส่วนใหญ่เราเรียนคลาสตอนเย็น มาถึงก็ค่ำแล้ว แยกปิดไฟ ให้เรานอนฟัง สร้างพื้นที่ให้เราเข้าไปอยู่ในความเป็นชนเผ่า ล้อมวงฟังผู้ใหญ่เล่าตำนาน ได้ซึมซับความรู้สึกว่าธรรมชาติมีชีวิตของตัวเอง ได้ออกไปเรียนรู้กับธรรมชาติ แม่น้ำ วิธีสอนของเขาทำให้เราตั้งคำถาม แสวงหา สนใจ เป็นอารมณ์แม่มดชนิดหนึ่ง แต่เป็นแบบสงบระมัดระวังไม่ใช้แม่มดเจ้าอารมณ์

ช่วงแรกก็รู้สึกบ้าง แต่ไม่เยอะ ไม่ถึงขนาดคุยกับต้นไม้ใบหญ้า ท้องฟ้าราวกับเป็นบุคคล เพราะระบบความคิดเชิงเหตุผลทำให้เราไม่สัมผัสอะไรง่ายๆ เราไม่ได้เป็นชนเผ่า เราเชื่อความคิดตัวเองมากกว่า เชื่อบางสิ่งหรือ ก็รู้สึกแปลกๆ ว่าคิดไปเองหรือเปล่า แต่เราชอบ รู้ว่าต้องพัฒนา ก็พยายามเรียนรู้และสัมผัสไปกับมัน กว่าที่จะเข้าใจ กว่าที่จะยอมรับได้ ต้องมาฝึกและถอดรื้อตัวเองที่เมืองไทยอีกเยอะ เรียนจบมาตั้งนานก็ยังไม่เชื่อเลยว่าที่เราคิดอะไรขึ้นมาเป็นเพราะอะไรบางอย่างดลใจให้คิด เรายังคิดว่าตัวเองเป็นผู้ผลิตความคิด

³ ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า *อิชมาเอล : จิตวิญญาณที่คนจาง*

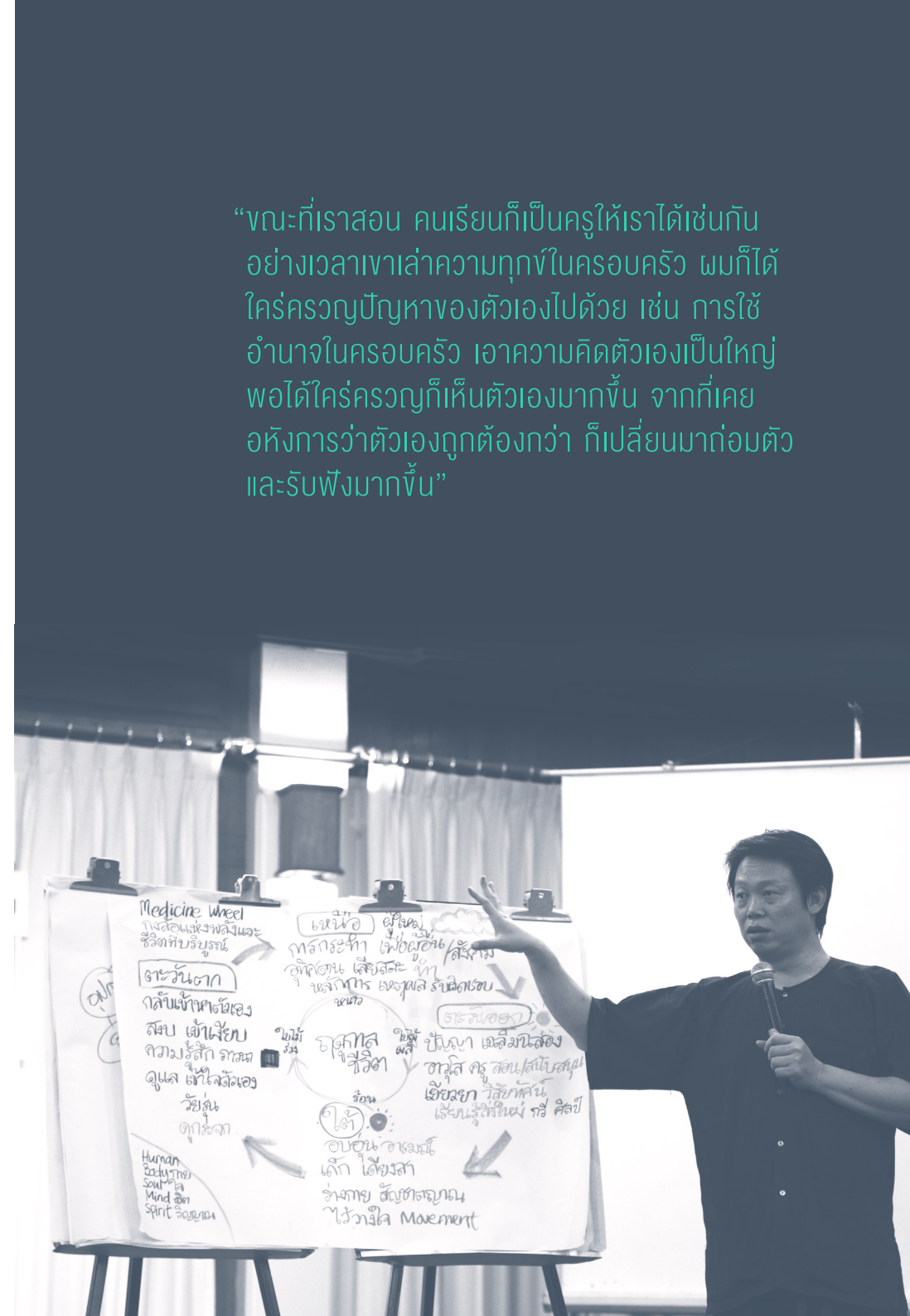
วิถีแห่งการเข้าถึงความรู้

ก่อนจบจากนาโรปะผมกลับมาทำโปรเจกต์จบ ทำแผนที่ภูมินิเวศวัฒนธรรม ที่กลุ่มบ้านแม่ลานคำ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นช่วงเวลาที่อินกับชีวิตชนเผ่าเพราะลงพื้นที่ทุกเดือน ได้เรียนรู้กับชาวบ้าน เผ่าปกากะญอ ได้เข้าใจวิถีคิดและการเป็นอยู่ของเขา ตอนนั้นเหมือนไปอยู่ในโลกอีกใบที่ย้อนยุคมาก กลางคืนจุดเทียนคุยกัน มีพิธีกรรมเต็มเหล่าเพราะมีพิธีไหว้ผี หนึ่งจอกวนกินกันหมด

สมัยเด็กๆ บ้านอยู่เชียงราย เวลาได้ไปเยี่ยมบ้านชนเผ่า มองด้วยสายตาคนนอกก็รู้สึกว่าชีวิตเขาเรียบง่าย มีเสน่ห์ มีน้อยแต่มีความสุข ทำให้อยากรู้ว่าเขากินอยู่ยังไง กลางคืนไม่มีทีวีแล้วอยู่ยังไง พอโตเป็นผู้ใหญ่แล้วได้มาสัมผัสอย่างจริงจังก็รู้สึกว่าทำไมมันเรียบง่ายขนาดนั้น บางแง่มุมเรียบง่ายกว่านักบวชอีก ความคิดหลายอย่างของเราก็เปลี่ยนไป อย่างมิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของป่า เราเคยมองว่าเป็นไสยศาสตร์ เป็นพวกผีป่า แต่พอเราไปผ่านระบบคิดแบบนาโรปะ กระบวนทัศน์ใหม่มันทำให้สามารถเปิดรับความเชื่อ เปิดรับพิธีกรรมที่เขามีด้วยความทั้งและสนใจมากยิ่งขึ้น

ตอนหลังพอมาทำกระบวนการเรียนรู้กับธรรมชาติด้วยตัวเอง จัดกิจกรรมนิเวศภาวนาเรื่อย ๆ แต่ละครั้งก็ได้เรียนรู้และสะสมประสบการณ์มากขึ้น การฝึกปฏิบัติในกระบวนการนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่แต่กับธรรมชาตินะ บางโปรแกรมก็ให้อยู่กับความขัดแย้ง อารมณ์ ความทุกข์ จนหัวใจเราสลาย ไม่มีที่ที่จะยืน เพราะการจะเข้าถึงความรู้แบบนี้ได้ต้องอาศัยการฝึกจิตเพื่อสลายตัวตน เหมือนกับการฝึกปฏิบัติในศาสนาที่เป้าหมายคือการลดตัวเอง สละตัวเอง เปิดรับปัญญา มีการเชื่อมกับพระเจ้า กับสิ่งที่มากกว่าตัวเรา ถามว่าต้องพยายามมีชีวิตแบบจิตวิญญาณไหม ก็ไม่จำเป็น

“ขณะที่เราสอน คนเรียนก็เป็นครูให้เราได้เช่นกัน อย่างเวลาเขาเล่าความทุกข์ในครอบครัว ผมก็ได้ใคร่ครวญปัญหาของตัวเองไปด้วย เช่น การใช้อำนาจในครอบครัว เอาความคิดตัวเองเป็นใหญ่ พอได้ใคร่ครวญก็เห็นตัวเองมากขึ้น จากที่เคยอหังการว่าตัวเองถูกต้องกว่า ก็เปลี่ยนมาถ่อมตัวและรับฟังมากขึ้น”

ความโหยหาทางจิตวิญญาณเป็นเรื่องธรรมชาติ ถึงจุดหนึ่งมันจะเกิดขึ้นเอง วิธีการเรียนรู้แบบนี้ทำให้เห็นธรรมชาติของชีวิตว่าไม่มีอะไรยึดได้เลย แต่เราต้องเสพมันก่อนนะถึงจะรู้ว่าดียังไง แล้วยึดไม่ได้ยังไง

ชีวิตคือความศักดิ์สิทธิ์

การเรียนรู้ที่นาโรปะทำให้ผมพบว่าชีวิตคือความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอธิบายยากกว่าคืออะไร มันเป็นความรู้สึก เป็นประสบการณ์บางอย่างที่มาจากหลายๆ องค์ประกอบ ทั้งการอ่าน การเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ เรื่องเล่าที่มีอิทธิพลต่อเรา

ผมยกตัวอย่างละกัน เคยมีนักจัดการสิ่งแวดล้อมคนหนึ่งชื่อ อัลโด ลีโอโพลด์ เขียนเล่าประสบการณ์งานควบคุมประชากรกวางและหมาป่า เมื่อถึงจุดหนึ่งที่หมาป่ามีเยอะเกินไป เขาก็ใช้ความคิดแบบมนุษย์เป็นผู้จัดการว่าพวกเธอควรมีประชากรเท่าไร เขาจึงต้องออกล่าเพื่อให้จำนวนลดลง วันหนึ่งเขาออกไปยิงหมาป่าแก่ๆ ซึ่งคงเป็นตัวหัวหน้าฝูง ยิ่งแล้วก็เดินเข้าไปดู เขาสบตากับหมาป่าที่นอนอยู่ตรงหน้า ในแวตตามันมีแสงที่ค่อยๆ หริ่งๆ มันสวยมาก สวยยิ่งกว่าพระจันทร์ เขาบรรยายว่าเป็นชีวิตที่สง่างามเกินกว่าจะอธิบาย ช่วงขณะนั้นเขามีความเศร้าอย่างประหลาด เกิดคำถามว่าเขามีสิทธิ์ทำลายความงามที่เขาไม่ได้เป็นผู้สร้างหรือ มนุษย์สร้างชีวิตไม่ได้ แล้วเขามีสิทธิ์ทำลายหรือ (นั่นเสี่ยง) เหตุการณ์นั้นเปลี่ยนมุมมองของเขาไปเลย จนเขากลายมาเป็นนักสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ นั่นคือตัวอย่างของช่วงเวลาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นประสบการณ์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งอธิบายเป็นข้อมูลหรือตัวเลขได้ยาก

หลายๆ อย่างที่ได้เรียนรู้ที่นาโรปะทำให้ผมรู้สึกที่ง และรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ในชีวิตมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดที่ว่าเราสร้างชีวิตเองไม่ได้ ไม่มีใครสร้างชีวิตตัวเอง เราถูกให้มาทั้งนั้น แม้กระทั่งสิ่งที่เราคิดว่าเป็นแค่ธาตุ วัตถุ เช่น แม่น้ำ ก้อนหิน เราก็กไม่ได้สร้างเอง ผมได้เรียนรู้ระบบนิเวศวิทยาที่ไม่ใช่แค่สิ่งแวดล้อม แต่มีฟังก์ชันหน้าที่ทำให้ชีวิตอยู่ได้ จริงๆ แล้วเรากับสิ่งแวดล้อมคือสิ่งเดียวกัน พระอาทิตย์ พระจันทร์ คลื่น ลม ธาตุทั้งหลาย คือส่วนหนึ่งของเรา คือชีวิตเรา แต่ภาษามันทำให้เกิดการแบ่งแยก พอใช้คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ที่ไม่ได้สื่อว่าสิ่งเหล่านี้คือตัวเรา เป็นร่างกายของเรา มันเลยแยกกันระหว่าง “เรา” กับ “สิ่งแวดล้อม”

ความรู้สึกว่าชีวิตคือความศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผมไม่คิดว่าตัวเองเหนือกว่าใครหรือสิ่งใด ผมมองว่าชีวิตทั้งหลายมีคุณค่าในตัวเอง มีความศักดิ์สิทธิ์เท่ากัน มีพลัง มีเป้าหมายบางอย่างในการดำรงอยู่ ผมจึงเคารพคุณค่าของสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ไม่ว่าดิน ก้อนหิน แม่น้ำ จิตใจเราก็มีความศักดิ์สิทธิ์นะ มันโหยหาอยากทำอะไรๆ อยากมีเมตตา กรุณา ปัญญา มันทำให้ผมอยากทำงานที่ช่วยให้คนกลับมาเห็นคุณค่าของตัวเอง ไม่ว่าจะทำงานอะไร มีรายได้มากน้อยแค่ไหน สิ่งของแต่ละคนทำก็มีคุณค่า

ความศักดิ์สิทธิ์อีกอย่างก็คือวิถีปฏิบัติแบบ “ซิมบาลา” ที่มีแนวคิดพื้นฐานว่าไม่มีชีวิตไหนต้องแก้ไข ชีวิตแสวงหาสิ่งที่เป็นความอุดมสมบูรณ์ในตัวมันเอง นี่ไม่ได้หมายความว่าเราไม่ต้องทำอะไร เพียงแต่ทำจากความเชื่ออะไรมากกว่า ซิมบาลาพูดถึงหัวใจที่ครบที่ไม่กลัวความทุกข์ ไม่กลัวความแหลกสลาย ความเจ็บปวด หัวใจที่เปิดรับ สัมผัส ให้โอกาสตัวเองได้สัมผัสความจริงซึ่งมีทั้งสุขและทุกข์ ส่วนใหญ่เราจะหนีประสบการณ์ความเจ็บปวด แต่ถ้าไม่ผ่านประสบการณ์เหล่านั้นเราจะไม่รู้ว่าความเจ็บปวดนี้ไม่สามารถทำอะไรเราได้ มันทำลายจิตวิญญาณเราไม่ได้ แต่กลับยิ่งทำให้แข็งแกร่งขึ้นด้วยซ้ำ

เผชิญความทุกข์จากความสัมพันธ์

หลังเรียนจบนาโรปะ ผมกับแฟนชาวอเมริกันก็ยังคบกันต่อ เขาเป็นคู่คิดที่ดีเลยนะ ฉลาด จีบประเด็นดี อ่านหนังสือเยอะ เป็นเฟมินิสต์ มีความคิดเชิงสังคม แต่ความสัมพันธ์มันไม่ง่าย เราตัดสินกันเพราะบุคลิกต่างกัน ผมจะสบายๆ ไม่กดดันตัวเอง ขณะที่เขาจะกดดันตัวเอง ต้องมีเป้า ต้องหาเงิน ไม่ใช่บ้าทุนนิยมนะ แต่มองว่าต้องจัดการชีวิต ผมไม่รู้ตัวว่าสิ่งที่ตัวเองเป็นมันไปหนักอกหนักใจเขายังไง ไม่เข้าใจว่าทำไมตัดสินเขาทำไมไม่แฮปปี้เมื่ออยู่กับเขา ทำไมเขาควบคุมบงการตัดสินใจ ชื่นนำมาจนเรารู้สึกอึดอัด พอไม่มีวิธีบอกเขาตรงๆ ก็ทำให้เกิดความทุกข์ จริงๆ ต่างคนต่างรักกันแหละ มันเป็นความสัมพันธ์จริงจังครั้งแรกในชีวิต เกือบแต่งงานกัน แต่ยังไม่อยู่แล้วไม่ใช่ ก็แยกกันหลังจากคบได้ห้าปี

ความสัมพันธ์ครั้งนั้นเป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ เพราะตอนเลิกกันมันกระทบชีวิตมาก ผมไม่เคยเผชิญความทุกข์ที่มาจากความสัมพันธ์เยอะขนาดนี้ ถึงขนาดหาครูที่ปรึกษา อยู่กับกระบวนการเยียวยา ไว้อาลัย อยู่หนึ่งถึงสองปีเลย เป็นช่วงเวลาที่ผมได้เข้าใจความทุกข์ซึ่งเกิดจากการยึด จากความต้องการของตัวเอง แน่หนอนว่าเราสามารถหาอ่านเรื่องความทุกข์ได้ แต่มันไม่เท่ากับเรียนรู้จากประสบการณ์หรืออก พอต้องเจอจริงๆ ผมก็ยอมรับและเข้าใจได้มากขึ้น

จากบทเรียนสู่การทำงานจริง

หลังจากเรียนจบผมตั้งใจว่าจะทำอะไรก็ได้ที่นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งแบบที่เรียนมา การเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่

ลึกซึ้งขึ้น ตอนแรกก็มีคนชวนทำงานที่กรุงเทพฯ แต่ตอนนั้นผมอึดตัวกับกรุงเทพฯ ตั้งเป้าว่าอยากกลับไปอยู่เชียงราย เชื่อว่าคำตอบคือการเลือกชีวิตที่ใช่ เมืองเล็กๆ อย่างเชียงราย คือที่ที่คิดว่าใช่ ตอนแรกกว่าจะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย แต่ไม่ค่อยอินกับวิถีการทำงาน เลยเลือกทำงานเอ็นจีโอก่อน เริ่มที่สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ประสานงานต่างประเทศ จัดทริปศิลปินแม่น้ำ

โขง รณรงค์หาเงินมาทำโรงเรียนให้เด็กชนเผ่า อยู่ในแวดวงเอ็นจีโอที่เชียงรายก็สนุกและอบอุ่นดี แต่ไม่ได้ใช้ความรู้ที่มีมากนัก ใช้แค่ภาษาอังกฤษ ทำอยู่ที่นั่นประมาณหนึ่งปี

ระหว่างนั้นมีโอกาสมาเป็นล่ามให้ อีไลแอส เอมีดอน กับ เอลิซาเบท โรเบิร์ตส์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่เคยสอนตอนอยู่นาโรปะ เขามาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เมืองไทย เดินป่าภาวนา ทำให้ผมรู้สึกว่าจะถ้าได้ทำงานแบบนี้ก็ดี เป็นงานที่มีความหมาย มีความสุข ช่วยเหลือผู้คนให้เรียนรู้ พอมีความสนใจก็เลยไปเข้าคอร์สอบรมกระบวนการยี่สิบเอ็ดวันโดยพี่ประชา หุตานวัตร, พี่อวยพร เชื้อนแก้ว และ จอร์จ เล็ก ู้สึกสนุก ทำท่าย และคิดว่าน่าจะทำได้ดี

พอมายู่เชียงรายกับอาใหญ่ มีกลุ่มพูดคุยกัน ผมเอาเรื่องนาโรปะมาแชร์ แกกัสนใจอยู่แล้ว เอาเรื่องสุนทรียสนทนามาอ่าน เลยกทดลองด้วยกัน ตอนแรกๆ มีคนเชิญไปบรรยาย ต่อมาก็ทำกระบวนการ จนกระทั่งเกิดเป็นสถาบันขวัญเมือง รับงานสอน บรรยาย ทำกระบวนการ อบรม

สุนทรียสนทนา (Dialogue)

การสนทนาโดยใช้กระบวนการที่นำเสนอโดย เดวิด โบห์ม มีหลักสำคัญสี่ประการ คือ ฟังอย่างลึกซึ้งด้วยความตั้งใจ (Deep Listening) เคารพและให้เกียรติผู้ร่วมสนทนา (Respecting) ห้อยแขวนการตัดสิน คือไม่ตัดสินคน ไม่ตัดสินความคิดคนอื่น (Suspending) และเปิดเผยเสียงจากภายใน (Voicing)

พระ บุคลากรในโรงพยาบาล ข้าราชการ แล้วก็มืกลุ่มธุรกิจเข้ามา เป็นงานที่สนุกนะ ตื่นเต้นดี รู้สึกภูมิใจ ได้ทำอะไรที่ไม่ค่อยมีใครทำ อย่างน้อยก็ในเชิงราย งานมีความสร้างสรรค์ ได้ลองนั่นลองนี่ เริ่มกลายเป็นชุมชนขึ้นมา คนก็เริ่มรู้จักเรา

หัวข้ออบรมก็มีเรื่องกระบวนการทัศนใหม่ การศึกษา สุขภาพ ตอนหลังสุนทรียสนทนามาเป็นพระเอก เพราะมันทำให้คนมาสะท้อนตัวเอง เห็นตัวเอง แ่งหนึ่งมันคล้ายการภาวนา แต่เป็นแบบคุยกับตัวเอง คุยกับเพื่อน ฝึกฟัง เข้าใจตัวเอง เข้าใจคนอื่น ได้สร้างพื้นที่ สร้างบรรยากาศของการทบทวน คนก็ชอบนะ ไม่ต้องมีพิธีรีตอง มีกลิ่นอายความศักดิ์สิทธิ์ ความสงบ ผมก็เอาอารมณ์แบบนาโรปะเข้ามา อาใหญ่ก็มีทฤษฎีเรื่องสมอง กระบวนการทัศนใหม่ การเลี้ยงลูก การทำกระบวนการให้คนมาฝึกฟัง ฝึกพูดจากใจ ฝึกห้อยแขวนคำตัดสิน ฝึกดูสมมุติฐานความเชื่อและการตัดสินของตัวเอง ฝึกสังเกตกระบวนการคิดของตัวเองขณะที่พูดคุย มันเป็นเรื่องที่สังคมยังไม่ค่อยมี

ผมอยู่กับอาใหญ่ไปถึงจุดหนึ่งก็มีความคิดอยากทำอะไรเป็นของตัวเอง เหตุผลหนึ่งก็คือสไตล์ที่แตกต่างกันเริ่มทำให้อดีตจริง ๆ ถ้าผมมีความกล้ายืนยันทันทีอยู่กันได้แหละ แต่ด้วยความที่เกรงใจ เก็บความรู้สึกไว้ พอถึงจุดหนึ่งเขาก็รู้ ก็เลยแยกกันทำ แต่ไม่ได้โกรธกันนะ ช่วงแรกก็เป็นสถาบันขวัญเมืองสาขารุงเทพฯ พอเริ่มรับงานหลากหลาย รับงานด้านธุรกิจมากขึ้นถึงค่อยแยกมาเป็นสถาบันขวัญแผ่นดิน

ผมตั้งใจให้สถาบันขวัญแผ่นดินเป็นพื้นที่ของชุมชนเล็ก ๆ ให้คนที่สนใจการมีชีวิตอิสระได้ทำงานที่ตัวเองรัก ได้พัฒนาตัวเอง เรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ และมีรายได้พอประมาณ ตอนแรกก็เปิดให้คนทั่วไปเข้า คล้ายที่เสมอฯ ทำ แต่ตอนหลังเราไม่ได้มีคนเยอะ และพอผมมีครอบครัว ทำงานเสร็จก็อยากอยู่บ้าน เลยเปิดโปรแกรมสาธารณะ

น้อยลง แต่มีงานภาคสังคมมากขึ้น เราเก็บเกี่ยวและต่อยอดความรู้ให้ตัวเองก็อยากจะให้เวลากับภาคสังคมบ้าง พออิฐฐานก็มืงานด้านโรงพยาบาล เครือข่ายสาธารณสุข เครือข่ายการศึกษา มหาวิทยาลัยเข้ามา ตอนนี่คอร์สหลัก ๆ ก็มีสุนทรียสนทนา การพัฒนาทักษะกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลง การให้การปรึกษารายบุคคล (Personal Coaching) แล้วก็เนเวศภาวนา

ปรับตัวในโลกความจริง

ช่วงแรกสิ่งที่เราทำมันดูแปลก ๆ ไม่ทันสมัย ดูเป็นลัทธิไปนิดหนึ่ง เพื่อไม่ให้ภาพลักษณ์เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ก็เลยปรับตัวเยอะ ต้องเรียนรู้ที่จะใส่ยีน เลือ้เซ็ด เลือ้ยัด สแล็กส์บ้าง ตอนหลังมาทำงานกับฝั่งธุรกิจมากขึ้น เป็นบททดสอบว่าเราจะสื่อสารกับโลกธุรกิจได้ไหม หรือต้องอยู่ฝั่งสังคมเท่านั้น

การให้คุณค่าของสองฝั่งก็ต่างกันเยอะ ฝั่งสังคมให้คุณค่ากับการเรียนรู้ รูปแบบความสัมพันธ์เป็นพีเป็นน้อง มันง่าย แต่ถ้ามีความขัดแย้ง มันก็ไม่ได้ง่าย ทุกที่ยากหมด ส่วนฝั่งธุรกิจจะมีความเชื่อบางอย่างที่บล็อก เมื่อรูปแบบการจัดการกระบวนการข้างลง กระบวนการอยู่กับความรู้สึกมาก แล้วเราอธิบายได้ไม่ตีว่าทำไมต้องทำแบบนี้ เราก็เปิดประตูเข้าไปไม่ได้

ตอนเริ่มจับงานภาคธุรกิจผมตั้งคำถามกับตัวเองเยอะว่ากำลังทำอะไรอยู่ มีความรู้สึกผิด ลังเลว่าไม่ใช่หรือเปล่า แต่พอได้สัมผัสมากขึ้น มันเปลี่ยนความคิดผมมาก ผมได้เรียนรู้ว่าพวกเขาที่มนุษย์เหมือนกัน มีข้อจำกัด การไม่เห็นตัวเอง มองเฉพาะเป้าหมายส่วนตัว ขณะเดียวกันก็มีความเมตตากรุณา ความปรารถนาดีต่อคนอื่น แสงสว่างการเติบโต

ทั้งภายนอกและภายใน และมีศักยภาพที่จะตื่น ไม่ต่างจากโลกของภาคสังคม

ผมเห็นว่าการเป็นองค์กรธุรกิจไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นเซลล์มะเร็งของสังคม คนในภาคธุรกิจไม่ได้เป็นแบบที่เราสร้างภาพในใจว่าจะต้องแสวงหาแต่กำไรไปซะทั้งหมด คือมันอาจจะใช้ในระดัหนึ่ง อยู่ที่ว่าองค์กรนั้นๆ ถูกตั้งเพื่ออะไร เพื่อช่วยเหลือสังคมหรือกอบโกยให้มากที่สุดแล้วจริงๆ ความเป็นมืออาชีพของธุรกิจทำให้เราได้ฝึกเยอะ ถ้าไปทำกับราชการ อะไรก็ดีไปหมด เขาไม่กล้าให้ผิดแบ้กเรา แต่คนในภาคธุรกิจเขาจะตรงๆ มีผิดแบ้กที่ช่วยให้เราได้เรียนรู้ เราไม่ได้เป็นอาจารย์ผู้ศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นคนธรรมดาที่เป็นมืออาชีพ

เหตุผลหลักๆ ที่ผมทำงานกับภาคธุรกิจด้วยเพราะเป็นยุคที่เอ็นจีโอหาเงินยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าไม่ใช่เอ็นจีโอที่มีความสามารถเข้าถึงทุน แล้วการรับทุนก็ต้องทำตามวาระอีก ยุ่งยากเยอะ เลยคิดว่าอยากพึ่งตัวเองได้ ทำงานหาเงินเองดีกว่า ถ้าอยากทำอะไรให้ใครค่อยไปทำของตัวเอง คุณคนที่พยายามโปรโมตชีวิตเรียบง่ายบางคนก็เป็นเจ้าแล้ว บางคนเหมือนไม่มีเงินมาก แต่พี่น้องเขาก็มี เพื่อนๆ เราเป็นเอ็นจีโอก็บ่นให้ฟังว่าพ่อแม่ป่วย ไม่มีเงิน เราก็กถามตัวเองว่าถ้าทำงานเพื่อสังคมแล้วต้องยอมรับชะตาชีวิตแบบนี้ด้วยหรือ ต้องจนหรือ ผมคิดว่าไม่ใช่

เรียนรู้และเติบโตจากการทำงาน

เวลาผมจัดกระบวนการแล้วเห็นการแสดงอารมณ์ของแต่ละคน มีคนร้องไห้ มันทำให้อารมณ์ของผมสะท้อนไปด้วย เพราะลึกๆ เราก็มีความห่วงไหว แต่เพราะถูกสอนมาตลอดว่าผู้ชายต้องไม่แสดงความ

อ่อนแอ เราจึงสร้างเกราะขึ้นมาปกป้องความรู้สึกที่แท้จริงไว้ ทั้งที่มันเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ พอได้เจออารมณ์เหล่านี้เข้าบ่อยๆ มันทำให้ผมเป็นธรรมชาติมากขึ้น ยอมรับอารมณ์ต่างๆ ของตัวเองมากขึ้น ซึ่งมันคือการรักตัวเอง เมตตากรุณาต่อตัวเอง ทำให้มีความสุขขึ้น มีความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คนอื่นเห็นและสิ่งที่เราเป็นโดยไม่ต้องเสแสร้ง สิ่งที่เราสอนมันเป็นการแนะนำตัวเราเองไปด้วย ความรู้ที่ยังไม่เป็นเนื้อเป็นตัว ไม่เป็นนิสัย มันก็ยังไม่ใช้ความรู้ที่ทำได้จริง หรือยังทำได้ไม่เต็มที่

นอกจากนี้ขณะที่เราสอน คนเรียนก็เป็นครูให้เราได้เช่นกัน อย่างเวลาเขาเล่าความทุกข์ในครอบครัว ผมก็ได้ใคร่ครวญปัญหาของตัวเองไปด้วย เช่น การใช้อำนาจในครอบครัว การไม่ฟังคนอื่น เอาความคิดตัวเองเป็นใหญ่ พอได้ใคร่ครวญก็เห็นตัวเองมากขึ้น รู้ตัวมากขึ้น จากที่เคยอหังการว่าตัวเองดีกว่า เหนือกว่า ถูกต้องกว่า ก็เปลี่ยนมาถ่อมตัวและรับฟังมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงหลังจากมีลูก

การมีลูกสร้างความเปลี่ยนแปลงให้ผมเยอะนะ ผมได้เรียนรู้ชีวิต ได้มองย้อนกลับไปว่าชีวิตมันถูกพัฒนาอย่างไร เหมือนได้ดูพัฒนาการการเติบโตของตัวเองอย่างใกล้ชิด เมื่อก่อนเห็นลูกคนอื่นก็เล่นด้วยนิดหน่อย แต่เนี่เราดูแลใกล้ชิดเขา เห็นเลยว่ากระบวนการเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นตลอดเวลา แต่กระบวนการศึกษามันไปครอบโดยไม่เข้าใจกระบวนการเหล่านั้น นอกจากนี้คนเป็นพ่อแม่จะต้องหมั่นดูตัวเองเสมอ เพราะสิ่งที่เราเป็น ภาวะภายในหรืออารมณ์ของเรามันมีผลต่อเด็ก

สิ่งที่ได้จากลูกอย่างเห็นได้ชัดเลยก็คือ แรงบันดาลใจ การมีลูก

ทำให้รู้เลยว่า เวลาเราท้อ เราเหนื่อย ทำไมเราคิดถึงเขา เข้าใจเลยว่า ทำให้พ่อแม่รักลูกมาก เพราะลูกเองก็ให้อะไรแก่พ่อแม่มากพอๆ กับที่พ่อแม่ให้ลูก เขาให้ความสดใส และให้ความรักที่ไม่มีเงื่อนไขแก่พ่อแม่

เส้นทางประสบการณ์ สู่วิวัฒนาการของตัวเอง

ผมมองว่าหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านในคือ หนึ่ง ประสบการณ์ตรง ไม่ว่าเราจะอ่านมากขนาดไหน มันยังไม่ใช่ ประสบการณ์ตรง เราต้องหมั่นเอาสิ่งที่เป็นประสบการณ์มาทบทวนตัวเองเรื่อยๆ เพื่อสะท้อนตัวเอง ช่วยให้เห็นตัวเองมากขึ้น

สอง เราต้องมีครู อาจหมายถึงเพื่อนร่วมงาน คนอายุน้อยกว่าก็ได้ นะ เขาสะท้อนได้ ให้ฟีดแบ็กเราได้ หลายเรื่องเขาจะรู้ว่าเราเป็นยังไง มากกว่าที่เราจะยอมรับว่าตัวเองเป็นยังไง ครูจะเกื้อหนุนเรา ทำทนายเรา เหมือนที่อาจารย์สุลักษณ์พูดว่า กัลยาณมิตรจะช่วยให้เราเติบโต

แต่เหนือสิ่งอื่นใด การมีเพื่อน มีครู ไม่ได้หมายความว่าเราจะเติบโต หรือ เราต้องกล้าเผชิญความทุกข์ด้วย ไม่ว่าเรื่องที่ยืดอืด ไม่สบายใจ ชุ่นเคืองใจ เราต้องเปิดรับ ต้องเชื่อเชิญเพื่อดูตัวเอง

ทุกวันนี้ผมรู้จักตัวเองมากขึ้น กล้าแสดงออกในสิ่งที่ตัวเองเป็น มั่นใจที่จะทำงานหรือใช้ชีวิตที่ตัวเองเชื่อ เมื่อก่อนเหมือนผมค้นหา ตอนนี้อยู่สโลบสโลบ เริ่มเห็นว่าอะไรเวิร์ก อะไรตอบโจทย์ภาพรวมกับสังคมมากขึ้น ซึ่งก็คือกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องลงลึกในทุกๆ พื้นที่ของสังคม ในกระบวนการศึกษา การอยู่ร่วมกันในองค์กรทั้งหลายมีปัญหา เรื่องภาวะผู้นำเยอะ ภาวะผู้นำที่เป็นอยู่มันกดขี่ ไม่ปลดปล่อยศักยภาพของมนุษย์ นี่เป็นโจทย์หลักของสังคม ตอนนี้เรามีเครื่องมือมากพอที่จะ

ปลดปล่อยศักยภาพ ถ้ามนุษย์ได้รับการดูแลตั้งแต่เด็ก ๆ แต่ละคนจะค้นพบตัวเองได้เร็วขึ้น รู้ว่าตัวเองต้องการอะไร สนใจอะไร ถนัดอะไร หรืออยากจะทำอะไร

ช่วงนี้ผมสนใจการใช้ชีวิตต่างๆ ทำตามความต้องการพื้นฐาน ดูแลตัวเอง ดูแลสุขภาพ อยู่กับลูก ครอบครัว อ่านหนังสือ มีเวลาเงียบๆ ให้ได้ใคร่ครวญ และมีความสุขกับการทำงานที่ได้เรียนรู้ไปกับผู้คนหลากหลายกลุ่ม ให้เขาได้กลับมาตั้งคำถามกับตัวเอง หาความหมายให้ชีวิต ตั้งเป้า และเลือกชีวิตที่ตัวเองอยากเป็น

เอื้อเฟื้อภาพโดย นาดตา แวววีรคุปต์

“เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน แต่ละจังหวัดะชีวิตการทำงาน เป็นแรงขับเคลื่อน”

นาดตา แวววีรคุปต์

บรรณาธิการข่าวสังคมและนโยบายสาธารณะ: สถาบันโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

กัสนัดจี้ ศรีสุวรรณ : สัมภาษณ์

เมื่อเอ่ยชื่อ นาดตา แวววีรคุปต์ สังคมรู้จักเธอในฐานะนักข่าวและพิธีกรผู้คร่ำหวอดอยู่ในวงการข่าวโทรทัศน์มานาน เป็นพิธีกรข่าวที่พูดคุยเรื่องยากและหนัก บ่อยครั้งมักมีชื่อปรากฏเป็นข่าวอันเนื่องมาจากบทบาทการทำงานของเธอเอง เช่น เป็นหนึ่งในกบฏไอทีวี เป็นพิธีกรที่ถูกถอดออก

จากรายการข่าวเพราะตั้งคําถามพาดพิงการรัฐประหาร

ความตั้งใจอยากเป็นนักข่าวเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ช่วงเรียนมหาวิทยาลัย แม้ไม่ได้เรียนจบด้านสื่อสารมวลชน แต่ถนัดยากก็มุ่งมั่นแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจนได้เป็นนักข่าว และยังคงยึดอาชีพสื่อมวลชนสายข่าวมาจนบัดนี้เป็นเวลาเกือบยี่สิบปี โดยมุ่งเน้นการนำเสนอประเด็นความไม่เป็นธรรมในสังคม และเปิดพื้นที่ให้คนด้อยโอกาสได้บอกเล่าเรื่องราวของตัวเองให้สังคมรับรู้ แรงบันดาลใจในการนำเสนอเรื่องราวล่านี้เกิดจากความไม่เป็นธรรมที่เธอได้สัมผัสมาในวัยเด็ก เมื่อมาผสมผสานกับพื้นฐานความรู้จากการเรียนด้านมานุษยวิทยาจึงทำให้ข่าวด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เธอทำมีความเข้มข้น ทั้งยังเผยให้เห็นความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน โดยเฉพาะเรื่องราวของคนชายขอบ

ณัฏยาเริ่มก้าวสู่เส้นทางอาชีพสื่อมวลชนโดยเป็นนักข่าวหนังสือแนวธุรกิจในช่วงเวลาสั้น ๆ ก่อนจะทำหน้าที่นักข่าวอย่างเต็มตัวในสายสิ่งแวดล้อมที่หนังสือพิมพ์ *มติชน* ราวสองปี จากนั้นไปทำข่าวโทรทัศน์ที่สถานีโทรทัศน์ไอทีวีเป็นเวลาสี่ปี จนเมื่อเข้าร่วมกับพนักงานกลุ่มหนึ่ง ออกแถลงการณ์ต่อต้านกรณีการเข้ามาซื้อหุ้นโดยกลุ่มการเมืองใหญ่ เธอและผู้ร่วมเคลื่อนไหวทั้งหมดจึงถูกเลิกจ้าง และมีชื่อฟุ้งทายเป็น “กบฏไอทีวี” หลังว่างเว้นจากการเป็นนักข่าวมีสังกัดไปเป็นคนทำสื่ออิสระ ทำกิจกรรมปฎิรูปร่วมกับนักวิชาชีพสื่อสารมวลชนจากหลายสังกัดนานสี่ปี ณัฏยาอยากกลับมาเป็นคนทำข่าวอีกครั้งที่สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสตั้งแต่วันแรกของการเปิดสถานีโทรทัศน์สาธารณะแห่งแรกของประเทศไทย จนถึงปัจจุบัน

ประสบการณ์อันยาวนานบนเส้นทางสื่อมวลชนไม่เพียงทำให้ณัฏยาเรียนรู้และเติบโตด้านทักษะการนำเสนอข่าวเท่านั้น ทว่าการเผชิญกับเหตุการณ์ท้าทายในการทำงานข่าวหลายครั้งยังทำให้เธอได้เรียนรู้และ

เติบโตด้านในอย่างต่อเนื่อง การเติบโตนี้เป็นอาวุธเชิงปัญญาอันทรงพลังที่จะใช้รับมือกับการทำงาน ซึ่งนับวันจะยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามความซับซ้อนของสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความแตกแยกและแบ่งขั้ว จนสื่อสาธารณะไม่อาจใช้วิธีนำเสนอข่าวแบบเดิม ๆ ได้อีกต่อไป

เริ่มต้นจากเห็นความไม่เป็นธรรม

ตอนเป็นเด็กเธออยู่ต่างจังหวัด เห็นความไม่เป็นธรรมหลายแบบ ชาวบ้านบางคนถูกตำรวจจับไปโรงพัก ลักพิกก็ปล่อยตัวมาเพราะให้เงินไป เราจึงมีคำถามตั้งแต่เด็ก ๆ ว่าทำไมชาวบ้านคนธรรมดา ๆ ต้องอดทน ต้องยอมคนมีอำนาจ ตั้งใจตั้งแต่นั้นมาว่าถ้าเรียนหนังสือหรือทำอะไรได้ก็อยากมีส่วนที่ทำให้ความเป็นธรรมเกิดขึ้น ตอนเด็กไม่ได้คิดถึงการเป็นนักข่าวเลย แต่อยากเป็นนักกฎหมาย เป็นทนายความ จะได้มีความรู้ไปคุยกับตำรวจ และเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับคนที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม

สั่งสมความรู้เรื่อง “ชายขอบ” ผ่านมานุษยวิทยา

จังหวะของชีวิตทำให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ทีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเลือกเรียนวิชาเอกมานุษยวิทยา เรียนแล้วมีความสุขมาก ได้ทำความเข้าใจวัฒนธรรม เข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รู้จักคนชายขอบหลายรูปแบบ ทั้งชายขอบเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม สถานะทางสังคม และสถานะทางเศรษฐกิจ ได้ไปลงภาคสนามทุกปี ปีละหลาย

วิชา สัมผัสกับสนามจริงทั้งด้านโบราณคดีและมานุษยวิทยา มีหลายเรื่องเกี่ยวข้องกับปัญหาในสังคม เช่น เด็กเร่ร่อน คนชนบทที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างชนผักที่ปากคลองตลาด การเรียนทำให้เริ่มสัมผัสและทำความเข้าใจเรื่องพวกนี้ ทำให้เราเริ่มชัดเจนว่าสิ่งที่เห็นคือความไม่เป็นธรรม

เรื่องที่ประทับใจชัด ๆ คือเรื่องเด็กเร่ร่อนที่สะพานพุทธ เราไปอยู่ที่นั่นเพื่อเก็บข้อมูลนานพอสมควร ตอนนั้นรู้สึกว่าการที่บางคนเรียกเด็กเหล่านี้ว่า เด็กจรจัด ก็เหมือนมองเขาไม่ต่างอะไรจากสุนัขจรจัด เป็นคำเรียกที่เจือด้วยอคติรุนแรง และมองว่าเด็กเร่ร่อนคือเด็กที่สร้างปัญหา พอเราลงไปคุยจึงได้รู้สาเหตุที่ทำให้เด็กออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านว่าเป็นผลผลิตจากการถูกกระทำโดยคนในครอบครัว แล้วสังคมก็กดทับเข้าไปอีก เอาอคติที่มองว่าเด็กมีปัญหาไปครอบไปตัดสินเชามากยิ่งขึ้น ทำให้เด็กเหล่านี้อยู่ในสภาพการเป็นคนผิดในสังคมโดยไม่มีโอกาสอธิบายเลย

ส่วนการเรียนเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรมช่วยให้ทำความเข้าใจเรื่องสภาพแวดล้อมกับการกำหนดวัฒนธรรมคนบริเวณนั้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญมากที่ทำให้เราเข้าใจเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงว่าทำไมต้องทำไร่ข้าวหมุนเวียน ซึ่งในสายตาทางการเรียกว่า ไร่เลื่อนลอย ทั้งที่มันมีความแตกต่างกัน

มุ่งมั่นสู่การเป็นนักข่าว

ช่วงที่เรียนหนังสือมีความเปลี่ยนแปลงในสื่อโทรทัศน์ คือเกิดทีมข่าวแปซิฟิกของ ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล ได้เห็นการทำงานของพี่ๆ นักข่าวเช่น พี่นก-นิรมล เมธีสุวกุล ยืนรายงานข่าวในชนบทแล้วชอบ พอได้เรียนบางวิชาที่ทำให้มองเห็นเชื่อมโยงกันว่า ถ้าเราเป็นสื่อมวลชนก็ทำ

เอื้อเฟื้อภาพโดย ณาดยา แวววิรุศุปต์

หน้าที่เพิ่มคุณค่าความเป็นธรรมให้คนเหล่านี้ได้เหมือนกัน เลยแน่นมาก ตั้งแต่เรียนมหาวิทยาลัยว่าอยากเป็นนักข่าว

ด้วยความที่ไม่ได้เรียนมาทางสายสื่อสารมวลชนโดยตรง เลยสมัครเรียนการเขียนข่าวเบื้องต้นที่สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยอยู่สามเดือน จากนั้นได้ฝึกงานที่หนังสือ *โลกธุรกิจรายสัปดาห์* ในเครือแนวหน้า ทำได้หนึ่งเดือนแล้วได้เป็นพนักงานประจำ อยู่แควดวงข่าวธุรกิจ เขียนคอลัมน์การทำมาหากิน ไปงานเปิดตัวสินค้า

บ้าง ทำได้สามเดือนก็ลาออกเพราะอยากไปทำงานชาวอย่างที่เคยตั้งใจ
 ในที่สุดก็ได้งานที่หนังสือพิมพ์ *มติชน* ทำข่าวสิ่งแวดล้อมอยู่หนึ่งปี
 แล้วมาทำหน้าที่ “มติชนสุขสรรค์” มีโอกาสใช้ความรู้ที่เรียนมาเพื่อให้
 สังคมเข้าใจเรื่องไร่ข้าวหมุนเวียนและกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรที่กำลัง
 ถูกไล่ออกจากป่า ได้ทำเรื่องมลพิษที่ลำห้วยคลิตี้ เรื่องชุมชนเก่านางเลิ้ง
 เรื่อง 14 ตุลา กับอุดมการณ์ประชาธิปไตยของกลุ่มนักศึกษาและเยาวชน
 รวมทั้งเรื่องเด็กเร่ร่อน

พลังของสื่อมวลชน

ตอนทำเรื่องกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรจะถูกไล่ออกจากป่า เราได้เข้า
 พื้นที่ซึ่งขณะนั้นยากลำบากมาก ไปหาข้อมูลเพื่อเขียนคอลัมน์อธิบายวิถี
 ชีวิตวัฒนธรรมคนกะเหรี่ยง เป็นสื่อกลางที่ทำให้โลกภายนอกเข้าใจคน
 กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่ ว่าพวกเขาไม่ใช่คนทำลายป่า แต่ช่วยรักษาป่าด้วยซ้ำ
 พวกเขานับถือพระแม่ธรณี แม้กระทั่งดินก็ยังมีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วเขา
 จะทำลายดินหรือ ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐขึ้นเฮลิคอปเตอร์บินตรวจ มองจาก
 ด้านบนแล้วตัดสินใจว่าการทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงคือการถางป่า แต่
 ไม่เคยมีใครอธิบายแทนพวกเขา หรือยังอธิบายไม่ดังพอนั้นไม่ใช่ป่า
 แต่เป็นไร่ซากที่เคยปลูกข้าวแล้วต้องทิ้งไว้เพื่อให้ดินฟื้นตัวโดยไม่ต้องใช้
 ปุ๋ย แล้วค่อยกลับมาทำอีก นี่คือวัฒนธรรมของเขา...เราได้พูดคุยถึงเหล่านี้
 เรื่องที่เราเขียนได้ดีพิมพ์ในหน้าใหญ่ มีภาพสีด้วย

มีอีกครั้งที่ได้กลับไปป่าทุ่งใหญ่ เพราะมีการตัดไม้ในป่า ทางฝ่าย
 เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ป่าไม้พยายามสร้างวาทกรรมว่าคนกะเหรี่ยงทำลายป่า
 คนอยู่กับป่าไม่ได้ ต้องเอาคนออกจากป่า ขณะเดียวกันก็มีเจ้าหน้าที่ตัดไม้

ในป่าทุ่งใหญ่ เป็นผืนกว้างเพื่อทำบ้านพักรับรองนักท่องเที่ยว เนื่องจาก
 มันอยู่ในป่าลึก จึงไม่มีใครรู้ แต่ชาวบ้านส่งข่าวมาจนนักท่องเที่ยวพากันเข้าไป
 ค้นหาหลักฐาน ตอนแรกเจ้าหน้าที่ปฏิเสธว่าไม่ได้ทำ แต่นักข่าวก็ไปหา
 หลักฐานจนกระทั่งเจอไม้กองใหญ่ซ่อนอยู่ในป่า เราก็ถ่ายรูปเอามาเผยแพร่
 เป็นข่าวหน้าหนึ่งในหนังสือพิมพ์ ตอนนั้นทำงานกันลำบากมาก แต่
 ได้ผลคุ้มค่าเพราะทำให้โครงการนั้นหยุดชะงักไป หัวหน้าเซตริกษาพันธุ์
 สัตว์ป่าคนนั้นก็โดนย้ายเข้าส่วนกลาง โครงการสร้างบ้านพักรับรองนัก
 ท่องเที่ยวก็ยุติ เป็นอีกเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกว่ามีพลัง

ก้าวสู่สื่อโทรทัศน์ไอทีวี ทีวีเสรี

เราโชคดีที่ได้ทำสื่อโทรทัศน์ และโทรทัศน์ช่องนั้นคือไอทีวี ซึ่งมี
 สโลแกนว่า “ทีวีเสรี” เป็นทีวีที่เกิดจากอุดมการณ์พฤษภาคม 2535 มี
 ที่มาจากบาดแผลที่สื่อถูกปิดกั้นในเหตุการณ์ครั้งนั้น ไอทีวีจึงถูกออกแบบ
 มาให้เป็นทีวีเสรีจริงๆ ตั้งใจจะเป็นทีวีของประชาชนเพื่อนำเสนอข้อมูลที่
 ถ่วงดุลอำนาจจริงๆ ถือเป็นโอกาสสำคัญอีกครั้งที่ได้มาทำงานในองค์กร
 สื่อที่มีอุดมการณ์แบบนี้

ที่ไอทีวีเราอยู่โต๊ะข่าวสังคม ทำด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
 บางทีก็วิ่งไปทำข่าว กทม. บ้าง การศึกษาบ้าง โชคดีที่ได้เรียนรู้กับนัก
 สื่อสารมวลชนที่มีทั้งความสามารถและอุดมการณ์อย่างคุณเทพชัย หย่อง
 เรามีคุณจอม เพชรประดับ เป็นหัวหน้าโดยตรง ได้เห็นการทำงานของ
 อีกหลายคน เช่นคุณกิตติ สิงหาปัด, อลงกรณ์ เหมือนดาว, ก่อเขต จันท-
 เลิศลักษณ์, เชิดชาย มากบำรุง, ปวิวัติ วลีชาติ พี่ๆ ทุกคนล้วนเป็นครู
 ทั้งทางตรงและทางอ้อม

มองเห็นเป้าหมายร่วมกันแล้วเดินไปด้วยกัน

การทำสื่อที่วิมันยากขึ้นกว่าหนังสือพิมพ์ เพราะบทข่าวที่วิมันไม่ได้เน้นการเขียนถ้อยคำให้สวยงาม แต่จะต้องนำด้วยภาพที่มีพลังและเสียงที่บันทึกได้ ดังนั้นสิ่งสำคัญและท้าทายคือเมื่อมองเห็นประเด็นแล้ว ทำอย่างไรจะสื่อสารให้ช่างภาพเข้าใจเหมือนกัน เพื่อจะเก็บภาพให้ตรงกับที่เราต้องการได้ เพราะเขาอาจไม่มีข้อมูลเท่าเรา ไม่ได้คิดหรือรู้สึกเหมือนเรา เราต้องอธิบายว่าเรื่องนี้สำคัญอย่างไร มีความไม่เป็นธรรมอย่างไร ขาดอะไร เราจะค้นหาอะไร ส่วนใหญ่พอที่มิได้ไปสัมผัสเรื่องเหล่านี้ด้วยตัวเองมันก็เกิดความเปลี่ยนแปลงกับพวกเขาด้วย พวกเขาารู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม รู้สึกว่าหน้าที่ของตัวเองสำคัญ และตั้งใจทำเรื่องเหล่านี้ด้วยกันให้ประสบความสำเร็จ

ยกตัวอย่างตอนไปทำข่าวคนกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่น้อย ถูกเผาบ้าน ช่วงนั้นเป็นหน้าฝน ปกติคนจะไม่เข้าไปที่นั่นกันเพราะรถเข้าไม่ได้ แต่เราก็เข้าไปโดยใช้เวลาเดินสองวัน ลุยน้ำเชี่ยวหลายลำห้วย พอขึ้นไปถึงบนดอยก็เห็นกองขี้เถ้าอยู่ตรงหน้า เวลานั้นมืดแล้วเลยไม่ได้ถ่าย เราก่อไฟนอนกับคนกะเหรี่ยงในถ้ำ ตื่นเข้ามาช่างภาพบอกว่าแบตซ์ จะหมด เหลือถ่ายได้แค่สามนาทีก่อนที่ฝนจะตกหนักขึ้นหนึ่งต้องถ่ายเป็นชั่วโมง ตอนนั้นเราต้องตั้งสติมาก คิดว่าใช้เวลาเดินมาตั้งสองวัน และเห็นสิ่งที่เห็นข่าวสำคัญอยู่ตรงหน้า ยิ่งงี้ก็ต้องถ่ายให้ได้ เลยคุยกับพี่ช่างภาพว่าเราจะแก้ปัญหากันอย่างไรดี ช่วยกันวางแผนว่าจะเล่าเรื่องอย่างไร ช่างภาพก็เก็บภาพตามนั้นเลย ออกอากาศให้ได้ทั้งสามนาทีก่อนที่ฝนจะตกหนักขึ้นมากพอที่คนกะเหรี่ยงจะออกมาอย่างดี เรื่องนี้ส่งผลกระทบต่อคนกะเหรี่ยงมากเพราะมันปรากฏสู่สายตาประชาชนว่ากระท่อมชุมชนที่อยู่บนตลิ่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของคนกะเหรี่ยงถูกเผาเป็นขี้เถ้าบนขี้เถ้าอันนี้มีรูปเคารพของฤๅษีที่คนกะเหรี่ยงบูชา คนกะเหรี่ยงยังคง

“เราเชื่อว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละจังหวัดการทำงานเป็นแรงขับเคลื่อนเนื่องจากการถูกไล่ออกจากโอทีวีทำให้เรามีพลังมากที่จะพาตัวเองกลับมาทำหน้าที่ในสื่อโทรทัศน์ที่มีอิสระอีกครั้ง เป็นความคิดซึ่งไม่เคยหายไปแม้แต่วันเดียว”

นั่งก้มกราบไหว้กองขี้เถ้า ขาวนั้นทำให้ทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้และทหารขออธิบาย โดยปฏิเสธว่าไม่ได้เผา

มีอีกครั้งหนึ่งลงไปทำเรื่องโรงพยาบาลในอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ซึ่งไม่มีหมอ มีห้องผ่าตัดแต่ไม่ได้ใช้งาน อุปกรณ์ผ่าตัดชิ้นสนิมหมดก่อนไปถึงพื้นที่เราอธิบายให้ช่างภาพเข้าใจแล้วว่าประเด็นคืออะไร พอไปถึงเห็นชาวบ้านนั่งลงไปกับพื้นแล้วยกมือไหว้ท่วมหัว ช่างภาพก็ไว้มาก กดบันทึกภาพและเสียงทันที ได้ภาพที่มีพลังมาก ชาวบ้านขอร้องให้เอาเรื่องนี้ไปบอกให้หน่วยเหนือรับรู้ด้วยว่าที่นี่ไม่มีหมอ เวลาเจ็บป่วยต้องถูกส่งไปไกลๆ ถนนก็คดเคี้ยว กว่าจะไปถึงโรงพยาบาล ผู้ป่วยก็ตาย เรื่องแบบนี้เราอิน แต่เราไม่สามารถใช้วิธีสั่งให้ช่างภาพทำ 1 2 3 4 ได้ แต่ถ้าเขาเข้าใจเหมือนเรา เขาก็ไปกับเราด้วย

ไม่ค่อยชอบคำว่า “ผู้นำ” และมองว่าตัวเองไม่ใช่ผู้นำ ผู้นำต้องมีความสามารถชวนให้คนอื่นเห็นด้วยและยินยอมเดินตามได้โดยไม่ใช่อำนาจหรือคำสั่ง แต่เราไม่ได้มีความสามารถขนาดนั้น เราแค่ทำหน้าที่ของตัวเอง ทำสิ่งที่ตัวเองคิดและสิ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้ตัวเองตลอดมา โดยเชื่อว่าเมล็ดพันธุ์ความคิดมีอยู่ในทุกๆ คน เพียงแค่มีพื้นที่พูดคุยให้มองเห็นเป้าหมายร่วมกัน ถ้าคนอื่นเห็นด้วยก็เดินไปด้วยกัน หรือนำเราไปก็ได้ แต่บางครั้งคนอื่นไม่ไปกับเราก็มี กลายเป็นความขัดแย้งก็มี

เธอคือหนึ่งในกบฏไอทีวี

เราเชื่อมั่นในจุดยืนของการก่อตั้งไอทีวี การทำงานหลายๆ ชิ้นมีแรงเสียดทานและความพยายามแทรกแซงการทำงานโดยกลุ่มธุรกิจใหญ่ อย่างบริษัทน้ำมัน บริษัทเมล็ดพันธุ์ แต่เรายังได้รับการปกป้องให้

ทำข่าวอย่างอิสระ ถ้าสื่อไม่มีอิสระและต้องพึ่งพิงกับรายได้ก็จะทำอย่างไรก็ไม่ได้ อย่างเรื่องทุจริตยา 1,400 ล้าน ไอทีวีเปิดโปงถึงขนาดเอานักการเมืองเข้าคุก ทำจนกระทรวงสาธารณสุขออกใบประกาศปะตามโรงพยาบาลว่าให้ระมัดระวังการให้ข่าวกับไอทีวี ยามไม่ให้นักข่าวไอทีวีเข้าโรงพยาบาล ถ้าไม่ใช่ไอทีวีก็หยุดทำเรื่องนี้ไปนานแล้ว

พอมีกลุ่มทุนใหญ่ซึ่งมีแนวโน้มจะชนะการเลือกตั้งมาเป็นเจ้าของไอทีวี เราไม่ต้องคิดอะไรมาก ตัดสินใจกับเพื่อนกลุ่มใหญ่ว่าจะยอมให้เป็นแบบนี้ไม่ได้ ก็เขียนแถลงการณ์ ตอนขึ้นเวทีพูดกับพนักงานในห้องประชุมใหญ่เป็นครั้งแรกที่ได้พบความจริงว่ามีคนจำนวนมากในองค์กรไม่เห็นด้วยกับเรา เราเคยคิดว่าการถูกหลอหลอมมาเหมือนกันจะทำให้ทุกคนคิดเหมือนกัน แต่กลับไม่ใช่ ไม่ได้โกรธเพื่อนพนักงานที่มีความคิดแบบนี้ ไม่ได้คิดว่าเขาผิด แต่เราก็เชื่อมั่นในสิ่งที่เราคิด และยืนยันสิ่งที่เราคิดและทำต่อไป ยอมถูกไล่ออก ตอนนั้นมียี่สิบเอ็ดคนที่ถูกเลิกจ้างโดยเจ็ดคนถูกไล่ออกโดยไม่ได้รับค่าชดเชยเพราะร่วมออกแถลงการณ์เราเป็นหนึ่งในเจ็ดคนนั้น

วันที่รู้ว่าโดนตั้งกรรมการสอบและโดนไล่ออก เรากำลังทำข่าวทั้งเรื่องคดีดี เรื่องน้ำท่วมหาค่าใหญ่ที่ไม่มีหน่วยงานอะไรไปช่วยเหลือ รู้สึกว่านักข่าวไอทีวีกำลังทำหน้าที่ช่วยชาวบ้านอย่างเต็มที่ เราไม่เสียใจเลยที่โดนไล่ออก แต่สิ่งที่ทำให้เสียใจคือความไม่เข้าใจกันของเพื่อนร่วมองค์กร ไม่คิดว่าจะมาถึงจุดที่เขามองเราเป็นศัตรู เป็นตัวปัญหา มีพนักงานคนหนึ่งขึ้นไปพูดตอบโต้และพูดถึงสิ่งที่เราทำว่าเป็นการเผาบ้านตัวเอง มีการทะเลาะกันในองค์กร ในกองบรรณาธิการ ใช้กำลังกันด้วย เป็นสิ่งที่คิดไม่ถึงว่าจะเกิดขึ้น

ภาพ : ศุภจิต สิงพงษ์

“การเรียนรู้ด้านใบทำให้เราเปลี่ยนไป คือเราจะไม่ได้มองแค่ตัวเอง แต่มองเหตุปัจจัยของสิ่งที่เกิดขึ้น เริ่มมองแบบไม่ตัดสินหรือไม่ร้อนแบบที่เคยเป็น เตือนตัวเองด้วยหลักคิดที่ได้จากการเรียนรู้ ตัดสินใจอะไรอย่างรอบคอบมากขึ้น ไม่ทุกข์มากนักเวลาต้องทำงานใหญ่ ยากและซับซ้อน หรือแม้จะทุกข์ก็รู้ว่าควรดูแลตัวเองอย่างไร”

วิกฤตคือโอกาส...ช่วงเวลาแห่งการค้นพบสิ่งใหม่

ช่วงออกจากโอทีที่พบว่ามียัลยาณมิตรที่คอยดูแลโอบอุ้มเราเยอะมาก ทั้งการดูแลช่วยเหลือทางตรงและทางอ้อม มีคนบอกต่อๆ กันมาว่าให้ดูแลเด็กพวกนี้ด้วย หางานให้เขาทำนะ แต่ที่สำคัญที่สุดคือครอบครัววันแรกที่ถูกไล่ออกเราไม่รู้ว่าแม่จะคิดอย่างไร พอโทรศัพท์ไป แม่บอกว่า “ถ้าทำในสิ่งที่ถูกต้องแล้วก็ไม่เป็นไร ก็ดีเหมือนกัน จะได้มีเวลาอยู่บ้านบ้าง” นี่เป็นคำพูดที่สำคัญที่สุด

สังคมข้างนอกก็สำคัญ มีเครือข่ายต่างๆ ให้กำลังใจ จัดเวทีสัมมนาพูดคุย ปฏิบัติทางสังคมที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้เราโดดเดี่ยว แต่ยิ่งทำให้รู้สึกว่าการที่เราทำเป็นความถูกต้อง มีความพยายามสร้างกลไกใหม่ๆ ขึ้นมาสานต่อเจตนารมณ์การปฏิรูปสื่อ เราเป็นนักข่าวในโอทีที่ไม่ได้ ก็ไปมีส่วนร่วมในการปฏิรูปสื่อกับองค์กรอื่นข้างนอก ได้มีโอกาสจัดรายการวิทยุ *เวทีความคิด* ร่วมกับคุณวิสุทธิ คมวัชรพงศ์ ซึ่งเป็นครูคนสำคัญอีกคนหนึ่ง ได้เห็นมุมของการทำหน้าที่เป็นผู้บริหารองค์กรสื่อโดย

ไม่ลืมนัดชมการณ์ทางสังคมที่เคยมีในวัยหนุ่มสาว สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงเราในช่วงเวลานั้น

เราเชื่อว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละจังหวัดชีวิตการทำงานเป็นแรงขับเคลื่อน การถูกไล่ออกจากไอทีวีทำให้เรามีพลังมากที่จะพาตัวเองกลับมาทำหน้าที่ในสื่อโทรทัศน์ที่มีอิสระอีกครั้ง เป็นความคิดซึ่งไม่เคยหายไปแม้แต่วันเดียว ขณะทำงานฟรีแลนซ์ อีกด้านหนึ่งก็ไปร่วมทำงานปฎิรูปสื่อ และเรียนปริญญาโทด้านการบริหารสื่อสารมวลชนที่ธรรมศาสตร์ด้วย เราทำสารนิพนธ์เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในข่าวโทรทัศน์ ตอนแรกที่เสนอเรื่องนี้อาจารย์ที่ปรึกษาบางท่านบอกว่าอย่าทำเลย ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่มีทางที่โทรทัศน์จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม เราก็ไปหาหัวข้ออื่น แต่ตอนหลังก็มาทำหัวข้อเดิม ไม่มีก็ให้รู้ว่ามี ไม่มี อยากรู้ว่า ณ ปัจจุบันสื่อทีวีในประเทศไทยเป็นอย่างไร ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้แค่ไหน เป็นอีกครั้งที่ได้พบครูที่มีความเมตตาสูงอย่าง ศ.ดร.สุรพงษ์ โสธนะเสถียร ซึ่งรับเป็นที่ปรึกษา เราได้ความรู้เพิ่มขึ้นว่าการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ทั้งระดับผู้ชม ผู้ส่งสาร ผู้กำหนดนโยบาย ได้รื้อฟื้นเรื่องโทรทัศน์สาธารณะในหลายประเทศ และคิดว่าถ้าจะทำให้ประชาชนมีพื้นที่ในสื่อสาธารณะได้จริง ๆ จะต้องไม่ใช่สื่อทางธุรกิจ ไม่ใช่สื่อที่อยู่ในการควบคุมของรัฐภายใต้ระบบสัมปทาน

ช่วงแรกที่ถูกไล่ออกจากไอทีวีก็ตกใจ รู้สึกว่าเป็นวิกฤติชีวิต แต่พอมองย้อนกลับไปเราพบว่าเกือบสิบปีที่ผ่านมาจากไอทีวีเป็นช่วงเวลาที่มีค่ามาก ได้เรียนรู้อะไรหลายอย่าง ทั้งโอกาสทำเรื่องปฎิรูปสื่อและสัมผัสกับกลุ่มคนที่ทำเรื่องปฎิรูปสังคมด้วย เป็นอีกบทบาทหนึ่งซึ่งถ้าเราเป็นสื่อก็ทำไม่ได้ มีโอกาสได้ไปเรียนเรื่องนี้ ได้เรียนรู้โลกการทำงานในฐานะฟรีแลนซ์จริง ๆ ได้สัมผัสผู้คนเยอะแยะมากมายที่ทำสื่อโทรทัศน์ในฐานะคนที่ต้องทำงานเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่ในวงการนี้ ได้เห็นความจริง

ว่าไม่ใช่ทุกคนจะทำงานด้วยอุดมการณ์แบบที่เรายึดถือ การยึดมั่นอยู่กับอุดมการณ์มันอาจไปไม่รอด ของจริงต้องมีสี่เทามาเกี่ยวข้อง แต่ฟรีแลนซ์มีสิทธิ์เลือกตัดสินใจว่าจะทำงานสี่เทาไหม หรือเลือกจะทำงานเพื่อปฎิรูปสังคมโดยไม่มีผลประโยชน์

เรียนรู้อ่านใน มองเหตุและปัจจัยมากขึ้น

ช่วงที่เป็นฟรีแลนซ์เราเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม Happy Media เพื่อนสื่อมวลชนที่ทำกิจกรรมร่วมกันเชิงจิตตปัญญา ไปเวิร์กชอปเผชิญความตายอย่างสงบ เรียนโยคะ วาดรูปที่ชายทะเล เวิร์กชอปกับเสมสิกขาลัย เข้าไปตอนแรก ๆ ฟังไม่รู้เรื่อง แต่สักพักก็รู้สึกว่ามันดีจังเลย มันชวนให้เราได้ไปสัมผัสสิ่งที่เราไม่เคยได้เรียนรู้ ได้อยู่หนึ่ง ๆ ทบทวนตัวเองซ้ำ ๆ ซึ่งต่างจากปกติที่สโตร์คนทำงานสื่อมันต้องรุกเร็ว การได้ทำกิจกรรมอย่างนี้ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอีกช่วงหนึ่งของชีวิต

จากตรงนี้ทำให้ได้ฝึกอานาปานสติและธรรมะที่สวนโมกข์นานาชาติ สุราษฎร์ธานี ทั้งที่ก่อนหน้านี้คิดว่าตัวเองไม่มีศาสนา เพราะทำข่าวพระแย่ ๆ มาเยอะ รู้สึกว่าทำไมต้องกราบไหว้พระ ทำไมต้องใส่บาตร แต่ในที่สุดเราวางทุกอย่าง แล้วเลือกที่จะไปทำความรู้จักกับสมาธิ หลังจากนั้นก็เข้าคอร์สปฏิบัติอีกหลายครั้ง

การเรียนรู้อ่านในทำให้เราเปลี่ยนไป คือเราจะไม่ได้มองแค่ตัวเอง แต่มองเหตุปัจจัยของสิ่งที่เกิดขึ้น เข้าใจภาพใหญ่มากขึ้นว่าที่ไอทีวีอยู่ไม่ได้มันมีเหตุและปัจจัย เริ่มมองแบบไม่ตัดสินหรือไม่ร้อนแบบที่เคยเป็นเตือนตัวเองด้วยหลักคิดที่ได้จากการเรียนรู้ ตัดสินใจอะไรอย่างรอบคอบมากขึ้น ไม่ทุกข์มากนักเวลาต้องทำงานใหญ่ ยาก และซับซ้อน หรือแม้จะ

ทุกซึ่ก็รู้ว่าควรดูแลตัวเองอย่างไร

ความท้าทายที่ไทยพีบีเอส

ไทยพีบีเอสอยู่ในช่วงเวลาที่โดนท้าทายด้วยปัจจัยต่างๆ เยอะมาก ทั้งสถานการณ์การเมือง ความขัดแย้งภายในองค์กร ความแตกแยกในสังคม และการแบ่งขั้วของมวลชนอย่างรุนแรง เมื่อก่อนฝ่ายตรงข้ามมวลชนคืออำนาจรัฐเท่านั้น แต่ตอนนี้มวลชนแตกแยกกันเอง เวลาทำข่าวเรื่องหนึ่งก็จะไม่ถูกใจคนอีกฝ่ายหนึ่ง หรือแม้กระทั่งข่าวที่ไม่ใช่เรื่องมวลชนสองฝ่าย แต่เป็นเรื่องชาวบ้านชายขอบแบบที่เคยทำก็ยังคงค่อนข้างจะไม่ได้ทำอะไรนอกจากเรื่องคนชายขอบ มีการวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมและโซเชียลมีเดียที่พุ่งเป้ามายังตัวเราโดยอิงมาจากเรื่องงานหลายครั้งมาก คนเอาไปพูดกันไม่จบ ทำให้เข้าใจผิดมากมายและรุนแรงมากกว่าตอนอยู่ไอทีวี

นอกจากมวลชนทั้งสองฝ่าย ยังมีอำนาจรัฐที่เข้ามาตรวจสอบด้วย เช่นพอทำเรื่องปฏิรูปแล้วไปฟังเสียงประชาชนที่ต้องการปฏิรูป ไม่ใช่รัฐบาลหรือทหารปฏิรูป เราก็จะโดนทหารตรวจสอบ หรือมาเตือนให้เบาๆ หน่อย มันเป็นภาวะกดดันอีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้เราจะยืนยันชัดเจนว่าสิ่งที่เราทำมันถูก แต่ก็ไม่สามารถทำได้ ไม่ใช่แค่อำนาจข้างนอกสั่งอย่างเดียว แต่คนข้างในไทยพีบีเอสเองก็ยังมีความเห็นต่าง มองต่าง กันถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น บางคนคิดว่าต้องรักษางองค์กรไว้ก่อน ในสถานการณ์อย่างนี้เราก็ต้องหาคำตอบเอาเองว่าจะทำอย่างไรให้องค์กรอยู่ได้ ไม่ขยายความขัดแย้งจากความเห็นต่างของคนในองค์กร และในเวลาเดียวกันสิ่งที่ควรเป็นข่าวก็ยังมีโอกาสสื่อสารได้ ยอมรับว่าทำได้ไม่

ดีนัก แต่ก็เห็นว่าในยุคปัจจุบันประชาชนมีทางเลือกในการเข้าถึงสื่อมาก และหลากหลายพอที่จะใช้ประโยชน์จากสื่อแต่ละรูปแบบในสถานการณ์ต่างๆ

“สิ่งที่เจอในการทำงานที่ไทยพีบีเอส หากเป็นเมื่อก่อน เราคงเลือกที่จะพุ่งชน แต่ตอนนี้พบว่าตัวเองมีความเปลี่ยนแปลง การพุ่งชนอาจเปิดช่องให้เรื่องบานปลาย เราจึงเลือกที่จะอดทน ปล່อยให้เรื่องเงียบไปเอง คิดเสียว่าความจริงก็คือความจริง ไม่ต้องไปดันรนเพื่ออธิบายวันหนึ่งไม่เร็วก็ช้า ความจริงจะปรากฏออกมาเอง”

จากข่าวเชิงเหตุการณ์สู่ข่าวเชิงโครงสร้าง

โจทย์ใหม่อีกอย่างที่ท้าทายให้ตัวเองหาคำตอบอยู่ตลอดเวลาในตอนนี้คือ จะทำหน้าที่สื่อสารการปฏิรูปโครงสร้างที่เราคิดอยากนำมาตลอดได้อย่างไร นี่เป็นโจทย์ที่ยากเพราะเป็นการปฏิรูปภายใต้อำนาจการรัฐประหารที่ถูกต่อต้านจากประชาชนจำนวนมาก

ตอนเป็นนักข่าวไอทีวีก็ยังไม่ได้อธิบายเชิงโครงสร้าง คนที่ชวนให้คิดก็คือพี่ๆ ในไอทีวีซึ่งตั้งคำถาม สอนให้เราคิดเราเอง แล้วให้ไปฝึกทดลองทำจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ครั้งสำคัญในการทำข่าวที่ไม่ใช่ข่าวรายวันหรือสื่อบูชาบรรณาธิการ เคยถามตัวเองว่าจะทำไปอีกกี่เคส ทำแล้วทำอีก

แต่ก็เปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้เพราะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ตอนหลังเลยพูดเรื่องโครงสร้างและนโยบายมากขึ้นในรายการ แต่พอเขียบมาพูดระดับนี้มันเลยเป็นเรื่องยาก เพราะห่างไกลจากรูปธรรมที่เป็นเคลๆ มันจึงทำท่ายว่าทำอย่างไรให้การพูดระดับโครงสร้างส่งผลกระทบต่อต้องมีคนดูจำนวนมากหรือไปถึงกลุ่มเป้าหมายตรงๆ นี่เป็นสิ่งที่ทีมของเราต้องหาคำตอบและพัฒนาแนวทางการทำงานไปเรื่อยๆ

ไทยพีบีเอสนำเสนอเรื่องการปฏิรูปมาตั้งแต่ก่อนปี 2553 ก่อนที่รัฐบาลจะทำเรื่องปฏิรูปครั้งแรกในสมัยนายกอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เราจัดเวทีสาธารณะคุยเรื่องปฏิรูปความเหลื่อมล้ำซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในช่วงนั้น เราชักชวนเปิดพื้นที่บนหน้าจอสื่อกระแสหลัก ชวนคนมาพูดคุยกันเรื่องนโยบาย อย่างนโยบายปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปอำนาจการปกครอง ชื่อรายการ 2563 เปลี่ยนประเทศไทย ดูว่าสิบปีข้างหน้าประเทศไทยจะเปลี่ยนไปอย่างไร คนที่มาเจอกันในเวทีนั้นกลายเป็นคนที่มาทำงานร่วมกันในตอนนี้อย่างไร เช่น การปฏิรูปการศึกษาที่มีความก้าวหน้าเยอะมาก เราก็ภูมิใจว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมาเจอกัน นอกจากงานบนจอทีวีเรายังบันทึกสิ่งเหล่านั้นเป็นหนังสือด้วย อย่างเล่มการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมก็มีอาจารย์ด้านนิติศาสตร์เอาไปให้นักเรียนที่เป็นผู้พิพากษาอ่าน

ตอนนั้นรู้สึกสบายใจที่ได้ทำ เพราะยังไม่มีอำนาจรัฐมาสั่งว่าต้องปฏิรูป ประชาชนและสังคมพูดกันเองได้อย่างอิสระ แต่ตอนนี้มีอำนาจบางอย่างมาบอกว่าต้องปฏิรูป และเลือกบางคนบางกลุ่มมาทำเรื่องปฏิรูป ขณะที่คนบางกลุ่มที่อยู่ภายใต้สภาวะความแตกแยกซับซ้อนรุนแรง ปฏิเสธและต่อต้านอำนาจที่ได้มาโดยการรัฐประหาร ก็เห็นว่าไม่มีความชอบธรรม เราจึงต้องถามตัวเองซัดๆ ด้วยว่าในสถานการณ์แบบนี้เราจะทำหน้าที่อย่างไร ซึ่งคำตอบที่ตกผลึกที่สุดในเวลานี้ก็คือ ต้องยึดหลัก

การพื้นฐานของวิชาชีพสื่อสารมวลชนและองค์กรสื่อสาธารณะ คือการรายงานข้อเท็จจริง และการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย

ใช้ความเจียมและอดทน แทนที่จะพุ่งชน

สิ่งที่เจอในการทำงานที่ไทยพีบีเอส หากเป็นเมื่อก่อนเราคงเลือกที่จะพุ่งชน แต่ตอนนี้พบว่าตัวเองมีความเปลี่ยนแปลง คิดมากขึ้นว่าเราอยู่ในฐานะที่ไม่ใช่ตัวเราเท่านั้น แต่คือภาพขององค์กรด้วย ภายใต้สภาพที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันก็ต้องยึดความคิดเห็นร่วมกัน ประสบการณ์สอนว่าทำอย่างไรให้มีโอกาสทำงานต่อไปได้ ในบรรดาสื่อโทรทัศน์ทั้งหมดมีที่ไหนสามารถทำงานได้มากที่สุดในสภาวะแบบนี้ คำตอบก็คือสื่อสาธารณะนี่แหละ การพุ่งชนอาจเปิดช่องให้เรื่องบานปลาย เราจึงเลือกที่จะอดทน ปล่อยให้เรื่องเงียบไปเอง คิดเสียว่าความจริงก็คือความจริง ไม่ต้องไปดิ้นรนเพื่ออธิบาย วันหนึ่งไม่เร็วก็ช้า ความจริงจะปรากฏออกมาเอง หรือไม่ปรากฏก็ไม่เป็นไร อย่างน้อยมันก็ปรากฏในใจเรา

ถามว่าแล้วอะไรที่ทำให้หนึ่งกับเรื่องแรงๆ ที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ได้ การจะอดทนอยู่ในสภาพนั้นได้โดยไม่ทุกข์มากนักก็ต้องดูแลตัวเอง ส่วนใหญ่ใช้วิธีปลีกวิเวกไปอยู่เงียบๆ โกลๆ คนเดียว ทำให้ตัวเองสงบลง ตัดช่องทางที่จะตอบโต้ ถ้าไปไหนไกลไม่ได้ก็นั่งเขียนผ้าอยู่ที่บ้าน การอ่านหนังสือชีวประวัติบุคคลสำคัญก็ช่วยได้เยอะ เช่นเรื่องของ กุหลาบ สายประดิษฐ์, มหาตมะ คานธี, ท่านพุทธทาส, อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์, อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ หรือคนร่วมสมัยอย่างนายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์

กัลยาณมิตรผู้มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลง

ในชีวิตที่ผ่านมาได้เจอกัลยาณมิตรที่ให้ทั้งสติปัญญา คำเตือน ชวนให้คิด และช่วยดูแลเมื่อเราตกอยู่ในสถานะยากลำบากโดยเฉพาะเรื่องความรู้สึก กัลยาณมิตรเหล่านั้นมีมากมาย ทั้งที่พบกันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนหนึ่งคือเพื่อน ๆ อีกส่วนคือชาวบ้านที่เราไปทำงานด้วย ซึ่งไม่ได้เป็นแค่แหล่งข่าว แต่เหมือนเป็นเพื่อนที่คอยให้กำลังใจ ถามไถ่ทุกข์สุข ดูแลกันพอสมควร

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีความคิด และมองเห็นว่าสังคมไทยเวลานี้กำลังเจอเรื่องยาก คนที่ทำงานด้วยความตั้งใจจะอยู่ยากทำยาก และอาจต้องมีการดูแล เขาก็รวมตัวกันเป็นกลุ่มกัลยาณมิตรเพื่อมาสนับสนุนอย่างโครงการผู้นำแห่งอนาคตก็ทำให้เราได้เจอกับกลุ่มคนเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และได้เรียนรู้จากกระบวนการที่ทำให้ความรู้ เครือข่ายพัฒนาศักยภาพผู้นำการสร้างสรรค์ (ศศน.) ก็เป็นอีกโครงการที่ไม่ได้มุ่งชวนคนมาเรียนเพื่อเอาประกาศนียบัตร แต่ชวนมารวมกลุ่มกันเพื่อจะได้เกาะเกี่ยวกันทำงานไปได้ยาว ๆ ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ สร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และดูแลกันในยามยากลำบาก หรือการเรียนในหลักสูตรการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของสถาบันพระปกเกล้าที่ทำให้ได้สัมผัสกับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นข้าราชการระดับสูง นักธุรกิจ ได้เรียนรู้จากเพื่อนที่หลากหลายมากขึ้น ฝึกการมองมุมอื่น ถึงแม้จะไม่เห็นด้วยแต่ก็คุยกันได้ อยู่ร่วมกันได้

กัลยาณมิตรและคนที่สร้างแรงบันดาลใจในวงการสื่อมีหลายคน เริ่มแรกมีพี่นก นิมล เป็นจุดตั้งต้นที่ทำให้อยากเป็นนักข่าว ตอนหลังพี่นกให้ข้อความสำคัญกับเราอย่างหนึ่งว่า “อะไรเกิดขึ้นก็ตีทั้งนั้น” เป็นข้อความที่เราหนักถึงและเอามาใช้บ่อย ๆ

คนสำคัญคนหนึ่งในชีวิตเราตอนนี้คืออาจารย์ประมวล เพ็งจันทร์ ตอนนี้อยู่มาตลอดเวลา (หัวเราะ) ช่วงเป็นฟรีแลนซ์ได้อ่านหนังสือที่อาจารย์เขียน แล้วต่อมาได้เจออาจารย์ ได้พูดคุยมาก ๆ จากการทำงานตอนอยู่ไทยพีบีเอส ได้ไปอินเดียกับอาจารย์สิบหกวัน ไปทำเรื่องพุทธศาสนา ตอนไปอินเดียเจออุปสรรคหลายอย่างมาก อุณหภูมิ 46 องศาเซลเซียส ต้องเจอสถานะยากลำบากพอสมควร แต่อาจารย์มีเมตตาสูงมาก อาจารย์ไม่ซีไม่สั่งอะไรเลย เมื่ออยู่กับอาจารย์จะสัมผัสได้ถึงคำสอนตลอดเวลาแม้ไม่พูด ซึ่งมันลึกซึ้งกว่าการสอนด้วยคำพูด กลับมาก็คิดว่าเพื่อทำความเข้าใจพุทธศาสนา แล้วก็ได้เดินทางไปกับอาจารย์อีกหลายที่ เป็นช่วงที่รู้สึกว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงไปเยอะ

หลายคนบอกว่าหลังกลับจากอินเดียเราเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเมื่อก่อนเวลาใครทำอะไรให้ไม่พอใจ เราจะพุ่งพรวดตอบโต้จับไวทันที แต่ช่วงนี้จะมองเขาอีกแบบหนึ่ง คิดว่าเขาคงมีปมอะไรบางอย่างทำให้

ต้องแสดงออกแบบนี้ เช่น ความกลัว ลึก ๆ เขาอาจจะกลัวอะไรบางอย่าง
เราก็ทำความเข้าใจ แค่เข้าใจก็ไม่ทุกข์แล้ว และไม่ต้องตอบโต้ด้วย

ทำงานที่รักและเก็บเกี่ยวความสุขระหว่างทาง

ตัวเองโชคดีที่ได้ทำงานที่รักและอยากทำ แม้จะทำงานจนไม่มีเวลา
ว่างเลย ไม่ได้พักร้อนนานต่อเนื่องหลายปี ไม่มีเวลาไปเที่ยว แต่ก็รู้สึก
ว่าการทำงานเป็นเรื่องยากลำบากของชีวิต เพราะการออกไปทำงานก็
เหมือนได้ไปเที่ยว ได้พักผ่อน การได้ไปเจอผู้คน ได้พูดคุยกับชาวบ้าน
ก็เหมือนได้เจอเพื่อน บางทีเวลาไปทำงานต่างจังหวัด จัดเวทีสาธารณะ
เสร็จ แทนที่จะไปกับรถที่มงาน เราก็ขออนั่งไปกับรถชาวบ้าน รู้สึกว่าเป็น
ช่วงที่ได้ห่างมาจกงานบ้าง มีครั้งหนึ่งเสร็จงานแถวคอยอินทนนท์จะ
กลับเข้าเชียงใหม่ นั่งรถไปกับชาวปกากะญอ รถกระบะเก่ามาก เบรก
ไม่ดี แอร์ไม่เย็น แต่รู้สึกว่าเป็นช่วงพักที่ดีมาก ไม่ได้ตรงไปถึงที่พักใน
เมืองโดยเร็ว แต่ได้แวะตามทาง แวะบ้านคนรู้จัก กว่าจะกลับถึงโรงแรม
ที่เชียงใหม่ก็ตึกตื่น เราได้พักผ่อนระหว่างทาง ไม่ได้มุ่งไปสู่เป้าหมาย
อย่างเดียว

รู้สึกว่าคุณค่าของการทำงานไม่ได้อยู่ที่การบรรลุเป้าหมายอย่าง
เดียว แต่อยู่ที่ระหว่างทางเราได้เรียนรู้ด้วย ปัญหาที่ประสบคือบทเรียน
เราได้ถอดบทเรียนจากการทำงานที่ไม่สำเร็จ การได้เรียนรู้ถือเป็นความ
สำเร็จอย่างหนึ่ง เช่น รายการ *เวทีสาธารณะ* เรตติ้งไม่ดี คนดูไม่เยอะ
มาก เพราะคนไม่ชอบนั่งฟังอะไรเยอะ ๆ นาน ๆ แต่เรารู้สึกว่าการทำงาน
นี้เป็นพื้นที่ให้เรียนรู้ได้ดีมาก แม้รายการจะออกอากาศแค่ชั่วโมงเดียว
แต่เราได้คุยกับผู้คนสิบคน ยี่สิบคน ร้อยคน สามร้อยคน คุยทั้งวันหรือ

สองวันไม่นับวันเตรียมงาน มันเต็มไปด้วยข้อมูลที่ช่วยเพิ่มต้นทุนให้ทั้ง
ตัวเรา นักข่าว ผู้ประสานงาน โปรดิวเซอร์ แม้แต่การบันทึกเทปรายการ
ก็คุยกันสองสามชั่วโมง มีความเข้าใจซัดขึ้น ๆ แล้วเอาข้อมูลจากตรงนั้นไป
ต่อยอดประเด็นหรือทำรายการข่าวอื่น ๆ เป็นต้นทุนที่สามารถหยิบออก
มาใช้ได้ทันทีเมื่อทำข่าว

“ชีวิตนี้ไม่รู้อาจจะตายตอนไหน
ควรใช้เวลาทุกวันทำประโยชน์
ให้ได้มากที่สุด”

บุบผาทิพย์ แซ่มนิล

ผู้ก่อตั้งและที่ปรึกษากลุ่มรักษ์เขาชะเมา อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

ภัสณวัจ ตรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

บุบผาทิพย์ แซ่มนิล หรือ “แพ็บ” ได้ชื่อว่าเป็นคนทำงานด้านเยาวชน และชุมชนที่ต่อเนื่องยาวนานที่สุดคนหนึ่งของเมืองไทย แม้เธอจะไม่เคยกล่าวอ้างความสำเร็จของเธอและกลุ่มรักษ์เขาชะเมา แต่สามารถวัดความสำเร็จได้จากการที่รายการสำหรับเยาวชนและการพัฒนาในสื่อชั้นนำล้วน

เคยนำเสนอเรื่องราวของเธอและกลุ่มมาแล้วทั้งสิ้น

บัดนี้เธอและกลุ่มรักษ์เขาชะเมา อำเภอกงหรา จังหวัดระยอง ได้เดินทางเข้าสู่ขบวนการที่ยั่งยืนแล้ว สมาชิกเก่าก้าวไปสู่การเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ (Active Citizen) และสมาชิกรุ่นใหม่ ๆ เข้ามาในกลุ่มอย่างไม่ขาดสาย ขณะที่การขับเคลื่อนกลุ่มมีพลวัตไม่เคยหยุดนิ่ง เริ่มจากการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ผู้พัฒนาธรรมและชุมชน รู้ทันระบบเศรษฐกิจสากลอย่างทุนนิยม และพึ่งตัวเองได้ตามกระแสทางเลือก นอกจากนี้ยังนำแนวคิดมาแปลงสู่การปฏิบัติด้วยการตั้งธุรกิจชุมชนและธุรกิจเพื่อสังคมภายใต้แบรนด์ “ควายยิ้ม” และ “น้ำใจ” นำรายได้เข้าสู่ชุมชนและกลุ่ม

ประสบการณ์ที่ยั่งยืนที่ผ่านมาพิสูจน์ให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มรักษ์เขาชะเมาสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพนับไม่ถ้วน ในอีกห้าปีข้างหน้าเธอและกลุ่มจึงมีเป้าหมายจะสร้างสถานอนุบาลเพื่อกลุ่มเด็กให้ผ่านกระบวนการ “รักษ์เขาชะเมา” นับตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงมหาวิทยาลัย โดยมีความเชื่อมั่นว่าหากได้รับการดูแลให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สวยงามและแวดล้อมด้วยความรักตั้งแต่เด็ก พวกเขาจะเติบโตไปทำประโยชน์ให้สังคมในอนาคต

แรงบันดาลใจจากครอบครัว

ปัจจัยครอบครัวมีส่วนสำคัญมากที่ทำให้เรามีวิถีชีวิตหรือวิถีชีวิตแบบที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เรามีชีวิตวัยเยาว์ที่สวยงาม เป็นเด็กชน ชอบเที่ยว ชอบขี่จักรยานไกลออกไปจากหมู่บ้าน ไปวัดสวดมนต์กับตาบยาย มีลุงเป็นสัปเหร่อชอบเรียกไปทำศพ เราอยู่ในครอบครัวที่ให้อิสระ กล้าต่ออรองกับพ่อแม่ตั้งแต่เด็ก ไม่เคยมีคำว่าห้ามหรือหยุด แม้กระทั่งการตีขี้เป็น

ระบบและพิธีพินัน ถามว่าผิผิผิแล้วให้เราอธิบายเหตุผลของการกระทำ เป็นชั่วโมง เวลาที่จะใช้ก็ง้องง ถ้าความผิผิผิ กิ่งง้องงจะผิผิ เราจึงกลายเป็นคนที่ใช้เหตุผลตลอดเวลา ไม่ใช่ใจเลย จนกระทั่งโตขึ้นจึงเรียนรู้ว่าเรื่องบางเรื่องไม่ต้องใช้เหตุผลมากก็ได้ เคยมีเพื่อนบอกว่าให้ใช้หัวใจบ้างก็ได้ เพราะไม่อย่างนั้นจะยึดถือแต่เหตุผลจนมองไม่เห็นความรู้สึก บางครั้งการใช้เหตุผลอย่างเดียวก้ทำให้ขาดความละเอียดอ่อนในการมองเรื่องบางเรื่องไป

จำวีรกรรมตัวเองได้ว่าตอน ป.4 ถูกแม่ตีด้วยไม้ชนไก่ โกรธแม่มากเลยเขียนข้อความว่า “ยุคนี้ประชาธิปไตย หยุดใช้ไม้เรียว” ให้แม่อ่าน ที่เราเป็นแบบนี้เพราะได้ยินคำว่าประชาธิปไตยจากพ่ออยู่บ่อย ๆ จำได้ว่าช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลา พ่อซื้อหนังสือที่มีคำว่า วีรชน อยู่บนหน้าปก พ่อสอนว่า “ไอ้สามคนนี้เป็นทรราช” เราไม่เข้าใจ แต่จะเอาปากกาขีดหน้าถนอม ณรงค์ ประภาส เป็นรู ๆ

พ่อเป็นพ่อค้า เป็นคนธรรมดาที่มีหัวการค้า เขาเคยมีทรัพย์สินเป็นที่ดินและโรงงาน อยู่มาวันหนึ่งก็สละทุกอย่างหมดเลย เดิมชื่อวีระก็เปลี่ยนชื่อเป็นสละ หัวกระเป๋านึงไบมาเปิดร้านยาห้องแถว ที่บ้านมีสวน วันเสาร์อาทิตย์จะนั่งรถสองแถวไปแล้วเดินเข้าสวนอีกหนึ่งกิโล พอถึงสวนพ่อก็จะให้ไปเก็บกาบหมากทำเป็นจานช้อน กินข้าวในกาบหมาก พ่อสอนร้องเพลง “ต้นตระกูลไทย” เคยได้ยินว่าสมัยพ่อหนุ่ม ๆ มีเสรีไทยคนหนึ่งหลบมาอยู่บ้าน ตอนเด็ก ๆ ไม่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่พ่อทำ แต่พอโตขึ้นก็เข้าใจว่าพ่อผูกพันกับธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างมีสุนทรีย์ะ มองชีวิตสวยงาม รักชาติ รักความยุติธรรม

เราจะได้ยินคนพูดถึงพ่อว่าเขาเป็นคนเสียสละ ทำประโยชน์เพื่อสังคม อันนี้เป็นฐานที่ฝังมาถึงเรากับน้อง และเป็นแรงบันดาลใจให้เรา พ่อสอนว่าไม่ต้องเรียนเก่ง เพราะเดี๋ยวไปเอาเปรียบคนอื่น เราจะ

เห็นภาพพ่อกับแม่เป็นคนเอาธูระกับชุมชน เห็นพ่อกับเพื่อน ๆ ผู้อาวุโส ในหมู่บ้านเอาน้ําน้ำเอาไฟเข้าหมู่บ้าน ทำทางเท้า เวลาใครมีปัญหา กลุ่มอาวุโสจะไปเคลียร์ เรื่องไม่เคยถึงตำรวจ ตอนเราโตขึ้นจึงรู้ว่านั่นคือระบบ ยุติธรรมชุมชน พอคนกลุ่มนี้หายไป เรื่องจะไปถึงตำรวจ คนก็จะโกรธกัน

สมัยเรียนมัธยมมีเหตุการณ์ที่ทำให้เราลุกขึ้นมาปกป้องคนอื่น มีเพื่อนไม่ได้รับความเป็นธรรม เราก็เลยอาละวาด ล้มโต๊ะในโรงอาหาร ตั้งคำถามหน้าเสาธงว่าทำไมโรงเรียนไม่ยุติธรรม ปล่อยให้มีความเหลื่อมล้ำ คนทั้งโรงเรียนรู้จักเราหมดเลย เราอธิบายกับตัวเองได้ว่าทำไมได้ที่มี การเอาเปรียบ จะพูดแต่ “โรงเรียนไม่ยุติธรรม” พอเรียนจบแล้วไม่กลับไปเยี่ยมโรงเรียนเลยจนอีกหลายปีต่อมาได้มีโอกาสเจอกับอาจารย์เก่า ท่านหนึ่ง ท่านถามว่าทำไมถึงไม่กลับไปโรงเรียน แล้วท่านก็บอกว่า อาจารย์ขอโทษแทนโรงเรียนในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สิ่งหนึ่งที่โรงเรียนไม่ได้ทำคืออธิบายให้เด็ก ๆ เข้าใจ เรื่องนี้กลายเป็นข้อจดจําสำหรับเราว่า เวลาทำงานกับเด็กให้คิดเสมอว่าเด็ก ๆ ต้องการคำอธิบาย

ตั้งคำถามกับความไม่เป็นธรรม

จุดเปลี่ยนสำคัญครั้งหนึ่งในชีวิตคือตอนเรียนมัธยมได้อ่านนิยาย เรื่อง *บุลาภ* ของ โสภาค สุวรรณ นางเอกเป็นพัฒนากรที่ลงไปทำงาน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เราเห็นภาพคนทำงานกับชาวบ้านใน ชนบท คิดอย่างเดียวว่าจะทำงานอย่างนี้ ไม่เคยอยากเป็นอย่างอื่น ตอนสอบเอ็นทรานซ์เลือกสังคมสงเคราะห์ ธรรมศาสตร์ เพราะจากการอ่านหนังสือและฟังเรื่องราวที่พ่อเล่า คิดว่าธรรมศาสตร์เป็นสถานที่ ประวัติศาสตร์และศักดิ์สิทธิ์ แต่สอบไม่ติด เลยไปเรียนรามคำแหง

ตอนเรียนรามฯ ทำค่ายอาสาพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง (มร.) ค่าย มร. นี่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญมาก เพราะไม่เคยกลับไปเรียนอีกเลย (ยิ้ม) ตอนอยู่ในค่ายเป็นคนแถวหลัง มีเพื่อนเยอะ แต่ไม่เคยออกมา แสดงความคิดเห็น ไม่เคยเป็นกรรมการค่าย ไม่โดดเด่นเรื่องกระบวนการ คิด มีรูป คาร์ล มาร์กซ์ ที่ติดในชมรมก็ยังไม่รู้จัก สิ่งที่ได้จากค่ายคือได้อ่านหนังสือเยอะมาก ได้รู้จักแนวคิดต่างๆ ได้เดินทางไปตามหมู่บ้านทั่วประเทศ ได้กัลยาณมิตร และได้เรียนรู้จากมือ

“จุดเปลี่ยนสำคัญครั้งหนึ่งในชีวิตคือตอนเรียนมัธยมได้อ่านนิยายเรื่อง *บุลาภ* ของ โสภาค สุวรรณ นางเอกเป็นพัฒนากรที่ลงไปทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เราเห็นภาพคนทำงานกับชาวบ้านในชนบท คิดอย่างเดียวว่าจะทำงานอย่างนี้ ไม่เคยอยากเป็นอย่างอื่น”

มือแรกที่ไปคือปี 2530 เป็นมือคนงานศรีเก้าการทอ อยู่แถว อ้อมน้อย การเข้าร่วมชุมนุมครั้งนั้นทำให้เห็นความไม่เป็นธรรมในสังคม ปี 2535 ไป ครม. สัจจรถที่โคราช มีข่าวว่าที่อำเภอปทุมรัตน์ ร้อยเอ็ด เด็กชายเวียงลาครูไปขอทาน ก็ตามไปดู เห็นคนแก่ชุดหญ้าให้ควายกินและเข้าแถวตักน้ำ พอออกจากหมู่บ้านไปที่ตัวอำเภอเพื่อโบกรถกลับกรุงเทพฯ เห็นคนในอำเภอปทุมรัตน์สาดน้ำสงกรานต์สนุกสนาน ทั้งที่เราเพิ่งออก

มาจากหมู่บ้านที่เขาลำบากมาก เราตั้งคำถามกับสังคมตลอดเวลาว่าทำไมเป็นแบบนี้ มันฝังในความคิดมาเรื่อยๆ

ช่วงพฤษภาคม 2535 พ่อเริ่มมีมือบเราก้ใช้ชีวิตแบบสามโมงเย็นนั่งเรือจากวัดศรีบุญเรืองไปราชดำเนินแล้วนอนค้าง เจ็ดโมงเช้ากลับบ้านวันที่ยิ่งกันโชคที่เรากลับมาก่อน หลังมีอบกลับไปสอบวิชาสุดท้าย ชื่อวิชาแรงงานสัมพันธ์ ข้อสอบถามเรื่องกฎหมายแรงงาน แต่ความจริงของสังคมในขณะนั้นคือสภาพแรงงานถูกขุบ ทนง โพธิ์อ่าน ที่เป็นผู้นำแรงงานถูกอุม เลยเขียนด้า รสช. (คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ) ในกระดาศคำตอบไปสี่หน้า

ตอนนั้นไม่คิดเลยว้ในช่วงชีวิตของตัวเองจะด้เห็นการฆ่ากัน พอมาเจอกับโลกความจริงที่แม่แต่ในข้อสอบก็ยงทำในสิ่งที่ไม่ใช่ความจริงเลยรับไม่ได้ พ่อเรียนไม่จบก็กลับบ้าน ใช้เวลาอยู่รามข แปะคปีแล้วสมัครใหม่รวมทั้งหมดสิบสองปี ซึ่งไม่ได้อะไรเลย แต่ที่บ้านก็ไม่ได้ว้อะไร เขาไม่เคยบอกรว้ต้องเรียนให้จบ พ่อเพียงแต่เปรยๆ ว้เมื่อไหร่ลูกจะเรียนจบจะด้ออกรถคันหนึ่งแล้วเอาของใส่รถ ขับรถขายของไปเรื่อยๆ ค้าไหนนอนนั้น ตอนเด็กๆ แม่เคยบ่นว้ทำไมไม่คิดอยากด้อยากดีเหมือนลูกชาวบ้านเขาบ้าง (หัวเราะ)

ร้านหนังสือน้ำใจ โอกาสสำหรับเด็กในชุมชน

เรากลับบ้านเมื่อปี 2536 ตอนนั้นที่บ้านเป็นร้านขายยา วันหนึ่งมีเด็กสองคนมาถามหาหนังสือเพื่อเอาไปทำรายงาน เราถามว้ “ทำไมถึงมาถามเรา” เด็กตอบว้ “มีคนบอกรว้บ้านเจ้แปบมีหนังสือเยอะ” เราหยิบหนังสือ *แต่หนุ่มสาว* ของกฤษณมูรติให้ดู เด็กๆ บอกรว้ไม่เคยเห็น

สมัยนั้นเด็กอ่านแต่หนังสือเรียน ตามร้านค้าส่วนใหญ่ก็เป็นนิตยสารนิตย นยไม่มีร้านหนังสือในหมู่บ้าน รู้สึกว้เด็กบ้านเราขาดโอกาส เลยขอพ้อกับแม่โอนบ้านร้างที่ปิดทิ้งไว้เป็นชื่อเราแล้วไปจ้านองเพื่อเอาเงินมาเปิดร้านหนังสือ ชื่อร้านน้ำใจ มีเพื่อนจากค่าย มร. ชื่ออ๊ต มาอยู่เป็นเพื่อน เพื่อนๆ มาช่วยทำชั้นหนังสือจากไม้เก่า อ๊ตเป็นคนเลือกหนังสือเยวชนทุกเล่ม ใครเช่าการ์ตูนห้าเล่ม แถมวรรณกรรมเด็กหนึ่งเล่ม อย่าง *โต๊ะโต๊ะจ้ง, เปลือกหอยจากนางเงือก* มีรายด้วันละยี่สิบบาทก็อยู่ด้เพราะบ้านไม่ต้องเช่า กินข้าวกับแม่

บาดเจ็บจากเรื่องการเมือง

ช่วงกลับไปอยู่บ้านมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล มีคนสมัครสิบสี่คน เอาเจ็ดคน เรา รู้สึกว้การเมืองเป็นเรื่องของเรา ถูกสอนมาจากค่าย มร. ว้การเมืองคือลัทธิเสรีภาพ จึงคิดว่าน่าจะจัดเวทีการเมืองให้ผู้สมัครมาพูด น้ภาพเหมือนกับลาน สวป. ที่แม่บ้านป้อนข้าวลูกไปฟังการเมืองไป เลยไปชวนคนในหมู่บ้านที่ดูเป็นครุ่นใหม่ ตั้งกลุ่ม “เผยแพร้ประชาธิปไตยท้องถิ่น” ด้คนที่เห็นด้วยยี่สิบกว่าคน เขาบอกรว้ไปขอเงิน ส.ส. มา เราก้ถามว้เอาเงินมาทำไม แล้วถ้าเงินเหลือเอาไปไหน เก็บผู้สมัครแค่คนละห้าร้อยบาทเป็นค่าเครื่องเสียงกับใบปลิวก็พอแล้ว

พอเก็บเงินก็ปรากฏว้คนที่จะมาร่วมจัดเวทีการเมืองหายไป เหลือแค่สามคน ต่อมาผู้สมัครคนหนึ่งถูกเผา รถ กลุ่มเราถูกใส่ร้ายว้กล่าวหาอีกทีมว้เป็นคนเผาเรอ เราก้ไปติดต่อยี่สิบกว่าคนเพื่อขอความร่วมมือ เขาก้ถามว้เราเป็นใคร และไม่ให้ความร่วมมือ แต่ในเมื่อเวทีก็ด้จัดเลยพาน้องคนหนึ่งไปแจกใบปลิว และเขียนบอรร้กระดาศชาวเทาติด

เชือกติดต้นไม้ ให้เด็ก ๆ เล่นละครรจนาเลือกคู่ “รจนายังเลือกคู่ที่ดี พี่น้องประชาชนก็ควรเลือกคนดีมาปกครองบ้านเมือง” ในที่สุดก็มีเวทีการเมืองครั้งแรกเกิดขึ้น แต่หลังจากนั้นดูเหมือนว่าคนในชุมชนจะมองเราด้วยสายตาแปลก ๆ อาจเพราะเราเป็นผู้หญิงที่เพิ่งกลับมาอยู่บ้าน แถมไปยุ่งกับการเมือง ทำให้ดูเหมือนเป็นตัวอันตราย เราจึงกลับไปอยู่ร้านหนังสือเงียบ ๆ ทำงานกับเด็กและเยาวชนอย่างเดียว

จากร้านหนังสือสู่กลุ่มรักษ์เขาชะเมา

พอเด็ก ๆ มากินนอนทำการบ้านที่ร้านหนังสือ เราก็เริ่มพาไปเขาชะเมา ไปเข้าเย็นกลับ ระยะทางสิบเจ็ดกิโลเมตร ไปเก็บขยะ ปลูกต้นไม้ ทำงานเสริมจ๊อกร้องเพลงเพื่อชีวิตและเล่นเกม ต่อมาเริ่มมีเพื่อนคอยช่วยกันมาช่วย ทำมาเรื่อย ๆ ก็เริ่มพัฒนาเป็นค่ายสิ่งแวดล้อม เช่นค่าย “สานฝันสู่ป่าสวย” ให้เด็กรู้จักธรรมชาติ ปี 2537 ตั้งชื่อกลุ่ม “รักษ์เขาชะเมา” ปี 2541 เริ่มมีค่ายวัฒนธรรมค่ายแรกชื่อ “เรื่องเก่าที่บ้านเกิด” ชวนเด็ก ๆ มาทำขนมจีน เริ่มตั้งแต่ไม่แป้งเลย ค่ายที่สองชื่อ “เรื่องเก่ามาเล่าต่อ” สืบค้นความเป็น “ของ” บรรพบุรุษของคนตะวันออก พาเด็ก ๆ ไปดูงานบ้านของที่จันทบุรี และเอาคอนของมาแสดงศิลปะตอนกลางคืน ตอนนั้นเราไม่รู้เลยว่านี่คือห้องเรียนชุมชน การศึกษาบนฐานชุมชน ถึงวันนี้ค่ายวัฒนธรรมทำมาได้สิบแปดปีและกลายเป็นประเพณีหมู่บ้านไปแล้ว

ปี 2542 ได้เป็นกรรมการและเจ้าหน้าที่กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund-SIF หรือกองทุนชุมชน) การทำงานกองทุน SIF เป็นโลกใบใหม่ มันเป็นเวทีความคิด ได้เห็นผู้คน ได้เรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชน ได้ทำงานชุมชนจริงๆ เหมือนได้เป็นศุภราใน *บุลาภ*

(หัวเราะ) ชอบมากและมีความสุขมาก เราไปทั่วจังหวัดจนมีคนบอกว่าสมัคร ส.ว. ได้เลย ทุกวันนี้ก็ยังทำงานประชาสังคมจังหวัดภาคตะวันออกแปดจังหวัด รู้สึกว่าเรื่องประชาสังคมเป็นเรื่องสำคัญ ขบวนการประชาสังคมเท่านั้นที่จะนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง

ช่วงปีที่หนึ่งถึงสิบกลุ่มรักษ์เขาชะเมาทำงานกับเด็กและเยาวชนอย่างเดียว พอปีที่สิบเอ็ดเริ่มทำงานประชาสังคม เราอยากทำงานเชิงลึกภายใต้ชื่อ “ชุมชนเป็นสุข” มันทำท่ายเพราะในชุมชนไม่มีกรรวมกลุ่มกันเลย เราเริ่มสร้างชุมชนใหม่ เดินเคาะประตูบ้านทุกหลังตั้งแต่ห้าโมงเย็นถึงสี่ทุ่ม

เพื่อชวนคนออกมาช่วยกันสร้างสังคมไว้ให้ลูกหลาน ให้ลูกหลานเติบโตในสังคมที่แบ่งปันและมีความสุข เริ่มต้นทำแปดหมู่บ้าน ระยะเวลาครึ่งปี ชวนคนสี่สิบคนมาร่วมคิดชุมชนเป็นสุขร่วมกัน ถึงปัจจุบันรวมระยะเวลาสิบปีแล้ว และแกนหลัก ๆ ยังอยู่กับเรา

รวมกลุ่ม แบ่งปัน และพึ่งตัวเอง

เรากำลังสนุกกับการทำธุรกิจชุมชน ทดลองทำเรื่องอาชีพ มีแบรนด์ “ควายยิ้ม” ส่งผลไม่ปลอดภัยของพี่น้องชาวสวนไปกรุงเทพฯ เราช่วยทำตลาดโดยกันรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากลุ่ม ตอนนี้มีมังคุด ลองกอง เงาะ ทุเรียน ติดแบรนด์ควายยิ้ม มาตรฐานรับรองสินค้าโดยชุมชนเอง เราสื่อสารกับคนกินมาสองปีแล้ว ส่งมังคุดไปกรุงเทพฯ ประมาณต้นกว่า คนกินกินด้วยความศรัทธาต่อคนทำ คนทำผลิตด้วยหัวใจเอื้อผู้บริโภค ลึกไปกว่าการทำการค้า นี่คือนักคิดศรัทธาของเกษตรกร ส่วนเด็ก ๆ ก็ทำงานชุมชน ตรวจสอบคุณภาพอากาศด้วยการสำรวจไล่เคนในสวน เราจะทำงานให้เป็นจิ๊กซอว์เชื่อมต่อกันได้ เด็ก ๆ พระ ชาวบ้าน มีส่วนร่วม หน้าที่ของเราคือแค่บริหารจัดการ ทำเองได้โดยไม่ต้องรอเอ็นจีโอภายนอกมาทำให้

ตอนนี้เริ่มคิดถึงการทำธุรกิจเพื่อสังคม เรามีเพื่อนเยอะ เพื่อนเป็นเจ้าของบริษัทคอมพิวเตอร์บอกให้ทำสินค้าชุมชนมา จะเอาไปใส่ตะกร้าให้ลูกค้าตอนปีใหม่ เราเลยทำผลิตภัณฑ์ชุมชนแบรนด์ “น้ำใจ” ผลิตด้วยน้ำใจ จำหน่ายด้วยศรัทธา มีแชมพูว่านหางจระเข้ ครีมนวดผมมะกรูด ครีมนวดน้ำมันชัน โลชั่นน้ำมันมะพร้าว เพิ่งเริ่มทำเมื่อธันวาคม 2557 ตอนนี้มีเงินหมุนเวียนจำนวนหนึ่งแล้ว พอทำแล้วโอเคเลย มันขายความ

คิดเรา ข้อสำคัญคือมีเงินเป็นรายได้เข้ากลุ่ม

กลุ่มรักษัเขาะชะเมาคิดเรื่องกระแสทางเลือก ถ้าสังคมทุนนิยมกระแสหลักเน้นเรื่องปัจเจก เราเน้นเรื่องการรวมกลุ่ม ทุนนิยมเน้นเรื่องการแข่งขัน เราเน้นเรื่องการแบ่งปัน ทุนนิยมเน้นเรื่องความรวย เราเน้นเรื่องความสุข นี่คือนิ่งที่ทำให้เรายืนหยัดอยู่ได้ เราดูแลกัน พึ่งพาปัจจัยภายนอกน้อยมาก อะไรที่พึ่งตัวเองได้ เราทำ เราปลูกข้าว ทำบ้านดิน เงินมีความสำคัญน้อยลง เรามีปรัชญาชีวิตแบบใหม่ คือไม่ต้องสะสมเงิน แต่สะสมเพื่อนก็มีบ้านได้

สามสิ่งสำคัญ... ต้องรู้ ควรรู้ และอยากรู้

คนที่เข้ากลุ่มรักษัเขาะชะเมาจะต้องเรียนรู้สามเรื่อง เรื่องแรกคือ *เรื่องต้องรู้* ถ้าเด็ก ๆ รู้จักบ้านตัวเอง รู้จักชุมชน เขาจะมีราก และจะรักชุมชน เหมือนที่เรารัก ซึ่งจะแตกต่างจากเด็กที่ไม่ได้เข้ากลุ่ม อย่างเด็กในตลาดที่แม่ส่งไปเรียนอนุบาลในเมืองระยอง ห่างจากที่นี่ไปหกสิบกิโลเมตร ตีห้าออกจากบ้าน สองทุ่มกลับบ้าน เด็กก็จะไม่รู้จักใคร แต่เด็กในกลุ่มรักษัเขาะชะเมาทำกิจกรรมมาตั้งแต่สองขวบครึ่ง ไปไหนใคร ๆ ก็รู้จัก ถึงจะไปโตที่ไหน แต่เมื่อกลับมาบ้านก็มีราก เราจึงให้น้ำหนักกับสิ่งต้องรู้มาก

เรื่องที่สองคือ *เรื่องควรรู้* เราเอาสถานการณ์ทางสังคมมาปรับเป็นกิจกรรมแล้วไปถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่ม เช่น เขาควรจะรู้ว่าจะบอโฆษณาทีวีหลอกเราอย่างไร เขาควรเท่าทันสื่อและสถานการณ์สังคมอย่างไร เคยทำกิจกรรมใหม่ไฉนกับเด็ก ๆ ถามว่าใครจำอะไรได้บ้าง พบว่านอกจากวันสำคัญที่ปรากฏบนปฏิทิน เด็ก ๆ จะจำวันเกิดแฟนได้ เราจึงเอาไทม์ไลน์อีกชุดหนึ่งให้เด็กดูว่าเกิดอะไรขึ้นในสังคมบ้าง เช่น วัน

รัฐประหาร มีการฆ่ากันในวันนั้น เอมามาเทียบกันดู เด็กก็ประหลาดใจว่ามันมีเรื่องราวเกิดขึ้นมากมายอย่างนี้เลยหรือ แล้วก็มีการจกรรมคนดีที่โลกลืม เช่น อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์, อาจารย์ปรีดี พนมยงค์, วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สืบ นาคะเสถียร ฯลฯ ให้เด็ก ๆ เรียนรู้ว่าคนเหล่านี้ทำประโยชน์และอุทิศตัวให้แก่สังคมอย่างไร

เรื่องที่สามคือ *เรื่องอยากรู้* เราจะเติมจินตนาการตามความฝันของเด็ก เช่น สอนทำหนังสือ เรียนรู้เรื่องกล้องถ่ายรูป ทั้งหมดนี้ถ้าเราผลิตซ้ำ วันหนึ่งสิ่งเหล่านี้จะติดตัวเขาไป บางคนเป็นสมาชิกในกลุ่มตั้งแต่มัธยม เขาจะฝึกทำงานและเติบโตมาเรื่อย ๆ

ปัจจัยความสำเร็จของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา

กลุ่มรักษ์เขาชะเมาเริ่มต้นจากรักธรรมชาติ รักเด็ก ช่วงแรกเราสนุกที่จะทำ และไม่เคยมคิดว่าจะมาได้ขนาดนี้ สิ่งที่ทำให้เราทำงานกันมาได้ถึงทุกวันนี้เป็นเพราะทุกคนมีวิถีคิดเหมือนกัน คือไม่สนใจระบบทุนนิยม ไม่หวังความรวย ไม่เคยมคิดที่ต้องทำเพื่อให้ได้กำไร เราารู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่ต้องทำเพื่อคนอื่น เพื่อส่วนรวม เราดำเนินชีวิตปกติ ไม่หลงไหลได้ปลื้มกับอะไร ลาก ยศ สรรเสริญ ทำอะไรเราไม่ได้

แต่ภายใต้วิถีคิดที่เหมือนกันมันมีความหลากหลายของคนในกลุ่ม ก่อนหน้านี้เรามักตั้งคำถามว่าทำไมคนนั้นไม่เป็นอย่างนี้ ทำไมทำไมไม่ได้มันต้องได้สิ ต้องเหมือนกันสิ พอทำงานมาระยะหนึ่งเราเริ่มเข้าใจคนอื่นมากขึ้น มองเห็นว่าเราทำให้ทุกคนเป็นเหมือนกันไม่ได้ เพราะแต่ละคนเติบโตมาต่างกัน มีปมวัยเยาว์ต่างกัน ประสบการณ์ต่างกัน และวิถีวุฒิต่างกัน เราเลยเรียนรู้ที่จะเข้าใจความหลากหลาย ทำให้ทุกคนสามารถ

อยู่ร่วมกันได้อย่างมีเสรีภาพ ไม่มีใครต้องมาคอยบอกว่าคนนั้นต้องเป็น
อย่างนั้นอย่างนี้

ตัวชีวิตความสำเร็จของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาคือ คนทำงานมีความสุข
ไม่มีใครรู้สึกไร้คุณค่า เด็กกลุ่มเราจะท่องได้ว่าความสำเร็จวัดจากจิตใจ
ข้างในสูงขึ้นใหม่ การบริหารความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นอย่างไร เพื่อน
น้อยลงหรือเปล่า เรามองทุกคนเป็นคนเก่ง ยึดหลัก “คนเก่งมีที่ยืน” ไม่มี
ใครเลยที่ไม่มีคุณค่า เขาสามารถเป็นตัวของเขาเองได้ และแสดงคุณค่านั้น
ออกมา บ้านเราขาดใครไม่ได้เลย เรบอกเสมอว่า “ถ้าพวกแกไม่อยู่ พี่
ดูแลเด็กได้ไม่กี่คน แต่ถ้าอยู่ เราดูแลเด็กได้สองร้อยคน” เวลาเราหาย
ไปสามเดือนก็ไม่มีปัญหาอะไรเลย เพราะทุกคนรู้หน้าที่หมด ถ้าเราเก่ง
คนเดียว วันนี้กลุ่มฯ มาไม่ถึงปีที่สี่สิบเอ็ดหรอก

บอกใคร ๆ เสมอว่าถ้าอยากเห็นความเป็นทีมของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา
ต้องไปก่อนวันงานวันธรรม จะได้เห็นทุกคนกลับบ้านและทำงานตาม
จริตของตัวเอง มีทั้งดาราแต่งตัวสวยริบแซก พวกทำเวทิตากแดดตากฝน
พวกทำเอกสาร ออกแบบวุฒิบัตร ทุกคนรู้งาน เขาโตจากงาน เวลาว่าง
งานค้ายวัฒนธรรม เราจะออกไปยืนนอกรั้วและมองมาอย่างมีความสุข
ที่ได้เห็นทุกคนมีความสุข

ทีมทำงานแข็ง ๆ มีอยู่เจ็ดคนที่ใช้ชีวิตร่วมกัน สมาชิกกลุ่มมีการต่อ
รุ่นกัน และชีวิตของผู้คนที่ผ่านกระบวนการรักษ์เขาชะเมาเป็นความจริง
ทุกคนจะถูกจัดวางฐานว่าให้มืออาชีพด้วยและทำงานในสังคมด้วย เป็น
พลเมืองที่รู้ร้อนรู้หนาว ไม่ใช่ทำมาหากินอย่างเดียว และไม่ใช่อื่นจ้อที่
ต้องไปขอเงินโครงการใครตลอดเวลา

เรามีอึดที่อยู่ช่วยกันมายี่สิบสองปี ทินเป็นคนขับรถกวัดก่อสร้าง
วันนี้เป็นกำลังหลักดูแลเรื่องอาหาร แก้วเป็นน้องจากค่าย มร. ที่มาอยู่
ด้วยกันแล้วสร้างบ้านดิน ตอนนี้เป็นเจ้าของสวนควายยิ้ม น้องหลินอยู่

“ช่วงที่ไปสวนโมกข์คือช่วงเปลี่ยนมุมมองชีวิตและการ
เป็นผู้นำ ว่าเราจะประสบความสำเร็จถ้ายึดหลักของ
พระพุทเจ้า คือทำให้สมดุลระหว่างประโยชน์ตน
ประโยชน์ท่าน และประโยชน์ส่วนรวม การยึดประโยชน์
ตนมากทำให้เห็นแก่ตัว ประโยชน์ผู้อื่นมากจะเบียดเบียน
ตัวเอง ประโยชน์ส่วนรวมมากก็อาจจะล้มเหลว”

ในกลุ่มมาตั้งแต่ ม.3 อยู่มาเจ็ดปีแล้ว ตอนนี้เป็นนักพัฒนาอิสระที่เป็น
พี่เลี้ยงและกำลังหลักของกลุ่ม นอกจากนั้นยังมีน้อง ๆ ที่เป็นอาสาสมัคร
อีกหลายคน เช่น หนู ณี คำ และมะลิ รวมทั้งน้อง ๆ ที่มาเป็นอาสาสมัคร
ผลิตเปลี่ยนหมอนเวียนมาช่วยงานตามรายละเอียด

ส่วนเด็ก ๆ ที่อยู่ในกลุ่มก็เริ่มกำหนดอนาคตที่ชัดเจนของตัวเอง
เช่น ก็พอยู่กลุ่มมาตั้งแต่สามสี่ขวบ เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มตอน ป.4 ตอน
ม.3 เก็บข้อมูลแพทย์แผนไทย ม.6 ได้โควตามหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็น
เกษตรเคมี เลยไปเรียนแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร มหาวิทยาลัยบูรพา
เดียร์เรียนเกษตร วางแผนชีวิตว่าจะกลับมาทำเกษตรอินทรีย์ในกลุ่ม
เจเคยเก็บข้อมูลประมงพื้นบ้าน พอไปเรียนวิทยาศาสตร์ทางทะเลที่
มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้คะแนนสูงสุดในคณะ กิ่งเข้ากลุ่มตอนสอง
ขวบครึ่ง วันนี้ไปเรียนต่อได้เกรดดี น้องบางคนไปขายเสื้อผ้าตลาดนัด
บอกว่า “ผมได้อะไรจากกลุ่มเยอะเลย ไปขายเสื้อผ้าตลาดนัดผมไม่เคย
เอาเปรียบลูกค้า”

ตอนนี้อยู่ในช่วงสังสมทรัพย์ากรความรู้ความสามารถ ในอีกห้าปีข้างหน้าเราจะทำสถานอนุบาลเล็ก ๆ ที่ดูแลเด็กสามขวบ เราเชื่อมั่นว่าถ้ามีโอกาสดูแลเด็กคนหนึ่งตั้งแต่สามขวบจนจบมหาวิทยาลัย ให้เขาเติบโตในสิ่งแวดล้อมที่มีความทรงจำสวยงาม ได้เรียนรู้หลักสูตรสามตัวนี้ (ต้องรู้-ควรรู้-อยากรู้) และผลิตซ้ำโดยแวดล้อมด้วยความรักความอบอุ่น เขาจะเติบโตไปเป็นคนที่มีประโยชน์ต่อสังคม เด็กที่เติบโตมาในแนวทางนี้จะเป็นคนที่มีคุณภาพ

รสนะกับการนำแบบปล่อยวาง

ใคร ๆ ก็เป็นผู้นำได้ แต่สำคัญไปกว่านั้นคือคนเป็นผู้นำควรเติบโตข้างในด้วย ซึ่งมันจะสะท้อนออกมาในวิถีคิดและวิถีสัมพันธ์กับผู้อื่น ผู้นำต้องรับบทบาทตัวเอง สิ่งที่จะทำให้รับบทบาทตัวเองคือการเรียนรู้ธรรมะเพื่อข้ามพ้นการยึดติด คนเป็นผู้นำต้องยึดติดให้น้อย และลดตัวตนเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

ความสุขของเราคือการได้เห็นคนอื่นมีความสุข เราไม่ได้รู้สึกว่าคุณตัวเองเป็นเจ้าของอะไรเลย แพบจะรู้สึกว่าคุณอย่างนี้เป็นสาธารณะ แม้กระทั่งโรงเรียนโรงเรียนของกลุ่มบริษัทเขาชะเมาซึ่งอยู่บนที่ดินของเรา เราก็คิดว่าทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน อี๊ดกับพินที่ทำงานด้วยกันที่นี้แต่งงานกันแล้วก็สร้างบ้านบนที่ดินของเรา ถ้าไม่เรียนรู้เรื่องนี้ คิดแต่ว่าไอ้หนึ่งของฉัน ไอ้หนึ่งของกู ทั้งเราและคนอื่นก็จะมีไม่มีความสุข

วันหนึ่งช่วงปี 2538-2539 มีเพื่อนสองคนคุยกันเรื่องหนังสือ *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา* ที่เป็นอัตชีวประวัติท่านพุทธทาส เราหยิบหนังสือมาอ่านและตั้งคำถามว่าอะไรทำให้คนคนหนึ่งอุทิศตัวไปบวชถึงหกสิบเจ็ด

พรรษา เลยชวนเพื่อนสองคนนั้นไปสวนโมกข์ ไปแค่สามวัน แต่เหมือนมีชีวิตใหม่ ปฏิบัติเคร่งครัดมาก ตีฬั้สวดมนต์ ไม่พูดเรื่องอื่นนอกจากธรรมะ เข้าห้องสมุดอ่านแต่หนังสือท่านพุทธทาส นั่งสมาธิตอนเช้าฟังเสียงไก่ขัน ลืมตาแล้วเห็นแสงแรกของวัน รู้สึกปีติมาก มันวาบขึ้นมาเลย เต็มวันเวลาไม่สบายใจภาพนี้จะปรากฏ เมื่อย้อนกลับไปนึกถึงความรู้สึกนั้นแล้วจะคลี่คลาย

ระหว่างอยู่สวนโมกข์มีหลายเหตุการณ์ที่ช่วยให้เราฝึกปล่อยวาง เหตุการณ์หนึ่งคือมีคนขโมยรองเท้าสกออลส์ซึ่งพี่สาวที่เรารักมากซื้อให้เรายอมเดินเท้าเปล่าแล้วอึ้ง ๆ ไม่เสียดาย แต่สงสารว่าคนขโมยคงอยากได้มาก เพราะไม่ใช่สถานที่ที่จะมาขโมยของกัน เขาคงตัดสินใจอยู่นานให้เขาไปเถอะ อีกเหตุการณ์คือเราพักอยู่ในห้องที่มีคุณยายคนหนึ่งอยู่มาหลายปีแล้ว เราขอยืมถังไปซักผ้า แต่คุณยายบอกว่า “ไม่ได้ นี่มันของส่วนตัวฉัน ถ้าเธออยากใช้ ไปใช้ของข้างล่าง” เราอึ้งและบึ้งขึ้นมาว่า แค่นี้ไปเดียว ยายอยู่สวนโมกข์มาสิบปี ยายยังปล่อยวางไม่ได้เลย

ออกจากสวนโมกข์แล้วก็ไปบ้านพุมเรียง บ้านเกิดท่านพุทธทาส ไปสวนโมกข์เก่า ไปดูภูมิท่านพุทธทาส ระหว่างเดินทางลึบห้าวันจะสนทนา

“เราได้อุสดีจากอุบัติเหตุและการบาดเจ็บครั้งนั้นว่า ชีวิตนี้ตายง่ายมาก และไม่รู้ว่าจะตายตอนไหน เราไม่มีเวลามากพอจะทุกข์กับเรื่องอะไร เมื่อผ่านเหตุการณ์ที่เหมือนตายแล้วได้เกิดใหม่อีกครั้ง ก็ควรใช้เวลาทุกวันทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุด”

ธรรมเกี่ยวกับท่านพุทธทาสเป็นหลัก รู้สึกว่าช่วงที่ไปสวนโมกข์คือช่วงเปลี่ยนมุมมองชีวิตและการเป็นผู้นำ ว่าเราจะประสบความสำเร็จถ้ายึดหลักของพระพุทธเจ้า คือทำให้สมดุลระหว่างประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน และประโยชน์ส่วนรวม การยึดประโยชน์ตนมากก็จะทำให้เห็นแก่ตัว ประโยชน์ผู้อื่นมากจะเบียดเบียนตัวเอง ประโยชน์ส่วนรวมมากก็อาจจะล้มเหลว

อนุสติจากการเข้าใจถึงความตาย

บทเรียนชีวิตที่สำคัญอีกเหตุการณ์คือตอนประสบอุบัติเหตุรถตกเขาที่เมืองจีนเมื่อสี่ปีที่แล้ว เรากระเด็นออกจากรถแล้วสลบไป ลักพักได้ยินเสียงคนเรียกอยู่ไกลๆ แล้วใกล้เข้ามาเรื่อยๆ จนได้สติว่ารถตกเขาและนอนอยู่ในสวนชาบ้าน เขาลำเลียงเราขึ้นมาจากตีนเขาที่ลึกลงไปห้าเมตร แล้วเอารถมอเตอร์ไซด์เข็นเตี้ย ไปลงเรือ แล้วขึ้นรถไปโรงพยาบาล อาการบาดเจ็บครั้งนั้นคือเส้นเอ็นขาด กระดูกเชิงกรานสองข้างร้าว เจ็บปวดมาก จิบน้ำหยดเดียวก็อ้วก เป็นช่วงเวลาของความทุกข์ เราข้ามพ้นมาได้ด้วยการฝึกจิต สวดมนต์ มีความหวังทุกวันนี้ว่าจะต้องออกไปดูภูเขาข้างนอก จากปวดที่สุตก็ค่อยๆ ดีขึ้น แต่ก็เดินไม่ได้อยู่เกือบสองเดือน

เราได้้อนุสติจากอุบัติเหตุและการบาดเจ็บครั้งนั้นว่า ชีวิตนี้ตายง่ายมาก และไม่รู้ว่าตายตอนไหน เราไม่มีเวลามากพอจะทุกข์กับเรื่องอะไร เมื่อผ่านเหตุการณ์ที่เหมือนตายแล้วได้เกิดใหม่อีกครั้ง ก็ควรใช้เวลาทุกวันทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ทุกวันนี้มีความสุขมากที่สุดใช้เวลาที่เหลืออยู่ก่อนประโยชน์ให้มากที่สุด ตอนค้ำเรือระเบิดหินและมีคนร่วมค้ำถุกยิง

ตาย มีกองปราบมาวางแผนชีวิตว่าห้ามขับรถไปเส้นทางโน่นนี่นั่น แต่เราก็ยังไป วันหนึ่งขับรถไปกับแม่ แม่บอกว่า “อยากทำอะไรก็ทำไปเสียนะเดี๋ยวจะเสียดายที่ไม่ได้ทำ เงินของเรามี ไม่ต้องเสียดาย”

“ชีวิตที่ดีคือการมุ่งพัฒนา คุณภาพชีวิตด้านใน ให้เป็นอารยบุคคลให้ได้”

ประชา หุตานุวัตร

นักคิด นักเขียน และกระบวนการอิสระ

กัสนวัจ ศรีสวรรณ์ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

อาจกล่าวได้ว่าในบรรดาคนที่สนใจปัญหาสังคมและการศึกษาทางเลือก
น้อยคนนักจะไม่รู้จักคนชื่อ ประชา หุตานุวัตร

ในฐานะนักคิด นักกิจกรรม และนักเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยน
โครงสร้างสังคม เขาเป็นสมาชิกกลุ่มยุวชนสยามตั้งแต่สมัยเรียนชั้น

มัธยม เลือกเรียนทางด้านครุแทนที่จะเป็นหมอหรือวิศวกรต่างๆ ที่เป็นเด็กเรียนเก่งติดอันดับโรงเรียนชั้นนำ เป็นสมาชิกองค์กรเยาวชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในสมัยเรียนมหาวิทยาลัย และแม้จะใช้เวลาบวชและศึกษาธรรมะถึงสิบเอ็ดพรรษา เขาก็ยังสนใจศึกษาหาทางออกให้แก่วิศวกรรมไทยผ่านแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม

ในฐานะนักเขียนและนักแปล เขาเป็นผู้สัมภาษณ์และเรียบเรียงอัตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุเป็นหนังสือชื่อ *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา* และผู้แปลคำภีร์ *เต๋าเต็กเก็ง* ของเล่าจื้อ ซึ่งมีการแปลเป็นภาษาไทยแล้วอย่างน้อยยี่สิบห้าสำนวน โดยประชาแปลและตีความผ่านมุมมองเรื่องผู้นำ จึงให้ชื่อว่า *ผู้นำที่แท้ มรรควิธีของเล่าจื้อ*

ในฐานะนักปฏิบัติ ประชาเป็นสมาชิกยุคแรกๆ ของกลุ่มที่คิดฝันเรื่องชุมชนทางเลือกอาศรมวงศ์สนธิ และต่อมาได้กลายเป็นผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทต่อเนื่องและยาวนานที่สุด เขาเป็นผู้วางรากฐานอาศรมวงศ์สนธิให้เป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทั้งร่างกายและสมองในการทำงานอย่างเท่าเทียม รวมทั้งทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งบ่มเพาะองค์ความรู้ทางเลือกแขนงใหม่ๆ ที่มีเพียงเบงบานอยู่ในสังคมไทย แต่ยังเผยแพร่ไปยังประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย

ในฐานะกระบวนกร เขาเป็นคนไทยคนแรกๆ ที่ไปเล่าเรียนหลักสูตรกระบวนกรเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่อเมริกา และกลับมาจัดอบรมที่เมืองไทยต่อเนื่องนับสิบปี จนถือเป็นต้นธารของกระบวนกรเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและกระบวนกรที่มีชื่อเสียงในเวลาต่อมา

ประชาเรียนจบชั้นมัธยมจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และลาออกขณะเรียนระดับปริญญาตรีที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเพศสมณะสิบเอ็ดพรรษา แล้วออกมาเป็นเลขานุการเครือข่ายพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมนานาชาติอยู่สามปี และเป็นผู้นำชุมชนทาง

เลือกอาศรมวงศ์สนธิประมาณสิบปี ปัจจุบันงานหลักของเขาคือการเป็นกระบวนกรที่มุ่งเน้นการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจิตใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม

เปลี่ยนชีวิตเมื่อวัยมัธยม

ช่วงมัธยมระหว่างปี 2510-2514 ผมเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบฯ สมัยนั้นเราอยู่ในบรรยากาศการแข่งขัน เพื่อนส่วนมากอยากสอบได้ที่หนึ่งของประเทศตอน ม.ศ.5 ตอนผมอยู่ ม.ศ.4 มีรุ่นพี่ ม.ศ.5 ขวนไปช่วยจัดงานประจำปีของโรงเรียน รุ่นพี่อยู่ห้องคิง เขาเรียนด้วยและทำกิจกรรมด้วย เขาทำเหมือนโรงเรียนเป็นของเขา ไปดูเวทีจัดงาน เห็นเวทีโถมก๊อปปี้ไฟมาติดตั้ง ทำงานดึกดื่น เมื่อก่อนผมเรียนอย่างเดียว มุ่งมั่นแต่เรื่องแข่งกับเพื่อน มีบางครั้งช่วยทำนิทรรศการบ้าง แต่การได้ร่วมจัดงานประจำปีครั้งนั้นทำให้รู้สึกว่าการชีวิตน่าตื่นเต้นดี มีความหมายอีกแบบหนึ่ง

ต่อมาผมเริ่มอ่านหนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับคนหนุ่มสาว ยุค สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้มีอิทธิพลต่อผม ทำให้รู้กระแสอีกกระแสหนึ่ง เริ่มคิดว่าคนหนุ่มสาวมีตัวตนแตกต่างจากคนอื่นในสังคม มีเอกลักษณ์ของตัวเอง และมีภาระหน้าที่เปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น แนวคิดนี้จุดประกายให้ผมเริ่มไม่เชื่อสิ่งที่เคยเชื่อ เริ่มตั้งคำถาม และเริ่มเถียงครู ในขณะที่ก่อนหน้านี้สังคมไทยไม่เคยสอนให้เราเป็นคนหนุ่มสาว แต่สอนให้เป็นเด็ก จากนั้นก็เป็นคนแก่ไปเลย

สิ่งที่เปลี่ยนผมมากจริงๆ ในแง่แนวคิดคือการได้อ่านหนังสือของอาจารย์พุทธทาส รู้สึกว่างานของท่านแปลก เลยอดอ่านทุกเล่มที่มีในตลาดและไปหาไปคุยกับคนพิมพ์ อาจารย์บอกว่านิพนธ์มีอยู่แล้วใน

“การได้อ่านงานก่ํานพุทธศาสนทำให้ผมเริ่มไม่เชื่อในอุดมคติแบบอเมริกันครับ แต่ก่ํานทำให้เชื่อว่าชีวิตที่ดีคือการมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านในให้เป็นอารยบุคคลให้ได้ ส่วนงานของ โทมัส คิมทอง ทำให้ผมเปลี่ยนจากการมุ่งเรียนเพื่อก้าวขึ้นไปเป็นชนชั้นกลางที่มีฐานะ หันมาสู่การทำงานเพื่อสังคม จนตัดสินใจเรียนครูในที่สุด”

ตัวเรา ในชีวิตประจำวัน ให้ดูให้ดูให้เป็น อ่านทุกเล่มมันมาแนวนี้หมด จำได้ว่าหนังสือกองจากพื้นชั้นมาถึงโต๊ะอ่านหนังสือ การอ่านทำให้เกิดประสบการณ์ศาสตร์บางอย่าง การอ่านตลอดเวลาทำให้เราดูตัวเองตลอดเวลา เกิดภาวะสติรู้ตัวตามธรรมชาติ มีสติโดยไม่ต้องตั้งใจมีสติ ปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว เช่น เวลาเอื้อมมือไปหยิบแก้วก็รู้ว่าเอื้อมมือไปหยิบแก้ว เอามือจับราวรถเมล์ก็รู้ว่าเอามือจับ ตักน้ำมาอาบก็รู้ว่าตักน้ำมาอาบ

ตอนขึ้น ม.ศ. 5 ผมชวนเพื่อนหนีโรงเรียนไปสวนโมกข์ลึบวัน ครั้งแรกได้เจอได้คุยกับอาจารย์พุทธทาสก็ประทับใจแบบเด็ก ๆ เช่นกลับมาบ้านก็นอนหมอนไม้ (หัวเราะ) หลังกลับจากสวนโมกข์ ผมกับ มนัสจินตนะดิลกกุล เพื่อนที่ไปสวนโมกข์ด้วยกันก็จัดนิทรรศการห้องสวนโมกข์ในงานสังคมนิทรรศน์เมื่อเดือนสิงหาคม 2514 มีเพื่อนจากโรงเรียนศึกษานารีที่เคยทำงานด้วยกันก่อนหน้านั้นมาร่วมด้วย งานสังคมนิทรรศน์นี้มีนักเรียนหลายสิบโรงเรียนมาร่วมจัด พวกเราพูดเรื่องท่านพุทธทาสน้ำไหลไฟดับเพราะอ่านหนังสือท่านเยอะ เราสนุก เพื่อนก็สนุก

ระหว่างจัดนิทรรศการ อีรัชชัย มฤคพิทักษ์ (เข้ม มฤคพิทักษ์) เพื่อนรุ่นเดียวกันที่จัดนิทรรศการเลือกตั้งจำลองโดยเอาเด็กนักเรียนชั้นป्राศรยทางการเมือง เขาได้ข่าวว่าผมกับมนัสพูดมัน ก็เลยมาชวนไปพูดเรื่องการศีกษา ตอนเดินกลับอีรัชชัยบอกว่าไม่ยอมให้กลุ่มสลายไป อยากให้รวม ๆ กันไว้ นั่นเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนนักกิจกรรมระดับมัธยมกลุ่มแรกชื่อ “กลุ่มยุวชนสยาม” ในเวลาต่อมา

การตายของ โทมัส คิมทอง เมื่อปี พ.ศ. 2514 เป็นอีกเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลมาก (เน้นเสียง) ในการจัดตั้งกลุ่มยุวชนสยามและในการเปลี่ยนแปลงชีวิตผม ผมได้รู้เรื่องราวของโทมัสเพราะอาจารย์ฝึกสอนที่เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับโทมัสเอาหนังสืองานศพมาวางบนโต๊ะ เราสนิทก็ถือวิสาสะหยิบมาอ่าน เรื่องราวของโทมัสเปิดโลกใหม่ให้เรา เป็นชีวิตที่พวกทีมชาติหรือนักสอบเพื่อที่หนึ่งของประเทศไทยไม่รู้จัก

งานเขียนของโทมัสชวนฝันไปถึงอุดมคติที่ดิ้งาม บรรยายชีวิตคนทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยและชมรมปริทัศน์เสวนาอย่างออกรส

ออกชาติ เล่าการถกเถียงทางความคิดในหมู่นิสิตนักศึกษาที่หวังใยสังคมนและบ้านเมือง พูดถึงครูสุมน อมรวิวัฒน์ ครูในอุดมคติของเขาที่คณะ

กลุ่มยุวชนสยาม

.....
กลุ่มนักเรียนหัวก้าวหน้าที่เกิดจากการรวมตัวของนักกิจกรรมโรงเรียนต่าง ๆ ราวหกสิบคน จัดตั้งขึ้นเมื่อปลายปี 2514 ต่อปี 2515 โดยได้รับอิทธิพลจาก โทมัส คิมทอง ซึ่งถูกลอบสังหารเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2514 สมาชิกรุ่นแรก ๆ ที่สาธารณชนรู้จัก ได้แก่ ประชา หุตานวัตร, วิศิษฐ์ วังวิญญ, สันติสุข โสภณสิริ, ธงชัย วินิจจะกูล, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มีการจัดกิจกรรมกลุ่มสนทนา ทำวารสาร จัดค่าย และเข้าร่วมประท้วงในหลายเหตุการณ์ กลุ่มยุวชนสยามกลายเป็นองค์กรใต้ดินหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519
.....

ครูศาสตร์ จุฬาฯ เล่าถึงความฝันที่จะไปทำโรงเรียนชุมชนในชนบทห่างไกลต่างๆ ที่ได้รับข้อเสนอให้ทำงานที่ได้เงินมากกว่านั้น เรื่องราวเหล่านี้ทำให้ผมรู้สึกว่าเป็นวิถีชีวิตมหาวิทยาลัยอันทรงคุณค่าและมีเสน่ห์อย่างเหลือหลายสำหรับเด็กมัธยมที่มีแต่โลกของการเรียนเพื่อสอบ

การได้อ่านงานท่านพุทธทาสทำให้ผมเริ่มไม่เชื่อในอุดมคติแบบอเมริกันดรีมที่เคยถูกปลุกฝังมา คืออุดมคติชนชั้นกลางที่เอาแต่เรียน สอบเข้าหมอหรือวิศวฯ สอบชิงทุนไปนอก ได้ทำงานที่เงินเดือนสูงๆ มีบ้านหรู มีรถยนต์ขับ แต่ท่านทำให้เชื่อว่าชีวิตที่ดีคือการมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านในให้เป็นอารยบุคคลให้ได้ ส่วนงานของ โกมล คีมทอง มาเสริมแรง คล้ายงานท่านพุทธทาส คือปฏิเสธรูปแบบอเมริกันดรีม ขณะเดียวกันก็ทำให้ผมเปลี่ยนจากการมุ่งเรียนเพื่อก้าวขึ้นไปเป็นชนชั้นกลางที่มีฐานะ หันมาสู่การทำงานเพื่อสังคม จนตัดสินใจเรียนครูในที่สุด

งานเขียนของโกมลทำให้ผมรู้สึกว่าชีวิตครูมีคุณค่า เป็นชีวิตนักอุดมคติผู้อุทิศตัวเพื่อเด็กยากไร้ โกมลเล่าถึงการสอนหนังสือของเขาและการคิดใคร่ครวญเรื่องการศึกษา หนังสือเล่มนี้คล้ายๆ นิยายเพราะเวลาเขาเขียนจดหมายก็บรรยายความรู้สึกและบรรยากาศที่เขาอยู่ด้วย ยิ่งเขียนถึงผู้หญิงที่เขารัก เขาก็วาดฝันถึงชีวิตอันดีงาม ทั้งหมดนี้ทำให้ชีวิตครูมีเสน่ห์อย่างยิ่ง

มีครูคนหนึ่งเคยทำว่า เด็กห้องเก่งอย่างพวกเรามีใครกล้าเป็นครู มีแต่พวกเรียนไม่เก่งมาเรียนครู อะไรทำนองนั้น การเลือกเรียนครูก็ทำลายคุณค่าที่ว่านี้ด้วย

พอได้อ่านหนังสืองานศพโกมล ผมก็ตามไปที่คึกฉิตสยามซึ่งเป็นแหล่งพิมพ์ ไปเจออาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ไปเจอเพื่อนใหม่จากโรงเรียนศึกษานารีอีกคู่หนึ่งทีไปเพราะอ่านหนังสือเล่มนี้เหมือนกัน

ต่อมาเมื่อตัดสินใจกับเพื่อนว่าจะจัดตั้งกลุ่มแน่นอนแล้ว ผมก็รับ

หน้าที่ออกไปตระเวนตามโรงเรียนต่างๆ เพื่อดูว่าโรงเรียนไหนมีใครสนใจเรื่องสังคม หรือออกหนังสือในโรงเรียน หรือแข็งขันขัดชินกับครู เพื่อนบางคนก็ออกไปด้วย ทำกันอยู่จนถึงกลุ่มยุวชนสยามอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว และทำค่ายยุวชนครั้งแรกโดยเอาความคิดแบบโกมลเรื่องค่ายฝึกกำลังคนเป็นแนวทาง เป็นค่ายที่กลุ่มนักเรียนทำเอง ตัดสินใจเอง หาทุน

เอง ไปขอทุนจากอาจารย์สุลักษณ์ แก้วให้เอาหนังสือมาขาย บางครั้งก็รับจ้างเหมางานมาทำเพื่อหาทุน และขอจากมูลนิธิป่อเต็กตึ๊งด้วย

อีกเรื่องที่เกี่ยวข้องมากคือการได้รับคำชวนให้ไปร่วมสัมมนาเรื่องอุดมคติคนหนุ่มสาว ที่วัดอโงงค์ เชียงใหม่ ตอนเดือนพฤศจิกายน 2514 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากจอมพลถนอม กิตติขจร ยึดอำนาจตัวเองใหม่ๆ นักศึกษาที่เป็นตัวหลักในกิจกรรมจากทุกมหาวิทยาลัยไปรวมกันที่นั่น เพื่อนกับผมเป็นนักเรียนนุ่งกางเกงขาสั้นสองคนเท่านั้นที่ไปร่วมกับเขา

พวกเราเล่าเรื่องที่จะตั้งกลุ่มและทำค่ายให้รุ่นพี่บางคนฟัง ก็ได้รับการสนับสนุนเต็มที่ คนสำคัญคือพี่อ้อ-ธัญญา ชุนชฎาธาร เอาหนังสือค่ายมาให้ดู เราก็เห็นตัวอย่างการเขียนโครงการขอเงินทำค่าย พี่อ้อแนะนำเรื่องแหล่งทุนด้วย ตอนนั้นเพื่อน ๆ ของพี่วิทยากร เชียงกูลรวบรวมงานเขียนต่าง ๆ พิมพ์เป็นหนังสือ ฉันทจึงมาหาความหมาย ออกมาพอดี โลกการอ่านของผมก็กว้างออกไปอีก และได้มาเจอตัวเป็น ๆ ของผู้คนที่โกมลเขียนไว้ในหนังสือ รุ่นพี่เหล่านี้มักทำหนังสือรายละเอียดละบาทมาขายตามหน้ามหาวิทยาลัย หรือเดินขายตามโต๊ะที่นักศึกษา นั่ง หนังสือเหล่านี้ก็ตกมาถึงเราด้วย เมื่อเริ่มคบหากับรุ่นพี่เหล่านี้ โลกของการอ่านก็นำไปสู่การขยายโลกของความคิดด้วย มันทำให้พวกเรา รู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการคนหนุ่มสาวที่กำลังตื่นตัวกันทั่วโลก ความเชื่อมั่นในวิถีใหม่ก็มั่นคงยิ่งขึ้น

กิจกรรมทั้งหมดในช่วงมัธยมทำให้ผมมีฐานทางธรรมะและการทำงานด้านสังคม ทั้งยังเปลี่ยนความคิดหลายเรื่อง ตอนผมตัดสินใจว่าจะเรียนครูก็ไปขอแม่ว่าแม่มีลูกหลายคน ขอยกให้สังคมคนหนึ่งได้มั้ย น้องผมสอบเข้าแพทย์ที่เชียงใหม่ได้ พี่ชายอีกคนได้ทุนฟูลไบรจ์จนจบปริญญาเอก แม่หนึ่งไป แล้วตอบตกลง หลังจากนั้นก็ไม่ค่อยว่าอะไรเลย เมื่อผมทำงานสังคม

สุทธิพลฝ่ายซ้าย

พอเข้ามาวิทยาลัยแล้วก็ได้อธิพลฝ่ายซ้าย ช่วงนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเริ่มทำงานกับนิสิตนักศึกษาอย่างแข็งขัน พอเข้ามาวิทยาลัยผมก็ถูกประกบ เขามาดูแลและจัดตั้งความคิด ในที่สุดผมก็เข้าสังกัดปีกเยาวชนของพรรคคอมมิวนิสต์ ที่เรียกว่าเป็น ย. คือสังกัดสันนิบาตเยาวชนรักชาติแห่งประเทศไทย ศึกษาลัทธิมาร์กซ์และทำงานเป็นเรื่องเป็นราว อุทิศตัวให้งานพรรคสามปีเต็ม ๆ ช่วงปี 2515-2517 การสังกัดองค์กรของพรรคนี้เป็นงานใต้ดิน งานบนดินก็เป็นกิจกรรมนักศึกษาที่สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิพลสำคัญที่ได้รับจากการร่วมกับฝ่ายซ้ายก็คือ การคิดเชิงโครงสร้างเป็น และจัดสำเนาไว้ใช้ประชาชน ทำงานให้คนที่ด้อยโอกาสกว่าเรา

ผมโชคดีที่เข้าไปร่วมในพรรคคอมมิวนิสต์ ก่อนข้างเร็ว กลุ่มจัดตั้งดูแลผมดีมาก เหมือนอยู่ในสังคมอุดมคติ มีความจริงใจต่อกัน มีปัญหาที่มาเล่าให้ฟัง มีกรณีหนึ่งที่รุ่นพี่เล่าว่าการจัดตั้งแบบนี้ข้างล่างต้องขึ้นอยู่กับข้างบน มีการจัดตั้งซ้อน ๆ กันขึ้นไป ทุกคนต้องให้เงินพรรค พรรคก็ส่งไปให้ข้างบน แล้วมีการนำไปใช้ส่วนตัว เรา รู้สึกว่าไม่ใช่ปัญหา คอร์รัปชั่นส่วนบุคคล แต่เป็นเชิงโครงสร้าง ข้างล่างตรวจสอบข้างบนไม่ได้เลย มันป้องกันการโกงไม่ได้นี่นา อีกอย่างคือแนวทางขบวนการนักศึกษาธรรม ๆ หลัง 14 ตุลาคม 2516 นั้นซ้ายจัดมาก ออกไปทางรุนแรง เกรี้ยวกราดกับผู้คน เราไม่เห็นด้วยกับขบวนการ ก็เอาเข้ามาคุยในหน่วยจัดตั้ง

ในที่สุดเราเริ่มไม่เชื่อ คิดว่ามาไม่ถูกทาง ตอนนั้นมีเพื่อนอีกกลุ่มที่ทำกิจกรรมสมัยยุวชนสยามไปตั้งกลุ่มอหิงสา เช่น วิศิษฐ์ วังวิญญู, สันติสุข โสภณสิริ, รสนา โตสิตระกูล, ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ (พระไพศาล

วิสาโล), พจนา จันทรสันติ เราเห็นกลุ่มนี้เป็นเพื่อน ไม่เคยตัดความสัมพันธ์ พอมีปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายซ้ายก็มาคุยกับฝ่ายนี้ คุยแล้วหมดศรัทธาเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์ฯว่าจะนำไปสู่สังคมที่ตั้งงามได้ ก็ออกมาอยู่กับกลุ่มมอหิงสา กลุ่มนี้ต่อต้านการปฏิวัติด้วยความรุนแรง เชื่อสันติวิธี เชื่อ มหาตมะ คานธี ปรากฏว่ามีเพื่อนบางคนในกลุ่มมอหิงสาไม่ไว้วางใจเรา ทว่าสายจัดตั้งส่งมาเป็นไส้ศึก

วิศิษฐ์ วังวิญญู เชื่อเรา เขาบอกให้ไปบวช สีแดงจะได้ละลาย ให้สีเหลืองมาฉาบหนอย อาจารย์สุลักษณ์ติดต่อให้ได้บวช บวชไม่ถึงอาทิตย์อาจารย์สุลักษณ์ก็ชวนไปสมณนาที่เชียงใหม่ ทำให้ได้เจออาจารย์พงษ์ศักดิ์ เตชะธัมโม วัดผาลาด ท่านอธิบายเรื่องสมาธิจนเรารู้สึกว่านี่คือสิ่งที่เราขาดในชีวิตนี้ ก็ขออยู่และเรียนสมาธิกับท่าน เขียนจดหมายไปบอกผู้หญิงที่เรารักว่าจะภาวนาสักครึ่งพรรษา แต่แล้วกลายเป็นลืบเอ็ดพรรษา (หัวเราะ)

ภาวนาและหาคำตอบให้สังคม

ช่วงสี่พรรษาแรกผมตระเวนหาครูบาอาจารย์เพื่อเรียนกรรมฐาน ต่อมาส่วนใหญ่อยู่ที่สวนโมกข์และเรียนรู้กับอาจารย์พุทธทาส การเรียนรู้สำคัญคือเรื่องการปฏิบัติ ความคิดลึกลงๆ ทางศาสนธรรม และโยงกับเรื่องสังคม ช่วงสามพรรษาสุดท้ายทำงานเขียนประวัติท่านพุทธทาสชื่อ *เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา* หนังสือเล่มนี้เกิดจากอาจารย์สุลักษณ์บอกว่า อยู่ใกล้ๆ ครูบาอาจารย์ให้ศึกษาชีวิตท่านด้วย ผมเขียนไว้ในคำนำว่า ได้บอกอาจารย์พุทธทาสว่าอยากบันทึกไว้เป็นหนังสือ ท่านเบี่ยงบ่ายอยู่นานเพราะคิดว่าชีวิตประวัติเป็นเรื่องโอ้อวดตัวเอง แต่พอคุยแล้วสนุก

อ่านหนังสือแล้วซักถาม ในที่สุดท่านก็ยอม ท่านให้ไปดูจดหมายส่วนตัวทั้งหมดในห้องที่ไม่มีใครได้เข้า ท่านอาจารย์ชอบความเนียบ เราก็อายุอย่างเนียบเต็มที่

ท่านพุทธทาสเป็นครู ท่านเอาธรรมะมาทำให้คนเข้าใจง่าย ท่านเป็นคนธรรมดา อยู่แบบธรรมดา ผมไม่ได้เห็นด้วยกับท่านทุกอย่าง ผมอาจเป็นคนเดียวที่อยู่แถวนั้นแล้วเถียงและซักท่าน ท่านก็พอใจ ท่านเปิดกว้างและใจกว้างมาก (เน้นเสียง) ถ้าผมเถียงเกินเลยไป ท่านก็ดูเอาแรงๆ เราก็ยอมเพราะถือว่าท่านเป็นครู

ระหว่างบวชผมก็คิดเรื่องสังคมตลอดเวลาว่าถ้าลัทธิมาร์กซ์ไม่ใช่คำตอบของสังคม แล้วคำตอบคืออะไร ผมเขียนลง *ปาจารย์สาร* อยู่เสมอ และมีคนเชิญไปพูดคุย พอบวชได้สองสามพรรษา ฝ่ายซ้ายก็เริ่มออกจากป่า มีการพูดคุยกเถียงกับเพื่อนฝ่ายซ้าย รวมทั้ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และเริ่มมองเห็นว่าทางออกคืออะไร

เรานำเสนอมุมมองจากฝ่ายพุทธ ทางโน้นนำเสนอจากฝ่ายซ้าย คำตอบก็พัฒนาไป เราอยู่สายอาจารย์พุทธทาส คำตอบคือธรรมิก-สังคมนิยม ผมคิดว่าพุทธศาสนามีคำตอบเชิงโครงสร้างด้วย ตอนนั้นมีงานแปลเรื่อง *เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ* ของ อี.เอฟ. ชูเมกเกอร์ ออกมาแล้ว ชูเมกเกอร์ใช้แนวคิดมรรคมีองค์ 8 บอกว่าเราไม่สามารถแยกเศรษฐศาสตร์ออกจากมิติทางจิตวิญญาณได้ มรรคมีองค์ 8 เป็นมรรคเดี่ยวแต่มีหลายองค์ประกอบ เศรษฐกิจก็เป็นส่วนหนึ่งของศาสนธรรมด้วย ถ้าจะจัดระบบเศรษฐกิจก็ต้องเอาคุณค่าทางศาสนธรรมไปรวมด้วย หัวใจของมันคือต้องไม่เพิ่มความโลภ ในขณะที่ทุนนิยมเพิ่มความโลภ เราเชื่อแนวนี้ เรียกว่าเป็นซ้ายใหม่แบบหนึ่งที่ไม่ปฏิเสธศาสนธรรมซึ่งเชื่อว่าต้องเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นกับผมขณะบวชคือ ข้อแรก ลดความแปลกแยกกับตัวเองได้ระดับหนึ่งอย่างน่าพอใจ ทำให้รักและเคารพตัวเองเป็น ก่อนหน้านั้นรู้สึกตัวเองเก่งไม่พอ (ผลจากสมัยเรียนสวนกุหลาบฯ) ดีไม่พอ (ผลจากสมัยเป็นซ้าย) สอง ฝึกรักศัตรู รักคนที่เคยทะเลาะด้วย ถ้าแม่เมตตาให้คนเหล่านี้ไม่ได้ ใจเราก็ไม่สงบ ทำสมาธิก็ไม่สำเร็จ สาม แยกความคิดออกจากความจริงได้ สี่ ฝึกมองโลกแบบไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง (อนัตตา) ผ่านหลักคิดแบบสวณโมกข์ในเรื่องอิทัปปัจจยตา ตถตา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้ฝึกงานแปลงานเขียนอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องราว งานแปลนั้นเป็นหนังสือคุณอาจารย์สุลักษณ์อย่างไม่ต้องสงสัย อาจารย์เชื่อว่า การแปลหนังสือเป็นการฝึกคิดให้ชัดที่สำคัญมาก งานเขียนนั้นเกิดเพราะเขียนลง *ปาจารย์สาร* เป็นหลัก สมัยนั้น อาหาร เตชะธาดา เป็นบรรณาธิการ เขาทำหน้าที่ดีเยี่ยม เราเป็นพระ มีเวลามาก ก็มีเวลานั่งและเขียนอย่างเต็มที่ อาจารย์พุทธทาสก็สนับสนุนเพราะท่านเป็นนัก

เขียนด้วย พอแปลและเขียนแล้วมีคนอ่าน พอพูดแล้วมีคนฟัง ความมั่นใจแบบโลก ๆ ก็เกิดขึ้นคู่กับความมั่นใจเล็กน้อยจากสามสี่ข้อข้างต้น

สิ่งที่น่าเสียใจก็คือความมั่นใจแบบโลก ๆ มันมากไปหน่อย ความมั่นใจแบบธรรมะน้อยไปหน่อย พอผมสึกหาลาเพศออกมาเลยทำอะไรผิดพลาดอีกหลายอย่างในชีวิต เพราะฐานของคนกิเลสหนาปัญญาหยาบมันแรงกว่า

สัปดาห์ความสุขโค้งสองข้างของเอเชีย

หลังจากผมสึกแล้วอาจารย์สุลักษณ์ก็ส่งผมไปร่อนเร่พบเจอรที่อินเดียหนึ่งปี ให้ไปดูอาศรมคานธีทั่วอินเดีย ได้ไปเห็นความเสื่อมของอาศรมต่าง ๆ การดูงานนี้ทำให้ได้เห็นการจัดการบางอย่าง เช่น ที่คานธีเนกัตน คนเงินเดือนสูงสุดกับต่ำสุดต่างกันไม่เกินสองเท่า มีการผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ตอนหลัง ๆ ได้ไปเป็นอาสาสมัครทำงานสันติภาพที่ศรีลังกา เชื่อมระหว่างชาวทมิฬกับชาวพุทธ ซึ่งหลังจากนั้นก็ใช้เป็นฐานในการทำงานองค์กรพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากนั้นได้ทุนไปญี่ปุ่น เขาให้ไปอ่านหนังสือที่มหาวิทยาลัย อ่านอะไรก็ได้ ไม่ต้องเขียน ทุนนี้เข้าท่า (หัวเราะ) ผมอ่านเกี่ยวกับกระบวนการศาสนาใหม่ในญี่ปุ่น ศาสนาเดิมซึ่งทำหน้าที่เรื่องอุตสาหกรรมงานศพเป็นหลักเริ่มเสื่อม เวลาพูดถึงศาสนา คนรุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัยจะหัวเราะเยาะ เห็นได้ชัดว่าความทันสมัยทำให้สังคมญี่ปุ่นเป็นโลกียะมาก ๆ จึงมีกระบวนการศาสนาใหม่ ๆ เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองคนชั้นกลาง ในแง่หนึ่งคล้ายธรรมกาย สันตือโสภ แต่ที่นั่นมีเป็นร้อย ๆ คณะ เพราะเขาตั้งศาสนาใหม่ได้ตลอดเวลา ผมไม่ได้ดูว่าดีไม่ดี

“ผมได้เรียนรู้หลายอย่างจากอาศรมวงศสันนิท เรื่องที่สำคัญคือผมเชื่อมั่นในมนุษยและยอมรับข้อจำกัดของมนุษยตามความเป็นจริงได้มากขึ้น มีความอ่อนน้อมถ่อมตนในการเรียกร้องสังคมอุดมคติแบบสุดโต่ง พร้อมกับเพิ่มความเชื่อมั่นในกระบวนการมีส่วนร่วม และการเปิดโอกาสให้คนได้เติบโต”

อย่างไร แต่คู่แข่งปรากฏการณ์สังคมสมัยใหม่ที่สถาบันศาสนาเดิมไม่สามารถตอบสนองคนในโลกสมัยใหม่ได้ แบบพุทธศาสนาของเราตอนนี้พูดอีกอย่างก็คือพุทธศาสนาแพศศาสนาทุนนิยม วัฒนธรรมลดทิกเลสแพวัฒนธรรมเพิ่มทิกเลส

การได้ไปอินเดีย ศรีลังกา และญี่ปุ่น ทำให้เห็นความสุดโต่งสองขั้วของเอเชีย ที่เอเชียใต้ทุกอย่างไกลาหล ส่วนญี่ปุ่นทุกอย่างเนียบ สิ่งที่เห็นในต่างประเทศทำให้รู้สึกที่บ้านเมืองเรามีดีหลายอย่าง คืออุดมสมบูรณ์กว่าเขามาก ไม่มีเรื่องชนชั้นวรรณะเหมือนแขก ไม่มีเรื่องเคร่งเครียดจนคนไม่มีความสุขเหมือนญี่ปุ่น

สร้างสังคมอุดมคติที่อาศรมวงศสันนิท

ผมคิดเรื่องการสร้างสังคมอุดมคติตลอดเวลา เห็นว่าลัทธิมาร์กซ์ไม่สามารถสร้างสังคมอุดมคติได้ อาศรมคานธีที่ไปเห็นก็ปวกเปียก ศาสนาในญี่ปุ่นก็โคตรครอบงำคน เผด็จการความคิดมาก ต้องคิดแบบเดียวกัน

หมด ทำเหมือนๆ กันหมด พอกลับมาผมจึงพยายามสร้างอาศรมที่เป็นสังคมอุดมคติในระดับหนึ่ง ให้นักกิจกรรมได้ทำงานรับใช้สังคมและฝึกฝนตัวเองด้วย ได้เติบโต ค้นพบตัวเองว่าเป็นใคร เหมาะกับอะไร และทุกคนมีส่วนตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเสียเวลาประชุมมาก (หัวเราะ)

ที่อาศรมวงศสันนิทเราได้ทดลองหลักคิดหลายอย่าง เช่น เราเชื่อว่ามนุษยควรทำงานแรงงานด้วย ทำงานสมองด้วย ภาวนาด้วย แต่ยาก (เนิ่น) ได้เห็นข้อจำกัดต่างๆ ของสิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นคำตอบ เช่น การมีส่วนร่วมจะใช้แบบสุดโต่งไม่ได้ กว่าจะรู้ว่าต้องมีการนำด้วย มีส่วนร่วมด้วย เราใช้เวลาหลายปีในการหาจุดตรงนี้ เมื่อเกิดความพอดีมันก็ส่งผลให้คนที่นี้ได้เรียนรู้และเติบโต

ผมเชื่อว่ากระบวนการตัดสินใจร่วมกันเป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งแก่นของมันคือการแบ่งปันอำนาจ แต่อำนาจกับความรับผิดชอบต้องไปด้วยกัน คุณต้องมีความรับผิดชอบก่อนจึงจะร่วมตัดสินใจได้ เวลาเถียงกันแล้วหาข้อยุติไม่ได้ ก็ต้องมีคนที่สามารถมองเห็นคุณของข้อถกเถียงทั้งสองฝ่าย ประชาธิปไตยจะสำเร็จได้ต้องมีผู้นำด้วย เพราะแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งพื้นฐาน ความสามารถ การรับรู้ ความเข้าใจ ผู้นำคือคนที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้พูดเต็มที่ ได้ฟังกันและกันอย่างเต็มที่ จากนั้นความเข้าใจจะตามมาเสมอ

ความเป็นผู้นำถือเป็นบทบาท คนเป็นผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นหัวหน้า ความเป็นผู้นำอยู่ที่การยอมรับ ไม่ใช่การบังคับ สมมุติว่าคนทำสวนมีความรับผิดชอบ ตั้งใจอุทิศตัว เขาก็เป็นผู้นำได้ คนรอบๆ จะยอมรับกันเอง เขาพูดก็มีคนฟัง

สิ่งสำคัญอีกอย่างที่ผมได้ทำตอนอยู่อาศรมวงศสันนิทคือ ทำให้ฐานเงินเดือนระหว่างคนทำงานความคิดกับคนทำงานแรงงานไม่ห่างกันนัก และเอาเงินเดือนส่วนหนึ่งมาเก็บด้วยกัน เพื่อนที่เดือดร้อนก็ยืมมาใช้ได้

ทำให้หลายคนตั้งตัวได้ มีบ้านช่องที่ทางของตัวเอง

ผมได้เรียนรู้หลายอย่างจากอาศรมวงศ์สนิท ได้เติบโตจากโอกาสที่อาจารย์สุลักษณ์มอบให้ดูแลอาศรม ให้คิด ตัดสินใจ และทำเองทุกอย่าง โดยแกซึ่งเป็นใหญ่ในองค์กรแสดงบทบาทผู้นำที่ไม่เคยเข้ามาก้าวก้าย นอกจากเราจะขอคำปรึกษา

ผมได้ตระหนักว่าความคิดฝันอันเป็นอุดมคติตั้งงามทั้งหลายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคมนั้น เวลาเอามาปฏิบัติจริงมันยากกว่าที่ฝันมากมาย มหาศาล เช่น ความเสมอภาคระหว่างคนใช้สมองกับคนใช้แรงกาย กรรมสิทธิ์ของส่วนรวม การสร้างวัฒนธรรมทวนกระแส ความสัมพันธ์หญิงชายที่ไม่เอาเปรียบกัน การหาจุดระหว่างการทำงานกับการภาวนา การดูแลเด็กอย่างอุดมคติ ความอิจจาริษา การพูดความจริงในชุมชน ถือว่าอาศรมฯ เป็นที่กำราบอัตตาหรือความมั่นใจแบบโลก ๆ ของผมอย่างดียิ่ง

อีกเรื่องที่สำคัญคือผมเชื่อมั่นในมนุษย์และยอมรับข้อจำกัดของมนุษย์ตามความเป็นจริงได้มากขึ้น แม้การทำตามอุดมคติจะยากเย็นเพียงไหน ผมก็เห็นคนเติบโตตลอดเวลา ทั้งตอนอยู่ด้วยกัน และตอนแยกออกไปทำงานอื่น ขณะเดียวกันผมก็เห็นว่าคนบางคนเติบโตได้เท่านี้ คาดหวังจากเขามากกว่านี้ไม่ได้แน่นอน ไม่ว่าจะให้ออกาสมากมายแค่ไหนก็ต้องยอมรับเขาอย่างที่เขาเป็น หลายคนอาจเห็นความจริงนึ่งง่าย ๆ แต่ผมเป็นคนคือ กว่าจะเห็นก็ต้องเหนื่อย ต้องลองด้วยตัวเองจึงประจักษ์ชัด ประเด็นนี้ทำให้ผมมีความอ่อนน้อมถ่อมตนในการเรียกร้องสังคม อุดมคติแบบสุดโต่ง พร้อมกับเพิ่มความเชื่อมั่นในกระบวนการมีส่วนร่วม และการเปิดโอกาสให้คนได้เติบโต

ผมทำที่อาศรมวงศ์สนิทอยู่สิบปีก็ออก ตอนนั้นผมแต่งงานกับหญิงชาวอังกฤษ เขาอยากกลับบ้าน ผมอยากอยู่เมืองไทย แต่เขาป่วย ก็ต้อง

ไปดูแลเขาครึ่งปี พอกลับมาเห็นว่าน้อง ๆ ทำกันได้ คนที่คิดว่าจะขึ้นมาเป็นผู้นำก็ทำได้ ถ้าผมอยู่ก็ไปบังเขา ต้นไม้ใหญ่บังต้นไม้เล็กไม่ให้โต ผมเลยออกมา เขาเรียกเมื่อไรค่อยเข้าไป¹

กบถบชีวิตฝ่ําบเต้า

เมื่อผมออกจากอาศรมฯ ไปอยู่ที่อังกฤษก็มีเวลาศึกษาและแปล คัมภีร์ *เต้าเต็กเก็ง* ของเล่าจื้อที่ผมเคยสนใจอยู่แล้ว การศึกษาเรื่องเต้าช่วยให้ผมได้ทบทวนชีวิตที่ผ่านมา คิดชัดขึ้นกับทุกเรื่องในชีวิต ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง อย่างเรื่องการนำ เต้าช่วยให้เห็นว่าเรามีส่วนร่วมต้องมีการนำ แต่การนำอย่างเดียวกับเป็นเผด็จการ ทั้งยังให้แง่คิดเกี่ยวกับผู้นำที่ต้องทำประโยชน์เพื่อคนหมู่่มาก และอีกหลายประการ จนได้เขียนเป็นหนังสือออกมา เสียใจอยู่อย่างเดียวที่ไม่ยอมเรียนภาษาจีนเมื่อเตี้ยจะสอนให้ตอนเด็ก ทุกวันนี้ผมก็ยังไม่พอใจกับการแปลงานนั้น และยังอยากแปลร่วมกับผู้รู้ภาษาจีนโบราณอีกสักรอบ

งานกระบวนกร เปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก

ผมเริ่มทำงานกระบวนกรตั้งแต่ทำงานที่อาศรมวงศ์สนิท ปี 2537 เมื่อผมพักงานจากอาศรมฯ เพราะเหนื่อยมาก ช่วงพักครึ่งปีได้ทุนไปเรียนนิเวศวิทยาแนวลึกที่แคลิฟอร์เนีย จากนั้นได้เข้าเรียนหลักสูตร

¹ อ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือ *เรื่องเล่าชาวอาศรมฯ การทดลองใช้ชีวิตในชุมชนทางเลือก*

“งานกระบวนการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในตัวผมอย่างมหาศาล ผมเรียนรู้ว่าตัวเองเกิดมาเพื่อเป็นครูมากกว่าอะไรอื่น ผมมีฉันทะที่จะเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ รวมถึงทำเรื่องยาก ๆ ให้ง่าย ผมมีความสุขเมื่อได้เห็น การเติบโตของผู้เรียน ได้เห็นดวงตาที่เป็นประกาย เมื่อเขาได้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ที่สำคัญสำหรับชีวิต”

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ฟิลาเดลเฟียซึ่ง จอร์จ วิลโลบี จัดให้ จอร์จเป็นนักกิจกรรมสันติวิธีและเป็นเพื่อนอาจารย์สุลักษณ์ ผมถือว่าเขาเป็นครูแห่งชีวิตอีกคนของผม

คอร์สนี้ใช้เวลาประมาณหนึ่งเดือน คนเรียนราวสิบห้าคน คนสอนคือ จอร์จ เลกี้ โดยนักเรียนกับครูช่วยกันสร้างองค์ความรู้ผ่านกิจกรรม ต่อมาผมเชิญเขามาสอนในเมืองไทยติดต่อกันหลายปี ผมเป็นล่ามแปลให้ก็ได้เรียนไปด้วย ตอนเรียนกับ จอร์จ เลกี้ ผมกับหลวงพี่ไพศาล วิสาโลคุยกันว่าวิธีแบบนี้ปรับมาสอนธรรมแทนการเทศน์ได้ แล้วเริ่มทำงานอบรมพวกนี้ พร้อม ๆ กันนี้ผมก็เชิญ อีไลแอส เอมีตอน และ เอลิซาเบท โรเบิร์ตส์ มาสอนงานอบรมด้านนิเวศวิทยาแนวลึกในเวลาไล่เลี่ยกันด้วย

เราจัดอบรมประมาณสิบปี งานกระบวนการบ้านเราแตกไปจากตรงนี้ไม่น้อย กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของเสมสิกขาลัยก็มาจากตรงนี้ เราพัฒนาองค์ความรู้ต่อการเรียนที่ฟิลาเดลเฟีย พอเราทำมันก็มีมิติทางพุทธศาสนาของเราเอง มีมิติการเจริญสติเข้ามาชัดเจนมาก ทำให้เปลี่ยนคุณภาพไปอีกชั้นหนึ่ง

เรื่องหนึ่งที่สำคัญมากคือหลังกลับจากอเมริกา ทางพม่าชวนไปช่วยสร้างกระบวนการเอ็นจีโอ เข้าไปครั้งแรกปี 2537 เริ่มอบรมจริง ๆ ปี 2539 ใช้กระบวนการแบบที่ฟิลาเดลเฟีย แต่ปรับกลุ่มเนื้อหาให้เหมาะกับบริบทของท้องถิ่น ผมกับ เจน ราสบาช อติตภรรยา ร่วมทำงานนี้เป็นเรื่องเป็นราวเกือบสิบปี เจนยังช่วยหาทุนมาทำงานในพม่าจนถึงทุกวันนี้ เราอุทิศให้พม่าเยอะ ตอนนี้มีกระบวนการผ่านกระบวนการแบบนี้สี่ห้าร้อยคนทั่วพม่า พวกเขาจัดการเรียนรู้ได้เองหมด ทำงานเอ็นจีโอทั่วประเทศ เป็นกำลังหลักทำงานอยู่ภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชายขอบ งานในพม่าทำให้ผมค้นพบศักยภาพด้านงานกระบวนการและอุทิศตัวให้งานด้านนี้จนทุกวันนี้

อาจพูดได้ว่าเวลาที่ดีที่สุดของชีวิตผมในช่วงสิบปีนั้นคือการทำงานในพม่า จำได้ว่าวันแรกที่เราไปกราบเจดีย์ชเวดากอง ผมอธิษฐานว่าให้เราเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างสันติภาพในพม่า ทำให้คนต่างผิวต่างพันธุ์ที่ทะเลาะกันมาสามสิบสี่ปีได้ดีกัน

เมื่อผมไปอยู่ชุมชนฟินด์ฮอร์นที่สกอตแลนด์พร้อมอติตภรรยา เพื่อนที่นั่นเริ่มเปิดสอนหลักสูตรการศึกษาเพื่อการออกแบบหมู่บ้านนิเวศวิทยา (Ecovillage Design Education) และชวนผมไปร่วมสอนด้วยแต่แรกเป็นการศึกษาเพื่อสร้างชุมชนเดิมโดยปรับบ้านเมืองให้น่าอยู่ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ตอนนั้นทำมาครบสิบปีแล้ว มีเครือข่ายทั่วโลก

เนื้อหาและวิธีการของงานฝึกอบรมหรืองานกระบวนการนั้นเกิดจากการผสมผสานหลายส่วน ส่วนสำคัญคือเนื้อหาทางจิตวิญญาณ ซึ่งก็คือการเจริญสติและพัฒนาปัญญา จะมาจากฐานพุทธศาสนาและเต๋า และอาจนำความรู้เรื่องการเข้าใจตนเองที่พัฒนาขึ้นใหม่มาผสานด้วย อีกกระแสคือการวิเคราะห์สังคมก็นำมาจากภูมิหลังฝ่ายซ้ายของผม แต่ขยายให้กว้างขวางว่าเราอ่านสังคมได้หลายแบบ แล้วแต่ความเชื่อทางการเมือง

เพื่อให้คนเรียนรู้เท่าทันโครงสร้างที่ครอบเราอยู่

อีกส่วนเป็นเรื่องระบบนิเวศและสำนักเรื่องวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เรา กำลังเผชิญอยู่ อันนี้มาจากเรื่องนิเวศวิทยาแนวลึกซึ่งผมถือว่าใกล้กับพุทธ- ศาสนามาก เนื้อหาอื่นๆ นอกจากนั้นก็มาจากความจำเป็นของแต่ละกลุ่ม เป้าหมาย ตัวกระบวนการก็ใช้แบบมีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อันนี้เรียนรู้มาจากชาวเคออร์ที่ฟิลาเดลเฟียและสำนักอื่นๆ ที่ได้เรียนรู้ ในเวลาต่อมา ส่วนมากก็เรียนรู้แบบครูพักลักจำ ทั้งหมดนี้สอนในกรอบ กระบวนทัศน์ใหม่

งานกระบวนการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในตัวผมอย่างมหาศาล ประการแรก ผมเรียนรู้ว่าตัวเองเกิดมาเพื่อเป็นครูมากกว่าอะไรอื่น ผม มีฉันทะที่จะเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ รวมทั้งทำเรื่องยากๆ ให้ง่าย ผม มีความสุขเมื่อได้เห็นการเติบโตของผู้เรียน ได้เห็นดวงตาที่เป็นประกาย เมื่อเขาได้ค้นพบสิ่งใหม่ๆ ที่สำคัญสำหรับชีวิต

ประการที่สอง การสอนที่ดีนอกจากกระบวนการต้องคิดชัดเจน ในเรื่องที่คุณสอนแล้ว กระบวนการต้องฟังเสียงจากภายในซึ่งไม่ได้มา จากความคิดด้วย การไว้วางใจเสียงจากภายในจิตที่สูงจะช่วยให้การฟังมี คุณภาพมากขึ้นอย่างแน่นอน

ประการต่อมา กระบวนการลดอัตตาลงได้เท่าไร การเรียนรู้จะดีขึ้น เท่านั้น ภาษาแบบเต๋าก็ต้องว่า ถ้าสอนแบบไม่สอน ทำแบบไม่ทำได้ มาก ผู้เรียนก็เรียนได้มาก เป็นการหาจุดระหว่งการพูดกับการฟัง การ แทรกแซงกับการปล่อยให้กระบวนการเดินไปเอง การให้ข้อมูลจาก กระบวนการกับการสังเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่ม

การได้สอนคนหลายกลุ่มในหลายประเทศทำให้เห็นชัดว่า ปัญหา ร่วมของมนุษย์สมัยใหม่คือความแปลกแยกจากตนเอง การดำเนินตนเอง เห็นว่าตนเองดีไม่พอ ทำไม่พอ เก่งไม่พอ มีไม่พอ หัวใจของการศึกษา

คือการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกรงขังนี้ กรงขังภายในที่โครงสร้าง สังคมนิยมโลกาภิวัตน์สร้างขึ้นในหัวสมองและจิตใจของมนุษย์สมัย ใหม่ทั่วโลก

เรื่องที่ได้เรียนรู้ควบกันไปก็คืออิทธิพลจากวัฒนธรรมและโครงสร้าง ทุนนิยมสามัญนึ่งมหาศาลจริงๆ แต่ก็มีพยายามจากปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนทั่วโลกที่จะหาทางเลือกออกจากกระแสหลักนี้ ทั้งยังมี ตัวอย่างดีๆ มากมายที่เรียนรู้จากกันและกันได้ คำตอบสำหรับอนาคต ไม่ได้มาจากคัมภีร์ของศาสนาหรืออุดมการณ์ใด ๆ แต่มาจากการถอด บทเรียนของการลองถูกลองผิดเหล่านี้

ทุกวันนี้โลกทั้งโลกกำลังเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิธีคิดขั้นพื้นฐาน ปัญหาปัจจุบันซับซ้อนซ่อนเงื่อนมาก คนทั่วโลกกำลังหาหนทางว่าจะ เปลี่ยนอย่างไร ถ้าเปลี่ยนแล้วจะเป็นอย่างไร ผมอยากเห็นกระบวนการ จัดการศึกษาสร้างคนที่มีความคิดกระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งสามารถนำโลกออกไป จากวิกฤตต่างๆ ได้ เพราะวิธีแบบเดิมๆ ไปไม่รอด ผมจัดการศึกษา ตามกระบวนทัศน์ใหม่ให้หลายกลุ่ม และตอนนี้อยากเห็นมหาวิทยาลัย ระดับภูมิภาค พม่า ไทย เขมร ลาว จีน แวก และอื่นๆ มาเรียนด้วยกัน คิดด้วยกัน เพื่อหาทางออกร่วมกัน คิดนอกเหนือจากการเป็นสมาชิกรัฐ ใดรัฐหนึ่งเท่านั้น

สำหรับงานกระบวนการ ผมทำเรื่องเดียวคือการเปลี่ยนข้างในและ เปลี่ยนข้างนอก เปลี่ยนโครงสร้างจิตใจและเปลี่ยนโครงสร้างสังคม ผม ยังคงทำงานกระบวนการอยู่ตลอดเวลา ถ้ายังหายใจอยู่ผมก็ยังคงทำงานเพื่อ เปลี่ยนแปลงสังคม

“สิ่งที่มากกว่ารายได้ คือความสุขที่ได้รับ”

พยอม อ่อนสลุง

อาสาพัฒนาชุมชน ตำบลโคกสลุง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

ขวัญชาย ดำรงค์ขวัญ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

เดิมเป้าหมายชีวิตของ “ม่วย” หรือ พยอม อ่อนสลุง ชาวบ้านตำบลโคกสลุง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี แทบไม่ต่างจากคนจำนวนมากในสังคม เธอคาดหวังจะมียุทธการงานอันมั่นคง รายได้มากพอเลี้ยงตัวเอง เพื่อส่งเสียให้ลูกมีชีวิตที่ดีในภายภาคหน้า แต่เมื่อชีวิตไม่เป็นดังหวัง ทั้ง

ยังต้องแบกภาระหนี้สินหลายแสนบาท วิกฤติครั้งนั้นผลักดันให้เธอกลับมาทบทวนทิศทางชีวิต กระทั่งในที่สุดเริ่มพบว่า ในโลกที่การจับจ่ายคือเครื่องมือสำหรับการแลกเปลี่ยน การมีเงินทองนั้นจำเป็นแน่ แต่หาใช่คำตอบหลักของชีวิตมนุษย์

จากชีวิตชาวไร่ที่อยู่ในป่าก่อนปี ก่อนจะพลัดหลงไปสู่ธุรกิจขายตรง เมื่อไม่ประสบความสำเร็จดังหวัง เธอเริ่มต้นจับงานพัฒนาชุมชนเพื่อหวังสร้างภูมิต้านทานให้ลูกน้อยที่กำลังเติบโต พยายามพาลูกไปมีส่วนร่วมับหลากหลายกิจกรรม เป็นการทำงานในฐานะผู้ให้ที่เธอรู้สึกตัวเองได้รับอยู่ตลอดเวลา

“ถ้าสังคมดี ลูกเราก็อยู่ได้ คนอื่นได้ประโยชน์ เราก็ได้ด้วย” เป็นความรู้สึกเมื่อเธอจับงานพัฒนาชุมชน

พยายามก้าวสู่งานพัฒนาชุมชนโดยเริ่มจากการเป็นคนเบื้องหลังให้ แก่สามี (ประทีป อ่อนสลุง) เธอเรียนรู้ ลองผิดลองถูก จนเปลี่ยนจากคนเคยหัวน้ํากลับการนำเสนอความคิดเห็นที่สาธารณะมาเริ่มเชื่อมั่นในตัวเอง และมีบทบาทชัดเจนมากยิ่งขึ้นในงานด้านเยาวชน กระทั่งได้รับการกิจเป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ 3 วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว อย่างเต็มตัวอยู่หลายปี

ปัจจุบัน-เป้าหมายชีวิตของหญิงชาวบ้านคนนี้เปลี่ยนไปไม่น้อย จากความสุขที่เคยผูกติดกับเงินทอง เปลี่ยนมาเป็นการลงแรงลงใจริเริ่มโครงการต่าง ๆ ความสุขในแต่ละวันคือการพัฒนาชุมชนโคกสลุงให้น่าอยู่ขึ้นกว่าเดิม พร้อมกันนั้นเธอยังให้เวลากับการเตรียมตัวสู่วัยชรา เพื่อการเป็น “ยายม่วย” ของเด็ก ๆ ในชุมชน บอกเล่าเส้นทางการทำงาน และส่งต่อภูมิปัญญาต่าง ๆ ของชุมชนให้มีอายุยาวนานเท่าที่เป็นไปได้

หากชีวิตความสุกกันด้วยรายได้ ซึ่งแต่ละเดือนเธอได้รับเพียงน้อยนิด เราคงรู้สึกเธออาจมีชีวิตที่ไม่ราบรื่นเป็นแน่ แต่ความจริงไม่เป็น

เช่นนั้น รอยยิ้มขณะพูดคุยบอกเราได้ชัดเจน ความสุขอันเรียบง่ายของเธอเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

เมื่อชีวิตไม่เป็บดังหวัง

ที่บ้านเป็นครอบครัวใหญ่ มีพี่น้องสิบคน เราเรียนจบจากโรงเรียนแค่ ม.3 เพราะฐานะที่บ้านค่อนข้างยากจน ชีวิตส่วนใหญ่ทำไร่อยู่ในป่า ทำสารพัดอย่าง ขับรถอีต๊อก หาบตะกร้าข้าวโพด ทำทุกอย่างที่ผู้ชายทำ อยู่ในป่าเกือบทั้งปี ไม่ค่อยได้กลับบ้านหรอก ต่อมามีการเปิด กศน. ในอำเภอ ก็เลยมาเรียน เวลาเดินทางไปเรียนต้องปั่นจักรยานผ่านป่า ลงเรือข้ามแม่น้ำ มาถึงบ้าน แล้วขึ้นรถไฟไปเรียนหนังสือวันเสาร์-อาทิตย์ พอเย็นวันอาทิตย์ก็กลับไปป่าเหมือนเดิม ระยะทางประมาณยี่สิบกิโลเมตร ทำแบบนี้อยู่สองปีครึ่งก็จบ ม.6

หลังจากเรียนจบ ที่หมู่บ้านเปิดสหกรณ์การเกษตรแล้วต้องการเจ้าหน้าที่ เลยไปสมัคร ทำอยู่ฝ่ายบัญชี ขายสินค้าต่าง ๆ ให้สมาชิก ทำสต็อกสินค้า ลีนปีก็ปิดบัญชี ที่นั่นมีฟ้มีด (ประทีป อ่อนสลุง ผู้นำท้องถิ่นชุมชนโคกสลุง) ทำงานอยู่ เลยได้เจอกันแล้วเป็นแฟนกัน

ตอนฟ้มีดมาทำงานกับชุมชน เราพอมีความรู้จากการทำงานสหกรณ์ เลยมาช่วยทำบัญชี ฝึกชาวบ้านทำรายงานการประชุม เขาออกประชุมข้างนอก เราช่วยงานอยู่ในหมู่บ้าน พอเรามีลูกเลยลาออกจากสหกรณ์ ช่วงนั้นเพื่อนชวนมาทำธุรกิจขายตรงที่กำลังบูมมากในโคกสลุง ไม่ค่อยมีใครทำ เราคิดว่าอาจเป็นอีกทางให้มีเงิน อยากหามรดกให้ลูก ทำไร่นานาไปด้วย งานชุมชนก็ทำอยู่ในหมู่บ้าน ถึงเวลายังขายของให้คนในหมู่บ้านได้ด้วย

ตอนนั้นเชื่อว่าธุรกิจนี้จะสร้างรายได้ให้ ช่วงแรกได้เงินเยอะเลยนะ ได้ง่าย ๆ เลย ออกไปข้างนอกเพื่อขายสินค้า เอาเรื่องดี ๆ ไปบอกให้คนอื่นได้ลองใช้ เราก็ได้เงิน แต่พอเวลาผ่านไป ด้วยความที่ไม่มีความรู้เรื่องธุรกิจ เลยทำให้ค่อย ๆ เป็นหนี้ สาเหตุเพราะอยากทำยอดขายเพื่ออัปเดตตัวเองเป็นอีกระดับหนึ่ง ถึงเวลาต้องปิดยอดแล้ว เหลืออีกสักหมื่นสองหมื่นเลยซื้อสินค้ามาคืนไว้ ในใจคิดว่าเดี๋ยวสมาชิกก็มาซื้อต่อ ไม่ได้คิดเลย

ว่าต้องขายของเก่าก่อนจะซื้อ พอทำแบบนี้บ่อยเข้า หนี้ก็มากขึ้นเรื่อย ๆ แล้วเราไม่ใช่ธุรกิจใจ เป็นคนมีความสงสาร อะลุ่มอล่วย บางคนมาซื้อแล้วติดเงินไว้ เราก็คิดว่าปล่อยไปก่อน ทำให้มีหนี้เพิ่มอีก ช่วงนั้นมีดาวนไลน์สามสิบสี่สิบคน เวลาพาไปประชุมในตัวเมืองบ้าง ที่กรุงเทพฯ บ้าง ก็ต้องออกค่ารถให้ ต้องทำตัวเป็นคนใจป้ำ ไม่ได้คิดถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องดูแลเขา แต่ถึงแม้หนี้จะเยอะก็เลิกไม่ได้ เพราะมีดาวนไลน์เยอะ เลยฝืนทำไปก่อน คิดว่าเดี๋ยวคงมีโอกาสที่ดี

เวลานั้นคิดว่าการจะเป็นผู้ได้ เราต้องเป็นผู้ให้ก่อน ถ้าจะอัปเดตตัวเองขึ้นไปอีกระดับ เราก็คงให้ดาวนไลน์ขึ้นมามากด้วย เรื่องนี้ธุรกิจขายตรงสอนได้ดี แต่เราไม่รู้ว่าจะต้องรับผิดชอบเรื่องอื่นอีกมากมายซึ่งต้องใช้เงิน ทำอยู่สองปี รวมเงินที่ใช้จ่ายในครอบครัวด้วย เป็นหนี้อยู่สองสามแสน ตลอดมาไม่เคยคิดว่าตัวเองจะเป็นหนี้ขนาดนี้ เลยคุยกับพี่มี้ดว่าไม่ไหว ต้องหยุดแล้ว

ปลดหนี้ด้วยวิถีพอเพียง

ช่วงที่เป็นหนี้ ชีวิตทุกข์มาก เป็นวิกฤติของครอบครัวเลย ช่วงวิกฤติมาก ๆ เราเอาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาใช้อย่างเข้มข้น ขั้บรถไม่เกินเก้าสิบกิโลเมตรต่อชั่วโมง เปิดกระจก ไม่แต่งตัว ไม่ซื้อข้าวของอะไรเลย พยายามใช้ชีวิตให้ไม่เป็นหนี้เพิ่ม เงินในบัญชีเหลือน้อยมาก กันไว้เวลาเจ็บป่วย พอได้เงินจากการทำอะไรก็เอาไปตัดดอกเบี้ยยพอดตัดดอกเบี้ยยได้ก็จะเริ่มตัดเงินต้นได้ที่ละนิด ทำงานมาเรื่อย ๆ ใช้หนี้ทีละหน่อย ค่อย ๆ หาเงินจากพี่น้องแบบไม่มีดอกเบี้ยย เขาก็เต็มใจช่วยเรา เป็นช่วงที่ต้องใจเย็น ใช้เวลาประมาณห้าหกปีก็หมดหนี้ คุยกับพี่มี้ดเลย

ว่าต่อไปนี้จะไม่สร้างหนี้อีก

ตอนนี้ลูกสาวเรียนมหาวิทยาลัยก็ไม่ใช้ว่าเรามีเงินนะ แต่ก็ไม่ใช่เขาก็เงิน กยศ. บอกลูกว่าแม่เคยเป็นหนี้มา แม่ทุกข์มากเลย แม่แต่บาทเดียวก็ไม่สบายใจ เพราะเราต้องคืนเขา ฉะนั้นหนุกก็อย่าสร้างหนี้ ให้ใช้เงินอย่างประหยัด เราเจอปัญหาอะไรก็เล่าให้ลูกฟัง ให้เขารู้ว่าครอบครัวมีปัญหา

แม่ก้าวพลาด แต่ยังได้พัฒนาตัวเอง

พอได้ถอยหลังออกมาแล้วหันกลับไปมองสังคมของธุรกิจขายตรงพบว่าเราก้าวพลาดไป สงสัยว่าทำไปได้อย่างไร ต้องเปลี่ยนตัวเองเยอะทั้งที่มันไม่ใช่ตัวเราเลย ตัวเองไม่แต่งตัวไม่แต่งหน้าก็ต้องมาแต่ง ไม่เคยนุ่งกระโปรงก็ต้องนุ่ง ไม่ซื้อเครื่องสำอางก็ต้องซื้อมาใช้เพื่อจะขายเครื่องสำอางให้ได้ ตอนนั้นพี่มีตมาช่วยด้วย เขาไม่เคยใส่สูทผูกไทก็ต้องใส่ ทุกครั้งที่ไปประชุมหรือไปพูดนำเสนอสินค้า เราารู้สึกว่าไม่อยากไป ไม่มีความสุขเลยที่ต้องทำงานด้วยความไม่เป็นตัวของตัวเอง แต่พอมาทำงานชุมชนทำไร่ในป่า ใช้ชีวิตแบบบ้านเราสมัยก่อน เหมือนชีวิตตอนเด็ก ๆ ที่ไม่มีเงินเลย เรากลับมีความสุข

ถึงจะเลิกทำแต่ก็ไม่รู้สึกเป็นลบกับธุรกิจนี้นะ เพราะนอกจากได้ความคิดเรื่องการให้ติดมาด้วยแล้วยังได้พัฒนาตัวเอง คือเมื่อก่อนจะพูดในที่ประชุมสมาชิกสหกรณ์ก็ทำไม่ได้แล้ว มันอาย แต่ทำงานนี้เราต้องพูดให้ได้ เรามีตาวนไลน์ ต้องเป็นผู้นำ ไปประชุมก็ต้องฝึกตัวเองเพื่อเป็นเอ็มซี เรากลับไปยื่นหน้าผู้คนที่ได้ก็เพราะการทำงานกับบริษัทนี้แหละ

เส้นทางงานพัฒนาชุมชน

ช่วงที่เป็นหนี้ ตอนนั้นลูกสาวเริ่มเข้าอนุบาลแล้ว จากที่เคยตั้งใจว่าจะหามรดกเป็นเงินให้ลูก เลยเปลี่ยนมาคิดว่าแม่ไม่มีมรดกให้ แต่ต้องให้ความรู้ลูก ทำให้เขามีภูมิด้านทาน เราเริ่มเห็นความไม่แน่นอนของชีวิตญาติบางคนเสียไปโดยไม่ได้มาดูแลลูก เราก็ดูเหมือนตัวเองจะอยู่ได้นานแค่ไหน รู้สึกว่าการทำงานให้ชุมชนจะช่วยให้สังคมดี ถ้าสังคมดี ลูกเราก็อยู่ได้ คนอื่นได้ประโยชน์ เราก็ได้ด้วย

“การทำงานพัฒนาชุมชนช่วยให้เราได้พัฒนาศักยภาพตัวเอง จากเมื่อก่อนที่ทำงานอยู่ในป่า ทำงานสหกรณ์เราไม่มีความกล้าเลยนะ แต่พอมาทำงานพัฒนาชุมชนอย่างเต็มตัวก็เริ่มมองเห็นว่าตัวเองสามารถทำในสิ่งที่ไม่เคยทำได้”

เราเริ่มจากช่วยพี่มีตทำงานในชุมชน ไปร่วมประชุม ไปเห็นว่ามีกลุ่มอาชีพ กลุ่มเด็กเยาวชน พอเริ่มทำงานชุมชนเป็น ทางจังหวัดก็มอบหมายให้ช่วยงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund - SIF หรือกองทุนชุมชน) พี่มีตเป็นแกน เราเข้าไปช่วย ตอนหลังพอเราเริ่มเข้าใจ อาจารย์ที่เป็นประธานจังหวัดก็ให้เข้าไปช่วยจกรายงานการประชุมประสานงานกับหน่วยงาน ทำฝ่ายทะเบียน เป็นเลขาค มีเงินให้บ้าง เป็น

อีกทางให้พอมีรายได้

ต่อมามีโอกาสได้ไปอบรมโครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะ-ท้องถิ่นน่าอยู่ ของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นโครงการที่อาจารย์ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ จัดกระบวนการ ฝึกเรื่องการคิดเชิงระบบ การสร้างเครือข่าย สุนทรียสนทนา การแสดงพลังทางสังคม สภาวะผู้นำ เรานำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมมาทดลองใช้กับการทำงานในพื้นที่จริง การอบรมครั้งต่อไปก็ต้องเอาผลไปเล่าให้ฟัง ปีต่อมาก็ถึงอีกชั้น

หลังจากนั้นพอมีพระราชกฤษฎีกาตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เราก็มาร่วมงานกับ พอช. โดยเป็นคณะทำงานจังหวัด เราเป็นเลขาพื้นที่เป็นประธานจังหวัด ต่อมา พอช. ของจังหวัดมีปัญหาบางอย่าง เราสองคนเลยคุยกันว่าทำงานเพื่อชุมชนทำตรงไหนก็ได้ แต่ถ้าทำแล้วไม่มีความสุข ไม่ทำดีกว่า เลยลาออกกันมา

ระหว่างทำอยู่ พอช. ตัวเองก็เริ่มมีงานในชุมชนแล้ว ก็เลยมาทำเรื่องเด็กและเยาวชนต่อ พอลูกสาวเริ่มโตเราก็มองหาให้เขาได้ฝึกความเป็นผู้นำ ตอนลูกสาวอยู่ ป.1 ก็เข้าไปคุยกับครูว่าทำออมทรัพย์ไหม ให้เด็กฝากวันละบาท จนเด็กบางคนมีเงินฝากเป็นพันเลย โรงเรียนก็ชอบ ตั้งเป็นกรรมการโรงเรียน เราเป็นประธานเครือข่ายของโรงเรียน พาเด็กชั้นอื่นทำด้วย พอ ป.2 ก็เข้าไปชวนครูว่าทำแปลงผักไหม ฯลฯ

ตั้งแต่เริ่มทำงานพัฒนาชุมชน เรามีอาชีพชัดเจนตอนเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ 3 วัยฯ ทำงานกับคนทุกกลุ่มในตำบล ตั้งแต่อยู่ในห้องจนถึงคนแก่ มึงบจากกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ปีละหนึ่งล้านห้าแสนบาท เราอยู่ฝ่ายกิจกรรม คิดโครงการต่างๆ เช่น กลุ่มคนท้อง เราก็ไปติดต่อขอรายชื่อคนท้องมาจากอนามัย พัฒนาเขาให้รู้ว่าต้องดูแลลูกยังไง กลุ่มเด็กก็เข้าไปในโรงเรียนเลย เช่น เด็ก ป.5-ป.6 ต้องรู้เรื่องเท่าทันสื่อนะ ถ้า ป.3-ป.5 ก็เอาเรื่องภูมิปัญญาไปถ่ายทอดได้ ไปจัดกิจกรรม

ห้องเรียนภูมิปัญญาในโรงเรียน ถ้ามัธยมก็เป็นเรื่องเตรียมตัวเด็ก ใครเก่งอะไร อย่างดนตรี ศิลปะ ก็ส่งเสริม ถ้าเป็นกลุ่มอาชีพก็ส่งเสริมการทอผ้า เามาแปรรูป เราทำตั้งแต่ปี 2553 จนถึงเมื่อกันยายน 2558 ศูนย์ฯ ก็เพิ่งปิดตัวไป

“แต่ก่อนนี้ความสุขคือการได้เงินมา แต่พอมำกงาน
ชุมชน สิ่งทีมากกว่ารายได้ คือความสุขทีได้รับ
ความสุขจะเกิดขึ้นเมื่อกำแต่ละโครงการสำเร็จ
เป้าหมายชีวิตไม่คิดถึงเรื่องเงิน ทุกวันนี้ไม่นึกอยากได้
อะไรมาก ความสุขมันง่ายขึ้น แ่รู้สึกถึงอากาศทีเย็นสบาย
ฟังเสียงนกเสียงกา ทีมีความสุขแล้ว”

จุดเปลี่ยนสำคัญ บ่มเพาะความเชื่อมั่นในตัวเอง

การได้เรียนรู้กับอาจารย์ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ นับเป็นจุดเปลี่ยนของ
ชีวิตเลย เป็นช่วงเวลาที่ได้ฝึกทั้งกระบวนการทำงานและแนวคิดต่าง ๆ
ทีช่วยติดอาวุธให้เรา รู้สึกว่าเป็นการอบรมทีดีมาก แต่ทียากมากด้วย
บางทีก็กลับมาอ้วกเลย ช่วงแรก ๆ เราบอกพี่มิตเลยว่ไม่ไปแล้ว แต่
อาจารย์ทีเป็นประธานจังหวัดเชื่อมั่นเราแล้ว จะไม่ไปก็ไม่ได้ ถึงเวลาเลย
ต้องไปอีก กลับมาเราสองคนก็คุยกัน สรุปสิ่งที่เรียนรู้มา ต่อยอดความ
คิดสู่การปฏิบัติ จากเมื่อก่อนทีเห็นคนนั้นคนนี้ทำแล้วชื่นชมว่เขาเก่งจัง
เลย หลัง ๆ เราสองคนสามารถคิดได้ ให้คุณค่ากับสิ่งที่คิด ตั้งใจคิดก่อน
เสนอ และกล้านำเสนอ “อาจารย์คะ โครงการนี้ม่กิจกรรมนี้ดีไหม” วัน
ไหนลองเสนอสิ่งที่ตัวเองคิด เหนือเราออกเต็มเลย ลังเลว่จะพูดดีหรือ
ไม่ดี อยากลองนำเสนอว่สิ่งที่คิดจะใช่หรือเปลว่ พอเสนอแล้วเขาเห็น
คุณค่า ให้เรารับผิดชอบโครงการนี้ไปเลย ก็รู้สึกภูมิใจ ค่อย ๆ บ่มเพาะ
จนเกิดเป็นความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นว่ เราก็ทำได้นี่!

พอปีทีสอง จากทีเคยไม่อยากไปก็เปลี่ยนมารอทีจะไป เตรียมตัว
ก่อนไปด้วย รู้สึกว่ยาก แต่อยากทำ อยากนำเครื่องมือมาทำประโยชน์
ในหมู่บ้าน ตอนนั้นรู้สึกว่การทำงานในชุมชนด้วยความตั้งใจเท่านั้นไม่
พอ แต่ต้องรู้ว่าเมื่อเกิดปัญหาเราจะเอาวิธีการแบบไหนไปแก้ไข ทำอันนี้
ก่อนอันนั้น แล้วจะเกิดผลอย่างนี้ ซึ่งการเรียนรู้กับอาจารย์ชัยวัฒน์สอน
ให้เราแก้ปัญหาด้วย อย่างตอนไปชวนเด็กในโรงเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ
ผู้ปกครองบางคนไม่ให้เด็กเข้าร่วม เราก็ไปคุยกับผู้ปกครองเลย พยายาม
เอาโรงเรียนมากรณี เพราะตัวเองไม่ได้มีชื่อเสียงอะไร เราค่อย ๆ หาวิธี
แก้ไขปัญหา ไม่คิดว่าสิ่งที่เจอเป็นปัญหา คิดแต่ว่จะแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้นยังง
แล้วพอมันแก้ได้ สิ่งทีเราได้คือความอึมอึม

การทำงานพัฒนาชุมชนช่วยให้เราได้พัฒนาศักยภาพตัวเอง จากเมื่อก่อนที่ทำงานอยู่ในป่า ทำงานสหกรณ์ เราไม่มีความกล้าเลยนะ แต่พอมาทำงานพัฒนาชุมชนอย่างเต็มตัวก็เริ่มมองเห็นว่าตัวเองสามารถทำในสิ่งที่ไม่เคยทำได้

มากกว่ารายได้คือความสุข

ตัวเองเชื่อในความคิดว่า ยิ่งให้ยิ่งได้ ถ้าอยากให้ความสุขกับตัวเอง ก็ต้องยิ่งให้ การทำงานเพื่อชุมชนอาจไม่มีรายได้หรือมีน้อยมาก แต่ถ้าทำสิ่งนี้ด้วยความรักจะไม่รู้สึกว่าเงินน้อยเลย เงินทุกบาทที่ได้สามารถใช้จ่ายอะไรได้อีกตั้งเยอะ เช่นเอามาทำกิจกรรมกับเด็ก งานที่ทำคือวิถีของเราเลย กิน นอน อยู่กับเด็กเต็มบ้าน ช่วงที่ใช้ชีวิตอยู่กับเด็ก ๆ เป็นช่วงที่มีความสุขมาก

เรามองว่าสิ่งที่ทำคือทำให้ตัวเอง เราเห็นแก่ตัวนะ คือพยายามจะสร้างครอบครัวให้มั่นคง พยายามจะสร้างปัญญาและภูมิคุ้มกันให้ลูก เพราะเราไม่มีสมบัติให้ เวลาทำงานพวกนี้ไม่สามารถทำแค่สามคน ต้องทำทั้งชุมชน สิ่งไหนที่เราคิดว่าจะสร้างภูมิคุ้มกันให้ลูก ทำให้ชีวิตดีขึ้น เราทำหมดเลย พอคิดว่าทำให้ตัวเองถึงได้มีกำลังใจทำต่อ สิ่งหนึ่งที่เราเห็นก็คือ ลูกเราเติบโตทางความคิด กลายเป็นแกนนำเด็กไปในตัว นี่คือเป้าหมายที่ต้องการ

แต่ก่อนนี้ตอนทำธุรกิจขายตรง ความสุขคือการได้เงินมา สามหมื่นบ้าง ห้าหมื่นบ้าง แลกกับการต้องแต่งตัว แลกกับการต้องพรีเซนต์อะไรก็ไม่รู้ ความสุขแลกกับความทุกข์ แต่พอมาทำงานชุมชน สิ่งที่มากรกว่ารายได้ คือความสุขที่ได้รับ ความสุขจะเกิดขึ้นเมื่อทำแต่ละโครงการ

ออกมาสำเร็จ ถ้าถามว่าเป้าหมายชีวิตคืออะไร ตัวเองก็แปลกใจนะว่าทำไมไม่คิดถึงเรื่องเงินเลย ทั้งที่เงินก็มีความจำเป็น คนเราก็ต้องมีความอยากได้ แต่ทุกวันนี้ไม่นึกอยากได้อะไรเลย แต่งตัวก็ไม่ชอบ อาหารการกินก็กินของป่า ความสุขตอนนี้นั้นง่ายขึ้น แคร่รู้สึกถึงอากาศที่เย็นสบาย ฟังเสียงนกเสียงกา ก็มีความสุขแล้ว

เราไม่ได้รู้สึกว่าเงินมีค่าถ้าไม่ได้เอามาทำอะไรให้มีประโยชน์ อาจเพราะตอนใช้ชีวิตแบบพอเพียงเราไม่ได้ให้คุณค่ากับเงิน แต่ให้คุณค่ากับการอยู่อย่างใจให้อยู่ได้ เงินที่ได้ทุกบาททุกสตางค์จะมีค่าเพราะเก็บเงินไปใช้หนี้ ยิ่งเห็นบางคนที่มีเงินแต่ไม่มีความสุขเลย คนจนก็ทุกข์ คนรวยก็ทุกข์ ยิ่งเห็นชัดเลยว่าเงินไม่ได้เป็นตัวบ่งบอกหรือว่ามีแล้วจะมีความสุข

บันปลายชีวิต ยายมู๋ของเด็ก ๆ ในชุมชน

มีคนมาถามเราว่าเมื่อก่อนเป็นยังไง สอนอะไรได้บ้าง สอนทำขนม เบื้องหน้า ร้องเพลงพื้นบ้านให้ฟังหน่อย เพราะเรามีภูมิรู้เรื่องเพลงพื้นบ้าน เราอยากเป็นคนเล่าเรื่อง ถ้าเด็กอยากรู้ประวัติชุมชน เราก็เล่าได้ อยากรู้อาชีพก่อนเราทำอะไรมาบ้างก็เล่าได้ อยากรู้ว่าทำอะไรที่เราทำให้แก่เขาในวันที่เขาต้องกอบกู้ชุมชนตัวเอง สิ่งที่เราอยากให้คงอยู่ก็คือ วิถีดั้งเดิม สิ่งดั้งเดิม ขณะที่ความสมัยใหม่ก็มี

ความรู้สึกอยากถ่ายทอดคงเกิดขึ้นจากที่เราพาเด็ก ๆ ไปทำงานแล้วได้ฟังคนแก่เล่าเรื่องสมัยก่อน เล่าแล้วหน้าตาเขาก็มีความสุข เราจินตนาการตามก็เห็นภาพ บางส่วนเหมือนกับความทรงจำในวัยเด็ก นั่งฟังแล้วเราก็อิ่ม แล้วก็จด นึกต่อว่าถ้าเป็นเราจะเล่ายังไง เราก้ไปเก็บข้อมูลเหมือนกันว่าอนาคตเราจะเป็นแบบนี้แหละ อย่างโครงการผู้นำ

แห่งอนาคตก็ตอกย้ำความเป็นตัวเรา ทำให้เห็นตัวจริง ๆ ของเรามากขึ้น
ความคิดที่จะไปเป็นยายมุ่มตอนแก่ก็มาชัดเจนจากโครงการนี้แหละ

ก็ยังสงสัยอยู่ว่าตัวเองไม่ค่อยมีเวลาอ่านหนังสือ แต่ทำไมถึงสามารถ
รู้และคิดอะไรได้ คิดว่าเป็นเพราะการพูดคุยแลกเปลี่ยน เราชอบนั่ง
ฟัง บางทีไม่พูดเลย แต่จะฟัง บางครั้งมันได้มากกว่าการอ่านหนังสืออีก
นะ แต่การอ่านหนังสือก็ดี แล้วก็สอนลูกแบบนี้ด้วย เขาชอบนั่งฟัง นั่ง
คุย เรียบจบมาเกรดไม่ใช่ห่วย เราถึงมั่นใจว่าการอ่านไม่ใช่คำตอบเดียว
ส่วนการคุย ไม่ใช่ว่าคุยแล้วฟังไปเฉย ๆ ให้ผ่านหู แต่ต้องทำความเข้าใจ
ไปด้วย ทักษะอันนี้ถือว่าสำคัญ

หลังจากออกจากศูนย์ 3 วัยๆ ก็มาเป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบ็ง
ทำกิจกรรมวัฒนธรรมชุมชนร่วมกับกลุ่มเด็ก เยาวชน แม่บ้าน และ
ผู้สูงอายุ เป้าหมายคือการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใน
ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาหรือ Living Museum มีการฝึกเด็กให้
เป็นมัคคุเทศก์น้อย งานอีกอย่างคือการพัฒนาเด็ก เยาวชน ครอบครัว
ในตำบลโคกสูง มีแกนนำเด็กเยาวชนใช้ชื่อว่า “กลุ่มเมล็ดข้าวเปลือก
ไทยเบ็ง” ที่เริ่มทำมาตั้งแต่ปี 2550 และยังพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง

นอกจากงานเหล่านี้ก็อยากจะทำความเข้าใจให้เป็นจริงละ คือการเป็น
ยายมุ่มในอนาคต คิดว่าอีกสักสิบหรือยี่สิบปี หลังเกษียณอยากจะอยู่กับ
ธรรมชาติ อยากรู้เป็นคนที่มีความรู้ ช่วงนี้กำลังสะสมความรู้อยู่ เดี่ยวจะ
ไปเรียนจักสาน ไปฝึกอะไรอีกเยอะเลย มีพลังมากกว่าเมื่อก่อนอีก ถ้า
วันที่เราแก่ตัวลงแล้วมีเด็กมาถามว่า “ยายมุ่มทำอะไร สอนหนูหน่อย”
นั่นคือความสุขเลยนะ

“อยากใช้ชีวิตที่เหลืออยู่
ทำงานแบบนี้เพื่อพัฒนาตัวเอง
และพัฒนาจิตวิญญาณ”

เพ็ญวดี แสงจันทร์

ผู้จัดการมูลนิธิดวงประทีป

ภัสร์วดี ศรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

เพ็ญวดี แสงจันทร์ เป็นเด็กเรียนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากภาพยนตร์และหนังสือ และมุ่งมั่นสร้างแรงบันดาลใจให้เป็นจริงในเวลาต่อมา การดูหนังอินเดียที่สะท้อนชีวิตกรรมกรผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบและมีทนายความช่วยเหลือ ทำให้เธอมุ่งมั่นเรียนกฎหมายเพื่อเป็นทนายความ การอ่าน

วรรณกรรมเกี่ยวกับความยากจนและความทุกข์ยากของมนุษย์ทำให้เธอปรารถนาจะทำงานเพื่อช่วยเหลือคนจน

หลังเรียนจบคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพ็ญวดีฝึกงานในสำนักงานทนายความหลายแห่ง ได้เรียนรู้การทำงานทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา เมื่อพบว่าความเป็นทนายไม่สามารถช่วยคนยากจนได้ตั้งใจหวัง ก็เปลี่ยนเส้นทางไปเป็นนักกฎหมายประจำมูลนิธิดวงประทีป มีหน้าที่ช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่คนในชุมชนแออัดที่ถูกไล่ที่ จากนั้นเมื่อครบรอบปีที่ป อังทรงธรรม ประธานมูลนิธิดวงประทีป ได้เป็นสมาชิกวุฒิสภา เธอจึงไปช่วยทำงานด้านกฎหมายให้แก่กลุ่ม “ส.ว. เอ็นจีโอ” ในยุคนั้น

ประสบการณ์สอนให้เธอค้นพบว่าการเป็นทนายความสามารถช่วยคนได้ทีละคน ส่วนการให้ความรู้ด้านกฎหมายสามารถช่วยคนได้เป็นกลุ่ม ๆ แต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เช่นการออกกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมายสามารถช่วยคนหมู่มากไม่ให้เผชิญปัญหาตั้งแต่ต้น

การได้ทำงานแก้ปัญหาทั้งเชิงเหตุการณ์และเชิงโครงสร้างทำให้ตระหนักว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อคนคนนั้นเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์หรือมีมุมมองที่ถูกต้อง เธอจึงหันไปเรียนรู้มิติด้านจิตวิญญาณและฝึกฝนศาสตร์พัฒนาตนเองหลายแขนง แล้วกลับมาทำงานที่มูลนิธิดวงประทีปอีกครั้งเมื่อสมาชิกวุฒิสภาชุดนั้นหมดวาระ

ปัจจุบันงานด้านกฎหมายที่เพ็ญวดีทำไม่ใช่การว่าความ แต่เป็นการให้ความรู้และคำปรึกษาเรื่องกฎหมายแก่ชาวชุมชน องค์กร มุ่งเน้นงานพัฒนาคนเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ตัวบุคคลและองค์กร ซึ่งแม้จะยากกว่างานด้านกฎหมาย ต้องพบอุปสรรคจากความเชื่อและวัฒนธรรมขององค์กรหรือผู้คนที่สั่งสมมานาน แต่เธอยังคงมุ่งมั่นทำต่อไปเพื่อพัฒนาตัวเองและพัฒนาจิตวิญญาณ

จุดประกายอาชีพในฝันจากภาพยนตร์

เราอยู่ในครอบครัวที่ปลูกฝังเรื่องความเห็นอกเห็นใจคนยากจน ยายอยู่ในครอบครัวที่เคยทำนามาก่อน พอไปเยี่ยมญาติที่บ้านเก่ายายก็ให้เห็นว่าชาวนาลำบากอย่างไร เห็นภาพน้ำท่วมนาข้าว แล้วแม่ก็เล่าว่าชาวนาใช้เวลาและแรงงานทั้งปีเพื่อปลูกข้าว แต่พอน้ำท่วม ทุกอย่างที่ทำมาทั้งปีหายไปหมด จำได้ว่าแม่ซื้อข้าวไปให้ที่วัดเพื่อให้ชาวนาที่นั่นเอาไปกิน บอกว่าเมื่อทำนาได้แล้วค่อยใช้คืน

ช่วงปิดเทอมตอนเรียนชั้นประถมต้นยายจะพาไปบ้านญาติยาย แต่น้ำท่วม เข้าไปลำบาก ยายเลยไปคนเดียว ให้เราไปรออยู่บ้านญาติที่เป็นทางผ่าน วันหนึ่งเราไปตลาดแล้วเดินผ่านโรงหนัง เห็นใบปิดหนังอินเดียเรามีสตางค์ที่ยายให้ไว้ เลยซื้อตั๋วเข้าไปดูคนเดียวโดยไม่ได้บอกใคร หนังเป็นเรื่องชีวิตรันทดของกรรมกรก่อสร้างที่ต่อสู้เพื่อเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำ ตัวเอกถูกกลั่นแกล้งจนต้องไปขึ้นศาล หนังทำให้เราเห็นว่าทนายกับอัยการมีอำนาจมากในการเอาคนเข้าหรือออกจากคุก เราเลยอยากเป็นอัยการหรือทนายความ ตอนเด็กๆ เราเป็นคนชอบต่อปากต่อคำ ไม่ยอมจำนนง่ายๆ ญาติๆ ก็บอกว่าเหมาะกับนิสัยเรา ตอนนั้นมีสองสาขาที่อยากเรียนคือกฎหมายหรือไม่ก็สถาปัตย์ เพราะคิดว่าจะออกแบบบ้านได้ ไม่คิดอยากเป็นผู้พิพากษาเพราะรู้สึกกลัวไม่สนุก

ยังจำได้ว่าวันนั้นพอดูหนังเสร็จออกมาเจอหน้าสาวยืนหน้าบั้งตั้งอยู่หน้าโรงหนัง เพราะเราหายไปไม่ได้บอกใคร ญาติๆ เลยพากันตามหายกใหญ่ เขากลับเราไปเล่นน้ำแล้วตกรน้ำตายโดยไม่มีใครรู้ หาดตามลำห้วยก็ไม่พบ นางสาวนิกขึ้นได้ว่าเราชอบดูหนัง เลยไปดักรออยู่หน้าโรง

เด็กหน้าห้องผู้ถือกุญแจ

สมัยเรียนมัธยมเกิดแรงบันดาลใจเรื่องการถือกุญแจเพื่อน เราเป็นเด็กเรียนเก่งแถวหน้า เรียนโรงเรียนที่ต้องสอบข้อสอบที่เป็นมาตรฐานของจังหวัด ช่วงใกล้จบ ม.ศ.3 ครูประจำชั้นที่สอนวิชาคณิตศาสตร์เรียกไปคุยว่า อยากให้เราบอกคำตอบของเราในข้อสอบปรนัยวิชาคณิตศาสตร์เรขาคณิต และภาษาอังกฤษ เพื่อช่วยเพื่อนที่น่าจะทำข้อสอบอัตนัยไม่ได้ จะทำให้ได้มั๊ย ครูบอกว่าถ้าไม่ช่วยจะมีเพื่อนหลายคนสอบตก เพราะในร้อยคะแนนจะเป็นปรนัยห้าสิบคะแนน ตอนนั้นงงมาก เพราะครูคนนี้เคยสอนพี่ชาย และพี่ชายเคยเล่าให้ฟังว่าครูเป็นคนจริงจังมาก พี่ชายเคยโดนเรียกไปถามว่าให้เพื่อนลอกข้อสอบหรือเปล่า มาถึงรุ่นเรากลับบอกให้บอกคำตอบเพื่อนได้ แต่พอเราคิดว่าถ้าไม่ช่วย เพื่อนจะต้องเข้าชั้นไปสอบเรียนต่อที่อื่นไม่ได้ ก็เลยตกลงบอกคำตอบให้เพื่อนทั้งห้อง มีครูเป็นคนดูต้นทาง เรื่องนี้ทำให้เราเปลี่ยนวิธีคิด เริ่มเห็นว่ากฎกติกาเป็นเรื่องไม่ตายตัว ความถูกต้องไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเสมอไป ถ้ากฎที่เคยยึดไม่ได้ถือกุญแจเพื่อนมนุษย์ เราก็ข้ามกฎนั้นไปได้ ไม่ควรเอากติกาของการสอบมาเป็นอุปสรรคในการเดินต่อของชีวิตคน เพราะบางครั้งการวัดผลด้วยข้อสอบก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะบอกว่าเด็กคนนี้มีความสามารถหรือไม่

ตอนเรียน ม.ศ.4 มีเพื่อนเรียนไม่เก่งและเป็นเด็กเกเรเยอะ เราไม่ช่วยให้เพื่อนลอกการบ้าน แต่ช่วยสอนให้ สอนคณิตศาสตร์หลังเลิกเรียนให้เพื่อนเป็นกลุ่มจนเริ่มเป็นเพื่อนกับเด็กท้ายห้อง มีผู้ช่วยครูใหญ่มาเห็น บอกว่าเป็นครั้งแรกที่เห็นเด็กช่วยกันและเอาเวลามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ต่อมาครูประจำชั้นเรียกไปพบ บอกว่าเพื่อนคนหนึ่งเกเรมาก ครูจะตั้งเขาเป็นหัวหน้าห้อง และขอให้เราเป็นรองหัวหน้า ครูอยากให้เพื่อนภูมิใจในตัวเองและมีความรับผิดชอบ อยากให้เราคอยช่วยเพื่อน เราก็ตกลง

รับเงื่อนไข หลังจากนั้นเลยเป็นเพื่อนกับเด็กหลังห้องได้ดีมาก และเด็กหน้าห้องกับหลังห้องก็ไม่ทะเลาะกัน เรามานั่งนึกว่าครูฉลาดมาก ครูคงคิดว่าถ้าไม่เอาเราไปเป็นรองหัวหน้าห้อง พวกเด็กหน้าห้องจะรู้สึกไม่ดี ช่วงนี้เป็นจังหวะชีวิตที่ค่อย ๆ ทำให้เราเปลี่ยนทัศนคติบางอย่าง ได้เห็นว่าเด็กหลังห้องไม่ได้ร้ายกาจ พวกเขาเป็นคนสนุกสนาน และบางครั้งก็มีมิติที่เรามองไม่เห็น เราไม่เหมือนเด็กหน้าห้องทั่วไป ต่างจากพี่ชายที่เป็นเด็กเรียนดี เขาจะไม่เข้าใจเด็กท้ายห้อง มองว่าเป็นเด็กมีปัญหา เพราะฉะนั้นโลกของเขาจะพัฒนาไปอีกแบบหนึ่ง คือตั้งใจเรียน สอบได้คะแนนดี ไปอยู่ในแวดวงธุรกิจ

“ตอนเรียนกฎหมายคิดว่าถ้าได้เป็นทนายความจะช่วยคนได้ แต่งานที่มูลนิธิดวงประทีปทำให้พบว่า การช่วยคนมีหลายแบบ ช่วยแบบทนายจะช่วยได้ทีละคน ช่วยให้คนเข้มแข็งด้วยการรู้กฎหมายดีกว่าไปช่วยในศาล เหนื่อยครั้งเดียวแต่ช่วยคนได้เป็นสิบเป็นร้อยคน มันได้พลังเยอะกว่ามาก”

รู้จักความทุกข์ยากจากโลกของการอ่าน

พ่อแม่เราเป็นคนค้าขาย ตอนเรียนมหาวิทยาลัยเราเลือกเรียนกฎหมายตามที่เคยอยากเป็น แต่เราใช้ชีวิตเป็นคุณหนู ดีเบต ร้องเพลง เล่นกีฬา ไม่เคยสนใจงานค้าขาย ต่อมาช่วงเรียนมหาวิทยาลัยปีสอง คุณ

แม่เสียชีวิตกะทันหันเพราะอุบัติเหตุทางรถยนต์ เราทุกข์มาก พอทุกข์ก็ไปอ่านหนังสือ เจอหนังสือกลอนของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในห้องสมุดมหาวิทยาลัย กลอนที่จำได้ดี รู้สึกประทับใจมาก และทำให้เกิดพลังคือ “ความทุกข์ถึงคุณความ แต่คนถุกย่อมนำรง นามคนนี้ที่ระนง มีพ่ายพิบัติภัยพาล ความทุกข์ที่เกินทน จะหลอมคนให้ทนทาน ยิ่งเนิ่นยิ่งยาวนาน ย่อมหลอมคนให้แกร่งไกร” พออ่านหนังสือแล้วก็ไปหาอ่านประวัติเขามากขึ้น

ต่อมาอ่านหนังสือเรื่อง *แต่หนุ่มสาว* ของกฤษณมูรติ และอีกหลายเล่มที่เกี่ยวกับอิสรภาพจนกลายเป็นสาวกกฤษณมูรติ อ่าน *แต่นักศึกษา* ของ มหาตมะ คานธี และอีกหลายเล่มเกี่ยวกับท่าน ทำให้รู้สึกนับถือมหาตมะ คานธี มาก เราเริ่มเปิดเข้าสู่โลกใหม่ที่ไม่เคยพบมาก่อน อ่านหนังสือปรัชญาและสังคมมากขึ้น อ่านหนังสือ *สิทธิการละ* และอีกหลายเล่มของ แฮร์มันน์ เฮสเซ, *คนนอก* ของ อัลแบร์ต กามูส, *เพื่อนยาก* และ *วิมานคนยาก* ของ จอห์น สไตน์เบิร์ก อ่านแล้วนึกภาพตาม มุมมองทางโลกเริ่มเปลี่ยน แต่ไม่เคยเจอโลกของคนจนจริงๆ และไม่แน่ใจว่ามีจริงหรือไม่ ตอนนั้นก็เลยยังใช้ชีวิตปกติ ยังไม่ลงมือปฏิบัติการ

เมื่อการทำงานไม่เป็นดังหวัง

พอเรียนจบยังคิดว่าการเป็นทนายความจะได้ช่วยคน ไปฝึกงานเป็นทนายสำนักงานทนายความที่ทำคดีอาญาเป็นหลัก เจอคดีคนยากจนที่โดนข้อหาฆ่าคนตาย เราเป็นผู้ช่วยทนายความ ไปดูบ้านจำเลยพบว่าเขาจนมาก และโอกาสรอดในคดีนี้มีน้อยมาก แต่ทนายความไม่พูดว่ารอดน้อย พูดแต่ว่ามีหวังๆ แม่ของจำเลยเอาบ้านไปจำนอง เอรารถไปจำนำ

เพื่อมาจ่ายค่าจ้างทนาย ทุกครั้งที่ไปว่าความเขาก็ต้องเลี้ยงทนาย เราเคยตั้งใจว่าอยากทำเรื่องนี้เพราะอยากช่วยเหลือคนจน แต่พอมาเจอแบบนี้เราก็ถามตัวเองว่านี่มันใช่หรือเปล่า อีกสองสามคดีต่อมาก็คล้ายแบบนี้ อยู่ได้ประมาณหกเดือน รู้สึกอึดอัดมาก เลยตัดสินใจเปลี่ยนสำนักงานทนายความ

สำนักงานทนายความแห่งที่สองทำคดีแพ่ง รับฟ้องคดีจำนองบ้านกับธนาคาร ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากทำ เพราะไม่ใช่ทำเพื่อช่วยคนจน เกิดคำถามว่านี่มันช่วยคนจนหรือช่วยคนรวยกันแน่ อยู่ได้หกเจ็ดเดือนก็เปลี่ยนสำนักงานอีกครั้ง ทำงานในสำนักงานแห่งที่สามได้สองสามเดือนก็ป่วยหนัก หลังออกจากโรงพยาบาลไปนอนพักฟื้นที่บ้านก็เริ่มใคร่ครวญว่าสำนักงานทนายความที่ใหม่คงคล้ายกัน คือว่าความคดีแพ่ง ก็เข้าใจว่าสำนักงานเขาต้องอยู่รอด แต่เราไม่ค่อยมีความสุข

สัมพัศคนจนในโลกความจริง

พอหยาบป่วยก็เห็นประกาศรับสมัครเจ้าหน้าที่กฎหมายชุมชนของมูลนิธิดวงประทีป จึงไปสมัคร จำได้ว่าครูประทีป อึ้งทรงธรรม ถามว่าทำไมถึงอยากทำงานนี้ เรบอกว่ายากช่วยคนจน ตอนทำสำนักงานทนายความไม่ได้ช่วย และเราไม่เดือดร้อนเรื่องเงินด้วย พี่ที่เป็นหัวหน้างานและเป็นคนสัมภาษณ์เรบอกว่ายาก ตอนแรกทางมูลนิธิต้องการผู้ชาย เพราะต้องทำงานลงชุมชนทั้งที่คลองเตยและที่อื่นด้วย เขาไม่ยอมรับเรา แต่ครูประทีปบอกให้ลองดู สาเหตุที่เขาไม่ยอมรับเราเพราะกลัวว่าจะไม่สู้งาน เคยมีคนเข้าไปทำงานไม่ถึงสองสัปดาห์ก็ไป แต่เรบอกว่าจะลองดู แม้ไม่ใช่โลกที่จินตนาการไว้ แต่พอรู้ว่าลักษณะงานเป็นแบบนี้ก็สนใจเลย เราเข้ามาทำงานกับชุมชนที่ถูกฟ้องไล่ที่ คนฟ้องให้คนมารื้อบ้าน คนในชุมชนไม่รู้ว่ามีสิทธิ์หรือไม่สิทธิ์อะไรบ้าง เรามีหน้าที่ไปคุยให้พวกเขาเห็นว่าตัวเองมีสิทธิ์อะไร มันทำให้เขารู้ว่าทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ไม่ต้องหวาดกลัวว่าจะต้องติดคุก

ตอนเรียนกฎหมายคิดว่าถ้าได้เป็นทนายความจะช่วยคนได้ แต่งานที่มูลนิธิดวงประทีปทำให้พบว่าการทำงานช่วยคนมีหลายแบบ ช่วยแบบทนายจะช่วยให้คน บางทีรู้ว่าเขาจะติดคุกแต่พูดไม่ได้ บางทีคิดว่าน่าจะรอดแต่กลับติดคุก ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่อยากให้ใครขึ้นโรงขึ้นศาลเพราะเสียเวลาเสียเงินมาก ถ้าแก้ไม่ได้เราก็จะเจรจาให้เขายุติโดยเร็ว การช่วยให้คนเข้มแข็งด้วยการรู้กฎหมายดีกว่าไปช่วยในศาล เหนื่อยครั้งเดียวแต่ช่วยคนได้เป็นสิบเป็นร้อยคน มันได้พลังเยอะกว่ามาก

เราชอบงานนี้มากเลย มีความสุขกับการทำงานมาก ไม่ต้องอยู่เฉยๆ ไม่ต้องนั่งนิ่งๆ ได้ไปเจอเรื่องราวใหม่ๆ ได้เห็นผู้คน ตอนมาทำงานแรกๆ เห็นผู้คนและบ้านคนแล้วตกใจมาก สภาพบ้านไม่น่าเป็น

บ้าน เหมือนโลกในหนัง โลกในหนังสือ มาปรากฏตรงหน้าเรา ได้เรียนรู้ว่าคนจนกับความจนมันไม่ใช่มีแค่นิยาย ทำงานนี้ตั้งแต่ปลายปี 2531 ถึงราวปี 2536 แล้วลาออกมาดูแลคุณยายที่ป่วยจนคุณยายเสียชีวิต พอดีกับเพื่อนรุ่นพี่ที่สนิทกันเปิดบริษัททำธุรกิจด้านการก่อสร้างเป็นงานด้านสถาปัตยกรรมและตกแต่งภายใน เขาชวนให้ไปดูผลงานบริหารจัดการของบริษัท เราจึงลองไปทำเพราะเป็นเรื่องที่สนใจตอนเป็นเด็ก ๆ งานนี้ทำให้ได้ความรู้ในเชิงสถาปัตยกรรมและตกแต่งภายใน รวมทั้งการบริหารจัดการมาอีกมิติหนึ่ง

สู่งานเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายที่วุฒิสภา

ปี 2542 ครูประทีปได้เป็นสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้กฎหมาย เราจึงกลับมาทำงานกับครูประทีป เป็นผู้ช่วยสมาชิกวุฒิสภา ยุคนั้นมีการรวมตัวกันเป็น ส.ว. เอ็นจีโอ เขามอบหมายให้ไปช่วยถอดกฎหมายที่อ่านยากเข้าใจยากให้คณะกรรมการมาธิการเข้าใจง่าย เราก็ไปถอดออกทำเป็นแผนผังและคำอธิบายแบบสั้นๆ เข้าใจง่าย เลยได้เข้าไปทำงานในคณะกรรมการ ดูเรื่องร่างกฎหมาย และทำงานรับเรื่องร้องเรียนด้วย ทำงานนี้ตั้งแต่ปี 2542-2549 ระหว่างนั้นก็มีส่วนร่วมผลักดันกฎหมายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย อยู่ในคณะกรรมการที่รับเรื่องร้องทุกข์จากชาวบ้าน ทำให้ปัญหาของหลายชุมชนได้พ่อนหนักเป็นเบา คลายความเดือดร้อนได้เยอะมาก

ถ้าเปรียบเทียบการทำงานหลายแห่งที่ผ่านมามะจะเห็นความแตกต่างว่างานแรกๆ เป็นการแก้ปัญหาแค่ระดับปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ งานต่อมาเริ่มเห็นระดับที่ลึกลงเรื่อย ๆ ที่มูลนิธิดวงประทีปเราเห็นว่าชาวบ้าน

“เมื่อก่อนชอบอ่านหนังสือของมาร์กซิสต์ สนใจแต่เรื่องสังคม ไม่สนใจมิติทางจิตวิญญาณเลย แต่พอเข้าอบรมศาสตร์การพัฒนาตนเองต่าง ๆ ทำให้รู้สึกว่ามีมิติข้างในสำคัญมาก ตอนนั้ตัวเองเปลี่ยนไปค่อนข้างเยอะ พัฒนากันทั้งความใจเย็น การรับฟัง การเข้าใจคนอื่น ช่วยให้มีความสุขในการทำงานมากขึ้น”

หลายคนยังแก้ที่เหตุการณ์อยู่โดยมองแบบแผนพฤติกรรม แต่บางเรื่องแก้แบบแผนพฤติกรรมให้ตายก็ไม่มีความแก้ได้ เวลาเราแนะนำชาวบ้านให้สู้ก็เหนื่อย บางทีสู้ให้ตายก็ไม่ชนะ ทรายใดที่โครงสร้างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างกันขนาดนี้ ถ้าไม่แก้เรื่องนโยบายค่าแรงขั้นต่ำ ที่ทำกิน ก็ไม่มีทางแก้ปัญหาคืออื่นได้ การแก้ปัญหาที่ปลายเหตุก็ดี แต่บางเรื่องไปแก้ที่โครงสร้างดีกว่า พอทำงานที่วุฒิสภาก็เห็นว่าถ้าแก้ที่นโยบายได้ คือแก้กฎหมายบางตัวได้ ปัญหาปัจเจกแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย เราไปช่วยดูแลเรื่องกฎหมายดีกว่า ทำอย่างไรให้กฎหมายกระทบกับประชาชนน้อยที่สุด

เติบโตจากการพัฒนาชีวิตด้านใน

หลัง ส.ว. ชุดนั้นหมดวาระแล้วเราก็กลับมาทำงานที่มูลนิธิดวงประทีปอีกรอบ ตอนนั้นรู้สึกว่าการพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญ ออกมาทำงานพัฒนาคน บุคลากร เด็กและเยาวชน เพราะก่อนหน้านั้นไปร่วม

การอบรมบางอย่างแล้วตัวเองเกิดการเปลี่ยนแปลง เข้าอบรมหลักสูตรของเสม-ลิกขาลัยแทบทุกหลักสูตร เช่น พลังกลุ่มและความสุข การสื่อสารอย่างสันติ การเป็นคนกลาง ซาเทียร์ การสนทนากับเสียงด้านในหรือจิตวิทยาการรู้ทันตน (Voice Dialogue) การฝึกทักษะกระบวนการ นพลักษณ์

การสื่อสารอย่างสันติทำให้เราได้ฝึกการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ซาเทียร์และ Voice Dialogue ทำให้เห็นและเข้าใจด้านในของตนเองลึกซึ้งขึ้น และที่ชอบมากคือการฝึกทักษะการเป็นกระบวนการ ซึ่งทำให้เราเรียนรู้การจั้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดีและนำไปใช้ในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในองค์กร

นพลักษณ์ทำให้เข้าใจว่าทำไมวิธีคิดของคนอื่นไม่เหมือนเราเลย เราเป็นคนศูนย์หัว ลักษณะ 5 ผู้สังเกตการณ์ (The Observer) แยกตัวออกจากความรู้สึกได้ดีกว่าคนลักษณะอื่น ๆ แต่ไม่รู้ว่าคนอื่นทำไมไม่ได้อย่างเรา เวลาเรารับฟังเรื่องราวของใครมักจับแต่ประเด็นเนื้อหา ไม่ได้สนใจความรู้สึกของคน เมื่อก่อนมีเพื่อนที่มีปัญหากับแฟนแล้วทนน ๆ ไปทิ้งที่อยู่ไปก็ไม่ทำให้อะไรดีขึ้น ดูจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ความชอบ ไปกันไม่ได้เลย เราคิดว่าเลิกดีที่สุด แต่เพื่อนไม่เลิก เพราะเขาใช้ความรู้สึกตัดสิน ไม่ได้ใช้เหตุผลอย่างเรา เราก็กิดว่าช่างโงะอะไรเช่นนั้น แต่หลังจากเรียนรู้เรื่องนพลักษณ์แล้วเราก็กเข้าใจความรู้สึกเขาได้ดีขึ้น

นพลักษณ์ (Enneagram)

ศาสตร์ที่ใช้อธิบายบุคลิกภาพของมนุษย์เพื่อทำความเข้าใจตัวเองและเข้าใจผู้อื่น แบ่งคนออกเป็นเก้าลักษณะโดยดูจากพฤติกรรมการแสดงออกซ้ำ ๆ ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ คนในแต่ละลักษณะจะมีช่องทางหลักในการรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป แบ่งเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ ศูนย์หัว คือคนที่ใช้ความคิดหรือจินตนาการ ศูนย์ท้อง คือคนที่ใช้สัญชาตญาณ และศูนย์ใจ คือคนที่ใช้อารมณ์ความรู้สึก

คนลักษณะ 5 อย่างเราจะให้ความสำคัญกับข้อมูลความรู้ ถ้าเห็นคนอื่นทำอะไรดีตัดสินใจอะไรโดยไม่มีข้อมูล เราจะขัดใจ ตัดสินเขาไปแล้วว่ามักง่าย เราชอบเรียนรู้ ชอบคิดวิเคราะห์โดยไม่รู้ลึกเครียด ดูหนังฟังเพลงก็ชอบวิเคราะห์เนื้อหา สามียังถามเลยว่าดูหนังฟังเพลงแบบสนุกๆ ไม่คิดไม่วิเคราะห์ไม่ได้หรือ ไม่เครียดบ้างหรือไง เราก็งง ดุยังงิไม่คิด เราไม่รู้ลึกว่าเครียด ขณะที่คนอื่นโดยเฉพาะคนศูนย์ห้องกับศูนย์ใจจะเครียด เมื่อก่อนเราไม่เข้าใจ แต่พอได้เรียนรู้คุณลักษณะทำให้เข้าใจว่าโลกภายในของเรากับคนอื่นต่างกันมาก เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้นเมื่อเข้าใจ เมตตาจิตก็เกิดขึ้นได้เองโดยไม่ต้องบอกว่าต้องเมตตา เรามักจะบอกน้องๆ ว่า “เข้าใจโดยไม่ต้องเข้าใจ” คือเข้าใจเขาได้โดยไม่ต้องเห็นด้วยกับเขา

การอบรมอีกหลักสูตรที่สำคัญและไม่เคยลืมคือ “Into the Moment : Journey to the Innermost Intuition” ของ กิล เอลอน เป็นเวิร์กช็อปที่ใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ พาเราเข้าไปสำรวจโลกภายในของเรา เพื่อให้เห็นกำแพงหรือวิถีคิดที่ขังเราไว้จากความเข้าใจตัวเอง เข้าใจโลก และทำให้เรามีอิสรภาพที่แท้จริงจากกำแพงเหล่านั้น ยกตัวอย่างเช่น การกอด คนไทยส่วนใหญ่จะมีทัศนคติไม่ดีต่อการแสดงออกแบบนี้ เพราะติดอยู่กับกรอบคิดที่ว่าการกอดเนื้อต้องตัวกันเป็นวัฒนธรรมตะวันตก ไม่ใช่ของไทย จึงรู้สึกอายที่จะทำ แต่ถ้าเราละวางกรอบของค่านิยมนี้แล้วใช้ใจสัมผัส เราจะรู้ว่าการกอดทำให้รู้สึกอบอุ่นและมีคุณค่าหลายอย่าง ตอนแรกเข้าใจหลักสูตรสามวันแล้วประทับใจมาก ตามไปเข้าหลักสูตรเจ็ดวันด้วย กิลทำให้เราหลุดจากกล่องหรือกรอบความคิดที่เราถูกปลูกฝังจากการเลี้ยงดู วัฒนธรรม โรงเรียน ฯลฯ และปิดกั้นเราไว้จากอิสรภาพอย่างทีกฤษณมูรติกกล่าวไว้ในหนังสือ โดยกิลทำให้มันเป็นรูปธรรมที่เราเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

เมื่อก่อนชอบอ่านหนังสือของมาร์กซิสต์ สนใจแต่เรื่องสังคม คิดว่าต้องแก้โครงสร้างสังคม ไม่สนใจมิติทางจิตวิญญาณเลย คิดว่าเรื่องจิตวิญญาณหน่อมแน้ม แต่พอเข้าอบรมศาสตร์การพัฒนาดตนเองต่างๆ เหล่านี้ทำให้รู้สึกว่ามีมิติข้างในสำคัญมาก ตอนนีตัวเองเปลี่ยนไปค่อนข้างเยอะ พัฒนาขึ้นทั้งความใจเย็น การรับฟัง การเข้าใจคนอื่น ช่วยให้มีความสุขในการทำงานมากขึ้น

การอ่านคัมภีร์เต๋าฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยสมัยเรียนมหาวิทยาลัยก็เปลี่ยนวิถีคิดเราเยอะ เล่มที่มีอิทธิพลต่อเราคือ *วิถีแห่งเต๋า* แปลโดย พงนา จันทรสันติ เต๋าทุดถึงความมี ความว่าง คุณประโยชน์ของความว่าง การทำโดยไม่ทำ การไม่ครอบครอง การเดินบนเส้นทางของตนเอง ทั้งหมดเป็นเรื่องสัจธรรม ความจริงของธรรมชาติ ที่ประทับใจมากคือเรื่องนี้ “น้ำหล่อเลี้ยงสรรพสิ่ง แต่มีได้แยงซึ่งสิ่งใด น้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ น้ำไร้รูปร่าง จึงแทรกซึมไปได้ทุกที่ น้ำอ่อนโยนนุ่มนวล แต่ทลายหินผาได้” เราคิดต่อเองว่าน้ำไหลลงมหาสมุทรแล้วระเหยกลายเป็นไอ เป็นก้อนเมฆ ตกลงมาเป็นฝน เลยเกิดแรงบันดาลใจอยากทำตัวให้เหมือนน้ำ

คุณธรรมที่กล่าวถึงในคัมภีร์เต๋าก็ทำให้เราคิดถึงคำสอนในพุทธศาสนาที่เราเคยอ่านสมัยเรียน ก่อนนั้นไม่สนใจศาสนาพุทธ ท่องบาลีไม่เข้าใจและไม่เห็นประโยชน์ของมัน แม้ตอนเด็กจะตอบปัญหาชิงรางวัลมาเยอะ (หัวเราะ) แต่พออินกับเต๋ามากเลยคิดว่าคำสอนที่เคยอ่านสมัยเรียนก็มีบางอย่างน่าสนใจ จึงหันมาอ่านหนังสือศาสนาพุทธต่อ เล่มแรกๆ คือหนังสือของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ทุกวันนี้มีหนังสือของท่านเยอะที่สุด อ่านแล้วปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีมาก

เรื่องที่ประทับใจคือท่านอธิบายถึงความสุขตามหลักพุทธว่ามีสามชั้น สุขชั้นแรกคือความสุขแบบหยาบจากการเสพ ความอยากได้ออยากมี อยากเป็น เมื่อได้มาก็เบื่อ อยากหาใหม่ หากไม่ได้ก็ทุกข์ ความ

“เราอึดใจที่ได้ทำประโยชน์เพื่อคนอื่นและตัวเอง ได้เห็นโลกที่เป็นจริง เห็นโลกอีกใบหนึ่งที่หากไม่ได้เจอกันไม่รู้จักกัน ก็เหมือนต่างอยู่บนโลกคนละใบที่งานกันไปมาไม่่ง่ายที่จะพูดให้เข้าใจจนกว่าจะได้มาเห็นและสัมผัสเอง เราอยากใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ทำงานแบบนี้เพื่อพัฒนาตัวเองและพัฒนาจิตวิญญาณ”

สุขขั้นที่สองคือความสุขที่ละเอียดขึ้น เป็นความสุขทางใจจากการทำประโยชน์ การให้อะไรเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นแล้วเกิดความปิติ ความสุขขั้นที่สามคือความสุขที่เกิดจากการเข้าใจชีวิต เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจจักรวาล ทำให้ปล่อยวางได้ เราเข้าใจคำสอนเหล่านี้ นำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตและการทำงานได้ ทำให้เริ่มสนใจการทำความเข้าใจตนเองและธรรมชาติ

เมื่อก่อนจะสนใจฝึกการเจริญสติในชีวิตประจำวัน แต่ระยะหลังราวสามสี่ปีมานี้เริ่มสนใจการนั่งสมาธิด้วย เพราะเห็นประโยชน์ของการทำงานด้านนี้มากขึ้น อยากเข้าใจและสัมผัสถึงความว่างที่ไม่ใช่เป็นแค่ความเข้าใจเหมือนแต่ก่อน แรก ๆ ชื่อหนังสือมาอ่านแล้วฝึกนั่งเองโดยใช้แนวอานาปานสติ ก็ได้ประโยชน์บ้างพอสมควร แต่ไม่สามารถเข้าถึงลมหายใจละเอียดได้ ต่อมาปี 2557 ได้เข้าคอร์สสนทนากับการปฏิบัติธรรมกับอาจารย์สันติกโร ได้ฝึกอานาปานสติอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ด้วยเหตุปัจจัยที่ตนเองสะสมมา สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลคือพักคนละห้อง ปิดวาลา ไม่ใช่โทรศัพท์ ไม่ดูทีวี หรือสื่อสารใดๆ และคำ

แนะนำของอาจารย์ ทำให้สามารถสัมผัสถึงลมหายใจละเอียดได้ และรู้สึกได้ว่าภาวะปิติ ปราโมทย์ สุข ปัสัทธิหรือความสงบเย็น ที่เคยอ่านในหนังสือเป็นอย่างไร

เดือนธันวาคม 2558 ได้ไปอีกครั้ง ครึ่งนี้สามารถเข้าถึงได้ลึกขึ้นอีกชั้น ช่วงหนึ่งสัมผัสถึงการเกิดดับของลมหายใจได้ชัดมาก เป็นภาวะที่อธิบายได้ยาก แต่รู้สึกได้ว่าศูนย์ใจกับศูนย์ท้องทำงานอย่างไร ความรู้สึกเมื่อศูนย์ทั้งสามทำงานอย่างสมดุลเป็นอย่างไร ช่างในมีภาวะต่างไปจากเดิมอย่างรู้สึกได้ สัมผัสได้ถึงความสงบเย็น การอยู่กับเนื้อกับตัว หูได้ยินเสียงดังขึ้นไวขึ้นกว่าเดิม แม้ครั้งต่อมามาจะยังสัมผัสการเกิดดับไม่ได้ แต่รู้วิธี มีทักษะที่จะนั่งต่อแบบทางสายกลาง ถ้าให้อุปมาาก็เหมือนขี่จักรยานไปทางซ้ายบ้างขวาบ้างเพื่อรักษาสมดุลตลอดเวลา ซึ่งในช่วงสิบปีมานี้เราใช้ชีวิตบนเส้นทางนี้มาเกือบตลอด ครั้งนี้เกิดปิติขึ้นในใจมากมาย รู้สึกสำนึกในพระคุณของพระพุทธเจ้า และครู คืออาจารย์สันติกโรอย่างไม่มีอะไรจะเทียบได้

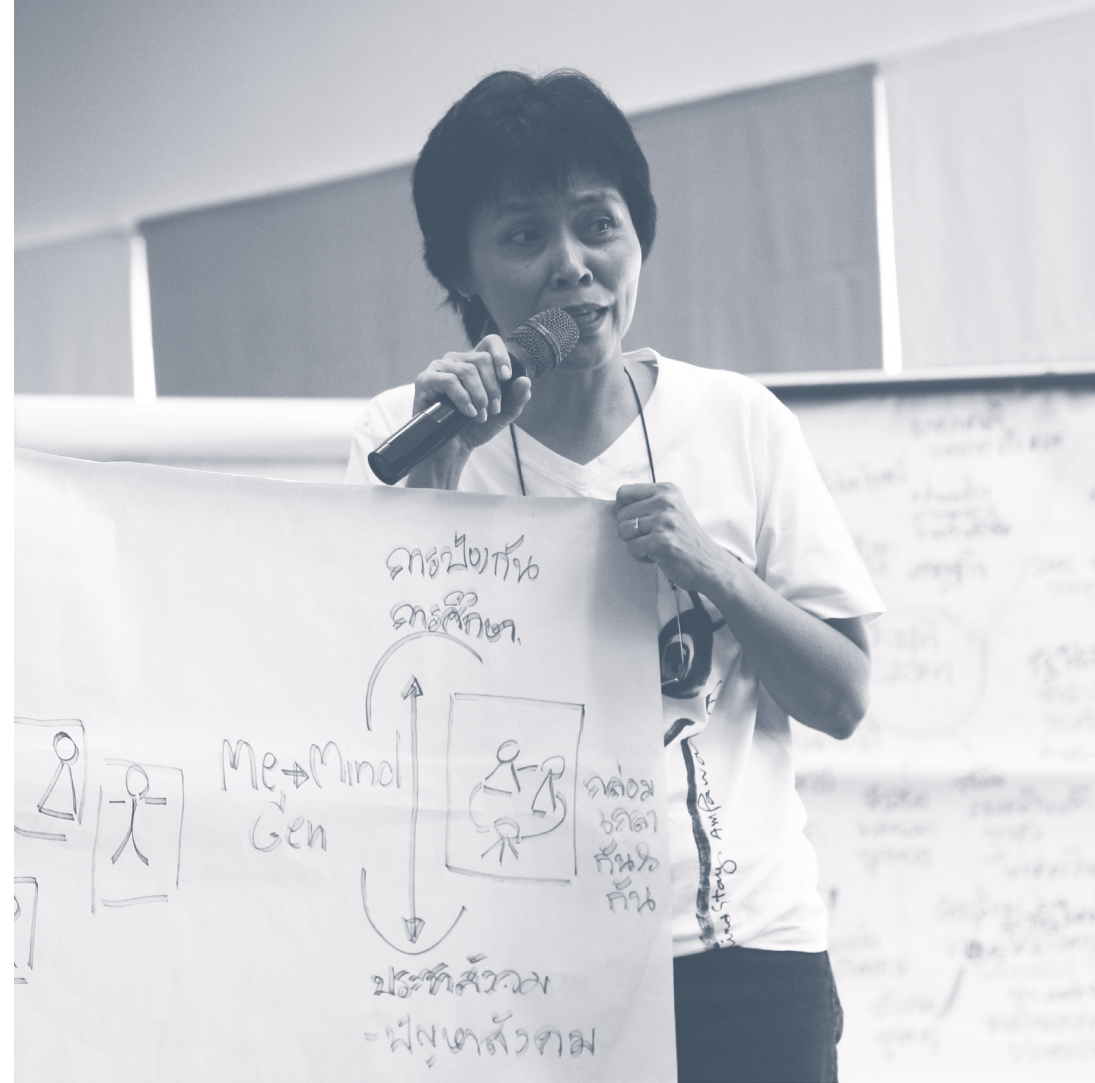
สิ่งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านในอีกมิติหนึ่งที่ไม่ใช่แค่การเปลี่ยนทัศนคติ แต่มันลึกกว่า รู้สึกได้ถึงความสงบเย็นที่อยู่ในเนื้อในตัวได้ชัดเจนจนถึงวันนี้ และเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าสัทธิธรรมสามประการ คือ ปริยัติ การทำความเข้าใจให้เกิดความรู้อันจริง ปฏิบัติ การนำความรู้ที่ได้ศึกษามาปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิเวธ การแจ้งในธรรมที่ดับกิเลสดับทุกข์ ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติอย่างถูกต้องถูกทาง

นอกจากนี้ยังเคยได้อ่านหนังสือ *บันทึกการเรียนรู้* ของจิตตปัญญาเมทิตล ที่อาจารย์ชัชวพันธ์ ถิระพันธุ์ เป็นวิทยากรเกี่ยวกับเรื่องการคิดเชิงระบบแล้วประทับใจมาก จึงหาทางเข้าอบรมเรื่องนี้จนได้เข้าอบรมในหลักสูตรที่ทาง สสส. เป็นผู้สนับสนุน หลักสูตรแรกเป็นการอบรมนักศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม มีเรื่องการคิดเชิงระบบที่สอนโดย

อาจารย์ชัยวัฒน์เพียงสามวัน แต่มีคอร์สอื่นๆ ที่ได้ประโยชน์ในการทำงานด้วยเช่นกัน ต่อมาเป็นหลักสูตรอาจารย์ชัยวัฒน์โดยเฉพาะสี่เรื่อง ทำให้ได้เห็นและวิเคราะห์อะไรมากกว่าที่เคยทำมา ได้เรียนรู้ว่าถ้าวิเคราะห์ผิดและทำแต่เรื่องเหตุการณ์จะแก้ปัญหาไม่ตรงจุด การคิดแบบเป็นระบบ จะช่วยการมองสังคมและการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน เรื่องนี้ห้องหลายคน ที่เรียนด้วยกันไม่เข้าใจ แต่เราทำงานมาระดับหนึ่ง เราอินมาก รู้สึกว่า มันใช่เลย

ในช่วงสิบปีหลังเราเติบโตขึ้นมาก มองอะไรแบบเชื่อมโยงเรื่องภายในกับเรื่องโครงสร้าง และรู้ว่าเรียนรู้ต่อไปได้เรื่อยๆ ตอนมาทำงานที่มูลนิธิรอบสองเราเสนอตัวมาทำงานฝ่ายวิชาการและฝึกอบรมเพื่อทำงานพัฒนาคน แต่ถูกให้ไปเป็นผู้จัดการ ก็คิดว่าน่าจะทำอะไรได้มากขึ้น โดยเฉพาะการผลักดันเรื่องการพัฒนาคน ปีแรกศึกษาวัฒนธรรมองค์กรก่อน เพราะเพิ่งกลับมาใหม่ ดูว่าผู้นำและคนในองค์กรคิดอย่างไร เติบโตอย่างไร เชื่อมอะไร มีความสัมพันธ์กับอะไร ทำงานไปศึกษาไปอยู่สามสี่ปีพร้อมๆ กับสร้างการยอมรับ เพราะฉายเดี่ยวเข้ามา ไม่มีทีม และมาอยู่ในตำแหน่งที่จำเป็นต้องได้รับการยอมรับ

เราค่อยๆ มองหาคนที่เข้ามาใหม่ซึ่งจะทำงานทางความคิดด้วย แต่ มันไม่ง่าย เพราะคนที่อยู่กันมาหลอหลอมกันมาสิบยี่สิบปี มีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง จึงต้องค่อยๆ ชยับ อาศัยลูกคือ หูทวนลม และพูดคุยกค่อยๆ ทำให้คนทำงานชัดเจนในตัวเองมากขึ้น โดยใช้การพูดคุยกและการประชุม แต่ทำได้ช้ามาก พอจะปั้นคนได้สองสามคนก็ลาออก เขาบอกว่าถ้าต้องสู้รบกับทั้งงานและคน เขาไม่ไหว ขอไปทำงานอื่นที่ง่ายกว่านี้ ช่วงห้าหกปีนี้มีออกไปหลายคน ทำให้ใจเราแยเหมือนกัน ตอนนี่เริ่มเห็นความหวังบ้างกับเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่ง มองเห็นการเปลี่ยนแปลง แม้ไม่มากก็เป็นพลัง

เป้าหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ

การทำงานที่มูลนิธิดวงประทีปทำให้เข้าใจมิติของความจน ว่าการจนซ้ำจนซากเป็นอย่างไร บางคนไม่เข้าใจ มองว่าคนจนขี้เกียจ สร้างปัญหา กินเหล้าเมายา ไม่รักดี แต่เรารู้ว่ามันเป็นเพราะอะไร ไม่ใช่เพราะพวกเขาขี้เกียจหรือไม่รักดี ถ้าเราเกิดมาแบบนี้ อาหารไม่ดี บ้านเล็ก

มาก สภาพไม่น่าจะเรียกว่าบ้าน ไม่มีที่วิ่งเล่น ไม่มีความสุข สติปัญญาจะเติบโตได้แค่ไหน พอไม่มีการศึกษาก็มักมีลูกเร็ว มีภาระเพิ่มมากขึ้น มันเป็นวงจรหมดเลย

เวลาเราอยากไปเที่ยว ดูหนัง หรือไปกินข้าวนอกบ้าน ก็ไปโดยไม่ต้องคิดอะไรมาก ขณะที่คนจนจะออกไปเที่ยวนอกบ้านแต่ละทีมันยากมาก เงินค่าตัวหนึ่งสองสามร้อยบาทเขาซื้อข้าวกินได้ทั้งวัน ค่าอาหารมีสองมือที่เรากินมันเท่ากับค่าอาหารเป็นอาทิตย์ของเขา พวกเขาจำเป็นต้องอยู่ในเมืองเพราะใกล้แหล่งงาน ของใช้ทุกอย่างต้องราคาถูกเพื่อให้อยู่ได้ด้วยค่าแรงแค่นี้

เราไม่รู้ลึกถึงความขัดแย้งหรือแตกต่างระหว่างตัวเองกับคนในชุมชนเลย แต่คนอื่นอย่างคนในครอบครัวและเพื่อนไม่ค่อยเข้าใจเรา เราเลยพยายามดูแลตัวเองให้อยู่ได้โดยไม่รบกวนคนอื่น มีเงินเดือนน้อยก็ใช้น้อย ประหยัด ไม่งั้นเขาจะมาตอกย้ำว่าเราไปต่อไม่ได้ เรามักไม่ได้คุยเรื่องงานให้เพื่อนฟัง เพราะรู้ว่าเล่าไปก็ไม่เข้าใจ เราอยู่ในสองสามโลกคือโลกของคนจนที่นี่ โลกของคนรวย และโลกของคนชั้นกลางคือญาติพี่น้องและเพื่อนซึ่งจะรู้ว่าเราทำงานเพื่อสังคม และบอกว่าเราชอบความจน (หัวเราะ)

จริงๆ มันไม่ใช่เรื่องชอบจน แต่เราอึ้งใจที่ได้ทำประโยชน์เพื่อคนอื่นและตัวเองด้วย ได้เห็นโลกที่เป็นจริง เห็นโลกอีกใบหนึ่งที่หากไม่ได้เจอกัน ไม่รู้จักกัน ก็เหมือนต่างอยู่บนโลกคนละใบที่ขนานกันไป อย่างคนข้างนอกเจอคนสลิ้มก็จะระแวง ไม่ไว้ใจ และมันไม่ง่ายที่จะพูดให้เข้าใจจนกว่าจะได้มาเห็นและสัมผัสเอง

ที่ผ่านมาเราเจอเหตุการณ์ไม่คาดฝันและความสูญเสียหลายอย่าง ทั้งแม่ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตกะทันหัน คุณยายที่เลี้ยงเรามาและเรารักมากเสียชีวิต ต่อมาพี่ชายที่ตั้งใจเรียนหนังสือ ทำงานหาเงินอย่าง

เคร่งเครียดจริงจังและมีแบบแผน ก็ป่วยและเสียชีวิตอย่างปัจจุบันทันด่วนแบบไม่ทันได้สั่งเสียหรือเตรียมตัวเลย เราจึงอยากใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ทำงานแบบนี้ ซึ่งแม้จะมีอุปสรรคเยอะ แต่ก็ยังทำต่อเพื่อพัฒนาตัวเองและพัฒนาจิตวิญญาณ

“การทำงานอะไรก็ตามจะไม่หนักหนา
สาหัสจนเกินไป ถ้าทำให้ชีวิตตัวเอง
กับชีวิตสาธารณะสมดุลกัน”

เพลินใจ เลิศลักษณ์วงศ์

ผู้ประสานงานประชาคมแม่สอด

ภัสณวัจ ตรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

หากมองจากภายนอก เพลินใจ เลิศลักษณ์วงศ์ อาจดูเหมือนแม่บ้านทั่วไป แต่เมื่อได้พูดคุยจะรู้ว่าเธอผ่านบททดสอบชีวิตมาอย่างโชกโชน ทั้งชีวิตส่วนตัว ชีวิตการทำงาน และชีวิตเพื่อสังคม ซึ่งบ่มเพาะให้เธอกลายมาเป็นพลเมืองผู้ไม่ทิ้งใครตาย

เพลินใจเรียนจบคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเป็นพยาบาลที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ในยุคที่โรงพยาบาลกำลังประสบปัญหาสมองไหล แพทย์พยาบาลไปทำงานต่างประเทศ ต่อมาเธอย้ายกลับมาเป็นพยาบาลที่บ้านเกิดเมืองนอนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อีกประมาณยี่สิบปี ก่อนจะลาออกไปทำธุรกิจของครอบครัวควบคู่ไปกับการทำงานเพื่อสังคมในนามของประชาคมแม่สอด ประชาคมตาก และเครือข่ายประชาคมชายแดน

จุดเด่นของเพลินใจคือการมองหาทางออกของปัญหาผ่านการคิดให้กระจ่างและลงมือทำงานเกิดสิ่งที่เธอเรียกว่า “ปัญญาปฏิบัติ” อาทิ ตอนเป็นพยาบาลที่อำเภอแม่สอด เธอเริ่มงานเชิงป้องกันโรค ทำให้เด็กแรกเกิดในโรงพยาบาลต้องได้รับวัคซีนป้องกันวัณโรคครบทุกคน และสร้างกระบวนการติดตามคนไข้จนทำให้ผู้ป่วยวัณโรคได้รับยารักษาครบต่อเนื่องจนหายจากโรคได้ จากที่ก่อนหน้านี้แทบไม่เคยทำได้มาก่อน เมื่อทำโครงการเพื่อสังคม เธอได้ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มคนไทยพลัดถิ่นในการขอสถานะบุคคล จนทำให้คนไทยพลัดถิ่นได้รับสัญชาติไทยเกือบสามพันคน และร่วมคลี่คลายปัญหาผลกระทบจากสารแคดเมียมปนเปื้อนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาบ ให้ชาวบ้านได้รับการเยียวยาช่วยเหลือ และหาทางออกร่วมกันกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

บัดนี้แม่จ๋วงจะล่องเข้าสู่ช่วงเริ่มต้นแห่งวัยชราตามคำจำกัดความทางประชากรศาสตร์ด้วยวัยหกสิบห้าปี และบรรลุวัตถุประสงค์การทำหน้าที่แม่ ภรรยา และพลเมืองอย่างสมบูรณ์แล้ว เธอบอกว่าจะยังคงทำหน้าที่พลเมืองต่อไปจนกว่าวาระสุดท้ายของชีวิตจะมาเยือน

พื้นฐานครอบครัวเป็นผู้นำชุมชน

พ่อเป็นกำนันสองสมัยติดต่อกัน และเป็นพ่อค้าวัวต่างที่เดินทางไปทางใต้ถึงนครศรีธรรมราช ทางเหนือไปถึงเมืองหาง เมืองเชียงตุง พ่อถอดชิ้นส่วนโรงสีใส่วัวต่างมาแม่สอดเป็นเครื่องแรก ตอนอายุสามสิบพ่อทำยุ่งฉางเป็นคลังอาหารหมู่บ้านให้คนมายืม และให้คนมาขนแกลบไปใช้ แม้กระทั่งชาวบ้านจากหมู่บ้านยากจนไกล ๆ มีลูกหมูผอม ๆ ที่เขาไม่สามารถเลี้ยงได้ก็เอามาฝากขายไว้ที่บ้านให้เราได้เลี้ยงช่วงสามเดือนในหน้าฝน พอหมดฝนเราก็ตายแล้วชาวบ้านจะมารับเงิน เรารู้สึกถึงการได้ช่วยเหลือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการพึ่งพากันโดยไม่รู้ตัว ต่อมาพ่อถูกยิงเสียชีวิตโดยมีสาเหตุจากการทำหน้าที่ผู้นำ แม่ต้องดูแลลูกเจ็ดคน ดูแลโรงสีข้าวและร้านค้า ลูก ๆ ก็ช่วยกันทำงาน ถือว่าพื้นฐานครอบครัวเราเป็นผู้นำชุมชน

สบตายนบาลที่โรงพยาบาลสวนดอก

หลังเรียนจบพยาบาลก็บรรจุเข้าทำงานที่โรงพยาบาลสวนดอก (โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่) ในช่วงที่โรงพยาบาลเจอวิกฤติกำลังคนเกิดภาวะขาดแคลนหมอและพยาบาล เราเรียนจบได้แค่หกเดือนก็ต้องรับผิดชอบงานเป็นหัวหน้าเวร เป็นผู้ตรวจการเวรบายและตึกแล้ว

ย้อนไปช่วงเป็นนักศึกษาพยาบาลที่โรงพยาบาลสวนดอก พวกเราจะถูกเรียกระดมพลบ่อย ๆ เพื่อหมุนเวียนเข้าเสริมทีมงานของโรงพยาบาล ทำให้มีโอกาสหมุนเวียนงานเกือบทุกแผนก จึงมีประสบการณ์จากการทำงานที่นี้เท่ากับคุณสองเลย (หัวเราะ) ตอนนั้นคนไข้ทะลักเข้าสู่สวน

ดอก มีเพียงสามสิบหกเตียง แต่บางคืนมีคนไข้แปดสิบถึงเก้าสิบคน เจอเหตุการณ์วิกฤติต่างๆ เช่น อหิวาตกโรค และโรคทริคิโนซิส¹ ได้ร่วมทีมบริหารกับอาจารย์ผู้ใหญ่ เวลาประชุมกรรมการบริหารโรงพยาบาลก็มีโอกาสนั่งฟัง ได้เรียนรู้วิถีคิดวิธีบริหาร เรียนรู้เรื่องการเสียสละและแบบอย่างที่ดีของอาจารย์ยุคบุกเบิกทั้งหลาย เป็นการทำงานเป็นทีม ไม่แบ่งแยกระหว่างหมอกับพยาบาล อาจารย์พยาบาลก็ทุ่มเทกับงาน มาทำงานตั้งแต่เจ็ดโมงเช้า ทุกครั้งที่เราอยู่เวรดึกแล้วส่งเวรดอนเช้าก็ได้พูดคุยกับอาจารย์ว่าเจออะไรบ้าง แก้ปัญหาอย่างไร ใช้วิธีพูดคุยกัน ไม่ใช่ส่งเป็นกระดาษ รู้สึกตื่นเต้นทุกครั้งไปเจออาจารย์ เพราะจะถูกดุถูกชม ทำให้มีการทบทวนและพัฒนาตนเองตลอดเวลา

สิ่งหนึ่งที่ประทับใจตอนเป็นนักศึกษาพยาบาลคือการออกไปเรียนรู้ภาคสนามกับการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อนของมูลนิธิแมคเคน เจอผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่ไม่ใช่หมอ ได้เห็นคนทำงานที่จบพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จูฬฯ ทำให้เราเกิดคำถามว่าการบริหารจัดการกับการเป็นหมอคือเรื่องเดียวกันไหม เพราะที่นี้ต้องคิดถึงเรื่องอาชีพสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อน การจัดการศึกษาสำหรับลูกผู้ป่วย และการสร้างรายได้ ซึ่งเป็นงานที่เพิ่มเติมจากงานรักษาพยาบาล เราจึงคิดว่าอาชีพพยาบาลไม่จำเป็นต้องรอคำสั่งหมอก่อน ถ้าไม่ใช่วิชาการหรือการรักษาเราน่าจะจัดการได้และออกแบบเองได้นอกกรอบกว่านี้

การเป็นพยาบาลทำให้ได้เรียนรู้ชีวิต ยิ่งเป็นเวรที่มีงานยุ่งและมีเหตุการณ์วิกฤติเกิดขึ้นก็ยิ่งได้เห็นวาระสุดท้ายของทั้งเศษฐีและยาจกทุกคืนวัน เห็นความจริงของชีวิตว่าความตายอยู่ใกล้แค่ไหน แต่ระหว่างอยู่บนเส้นทางก่อนตาย คนจะไม่ค่อยได้คิดถึงมัน หลังจากอยู่โรงพยาบาล

สวนดอกมาสองปี วันหนึ่งเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนของชีวิต จำได้ว่าคืนนั้นอยู่เวรห้องไอซียูอายุรกรรม คนไข้เยอะมาก แต่ละคนอาการหนักและเสียชีวิตติดต่อกันหลายคนจนเรารู้สึกเหมือนมีมบาลมานั่งรอรับที่เคาน์เตอร์พยาบาล เราถามตัวเองว่า “จะมีชีวิตอยู่เพื่อทำหน้าที่เพียงเท่านี้หรือ เรามีทางเลือกอื่นที่มีคุณค่ากว่านี้ไหม” นี่เป็นเหตุผลที่ทำให้ตัดสินใจกลับบ้านไปทำงานที่โรงพยาบาลแม่สอด เพื่อทำงานที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต ไม่ใช่จุดสุดท้าย ทั้ง ๆ ที่ตอนนั้นรู้จักแต่งงานดูแลผู้ป่วยข้างเตียงเท่านั้น ไม่รู้เลยว่ามีงานป้องกันส่งเสริมสุขภาพที่ทำหายรออยู่ข้างหน้า

“ตอนกะเหรียญกับพม่ารบกับ
มีกะเหรียญพาดคนเจ็บมาส่ง
โรงพยาบาลไม่ว่าจะดึกตื่นแคไหน
มีปากหลวงอุ้มเด็กมาตอน
ตีหนึ่งตีสองในหน้าหนาว
การเห็นคนที่อุทิศตัวช่วยเหลือ
คนอื่นทำให้รู้สึกว่างานที่เราทำ
ยังไม่เสียสละเท่าเขา ฉะนั้นเรา
ต้องดูแลเขาให้ดี และจะไม่ยอม
จำนวนกับปัญหา แต่คิดว่าเราจะ
ช่วยอะไรเขาได้บ้าง”

¹ โรคทริคิโนซิส (Trichinosis) โรคพยาธิชนิดหนึ่ง พบมากในผู้ชอบบริโภคเนื้อสัตว์ดิบ

ตัวอย่างการอุทิศตนที่โรงพยาบาลแม่สอด

ช่วงปี 2516-2519 ที่แม่สอด พบพระ อุ่มผาง เป็นดินแดนสี่หมพ (ยุคคอมมิวนิสต์) มีการสร้างทางสายแม่สอด-อุ่มผาง มีการรบที่บริเวณชายแดนไทย-พม่า โรงพยาบาลแม่สอดเป็นเหมือนโรงพยาบาลสนาม ในโรงพยาบาลมีสนามเฮลิคอปเตอร์ พอรับวิทยุสื่อสารว่ามีคนไข้ก็ต้องไปรับคนไข้ที่สนาม ฮ. ตอนนั้นทหารไทยตายเยอะ เลยเอาทหารจีนฮ่อ (กองพล 93) มาช่วย พอเขาบาดเจ็บก็มารักษาที่โรงพยาบาล พวกเราได้เฝ้าไข้ ได้รับความพยาบาลเขา ได้ฟังเขาบรรยายว่าคนไม่มีชาติไม่มีแผ่นดินอยู่เป็นอย่างไร เขามาเพื่อให้คนข้างหลังได้มีที่อยู่ เวลาเรากลับบ้านเส้นทางจะผ่านหน้าป่าช้า เราเห็นคนถือหม้อดินใส่กระดูก กระดูกในนั้นอาจเป็นคนที่คุยกับเราเมื่อคืนวานและเพื่อนเขากำลังนำกลับไปบ้าน

ตอนกะเหรียญกับพม่ารบกัน ถ้าได้ยินเสียงปืนใหญ่ อีกวันหรือสองวันจะมีคนหามคนเจ็บมา มีกะเหรียญคนหนึ่งชื่อป้ามะนุที่พาคนเจ็บมาส่งโรงพยาบาลไม่ว่าจะตึกดินแคไหน เราแอบเรียกแก้วรัฐมนตรีสาธารณสุข (หัวเราะ) มีบาทหลวงที่อุทิศตัวทำงานอยู่ในป่าห่างไกลอ้อมเด็กมาโรงพยาบาลตอนตีหนึ่งตีสองในหน้าหนาว การอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้เห็นความยากลำบากของคนไร้แผ่นดิน เห็นคนที่อุทิศตัวช่วยเหลือคนอื่นเพื่อสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวเขา ทำให้รู้สึกว่างานที่เราทำยังไม่เสียสละเท่าเขา ฉะนั้นถ้าเขามาเราต้องดูแลเขาให้ดี และจะไม่ยอมจำนนกับปัญหาสถานการณ์รอบตัว แต่คิดว่าเราจะช่วยอะไรเขาได้บ้าง

ทำงานด้วยปัญญาปฏิบัติ

ตอนหลังเปลี่ยนตัวเองมาบุกเบิกงานด้านสุขภาพ เวชกรรมสังคม และงานประชาสัมพันธ์โรงพยาบาลควบคู่กัน คืองานที่มุ่งให้ความรู้ผู้คนงานส่งเสริมสุขภาพ และงานควบคุมป้องกันโรค เริ่มตั้งแต่ออกหน่วยเคลื่อนที่ของโรงพยาบาลไปตามหมู่บ้าน แบบไม่ใช่ไปรอที่จุดหนึ่งแล้วให้คนเดินมาหา แต่เจ้าหน้าที่จะแบ่งสายขึ้นไปดูไปค้นหาผู้ป่วยบนบ้านเลยว่าเขาอยู่อย่างไร หมู่บ้านที่ไปจะค่อนข้างกันดาร การคมนาคมลำบาก ต้องออกหน่วยไปเยี่ยมทุกสองเดือน บางจุดที่ห่างไกลมาก ๆ ต้องขึ้นฮ. ไป และถ้าบางจุด ฮ. ลงพื้นจอดไม่ได้ ฮ. จะชะลอตัวเรียกพื้นพอให้พวกเรากระโดดลง แล้ว ฮ. ก็ขีดหัวขึ้น ตอนนั้นไม่กลัวเพราะเป็นวัยรุ่น ยังไม่แต่งงาน นอกจากนั้นเราก็กงานด้านการศึกษาทางวิทยุ พอ.สว.² ไปยังพื้นที่ห่างไกลด้วย คือเป็นพยาบาลที่มีโอกาสทำงานเยอะมาก และถ้าเห็นช่องทางใดที่จะช่วยให้ทำงานได้ก็จะทำ

ทำโครงการฉีดวัคซีนป้องกันวัณโรคในเด็ก จุดมุ่งหมายคือทำอย่างไรให้เด็กได้วัคซีนร้อยเปอร์เซ็นต์ ตอนนั้นเราไม่ได้ทำงานที่ตึกคลอด แต่ทุกเช้าก็จะไปพบแม่ที่เพิ่งคลอดทุกคนที่ๆ ที่ไม่ใช่หน้าที ไปฉีดวัคซีนบีซีจีป้องกันวัณโรค ให้คำแนะนำด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และทำบัตรนัดหมายให้มาฉีดยาจนครบตามวัยและชนิดของวัคซีนที่ควรได้รับ เดียวนี้โรงพยาบาลแม่สอดก็ยังทำแบบนี้อยู่

จากนั้นก็เปิดคลินิกวัณโรค ใช้วิธีค้นหาแพ้มประวัติผู้ป่วยทั้งโรงพยาบาล ถ้าเจอคนไข้เป็นวัณโรคก็ติดตามมาลงทะเบียน และมีการปรึกษากับคนไข้ พบว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไข้ขาดยาไม่ใช่เพราะไม่

² หน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

“แนวคิดเรื่องปัญญาปฏิบัติเกิดจากประสบการณ์การทำงานของเรา เริ่มจากรู้สึกว่าการแก้ปัญหาหลายๆ เรื่องถ้าใช้วิธีคิดหรือความรู้แบบเดิมก็อาจไม่เจอทางออกที่ดีกว่าเก่า หรือถ้าคิด แต่ไม่ลงมือทำ ก็จะไม่รู้ว่าเป็นยังไง เราจึงทดลองทำงานรู้มากขึ้น พบทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหา และได้ผลที่ดีกว่าเดิม เราเรียกสิ่งนี้ว่าปัญญาปฏิบัติ”

ปฏิบัติตามคำสั่งหมอ แต่เป็นเพราะไม่เข้าใจหรือกินยาไม่ถูก สิ่งสำคัญในการรักษาจึงอยู่ที่เจ้าหน้าที่ติดตามคนไข้ เช่นการนัดหมายว่าครั้งต่อไปต้องมาทำอะไรบ้าง อย่างเอกซเรย์ ตรวจเสมหะ ทำให้คนไข้มีแรงจูงใจ มีความหวังในการมาโรงพยาบาลแต่ละครั้ง การทำงานอย่างใกล้ชิดทำให้อัตราการมาตามนัดสูงถึงร้อยละเก้าสิบจนในที่สุดคนไข้หายจากโรคและหยุดกินยาได้ เรารู้สึกดีใจที่สุดเพราะในอดีตนั้นวัณโรคเป็นโรคที่รักษาให้หายยากมาก ในชีวิตยังไม่เคยพบเห็นคนไข้หายจากโรคนี้และหยุดกินยาได้มาก่อนเลย ต่อมาคลินิกวัณโรคของโรงพยาบาลแม่สอดจึงกลายเป็นแม่แบบการจัดการคลินิกวัณโรคให้แก่หลายโรงพยาบาลในภาคเหนือ

เราเสนอการเปิดคลินิกพิเศษตามกลุ่มคนไข้เฉพาะโรคเยอะมาก เพื่อประสิทธิภาพในการรักษา มีการติดตามและให้ความรู้โดยเอาตัวเองอาสาเข้าไปตั้งต้นทำก่อน เพราะคิดว่าถ้าทำแล้วไม่เสียหายก็น่าจะลองดู เป็นคนที่คิดอะไรแล้วต้องมีห้องทดลองของตัวเองทุกเรื่อง ถ้ารู้ว่าตรงไหน

เป็นต้นตอจะพุ่งเข้าไปเรียนรู้ตรงนั้น พอไปทำก็จะเจอช่องทาง เจอผู้คนที่อยากทำ และสุดท้ายก็มีคนมารับงานต่อ เป็นความสำเร็จเล็กๆ ที่เกิดจาก ปัญญาปฏิบัติ พอย้อนหลังไปคิดว่าทำไมเราไม่กลัวหรือเกรงใจใคร เวลาจะทำอะไรที่เห็นว่าเป็นผลดีกับคนไข้และผู้รับบริการ ได้คำตอบว่าเราต้องมั่นคงในข้อมูลวิชาการก่อน และต้องปรึกษาหารือคนอื่นด้วย ไม่ใช่ตุ๋ม ๆ ไปคนเดียว เราเชื่อว่าทุกคนมีความคิดและอยากทำ โดยแบ่งคนได้เป็นสามกลุ่มคือ คิดได้ไปเป็น คิดได้ไปไม่เป็น ถ้าชวนสองกลุ่มนี้ได้ก็มีพลังเยอะ แต่ถ้าเป็นอีกกลุ่มคือ คิดไม่ได้ไปไม่เป็น ก็เหนื่อยหน่อย

แนวคิดเรื่องปัญญาปฏิบัติเกิดจากประสบการณ์การทำงานของเรา เริ่มจากรู้สึกว่าการแก้ปัญหาหลายๆ เรื่องถ้าใช้วิธีคิด ทฤษฎี หรือความรู้แบบเดิม หรือเอาแต่ทำตามคำสั่ง ก็อาจไม่เจอทางออกที่ดีกว่าเก่า หรือถ้าคิด แต่ไม่ลงมือทำ ก็จะไม่รู้ว่าเป็นยังไง เราจึงทดลองทำงานรู้มากขึ้น พบทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหา และได้ผลที่ดีกว่าเดิม เราเรียกสิ่งนี้ว่าปัญญาปฏิบัติ ซึ่งก็คือปัญญาที่เกิดจากการลงมือทำ

ลงสนามการทำงานจริงกับประชาคมแม่สอด

งานที่โรงพยาบาลเปรียบเป็นสนามฝึกที่ช่วยเตรียมตัวเรา แต่สนามจริงคืองานประชาสังคมที่มีหน้าที่มากกว่าเดิม ทำงานกับคน กับสังคม เรียนรู้ไปทำไป ไม่มีสูตรสำเร็จ ตอนนั้นยังไม่ได้รู้ด้วยซ้ำว่าประชาสังคมหรือประชาคมคืออะไร มารู้ทีหลังว่ากลุ่มคนที่ทำงานในลักษณะนี้เขาเรียกว่าประชาสังคม

เราทำงานนี้ตั้งแต่ลาออกจากโรงพยาบาลใหม่ๆ เริ่มจากการคุยกับกลุ่มเพื่อนและผู้มีปัญหาเดือดร้อน โดยนัดกันทุกวันอังคารที่หอการค้า นั่น

คุยกันว่าทำอะไรประชาชนในแม่สอดซึ่งเป็นอำเภอชายขอบจะสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลง มีศักยภาพที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเอง และพึ่งตนเองได้ ในที่สุดก็ก่อตั้งเป็น “ประชาคมแม่สอด” เมื่อปี 2542 เริ่มจากงานพัฒนาเล็กๆ อย่างโครงการคืนชีวิตให้ลำห้วยแม่สอด รวมตัวกันพัฒนาลำห้วยจนน้ำใส แต่ตอนหลังเจอปัญหาเรื่องการรุกล้ำที่เทศบาลเลยเอาไปทำโครงการลำห้วยคอนกรีต เป็นครั้งแรกที่ต้นไม้ใหญ่ๆ เป็นร้อยปีถูกโค่น ทำให้เข้าใจว่าการพัฒนาในมุมมองของหลายคนแตกต่างจากแบบที่เราคิด

เรื่องหลักๆ ที่ทำคือการขอสัญชาติให้คนไทยพลัดถิ่นมาตั้งแต่ปี 2546 เริ่มจากมีเด็กสอบเข้ามหาวิทยาลัยแล้วมาเรียนไม่ได้เพราะอยู่ชายแดน ทำงานนี้มาสิบสองปี จากที่มองไม่เห็นทาง ไม่มีความหวังแล้วไปชวนคนอื่นมาร่วมด้วย ตอนนั้นขอสัญชาติได้สามพันคนแล้ว หลังจากได้สัญชาติแล้วคนเหล่านี้ก็อุทิศตัวทำงานให้คนอื่นโดยซึ่มซับแนวคิดจากเราไป เหมือนเราเป็นแบบอย่างที่ทำให้เขาเห็นตลอดเวลา พวกเขาเก่งพอจะลุกขึ้นมาทำงานให้รัฐยอมรับโดยเราไม่จำเป็นต้องนำหน้า มีประมาณสามสิบคนที่สามารถขึ้นเป็นผู้นำได้เลย ปัจจุบันได้ขอจัดตั้งเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์กับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อทำงานกับคนไร้สัญชาติไร้สิทธิ ทำงานอย่างมีเครือข่ายข้าราชการก็เข้าใจ พูดได้เต็มปากว่ามนุษย์มีศักยภาพในตัวเองและสร้างได้ถ้าไม่มองมือรอเท้าจนเกินไป

อีกงานหนึ่งคือกรณีสารแคดเมียมปนเปื้อนในลุ่มน้ำแม่ตาบ ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ล้วนๆ ปกติเวลาเกิดปัญหาคนส่วนใหญ่ก็มักจะพุ่งเป้าไปหาจำเลยหรือตัวการว่าใครเป็นคนทำ ถ้าเรายังเดินตามทางเดิมทำงานคุณภาพเดิมๆ เราคงพาชาวบ้านฝ่าฟันอุปสรรคที่ยากยิ่งนี้ไปไม่ได้เลย แต่กรณีนี้พวกเราช่วยกันออกแบบไม่ให้ชาวบ้านกับโรงงาน

“หลังลาออกจากโรงพยาบาลได้ปีเดียว สามีก็เส้นเลือดในสมองแตก ช่วงวิกฤติที่สุดคือตอนนั้งอยู่หน้าห้องผ่าตัด เราคิดแต่ว่าจะเอาเงินที่ไหนส่งลูกเรียน รุ้สึกจะรอดได้อย่างไร จะดูแลสามีที่เป็นอัมพาตอย่างไร แล้วจู้ ๆ ก็ปี้งแวนจั้นมาในหัวว่าถ้าไม้ชอ่ยความทุกข์เป็นแวน ๆ อะไรจะเกิดก็ให้มันเกิด คิดได้แล้วก็สู้มาเรื่อย ๆ”

ปะทะกัน ทำอย่างไรให้คนมาคุยกันและหาทางออก เราบอกชาวบ้านว่าอย่าเพิ่งมองโรงงานเป็นจำเลยเพราะยังพิสูจน์ไม่ได้ และบอกอีกฝ่ายอย่ามองชาวบ้านว่าเป็นคนเรียกร้อง จงมองว่าบริษัทก็ทุกข์ ชาวบ้านก็ทุกข์ ขอให้ก้าวข้ามการเป็นโจทก์กับจำเลยมาร่วมทุกข์กัน ร่วมเรียนรู้วิธีคิดและการจัดการของแต่ละฝ่าย วิธีนี้ทำให้เกิดความเข้าใจกัน เห็นใจกันทั้งสองฝ่าย ส่วนเรื่องฟ้องร้องเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ที่มาทีหลัง ต้องทำปัจจุบันให้ได้เสียก่อน

หลักสำคัญในการทำงานนี้คือเราต้องสร้างสมดุลให้ได้ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเจตนาผมไม่ต้องซัด คือมองหาทางออกให้ทั้งสองฝ่าย ตอนแรกบริษัทมองว่าเราเป็นแกนนำ เขาไม่เชื่อในชีวิตจริงจะมีคนทำงานที่ไม่มีผลประโยชน์ ความจริงก็คือเราไม่มีผลประโยชน์สักบาท แล้วการติดตามเรียนรู้ข้อมูล มองการเชื่อมโยงของเรื่องราวก็ไม่ใช่ทำครั้งเดียว แต่ทำครั้งแล้วครั้งเล่า ลงพื้นที่ลุยโคลนกับชาวบ้าน บางทีมีประชุมที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราก็ต้องพาผู้นำชุมชน

ออกจากแม่สอดตอนตีสี่ เพื่อไปประชุมในเวลาบ่ายโมงที่กรุงเทพฯ แล้วตีรถกลับแม่สอด เพราะสมัยนั้นไม่มีเครื่องบิน และเราก็มีภารกิจของครอบครัวที่ต้องทำเหมือนกัน

ใช้เวลาตั้งแต่ปี 2547 โดยทำเหมือนเป็นชีวิตประจำวัน จนในที่สุดก็เข้าใจความซับซ้อนในระบบเหมืองฝาย และความซับซ้อนในการกระจายตัวของสารแคดเมียมไปสู่นดิน ข้าว และคน ว่าไม่ได้อยู่แค่สองฝั่งลำห้วย แต่ไหลไปกับระบบน้ำตามลำเหมืองที่ผันเข้าสู่ผืนนาชาวบ้าน จึงเป็นที่มาของการกำหนดพื้นที่ปนเปื้อนเพื่อขอรับการเยียวยาและจ่ายค่าชดเชย แต่แม้จะได้ค่าเยียวยา มา เรื่องพวกนี้ก็ไม่มีวันจบ เพราะเอาแคดเมียมออกจากสิ่งแวดล้อมไม่ได้ สิ่งสำคัญคือจะอยู่กับมันอย่างไร เปลี่ยนอาชีพอย่างไร ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้มแข็ง ต่อมาได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการที่ไม่ใช่คิดแต่เรื่องชดเชยเยียวยาอย่างเดียว กองทุนนี้บริษัทบริจาคตั้งต้น ชาวบ้านบริจาคตสมทบ มอบให้ชาวบ้านบริหารจัดการเพื่อดูแลเรื่องค่าเดินทางไปโรงพยาบาลและสวัสดิการอีกหลายเรื่อง

ประชาคมแม่สอดก่อตั้งโดยเริ่มจากคนเพียงสี่คน ต่อมาขยายเป็นเครือข่ายตามประเด็นปัญหา เต็มพื้นที่เก้าอำเภอของจังหวัดตาก โดยมีพื้นที่ทำงานเข้มข้นอยู่ที่อำเภอแม่สอด หลักการทำงานที่ยึดถือคือความเป็นพลเมือง ล้ำนั้กรักท้องถิ่นและแผ่นดิน การมุ่งประโยชน์ส่วนรวม เป็นงานอาสาสมัคร มีอิสระทางความคิด ไม่ถูกครอบงำจากฝ่ายใด สามารถเข้าและออกตามประเด็นที่สนใจ กำหนดกติกาการทำงานร่วมกันเป็นเรื่อง ๆ ไป การทำงานมีพลวัต ใช้ปัญญาและความรู้เป็นตัวนำ การเปลี่ยนแปลงที่ดีให้แก่สังคม เน้นการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน โครงการสำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ โครงการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมเมืองแม่สอด โครงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปะ แม่ปะแล้ง และห้วยลึก

เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้แล้งน้ำท่วมและการมีน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภคและเกษตรกรรม เป็นต้น

มุมมองชีวิต “ชอยความทุกข์เป็นแวน ๆ”

หลังจากออกจากโรงพยาบาล นอกจากทำงานประชาคมแม่สอดแล้วยังต้องดูแลธุรกิจร้านแก๊สของครอบครัวด้วย พอออกมาได้ปีเดียว สามก็เส้นเลือดในสมองแตก ช่วงวิกฤติที่สุดคือตอนนั่งอยู่หน้าห้องผ่าตัด หมออออกมาบอกว่าสามมีเลือดไหลไม่หยุด ต้องเข้าไปผ่าตัดซ้ำอีกรอบ เพื่อนที่นั่งอยู่ข้าง ๆ พลอบใจก็ไม่รู้สึก เราคิดแต่ว่าจะเอาเงินที่ไหนส่งลูกเรียน ธุรกิจจะรอดได้อย่างไร จะดูแลสามที่เป็นอัมพาตอย่างไร แล้วจู่ ๆ ก็บีบแวบขึ้นมาในหัวว่า ทำไมไม่ชอยความทุกข์เป็นแวน ๆ เรื่องอื่นมันยังไม่มาอย่าเอามาเป็นก้อน ๆ อะไรจะเกิดก็ให้มันเกิด คิดได้แล้วก็สู้มาเรื่อย ๆ ได้บทเรียนว่าเมื่อทุกข์ที่สุด ไม่มีทางไปแล้ว ให้นั่งอยู่กับมัน คิดกับมัน แล้วจะเกิดปัญญาขึ้น

ตอนสามป่วยและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เราต้องใช้การจัดการอย่างมาก ลูกสามคนเรียนโรงเรียนประจำที่เชียงใหม่ มีเราคนเดียวที่มีรายได้สิ่งที่ร่ำมาทั้งหมดถูกนำมาใช้ในสถานการณ์บีบคั้นตรงนั้น ช่วงแรกเราต้องใช้ชีวิตอยู่ที่เชียงใหม่เพื่อช่วยดูแลสามที่โรงพยาบาล ส่วนธุรกิจร้านแก๊สที่แม่สอดก็ให้เด็กในร้านจัดการ แล้วเราบินกลับมาดูเป็นระยะ ตอนหลังสามมีอาการดีขึ้นก็ย้ายมาอยู่แม่สอด พอจ้างคนมาดูแลสามได้ เราก็สามารถดูแลร้านแก๊สไปพร้อมกับการทำงานประชาคมได้ด้วย นั่งรับโทรศัพท์รับเงินค่าแก๊สไปสร้างโครงการไป วันไหนออกไปทำงานโครงการกลับมาก็ทำบัญชีขายแก๊สที่ร้าน และประชุมชาวบ้านตอนกลางคืน ทำร้าน

แก๊สให้เป็นสภากาแฟ บางทีตรงโต๊ะขายแก๊สก็กลายเป็นวงเสวนา เป็นที่รวมข่าวสารต่าง ๆ ใครเดือดร้อนก็ไปหาที่ร้านได้ โดยเราจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานประสานเรื่องราวสู่วงประชุมของประชาคม เพื่อหาทางออกหรือมอบหมายให้ผู้ที่ถนัดในเรื่องนั้นจัดการต่อ

เราเป็นผู้หญิงที่ทำงานหนักมาก เชื่อว่าถ้ามีใจอยากทำจริง ๆ เราสามารถจัดสรรเวลาและทรัพยากรได้ และการทำงานอะไรก็ตามจะไม่หนักหนาสาหัสจนเกินไป ถ้าทำให้ชีวิตตัวเองกับชีวิตสาธารณะสมดุลกันทั้งหมดเป็นศิลปะในการอยู่โดยไม่เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง เคยถดถอยทเรียนชีวิตคิดว่ามันเป็นธรรมชาติจัดสรร เมื่อทำงานเพื่อสังคม จิตเราฟ่องแผ้วเราจะไม่ค่อยนึกถึงตัวเอง เมื่อใดคิดเพื่อตัวเอง การงานจะไม่เดิน แม้กระทั่งงานราชการที่ทำได้เพราะมีความเป็นสาธารณะสูง ทำมาสิบเจ็ดปีไม่เคยได้สองชั้น (หัวเราะ) แต่ถ้ามองมุมอื่นเราทำงานได้ง่ายขึ้น คนให้ความสนใจ เชื่อมมั่นในทิศทางประชาสังคมมากขึ้น ขณะเดียวกันชีวิตส่วนตัวก็ดีขึ้น ลูกทุกคนเรียนจบมีงานทำ เราจัดการชีวิตได้ง่ายขึ้น

เคล็ดลับความสำเร็จ “เรียนรู้อะไรและลงมือทำ”

เวลาเราถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่น น้องบางคนบอกว่า “ทำไมพี่พูดแล้วฟังดูง่ายจัง” ความง่ายเกิดจากการได้ลงมือทำแล้ว ทำเองในทุกขั้นตอนจนกระจ่างชัด อย่าทำอะไรโดยที่ตัวเองไม่กระจ่าง ตอนทำเราไม่ได้รู้ทั้งหมด ทำไปจนปัญญาเกิดขึ้น พอเจอคนหลากหลายมากขึ้นก็จะรู้ว่าควรถ่ายทอดแบบไหน วิธีการถ่ายทอดต้องง่าย ไม่ใช่คำสั่ง แต่ชักชวน ล่าสุดมีผู้นำชุมชนอยากทบทวนทำข้อตกลงเรื่องการดูแลป่าชุมชนพื้นที่สองพันห้าร้อยไร่ เขาถามว่าทำอย่างไร เราก็บอกให้เขาตาม

กลุ่มเป้าหมายมา เดียวช่วยจัดกระบวนการให้ ประชุมวันเดียวได้ข้อสรุป มีกระบวนการขั้นตอนไปสู่การปฏิบัติ ประธานสภาองค์การบริหารส่วน ตำบลพูดว่า “ตั้งแต่หนูประชุมมา ตอนนี้อายุห้าสิบแล้ว ไม่เคยเห็นใคร ประชุมสนุกอย่างนี้ ป้าเพลินเห็นว่าทุกคนมีความหมายเหมือนกันหมด เพียงแต่ตั้งคำถามให้เขาพูดออกมา ทำไมมันมีค่าทั้งนั้น”

สิ่งที่สำคัญอีกอย่างคือการฟัง เรามีพื้นฐานการฟังมาจากพ่อ พ่อเป็นคนฟังเก่ง เราเลยเป็นคนตามฟังตั้งแต่เด็ก ๆ ฟังเรื่องของคนแต่ละ รุ่นแต่ละเรื่องราวที่มีการถกกัน และพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ฟังจนรู้ว่าคนนี้ พูดเพื่ออะไร เบื้องหลังคำพูดคืออะไร เรียกว่า “ฟังให้ได้ยิน” เราจึงจะ ออกแบบงานได้ การฝึกฟังจำเป็นมากๆ โดยเฉพาะการทำงานกับคน มากๆ มันพลิกสถานการณ์ได้เลย

การสร้างสังคมไม่ใช่เริ่มต้นจากการบ่นว่าคนนั้นไม่ทำ แต่เป็นหน้าที่ ของพลเมืองทุกคนที่ต้องช่วยกัน ทำอย่างไรให้เราเป็นพลเมืองที่มีค่าต่อ แผ่นดิน แค่เราคนเดียวยังทำได้ อยู่ที่ไหนก็ทำได้ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ ในตัวเองและอยากเป็นคนดี เพียงแต่เขามีโอกาสมั้ย หรือถูกตัดโอกาส ก่อนมัย เราต้องพร้อมเต็มเต็มให้เขา ไปต่อ ยอด มองหาทางออก และความหวัง ไม่ใช่ตัดยอด วันนี้ต้องช่วยกันเพราะชุดความรู้และ ประสบการณ์ที่สังคมมีอยู่นั้นไม่พอสำหรับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ รวดเร็ว ซับซ้อน คลุมเครือ เช่นนี้ เมื่อเราคิดอะไรก็ต้องให้เวลากับตัว เอง ตั้งคำถามกับตัวเอง ลงมือปฏิบัติเยอะๆ และหาโอกาสฟื้นฟูความรู้ ตัวเอง อย่าไปคิดว่ารู้หมดแล้ว ถ้าท้อก็ให้กำลังใจตัวเองว่าเรากำลัง ทำงานที่ไม่มีใครทำ หากทำแล้วผลประโยชน์ไม่ได้อยู่กับเราก็ถือเป็นการ สร้างอันยิ่งใหญ่

ตอนนี้กำลังจะถอยตัวเองมาเป็นพี่เลี้ยงเพื่อสร้างโอกาสให้คนรุ่น หลังได้ทำงานด้วยตัวเอง ถ้ามีเวลาจะเดินสายไปให้กำลังใจคน ขณะ

เดียวกันก็อยากใช้ชีวิตเหมือนการชดงค์ คืออยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ยึดติด กับอะไร เราทำหน้าที่แม่ ภรรยา ลูก และพลเมือง อย่างเต็มที่แล้ว ต่อ แต่จะทำเท่าที่ทำได้ ทำปัจจุบันให้ดี และพร้อมที่จะจากไป

“เราอยากสร้าง นักกายภาพบำบัด ที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์”

ดร. วรชาติ เฉิดชมจันทร์

คณบดีคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต

ภัสณวัจ ศรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

โดยวิชาชีพแล้ว ดร. วรชาติ เฉิดชมจันทร์ คือผู้เชี่ยวชาญด้านร่างกาย หลังเรียนจบปริญญาตรีด้านกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต เขาก็เปลี่ยนสถานะมาเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเดียวกันจนถึงทุกวันนี้ โดยปัจจุบันดำรงตำแหน่งคณบดีคณะกายภาพบำบัด ทว่าผลงานที่ได้รับการยอมรับ

อย่างกว้างขวางกลับเป็นการนำกระบวนการเรียนรู้ด้านจิตใจ ที่เรียกว่า กระบวนการจิตตปัญญา มาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน โดยมีแรงผลักดันจากความต้องการสร้างนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ออกสู่สังคมไทย

หลังจากใช้เวลาเกือบสิบปีในการทดลองกระบวนการจนเกิดแบบแผนการปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practice) ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาของคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ได้รับการยอมรับโดยสถาบันการศึกษากายภาพบำบัดแห่งประเทศไทย และกำลังถูกนำไปปรับใช้กับการฝึกปฏิบัติของนักศึกษากายภาพบำบัดในหลักสูตรกายภาพบำบัดของมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ รวมทั้งในวิชาชีพสาธารณสุขและการศึกษาด้านอื่นๆ อีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลถือเป็นเรื่องยาก ที่ยากยิ่งกว่าคือการทำให้คนทั้งองค์กรเดินไปด้วยกันอย่างมีความสุข และนักศึกษาจำนวนหลายร้อยคนผ่านกระบวนการกลุ่มเกลาให้มีบุคลิกภาพด้านในเชิงบวก แต่ ดร. วรชาติสามารถทำได้สำเร็จทั้งสามระดับ

อย่างก้าวที่นำจับตามองต่อจากนี้คือการพัฒนาคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต ให้เป็นองค์กรต้นแบบด้านจิตตปัญญาที่พร้อมจะเรียนรู้เทคนิคหรือเครื่องมือใหม่ ๆ ขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นความสุขและคุณค่าของคนทำงานควบคู่ไปกับการกิจด้านวิชาการ

จุดเริ่มต้นความสนใจเรื่องด้านใน

มีสามสี่เรื่องที่ทำให้ผมหันมาสนใจเรื่องด้านใน เรื่องแรกเป็นเรื่องส่วนตัว เริ่มจากลูกสาวเริ่มโตและส่งลูกเข้าเรียนที่โรงเรียนวนิชฯ ที่นั่นมี

วิธีการดูแลเด็กที่ทำให้เห็นว่าการดูแลเรื่องด้านในเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การให้เกียรติและเคารพในตัวเด็ก เรื่องนี้ทำให้ผมเห็นว่าการเติบโตทางความคิดเริ่มต้นจากการให้ความสำคัญกับการเติบโตด้านใน

เรื่องที่สองเกิดขึ้นตอนพ่อแม่เจ็บป่วยเข้าโรงพยาบาล ผมเลือกโรงพยาบาลเอกชนโดยหวังจะได้รับการบริการที่ดี แต่พบว่าพฤติกรรมคนดูแลรักษาไม่ดีเลย ปฏิบัติต่อผู้ป่วยเหมือนผู้ป่วยไม่ใช่มนุษย์ ทำงานแบบขอไปที ทำให้จุกคิดว่าเด็กนักศึกษาที่เราผลิตออกมาจะเป็นอย่างนี้ไหม

ส่วนอีกเรื่องเกี่ยวกับงานที่คณะกายภาพบำบัดทำแบบประเมินบุคลิกภาพด้านในของเด็กนักศึกษาเมื่อเริ่มเข้าเรียนปี 1 โดยวัดทั้งหมดสิบห้าด้าน เช่น ความต้องการสัมฤทธิ์ผล ความต้องการพึ่งตัวเอง ความก้าวร้าว ความเป็นผู้นำ การยอมรับความเปลี่ยนแปลง ฯลฯ พอเห็นผลสำรวจแล้วผมตกใจมาก พบว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่คาดหวังผลสำเร็จ ไม่ต้องการพึ่งตัวเองเท่าไร ต้องการความช่วยเหลือจากคนอื่นมาก แต่ขณะเดียวกันกลับไม่ค่อยยินดีที่จะช่วยเหลือคนอื่น มีความก้าวร้าวสูง ภาวะความเป็นผู้นำน้อย จะเห็นว่าเด็กไม่มีฐานของการเป็นนักกายภาพบำบัดที่จะไปดูแลผู้ป่วยด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์เลย

การเป็นนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ในความเห็นของผมคือ เขาต้องมีทักษะการฟัง สามารถฟังความทุกข์ของคนอื่นได้ มีความพยายามที่จะเอาชนะความเจ็บป่วยของคนได้ตามทักษะวิชาชีพอย่างเต็มความสามารถ ไม่หนึ่งเฉยต่อความต้องการเล็กๆ น้อยๆ ของคนไข้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หมายถึงต้องกล้าเอาตัวเองเข้าไปแบกรับความทุกข์จากความเจ็บป่วยของคนไข้ ไม่ใช่คิดแต่ว่าฉันไม่ใช่เจ้าของไข้ ไม่ใช่หน้าที่ฉัน ฉันไม่ต้องทำอะไร และที่สำคัญคือต้องซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผลจากการทำแบบประเมินบุคลิกภาพด้านในของนักศึกษาชั้นปี 1 แสดงให้เห็นว่าต้นทุนเด็กมีปัญหา แล้วเราจะ

ทำอย่างไรให้เด็กมีการพัฒนาด้านใน เติบโตขึ้นไปเป็นนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์

เรื่องสุดท้ายที่ทำให้ผมสนใจและได้เรียนรู้การเติบโตด้านในคือการได้เข้าอบรมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงด้านในกับครูเล็กปริศา เรื่องวิชาธร จากเสมสิกขาลัย การอบรมนี้ทำให้ผมเห็นพลังด้านในของมนุษย์ในการรับมือกับสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้อย่างกล้าหาญ เห็นการเติบโตของตัวเอง เห็นพลังในการดำเนินชีวิตและการทำงานที่เต็มไปด้วยพลังของความอ่อนโยนและละเอียดอ่อน

ยกเครื่องคณะด้วยกระบวนการจิตตปัญญา

เราอยากสร้างนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ อยากเปลี่ยนวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ อยากพัฒนาการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงด้านใน ช่วงที่เราพยายามหาหนทางจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เด็กมีต้นทุนด้านในเป็นช่วงเวลาเดียวกับการก่อตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหิดล เราเลยเชิญกระบวนการมาทำกระบวนการให้อาจารย์และเจ้าหน้าที่เพื่อให้เข้าใจว่าจิตตปัญญาเป็นอย่างไร ขณะเดียวกันคณบดีในช่วงเวลานั้นคือ ผศ. พรพิมล จันทรวโรจน์ มีแนวคิดว่าการเปลี่ยนต้องเปลี่ยนทั้งหมด ล้มกระดานเก่าแล้วเปลี่ยนที่เดียวเลยคือเปลี่ยนอาจารย์ทุกคน คณบดีสั่งว่าทุกคนต้องเข้าอบรมจิตตปัญญาศึกษา ผมคิดว่าการตัดสินใจของอาจารย์พรพิมลเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญและถือเป็นโอกาสสำคัญ แม้อาจารย์บางส่วนจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจหรือต่อต้าน แต่อย่างน้อยทำให้อาจารย์ได้เข้ามาเรียนรู้ ผมนับถือการตัดสินใจของอาจารย์พรพิมลในครั้งนั้นอย่างมาก

ยอมรับว่าการอบรมจิตตปัญญาสองครั้งแรกล้มเหลว เวลานั้นเราอาจจะอ่อนด้อยมาก ยังไม่เข้าใจคำว่าด้านใน เขาอาจจะพูดคอนเซปต์แต่เราจับไม่ได้ เลยยังไม่รู้ว่าจิตตปัญญาศึกษาคืออะไร จะเอาไปใช้กับห้องเรียนได้อย่างไร เขาเพียงแต่เอาเราไปทำกระบวนการ พอผ่านกระบวนการแล้วเราก็ก๊เสียนแบบ ตัดปะบางอย่างมาใช้ในห้องเรียน มันได้แต่ภาพของการเล่นเกม มีการตั้งคำถามว่าจิตตปัญญาคือการเล่นเกมหรือ บางคนก็ลองโดยเอาไปเล่นเกมสนุกสนาน แล้วความรู้ในเชิงวิชาชีพและการพัฒนาด้านในที่เราอยากได้ล่ะจะทำอย่างไร

“เด็กที่มีผลการประเมินบุคลิกภาพด้านในต่ำกว่าเกณฑ์ พอผ่านกระบวนการจิตตปัญญาแล้วพบความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นมากมาย เช่น ความสามารถในการพึ่งตนเอง ความมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ในการทำงาน ความเป็นผู้นำ การยอมรับความเปลี่ยนแปลง มนุษย์สัมพันธ์ รวมถึงความก้าวร้าวลดลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ”

ต่อมาได้นึกย้อนไปก่อนจะมีการอบรมจิตตปัญญาว่าที่คณะมีความขัดแย้งบางอย่าง เราเคยเชิญทีมของเสมสิกขาลัยมาทำอบรมเรื่องงาน พลังกลุ่ม และความสุข พอเห็นว่าเสมสิกขาลัยมีส่วนในการขับเคลื่อนให้เกิดศูนย์จิตตปัญญาฯ ด้วย เราเลยให้เสมสิกขาลัยมาช่วยพัฒนากระบวนการจิตตปัญญา ฝึกทีมงานทั้งอาจารย์และเจ้าหน้าที่โดยอบรมทักษะการเป็นกระบวนการ (Training of Trainers-TOT) ฝึกความเป็นครูพันธุ์ใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการฟังให้เห็น ฟังด้วยหัวใจ การจับประเด็น การตั้งคำถาม ฝึกความมั่นคงของครูที่เชื่อมโยงกับการฟัง เราทำ TOT มาสี่ครั้งแล้ว และเริ่มเข้าใจว่าจิตตปัญญาไม่ใช่เทคนิคการสอนหรือเทคนิคการให้ความรู้ แต่เป็นแนวคิดและวิธีการให้คนเข้ามาเรียนรู้ตัวเองจากเรื่องด้านในผ่านประสบการณ์ตรง และเราก็จัดการกับเรื่องด้านในของตัวเองที่เชื่อมโยงกับชีวิต

พออาจารย์มาเรียนรู้ด้วยกันก็เห็นว่าข้างในทำงานอย่างไร ทุกคนได้กลับมาทำงานกับตัวเอง ลดการตัดสิน การคาดหวังบางอย่าง ได้เห็นบางมุมที่เป็นความงามซึ่งปรากฏอยู่ทุกวัน แต่ไม่เคยมองเห็น ผมรู้สึก

ว่าเรามีความสุขง่ายขึ้น และไม่ประจบประแจงเหมือนแต่ก่อน บางคนอาจยังไม่สามารถนำเอาแนวคิดนี้มาสร้างกระบวนการในการเรียนได้ แต่นำกลับไปใช้กับตัวเอง กับครอบครัว กับเพื่อนร่วมงาน ผลก็คือก่อนหน้านี้ อาจารย์ลาออกปีละสี่ถึงห้าคน ตอนนั้นก็กลับมีคนอยากเข้ามาทำงานมากขึ้น เด็กนักศึกษามีความผูกพันกับอาจารย์ ซึ่งจะออกมาในรูปแบบการทำกิจกรรม อาจารย์และเด็กไปทำงานร่วมกัน ซึ่งไม่ค่อยเห็นในคณะอื่น

น้ําทองจ้ํางใจสู่กระบวนการเรียน

ช่วงสองสามปีแรกจิตตปัญญาช่วยเรื่องการอยู่ด้วยกันในองค์กรมากกว่าเข้าไปในชั้นเรียน แต่เราก็มีแนวคิดที่นอกจากความรู้เชิงวิชาการแล้ว เราจะทำเรื่องหัวใจความเป็นมนุษย์ดีคู่ไปด้วย กระบวนการสร้างการเรียนรู้เรื่องนี้ให้แก่เด็กเราจะไม่ได้ให้ตรง ๆ ผ่านการเล็กเซอร์ แต่ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เด็กสามารถสร้างองค์ความรู้จากกระบวนการของเราได้ เหมือนวิธีการพาเขาไปเรียนรู้เรื่องนั้น ๆ แล้วเด็กเกิดการ “ปิ้งแวบ”

ขณะอบรมกระบวนการจิตตปัญญาให้อาจารย์และเจ้าหน้าที่ เราก้ปรับกระบวนการเรียนการสอนขนานกันไปด้วยในปีที่สาม ฐู่ว่ายากมากที่ จะเอากระบวนการจิตตปัญญาเข้าไปสู่ห้องเรียนที่มีเนื้อหาวิชาการล้วน ๆ วิชาที่ง่ายที่สุดคือวิชากายภาพบำบัดชุมชน เพราะหลังจากเด็กฝึกในชั้นเรียนแล้วจะออกไปฝึกงานกับชาวบ้าน เรียนรู้อยู่กับชีวิตจริง จึงมีบทเรียนที่สามารถดึงมาสู่จิตตปัญญาได้ง่ายมาก

มีเหตุการณ์หนึ่งตอนลงพื้นที่ปฏิบัติงานในชุมชน นักศึกษาได้พบบททดสอบที่ทำท่ายในขณะทำประชาพิจารณาระหว่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

โรงพยาบาล และนักศึกษา ตอนนั้นโรงพยาบาลกับชาวบ้านขัดแย้งกัน ไม่พอใจกัน ชาวบ้านบอกว่าโรงพยาบาลให้การดูแลที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่ใส่ใจความเจ็บป่วยของชาวบ้าน ส่วนโรงพยาบาลก็ตำหนิชาวบ้านว่าไม่มาตามนัด ไม่ทานยาตามที่หมอสั่ง และที่สำคัญไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำของพยาบาลและหมอ ครั้งนั้นนักศึกษาสามารถใช้กระบวนการแก้ปัญหาแบบจิตตปัญญาได้โดยมีอาจารย์เป็นแค่โค้ช เราใช้กระบวนการแบบนี้เป็นตัวขับเคลื่อนวิชากายภาพบำบัดชุมชนมาสี่ปีแล้ว

พอทำได้ดีขึ้นก็ไปทำในวิชาที่เป็นการรักษา หรือการปฏิบัติงานทางคลินิก (Clinical Practice) ถ้าเป็นคลินิกแรกที่ได้ก็อยู่กับเราและเราดูแลได้เต็มที่จะมีพลังมาก เพราะโดยธรรมชาติจะคล้ายการลงชุมชน คือมีผู้ป่วย จึงสอนเรื่องทำที่และความเป็นมนุษย์ได้เยอะมาก ต่อมาก็ใช้สอนในวิชาที่มีทั้งการบรรยายและปฏิบัติ สุดท้ายคือวิชาที่เป็นการบรรยายล้วน โดยบรรยายเป็นกระบวนการ บางวิชาสำเร็จ บางวิชาต้องแก้ไขกระบวนการ บางวิชาที่ยังนึกไม่ออก ผมคิดว่าเราค่อยๆ ทำแบบนี้เลยมีคนเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นตามลำดับ ทำให้ทุกคนต้องเข้ามาอยู่ในกระบวนการจิตตปัญญาโดยไม่รู้ตัว

อีกส่วนที่ทำให้ห้องศึกรเราเคลื่อนด้านจิตตปัญญาไปได้คือการสร้างวิชางานบริการทางกายภาพบำบัด เป้าหมายของวิชานี้คือให้เด็กรู้จักว่ากายภาพบำบัดคืออะไร เขาชอบไม่ชอบอะไร จะได้จัดการกับตัวเองได้ เราใช้วิชาที่ฝึกทักษะด้านใน (Soft Skill) ให้เด็ก ๆ โดยอาจารย์เกือบทั้งคณะมีส่วนร่วมสอนร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ จุดสิ้นสุดวิชาคือมาอยู่ค่ายร่วมกันสามวันในมหาวิทยาลัย บางช่วงไปลงชุมชน แล้วมาสะท้อนความคิดเห็น อาจารย์ทั้งหมดกับผมก็นอนพื้นร่วมกันกับเด็ก เด็กก็รู้จักกันได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน องค์กรเราเลยค่อยๆ ขยับเรื่องจิตตปัญญาไปเรื่อย ๆ ผมก็เริ่มชัดเจน ทุกคนก็เริ่มชัดเจนในตัวเอง พอพูดเรื่องด้าน

ในทุกคนก็เข้าใจ

ปัจจุบันเราวางโครงสร้างและหมุดหมายไว้ชัดเจนว่าเด็กจะได้เรียนรู้อะไร สำหรับเด็กปี 1 เราจะสอนกระบวนการเพื่อให้รู้จักตัวเอง รู้จักคนอื่น ปี 2 สอนเรื่องการทำงานเป็นทีม ปี 3 สอนเรื่องภาวะผู้นำ ปี 4 เข้าหลักสูตรเผชิญความตาย ให้เขาไปเรียนรู้ความตาย เขาจะได้เป็นมิตรกับความตาย มีทักษะไปดูแลคนไข้และญาติคนไข้ได้ ที่สำคัญทำให้ชีวิตของเด็กๆ มีความละเอียดอ่อนมากขึ้น ทั้งหมดนี้จะใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษา คือให้ใคร่ครวญ เรียนรู้ ถอดบทเรียน เชื่อมโยงกับชีวิตเขา

ผมมีตัวเลขการวัดความเปลี่ยนแปลงด้านในของเด็ก โดยนำคะแนนบุคลิกภาพด้านในที่พวกเขาทำไว้ตอนปี 1 มาเปรียบเทียบกับตอนเรียนจบปี 4 ผลลัพธ์ก็คือจากเด็กที่มีผลการประเมินบุคลิกภาพด้านในต่ำกว่าเกณฑ์ พอผ่านกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาแล้วพบความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นมากมาย เช่น ความสามารถในการพึ่งตนเอง ความมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ในการทำงาน ความเป็นผู้นำ การยอมรับความเปลี่ยนแปลง

มนุษย์สัมพันธ์ ความมีระเบียบ รวมทั้งความก้าวร้าวลดลงจากหน้ามือ เป็นหลังมือ

ฝึกหัวใจความเป็นมนุษย์ ด้วยกระบวนการรับร่างอาจารย์ใหญ่

ตัวอย่างของการออกแบบกระบวนการเพื่อทำให้เด็กเป็นนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ เช่นกระบวนการรับร่างอาจารย์ใหญ่เพื่อใช้ในการเรียนวิชากายวิภาคศาสตร์ ก่อนอาจารย์ใหญ่จะมาถึง เราจะแบ่งเด็กให้รับผิดชอบอาจารย์ใหญ่แต่ละคน และให้เบอร์โทรศัพท์ญาติอาจารย์ใหญ่แก่เด็ก เพื่อให้เด็กโทรศัพท์ไปพูดคุยทำความรู้จัก โดยเฉพาะเรื่องราวของอาจารย์ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นประวัติ นิสัย การดำเนินชีวิต รวมทั้งแนวคิดในการสละร่างกายเพื่อมาเป็นอาจารย์ใหญ่

จากนั้นเด็ก ๆ จะร่วมกันทำความสะอาดห้องสำหรับต้อนรับอาจารย์ใหญ่ ในวันที่อาจารย์ใหญ่มาถึงจะมีกิจกรรมแบกร่างอาจารย์ใหญ่ขึ้นตึกชั้น 5 เพื่อพาอาจารย์ใหญ่เข้าห้องเรียน เด็กจะได้เรียนรู้ความลำบาก ความอดทน และความเสียสละ ได้สัมผัสสออาจารย์ใหญ่เป็นครั้งแรก ได้เห็นตัวเอง เห็นปฏิกิริยาของตัวเองต่อสิ่งที่กลัวอยู่ภายใน ก่อนการเรียนซ้ำแหล่งร่างอาจารย์ใหญ่จะมีพิธีทำบุญและเชิญญาติอาจารย์ใหญ่มาร่วมงานด้วย เด็ก ๆ จะมีโอกาสพูดคุยและพบกับญาติเป็นครั้งแรก

เมื่อการเรียนในทอมอนั้น ๆ เสร็จสิ้นลงก็จะมีพิธีส่งอาจารย์ใหญ่เพื่อไปรอกการฃาปนกิจ โดยจะมีการทำบุญและเชิญญาติอาจารย์ใหญ่มาอีกครั้ง ด้วยกระบวนการแบบนี้จะทำให้เด็ก ๆ รู้สึกว่าอาจารย์ใหญ่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ไม่ใช่ร่างกายที่ไร้วิญญาณ และปฏิบัติกับอาจารย์ใหญ่ด้วย

ความเคารพเสมือนเป็นญาติคนหนึ่ง ได้ฝึกการเคารพและให้เกียรติ ฝึกการใช้มุมมองที่เกิดจากการใส่ใจในการสัมผัส เด็กบางคนแม้จะเรียนจบแล้วยังมีความผูกพันกับญาติอาจารย์ใหญ่เหมือนเป็นญาติพี่น้อง

“ตัวอย่างการออกแบบกระบวนการเพื่อทำให้เด็กเป็นนักกายภาพบำบัดที่มีหัวใจความเป็นมนุษย์ เช่นกระบวนการรับร่างอาจารย์ใหญ่ กระบวนการนี้จะทำให้เด็ก ๆ รู้สึกว่าอาจารย์ใหญ่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ไม่ใช่ร่างกายที่ไร้วิญญาณ และปฏิบัติกับอาจารย์ใหญ่ด้วยความเคารพ ฝึกการใช้มุมมองที่เกิดจากการใส่ใจในการสัมผัส”

ขยายผลสู่มหาวิทยาลัย

ช่วงสามปีที่ผ่านมาผมตั้งเป้าหมายว่าจะขยายพื้นที่การเรียนรู้กระบวนการจิตตปัญญาจากคณะกายภาพบำบัดออกไปในมหาวิทยาลัย วันหนึ่งผมไปนำเสนอกระบวนการแบบนี้ในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ให้คณบดีและผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้รับรู้ หน่วยงานในมหาวิทยาลัยที่เขาสนใจอยู่แล้วแต่ไม่รู้วิธีการก็เลยเริ่มมาหาเรา ตอนนี้เรานำวิธีการแบบจิตตปัญญาไปใช้ในวิชาสังคมธรรมาธิปไตย

“ถ้าเข้าใจด้านในของตัวเอง เราจะได้ใช้ทุกวัน การใช้ชีวิต ทุก ๆ วันทั้งที่บ้านและที่ทำงาน คือบททดสอบสำหรับผม ในฐานะผู้บริหาร ผมเจอ บททดสอบในองค์กร ในฐานะสามีและพ่อก็เจอบททดสอบในครอบครัว ถ้าข้างในผมไม่นิ่งมากพอ ถ้าไม่สามารถมองสิ่งที่มากระทบโดยใช้ปัญญา ผมอาจแบกรับเรื่องเหล่านั้นไม่ไหว”

ที่เด็กปี 1 ของมหาวิทยาลัยรังสิตทุกคนต้องเรียน วิชาขั้นต้นแรก ออกแบบมาแบบหนึ่ง คือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาพูดให้นักศึกษาสามพันคนฟัง ปรากฏว่าเด็กไม่ฟัง ต่อมารองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา ดร. พงศ์ภัทร อนุมิตรราชกิจ ชวนผมคุยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน วิชาที่ว่าครูไม่มีทักษะการเป็นกระบวนกรหรือเป็นโค้ช มีแต่ทักษะการใช้พาวเวอร์พอยต์ ทำให้การเรียนการสอนไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นสังคมธรรมาธิปไตยได้ เเทมต่อมาเปลี่ยนกระบวนกรเป็นการสอนผ่านการทำโครงการ (Project Approach) ระหว่างทำโครงการเราจัดกิจกรรมแทรกเพื่อพัฒนาด้านใน เช่น ให้เด็กเรียนรู้ตัวเอง เข้าใจคนอื่น มีภาวะผู้นำ เรียนรู้เรื่องอำนาจและโครงสร้างสังคมโดยผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเอง ไม่มีการเล็ทเซอร์เลยเป็นเวลาสิบห้าสัปดาห์ พอเปลี่ยนวิธีการเรียนเป็นแบบจิตตปัญญาก็ได้ผลที่พลิกโฉมเป็นคนละเรื่องเลย และกลายเป็นแบบแผนการปฏิบัติที่ดีที่สุดทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย

หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาคือครูและกระบวนกร อาจารย์ของผมมีเวทีแสดงฝีมือและได้รับการยอมรับมากขึ้น ตอนนั้นแทนที่จะสอนกระบวนกรจิตตปัญญาแค่ในคณะ เราก้าวหน้าให้ไปสอนครูคณะอื่น เราเพิ่งไปสอนครูที่คณะศึกษาศาสตร์ทั้ง ๆ ที่ตัวเองเป็นนักกายภาพบำบัด เมื่อได้รับการยอมรับก็เริ่มฮึกเหิม รู้สึกมีคุณค่า อยากไปสร้างพื้นที่แบบนี้เพิ่มขึ้น ปัจจุบันอาจารย์คนอื่นในคณะออกไปแทนผมได้แล้ว

ผมคิดว่าเมื่อเรามีผลงานและรู้สึกฮึกเหิม คณะอื่นเลยอยากเรียนรู้กับเรา อยากรู้ว่าเราทำอะไร เราตั้ง “กลุ่มเพื่อนครูรังสิต” เพื่อเป็นชุมชนการเรียนรู้ร่วมกัน (Professional Learning Community-PLC) เวลาจัด

เวิร์กชอปเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดปัญญา อาจารย์ส่วนหนึ่งก็จะสนใจและอยากเข้าร่วมจนเต็มตลอด และคนเหล่านั้นก็กลายเป็นแฟนคลับ เพราะพวกเขามีความทุกข์กับการสอนเหมือนกัน แต่ไม่รู้จะใช้เครื่องมืออะไร จึงถือโอกาสนี้ในการเยียวยาและเติมความรู้บางอย่างให้ตัวเองและอาจารย์ที่ร่วมเรียนรู้ด้วยกันด้วย นอกจากนี้จะได้ระบายความทุกข์ ยังได้เครื่องมือสำหรับกลับไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ บางคนทำดีมากจนเราต้องขอไปดูเลย

II แพร่ขยายสู่องค์กรวิชาชีพระดับประเทศ

พอขยายงานเรื่องนี้ในมหาวิทยาลัยได้แล้ว เราก็ขยายไปสู่องค์กรวิชาชีพ ผมได้ไปพูดเรื่องนี้ในที่ประชุมระดับชาติของโครงการพัฒนาการเรียนการสอนสำหรับบุคลากรทางด้านสาธารณสุข ประกอบด้วยวิชาชีพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพทั้งหมดแปดสาขา

ปีนี้ในการประชุมระดับชาติหัวข้อ Transformative Learning เราได้รับเชิญให้นำเสนอ Best Practice สองเรื่องคือ การเตรียมผู้เรียน (Preparation of Learning) โดยใช้กรณีการพัฒนาเด็กด้วยกระบวนการจิตตปัญญาทั้งสิ้นปี และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งใช้วิชากายภาพบำบัดชุมชนไปนำเสนอ

อีกงานหนึ่งคือผมได้รับเชิญจากคณะทำงานโครงการสนับสนุนการพัฒนางานประจำสู่งานวิจัยระดับประเทศ และภาคีเครือข่าย R2R¹ ให้ไปพูดเรื่องการเตรียมครู พูดที่หนึ่งมันก็กลายเป็นสปอร์

¹ R2R – Routine to Research หมายถึง การพัฒนางานประจำสู่งานวิจัย

แพร่ขยายออกไป เพราะกลุ่มคนฟังมาจากหลากหลายมหาวิทยาลัย ผมได้ไปทำกระบวนการในคณะกายภาพบำบัดบ้าง คณะแพทย์ฯ บ้าง ให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยพะเยา วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ สิ่งที่ลงทุนลงแรงมาตลอดระยะเวลาเกือบสิบปี กำลังแพร่ออกไป โดยเฉพาะปีนี้出張นอกเยอะมาก

การเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจากตัวเอง

ตอนฝึกงานออกคลินิกครั้งแรกที่โรงพยาบาลเอกชน ผมดูแลคนไข้ชาวต่างชาติคนหนึ่ง เขาคงไม่ชอบผม ไม่ยอมให้ผมทำกายภาพบำบัดให้ ผมเข้าใจว่าเราสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง ตอนนั้นรู้สึกแย่มาก เสียใจอยู่ลึกๆ แล้วก็รู้สึกเสียหน้า เป็นประสบการณ์ที่เลวร้ายมาก อาจารย์สุธี ชิวพันธ์ ท่านเป็นอาจารย์พิเศษทางคลินิกที่ดูแลผมในขณะนั้น อาจารย์ไม่ตำหนิหรือต่อว่าอะไรผมเลย ไม่พูดถึงมันด้วยซ้ำ ผมรู้ว่าอาจารย์เข้าใจความรู้สึกผม และเลือกที่จะไม่ทำร้ายความรู้สึกผมอีกครั้ง อาจารย์พาผมกลับไปยังห้องนั้น ไปพบผู้ป่วยชาวต่างชาติคนเดิม แล้วลงมือทำให้ดูด้วยท่าทีของผู้ใหญ่สอนเด็ก แสดงความเชื่อมั่นในตัวผมให้ผู้ป่วยชาวต่างชาติคนนั้นดู ผมเข้าใจว่าผมต้องรวบรวมความกล้า ความมั่นใจ และอะไรอีกหลายอย่างเพื่อก้าวออกมาจากจุดที่ตัวเองสบายใจ ผมพยายามแสดงให้ผู้ป่วยเห็นว่าผมมีความตั้งใจ อยากดูแลความเจ็บป่วยของเขา และพร้อมที่จะให้เขาตำหนิผมอีกครั้งหรือหลาย ๆ ครั้ง ผมพยายามทำจนคนไข้คนนั้นยอมรับผม

อาจารย์สุธีเป็นแม่แบบที่ทำให้ผมคิดว่าถ้าเราเป็นผู้ใหญ่เราจะทำตัวแบบนี้เพื่อให้เด็กเรียนรู้ เมื่อผมมาเป็นคนบตี ผมก็พยายามทำเหมือน

อาจารย์สุธี ผมให้ใจกับทุกคน ไม่จุกจิกในรายละเอียด ให้โอกาสในสิ่งที่แต่ละคนอยากคิดอยากทำโดยไม่เอากฎระเบียบเป็นตัวตัดสิน ผมเมตตารักทุกคน แก้ปัญหาให้ทุกเรื่อง ดูแลตามอัธยาศัย ใส่ใจความรู้สึกและความ เป็นอยู่ เปิดกว้างและให้พื้นที่อิสระ หลักสำคัญคือนอกจากเปิดกว้างแล้ว ผมให้คำได้ เดินมาบอกว่าไม่พอใจเรื่องอะไรได้ โดยผมไม่สวนออกไป ทำที่แบบนี้ทำให้บรรยากาศในคณะเปลี่ยน มันเปลี่ยนคนบางคนที่เคยแรง

การที่ผมสามารถทำให้คนคนหนึ่งซึ่งเคยแรงมาก ๆ เปลี่ยนมาให้ความร่วมมือได้ ผมต้องมีท่าทีเปิดกว้างก่อน เข้าใจมุมมองของเขา และ เข้าหาเขาตามวิธีคิดของเขาได้ เมื่อเชื่อมโยงกับเขาแล้วจะเกิดพลังบางอย่าง การเปิดของผมทำให้เขายอมรับ พอยอมรับแล้วเขาก็เติบโต พวกเราเติบโตเหมือนผ้าที่ถูกซิง เมื่อคนหนึ่งโต ซ้ำ ๆ ก็จะเป็นระนาบเดียวกัน เมื่อหลาย ๆ คนโต ผ้าก็จะยกทั้งผืน ตอนนั้นคนคนหนึ่งกลายเป็นกระบวนกรมือหนึ่งของผมไปแล้ว

ความเป็นผู้นำในความหมายของผมคือการบริหารความสัมพันธ์ มากกว่าการบริหารความสำเร็จของงาน (Key Performance Indicator-KPI) ผมคิดว่าสิ่งที่ตัวเองมีมากคือยอมรับได้กับสิ่งที่เกิดขึ้น เวลาเด็ก ๆ ทำงานแล้วเจอปัญหา ไปต่อไม่ได้ และตัดสินใจว่าจะหยุด แล้วเดินมาหาผม ผมจะมีท่าทีขอบคุณและเห็นด้วยกับเขา ยอมรับและชื่นชมผลงานเขาแทนที่จะบอกว่าคราวหน้าทำให้ดีกว่านี้นะ ผมจะไม่ไปไล่จี้ ไม่บังคับโดยเอาเป้าหมายเป็นตัวตั้ง

บางคนมองว่าวิธีการของผมเหมือนไม่ใส่ใจรายละเอียด ผมเลือกที่จะไม่ลงรายละเอียดเพราะผมเคารพ ยอมรับ และเชื่อใจในคนทำงาน นี่เป็นสิ่งที่ทำให้คนทำงานสบายใจ เขาจะมีความสุขมากขึ้นไม่ว่าจะทำอะไร เขารู้สึกซาบซึ้งที่เรายอมรับในทักษะและผลงานของเขา และเห็นว่าเขาทำงานเต็มที่แล้วแต่ได้เท่านี้จริงๆ แต่ผมก็เชื่อว่าเมื่อเขารู้แล้ว

เขาจะพยายามทำให้ดีขึ้นเอง ถ้าทำไม่ได้ ผมก็จะโค้ชด้วยวิธีการอื่นแทน การกดดัน

ในการทำงานเมื่อเห็นว่าอะไรสำคัญผมจะเริ่มจากตัวเองก่อน ถ้ามันแต่รอให้สิ่งแวดล้อมรอบข้างเริ่ม เราก็คงจะเริ่มไม่ได้ ถ้าเราเริ่มจะมีปรากฏการณ์บางอย่างให้คนเห็น ผมกลายเป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ให้คนมาเห็นความสำคัญเรื่องด้านใน เมื่อเราเรียนจนเข้าใจและเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเองแล้วก็ไปสร้างความเปลี่ยนแปลงในผู้อื่นต่อ ไม่ใช่ไปเปลี่ยนรากเหง้า แต่ให้เกิดการเรียนรู้การพัฒนาตัวเองตามศักยภาพ โดยมีพื้นฐานเรื่องการเรียนรู้ด้านใน เช่น บางคนสนใจกายภาพบำบัดในเด็กทั้ง ๆ ที่โดยวิชาชีพไม่ได้สอนเรื่องนี้ เขาทำโดยมีพื้นฐานจากเรื่องด้านในของเขา ผมก็จะสนับสนุน ไม่มีการปิดกั้น

ก้าวสู่องค์กรต้นแบบทางจิตตปัญญา

ถ้าเราเข้าใจด้านในของตัวเอง เราจะได้ใช้ทุกวัน การใช้ชีวิตทุก ๆ วันทั้งที่บ้านและที่ทำงานคือบททดสอบสำหรับผม ในฐานะผู้บริหาร ผมเจอบททดสอบในองค์กรที่ทำงานอยู่ ทั้งจากมหาวิทยาลัย คณะนักศึกษา และคนภายนอก ในฐานะสามีและพ่อก็เจอบททดสอบอีกแบบ ในครอบครัว ถ้าข้างในผมไม่นิ่งมากพอ ถ้าไม่สามารถมองสิ่งที่มากระทบ โดยใช้ปัญญาให้เห็นความงามบางอย่าง ผมอาจแบกรับเรื่องเหล่านั้นไม่ไหว และคงเครียด หรือเส้นเลือดในสมองแตกไปแล้ว

พอเราเห็นว่า การเข้าใจด้านในสำคัญก็เลยอยากจะยกระดับองค์กร เพื่อให้แต่ละคนได้สัมผัสและเรียนรู้ว่าจะทำงานอย่างมีความสุขได้อย่างไร ทุกวันนี้เราสร้างกลไกบางอย่างที่ทำให้เรื่องนี้อยู่ในการงานตลอดเวลา

ตามแผนประจำปีจะมีสามเรื่องใหญ่ที่เราทั้งคณะมีกิจกรรมร่วมกันคือหนึ่ง งาน พลังกลุ่ม และความซุข เพื่อให้ทุกคนได้เห็นและบริหารความสัมพันธ์ระหว่างกัน เห็นโลกภายในของตนเอง เชื่อมโยงกับโลกภายในของเพื่อนร่วมงาน และที่สำคัญทำให้ทุกคนได้แชร์ความสำเร็จร่วมกันสอง การเติมเทคนิคหรือเครื่องมือบางอย่างในการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือเราจะไม่หยุดนึ่งอยู่กับการจัดการเรียนการสอนแบบเดิม ๆ มีการเติมเรื่องใหม่ ๆ ตลอดเวลา เช่นปีที่แล้วเราใช้กระบวนการละครมาเสริม

เรื่องี่สามผมคิดว่าสำคัญที่สุด และเป็นระบบหล่อเลี้ยงองค์กรของเรา คือเรากำลังสร้างวัฒนธรรมพื้นที่สีขาวให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน มีกิจกรรม “กลับทุกข์ กลับซุข” ซึ่งเราจะไปเที่ยวกัน ใช้เวลาหนึ่งวันนึ่งคุยกันว่านึ่งเทอมหรือนึ่งปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไร และจะเดินไปไหนต่อ เรื่องที่คุยไม่ใช่ประเด็นว่าทำอะไรสำเร็จหรือไม่สำเร็จ แต่เป็นการพูดคุยเรื่องความรู้สึก ข้อติดขัด ความรู้สึกภูมิใจที่อยู่ด้านใน มีเรื่องบอบช้่าหรือทุกข์ซุขอย่างไร

ผมมองว่ากลไกนี้จะทำให้เห็นความทุกข์ของคนที่ไม่เคยรู้มาก่อน ซึ่งบางทีอาจไม่ใช่เรื่องงาน เช่นมีคนเล่าว่าการทำงานที่นึ่งทำให้ไม่ค่อยได้กลับบ้าน หลายครั้งไม่มีเวลาส่วนตัว จนเกิดปัญหาความสัมพันธ์กับแม่เมื่อเพื่อนร่วมงานได้ฟังแล้วก็รู้สึกเห็นใจ รับรู้ว้่าทุกคนต่างก็มีปัญหากันทั้งนั้น ก็ทำให้เพื่อนร่วมงานเรียกร้องกันน้อยลง สงใจส่งพลังกันได้มากขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากขึ้น นึ่งเป็นลิ่งสำคัญที่ทำให้คนอยู่ด้วยกันได้ง่าย

ตอนนี้ครบสามปีที่ตั้งใจขยายกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาออกไปนอกคณะแล้ว เหมือนว้่าลิ่งที่นำมาเกือบสิบปีมันเริ่มออกดอกออกผลเกินคาดหมาย ลิ่งที่สบายใจแล้วคือกระบวนการพัฒนาครูในคณะเรามีแบบแผนแล้ว กระบวนการเรียนการสอนหลายวิชาเป็นอัตโนมัติแล้ว กระบวนการพัฒนานักศึกษาก็นึ่งมาก เหลือลิ่งที่อยากทำคือการทำวิจัย

เกี่ยวกับการพัฒนาในนักศึกษา เพราะในส่วนของครูจิตตปัญญาเราทำวิจัยคู่กันกับการพัฒนาการเรียนการสอนแล้ว

หลังจากนึ่งผมอยากจะกลับมาดูที่คณะใหม่ อยากยกระดับเป็นองค์กรซุขภาวะทางจิตวิญญาณ อยากให้เป็นองค์กรต้นแบบทางจิตตปัญญาซึ่งไม่ใช่องค์กรที่เอาองค์ความรู้้อย่างเดียว แต่เป็นองค์กรการเรียนรู้ที่นอกจากมีความสุขแล้วยังมีคุณค่า มีความรัก มีวิชาการครบ อยากทำให้เห็นว่าเรื่องช้่าในกับวิชาการคือเรื่องเดียวกัน ผมเลยอยากลากออกจากคณบดีมาเป็นอาจารย์ธรรมดา เพราะถ้่าผมยังเป็นผู้บริหาร มันจะติดกับดักบางอย่าง

“เป้าหมายของเราคือ
การเติบโตภายในไปพร้อม ๆ กับ
การทำงานเพื่อรับใช้ผู้อื่น”

อริชฐาน์ คงทรัพย์

รองผู้อำนวยการโครงการผู้นำแห่งอนาคต

คณะวิทยาการรับรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภัสณวัจ ตรีสุวรรณ : สัมภาษณ์
ศุภจิต สิงห์พงษ์ : ถ่ายภาพ

ชีวิตของ อริชฐาน์ คงทรัพย์ หรือ “อาจารย์เปิ้ล” คือชีวิตแห่งการเรียนรู้ การตั้งคำถาม และการฝึกฝนปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่อ่านหนังสือ *แต่หนุ่มสาว* ของกฤษณมูรติเมื่อเรียนชั้นมัธยมต้น เธอก็เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิต และค้นหาคำตอบว่าชีวิตที่แท้คืออะไร ผ่านการศึกษาทั้ง

“แต่หนู่มสาว ถือเป็นหนังสือที่เปิดโลกทัศน์ของตัวเอง เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ อ่านแล้วเกิดคำถามเกี่ยวกับชีวิตการเรียนการศึกษามากกว่าเรียนไปเพื่ออะไร ชีวิตคืออะไร เป้าหมายชีวิตคืออะไร เราเกิดมาเพื่ออะไร เลยตั้งเป้าหมายว่าจะต้องค้นหาคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้”

ในและนอกระบบ การทำงานทั้งในองค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาครัฐ ซึ่งทำให้เธอได้เรียนรู้ทั้งโลกภายนอก ไม่ว่าจะเป็นด้าน การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และโลกภายใน คือการค้นหาจิต วิญญาณด้านในผ่านศาสตร์พัฒนาศักยภาพต่างๆ ของมนุษย์

ความใฝ่รู้และหน้าที่การงานนำพาเธอไปอยู่ในแวดวงนักคิดและ นักปฏิบัติผู้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่สังคมแขนงต่างๆ มีโอกาส ทำงานใกล้ชิดบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดในแต่ละวงการ ซึ่งเธอถือว่าเป็นครูทางโลก เช่น อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้เป็นปราชญ์และครูของ นักเคลื่อนไหวทางสังคมหัวก้าวหน้าในสังคมไทย และ รศ. ดร. โคทม อารียา ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำทางความคิดและคนทำงานสันติวิธีในแวดวง การเมืองไทยมายาวนาน นอกจากนี้เธอยังได้พบครูทางธรรมอย่าง อาจารย์วรรัตน์ ธารินเจริญ แม่แบบการดำเนินชีวิตในมิติทางจิตวิญญาณ ผู้เปิดประตูให้เธอค้นพบศักยภาพด้านการเป็นครู และเป็นผู้เฉลยคำตอบ ที่แสวงหามายาวนานว่าหน้าที่สำคัญในชีวิตคือการอุทิศตนเพื่อรับใช้ธรรม

อธิษฐานเรียนจบปริญญาตรีสาขาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นทำงานในบริษัทเอกชน ก่อนจะลา ออกไปเรียนต่อปริญญาโทสาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารเชิงธุรกิจ และอุตสาหกรรมที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ควบคู่ไปกับการทำงานเป็นผู้ประสานงานให้แก่โครงการต่างๆ ของ เสนมศึกษาลัยและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ต่อมาย้ายไปเป็น อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ย้ายไปทำงานที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนา สันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล หลังจากนั้นทำงานโครงการวิจัยเกี่ยวกับการ พัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวจิตต- ปัญญา และโครงการผู้นำแห่งอนาคต ตามลำดับ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ และรองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จึงกล่าวได้ว่าหลังผ่านประสบการณ์การทำงานหลายด้าน ทั้งการ ศึกษา สุขภาพทางเลือก การเมือง และสันติวิธี ผนวกกับศาสตร์ด้าน การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ที่อธิษฐานได้เรียนรู้ เช่น การสื่อสารด้วย ความกรุณา กระบวนการจิตบำบัดแนวซาเทียร์ ปัจจุบันเธอกำลังนำ ประสบการณ์เหล่านั้นมาใช้เพื่อเดินไปสู่เป้าหมายของชีวิต นั่นคือการ พัฒนาตนเองและรับใช้ผู้อื่น

แต่หนู่มสาว จุดเปลี่ยนสำคัญในวัยเยาว์

ตอนเรียนชั้นประถม นางสาวเรียนอยู่ธรรมศาสตร์ เขาเป็นเด็ก กิจกรรม เด็กค่าย ชอบมาเล่าว่าไปทำค่าย และค่อยๆ ป้อนข้อมูลให้เรา ว่าอย่าเรียนหนังสืออย่างเดียว ต้องทำกิจกรรมนอกรั้วโรงเรียนบ้าง พอ

“หลายปีที่ผ่านมาเราลองนำสิ่งที่อาจารย์สอนไปใช้พลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส พลิกใจที่ขุ่นเคืองไปเป็นใจที่เบิกบาน เราไม่หวั่นไหวมากนัก ท่ามกลางเหตุการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบใจ แม้อาจารย์จะจากไปแล้ว แต่เส้นทาง การเติบโตภายในไม่มีวันสิ้นสุด เป้าหมายของเราคือการเติบโตภายในไปพร้อมกับการทำงานเพื่อรับใช้ผู้อื่น”

เราอยู่ ม.2 นำเอาหนังสือ *แต่หนุ่มสาว* เขียนโดยกฤษณมูรติมาให้อ่าน ถือเป็นหนังสือที่เปิดโลกทัศน์ของตัวเอง เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ อ่านแล้วเกิดคำถามเกี่ยวกับชีวิต การเรียน การศึกษาอย่างมากกว่าเรียนไปเพื่ออะไร ชีวิตคืออะไร เป้าหมายชีวิตคืออะไร เราเกิดมาเพื่ออะไร เลยตั้งเป้าหมายว่าจะต้องค้นหาคำตอบสำหรับคำถามเหล่านี้ หลังจากนั้นยังสนใจประเด็นด้านอื่นๆ จากหน้าสาวและหนังสือของกฤษณมูรติอีกหลายเล่ม รวมทั้งหนังสือปรัชญา ธรรมะ และจิตวิญญาณ หนังสือที่มีอิทธิพลต่อตัวเรามากคือหนังสือของท่านพุทธทาส, *ขัมบาลา* ของ เซอเกียม ตรุงปะ,

ลิตธารณะ ของ แฮร์มันน์ เฮสเซ, *ปรัชญาชีวิต* ของ คาลิล ยิบราน แม้ตอนนั้นจะไม่เข้าใจนัก แต่ก็ยังเรียนหนังสืออยู่ในระบบ ขยันทำเกรดให้ดีเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้

เราสอบเข้าได้ที่ธรรมศาสตร์ รุ่นเราถูกเรียกว่ารุ่นพฤษภาทมิฬ เพราะบ้านเมืองเพิ่งจะเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬก่อนเปิดภาคการศึกษาใหม่ในเดือนมิถุนายนปี 2535 เวลาเดินไปมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องเดินผ่านถนนราชดำเนิน ยังเห็นร่องรอยการต่อสู้และการสูญเสีย ทั้งรอยกระสุนปืนและคราบเลือดตามต้นไม้ รู้สึกว่าบรรยากาศทางการเมืองผลักดันให้ตั้งคำถามมากขึ้น ช่วงเรียนมหาวิทยาลัยได้ทำกิจกรรมออกค่ายอาสาบ้าง ไปก่อสร้าง ไปอยู่กับชาวบ้าน และทำกิจกรรมกับเด็กในหมู่บ้าน ได้เห็นโลกซึ่งต่างไปจากสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย แต่ก็ยังไม่เจอคำตอบที่ใช่ พอเรียนจบแล้วทำงานที่บริษัทเอกชนได้ประมาณหนึ่งปีก็ลาออกไปเรียนต่อปริญญาโท เพราะคิดว่าการทำงานในบริษัทเอกชนไม่ใช่วิถีชีวิตของเรา และยังไม่ใช่หนทางที่จะค้นพบคำตอบ

พบครูทางธรรมน่านางข้างใบ

จริงๆ แล้วตอนนั้นตั้งใจลาออกมาแสวงหาคำตอบของชีวิตโดยใช้การเรียนปริญญาโทเป็นข้ออ้างกับทางบ้านเพื่อสร้างความชอบธรรมในการลาออกจากงาน ระหว่างเรียนได้พบกับอาจารย์วรวิทย์ ธารินเจริญ ถือเป็นครูทางธรรมผู้เป็นฆราวาส และเป็นแรงบันดาลใจให้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าเพื่อรับใช้คนอื่น อาจารย์ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย อุทิศชีวิตให้แก่การรับใช้ผู้คนผ่านการทำงานทางธรรม มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในเพื่อเกื้อกูลให้ชีวิตของผู้คนที่อาจารย์ได้พบเจอองงามขึ้น

ได้เรียนรู้มิติด้านในจากอาจารย์วรรณีเยอะมาก อาจารย์ทำให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์แต่ละคนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในแล้ว เขาเหล่านั้นจะไปช่วยเหลือเกื้อกูลคนอื่น ๆ ได้อีกมากมาย สิ่งที่น่าประทับใจมากคืออาจารย์มีจิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาและมีสติปัญญาหยั่งรู้ที่ล้ำลึกมาก แค่นั่งอยู่ใกล้ ๆ ก็สัมผัสได้ถึงกระแสความรักความเมตตาที่ไหลรินออกมาอย่างเป็นธรรมชาติไม่ขาดสาย หลายครั้งที่อาจารย์ทำให้เรารู้สึกถึงและศิโรราบต่อพลังความเมตตาและปัญญาที่อาจารย์ถ่ายทอดผ่านการพูดคุยและการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในแต่ละวัน อาจารย์มีสายตามองเห็นความดีงามและศักยภาพภายในตัวลูกศิษย์และมนุษย์ทุกคนได้เสมอมาก่อนที่เราจะทันมองเห็นตัวเองเสียอีก เมื่อก่อนมีหลายครั้งในชีวิตที่เราเคยสงสัยในคุณค่าของตัวเอง และมักจะถูกสังขมและระบบการศึกษาทำให้เชื่อมาโดยตลอดว่าเรายังไม่ดีพอ แต่การมองเห็นเช่นนั้นของอาจารย์มันมีพลังมาก ๆ ที่จะช่วยให้เรากลับมาเชื่อมั่นศรัทธาในความดีงามและศักยภาพภายในตนเองและเพื่อนมนุษย์ได้อีกครั้งแล้วครั้งเล่า

อาจารย์สอนเราผ่านวิถีชีวิตประจำวัน ผ่านการทำงานบ้าน การพูดคุย อาจารย์ชอบตั้งคำถามที่มาจากใจหทัยจริงต่างๆ ในชีวิตให้ลูกศิษย์ค้นหาคำตอบ หลาย ๆ ครั้งในการเรียนรู้จะมีความรู้สึกคล้ายว่าการสื่อสารระหว่างเรามันพ้นไปจากคำพูด แต่เป็นการสื่อสารจากจิตสู่จิต มีพลังความเข้าใจ ความกระจ่างแจ้งต่อคำตอบปรากฏขึ้นในจิต คำตอบหรือความคิดของอาจารย์ไหลผ่านเข้ามาในใจเราก่อนที่อาจารย์จะพูดออกมาเสียอีก เป็นช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้ที่น่าทึ่ง น่าตื่นเต้น เต็มไปด้วยความปีติ ความรัก และความเมตตาอย่างมาก ๆ

อาจารย์ฝึกให้ลูกศิษย์ทุกคนเขียน reflection หรือการใคร่ครวญภายในทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตทั้งดีและร้ายในแต่ละวัน โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่คุณเหมือนจะเลวร้ายนั้น อาจารย์บอกว่าคุณให้เปิดใจ

ต้อนรับมัน เพราะนี่คือโอกาสทองในการเติบโต ให้มองว่าความทุกข์นั้นจริงๆ แล้วก็คือปุ๋ยในชีวิต เราต้องเปลี่ยนความทุกข์ให้เป็นปุ๋ยด้วยปัญญาให้ย้อนกลับมาเห็นตัวเอง ตั้งคำถามว่าเราได้ค้นพบและเรียนรู้อะไรบ้าง และธรรมะกำลังสื่อสารอะไรกับเราผ่านเหตุการณ์เหล่านั้น

หลายปีที่ผ่านมาเราลองนำสิ่งที่อาจารย์สอนไปใช้กับตัวเองเพื่อพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส พลิกใจตัวเองที่ขมขื่น ชุ่นเคือง โกรธ และหงุดหงิดไปเป็นใจที่ชอบคุณและเบิกบานได้หลายครั้ง แม้เหตุการณ์ภายนอกอาจจะไม่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมเท่าไร แต่ใจเราเปลี่ยน เราไม่หวั่นไหวสั่นคลอนมากนักท่ามกลางเหตุการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบใจ และก็มีหลายครั้งเช่นกันที่เราพบว่าเมื่อคุณภาพภายในใจเราเปลี่ยน มันส่งผลให้คุณภาพความสัมพันธ์ที่เรามีต่อผู้คนและเหตุการณ์ภายนอกเปลี่ยนไปด้วยอย่างคาดไม่ถึง

อาจารย์สอนว่าในการทำงานถ้าไม่ระวังก็จะตรองอึดตา คือทำเพื่อตอบสนองอึดตาตัวเอง เช่นถ้าผลของงานนั้นออกมาดี มันก็จะทำให้เราคิดว่ากุดี กูเก่ง กูฉลาด ถ้าผลของงานออกมาไม่ดี เราก็จะตีโพยตีพาย พูมพวย ชุ่นเคือง หากไม่โทษตัวเองว่าไม่ดีพอ ไม่เก่งพอ และงี่ ก๊จะโทษคนอื่นว่าเป็นสาเหตุของความผิดพลาด แต่เมื่อใดก็ตามที่ระลึกได้ว่าทั้งหมดนี้เราทำไปเพื่อรับใช้ธรรม ให้ธรรมทำงานผ่านตัวเรา เราเป็นแค่ทางผ่านให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น แล้วทำอย่างเต็มที่และทำให้ดีที่สุด ไม่ว่าผลจะออกมาเป็นอย่างไรก็ยกให้ธรรมดูแล เราจะไม่ติดกับความคาดหวังของตัวเอง กับความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานนั้น เราพบว่าเวลาว่างใจไว้แบบนี้ได้ ใจก็สบาย ชีวิตก็เบาขึ้น

ชีวิตช่วงนั้นมันราบรื่นอย่างน่าอัศจรรย์ เหมือนอยู่ใน flow ของจักรวาล รู้สึกว่าชีวิตอยู่ในกระแสธารที่หล่อเลี้ยงดูแล ทุกจังหวะก้าวโนชีวิตไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ตรงไหนมันจะลงตัวแบบพอดี ๆ ไปทุกอย่าง ชีวิต

ได้รับการดูแลจากสิ่งที่เรามองไม่เห็น ใจสบายๆ ไม่ดิ้นรน ไม่บีบคั้น มีความไว้วางใจต่อโลก ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อธรรมชาติ จริงๆ แล้วคือวางใจ ต่อธรรม ต่อเหตุปัจจัย และต่อกฎของธรรมชาติ

แม้อาจารย์วรรณิจะถึงแก่กรรมและจากเราไปนานหลายปีแล้ว แต่เราคิดว่าเส้นทางการเติบโตภายในไม่มีวันสิ้นสุด ไม่มีขีดจำกัด เรายังคงต้องเดินทางต่อไปเรื่อยๆ เป้าหมายของเราคือการเติบโตภายในไปพร้อมๆ กับการทำงานเพื่อรับใช้ผู้อื่น ใช้เวลาที่ยังเหลืออยู่ในชีวิตต่อจากนี้เพื่อทำงานทั้งสองด้านไปด้วยกันอย่างสมดุล

พื้นที่แห่งการเรียนรู้และเติบโตที่เสมสิกขาลัย

ระหว่างเรียนปริญญาโทไปพร้อมๆ การเรียนรู้กับอาจารย์ทางธรรม มีเพื่อนบอกว่าทางเสมสิกขาลัยต้องการคนที่มีความรู้ด้านภาษาไปทำงาน พาร์ทไทม์เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social Venture Network) เราได้ทำงานนี้ ได้ไปเจอนักธุรกิจรุ่นใหญ่ๆ ที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ได้เห็นวิสัยทัศน์ วิสัยมองโลกของคนทำงานในแวดวงภาคเอกชน เป็นการเปิดโลกให้แก่เรา

หลังจากนั้นก็เริ่มช่วยงานโครงการอื่นๆ ในองค์กรเครือข่ายของเสมสิกขาลัยและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ช่วยเขียนโครงการขอทุนจากแหล่งทุนต่างประเทศ ติดต่อประสานงานกับวิทยากรและผู้เข้าร่วมชาวต่างชาติ ช่วยเป็นล่ามเวลามีงานฝึกอบรมหลักสูตรที่มีวิทยากรต่างประเทศ ทำให้ได้ทั้งความรู้และการฝึกปฏิบัติ เยอะมาก ช่วงนั้นเสมสิกขาลัยภายใต้มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีปเป็นองค์กรการศึกษาทางเลือกที่นำศาสตร์การเรียนรู้ทางเลือกใหม่ๆ เข้ามาในเมืองไทยไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การเมือง วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปะ ดนตรี และศาสตร์การดูแลสุขภาพทางเลือกต่างๆ

การทำงานที่เสมอ ช่วยเปิดโลกทัศน์และมุมมองใหม่ๆ ทางการศึกษา สังคม และวัฒนธรรมที่กว้างขวางมาก ทำให้ได้มีโอกาสพบปะ รับประทานอาหาร กับนักคิด นักเขียน นักวิชาการ คนทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมหลายคนที่มีบทบาทสำคัญทั้งในเมืองไทยและระดับโลก ซึ่งมีหลายคนที่เราให้ความเคารพนับถือเป็นพี่ เป็นครู เป็นกัลยาณมิตรต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

หนึ่งในครูคนสำคัญที่เรามีโอกาสทำงานด้วยก็คืออาจารย์สุลักษณ์

ศิวรักษ์ อาจารย์เป็นหนึ่งในไม่กี่คนที่มีความรอบรู้กว้างขวางในศาสตร์หลากหลายแขนง อาจารย์คิดซัด คม และลึก ภายใต้ภาพลักษณ์ที่คนภายนอกเห็นว่าอาจารย์ดู แข็งกร้าว วิพากษ์สังคมและสถาบันต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาชนิดที่ไม่เกรงกลัวอำนาจใดๆ นั้น เราได้พบว่าอาจารย์มีความรักและห่วงใยบ้านเมืองอย่างยิ่ง

สิ่งที่ประทับใจและรู้สึกขอบคุณอาจารย์สุลักษณ์เสมอมาคือความเมตตาและการให้โอกาสคนรุ่นใหม่ได้เติบโตอย่างเต็มที่ ช่วงนั้นรู้สึกตื่นเต้นและทั้งมากที่อาจารย์เปิดโอกาสและไว้วางใจให้เราได้มีส่วนร่วมในการทำงานสำคัญๆ หลายโครงการ นอกจากนี้เรายังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสำคัญที่อาจารย์ปูพื้นฐานให้ คือการเชื่อมโยงงานด้านจิตวิญญาณเพื่อการรับใช้สังคม อันเป็นหลักคิดสำคัญที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

การทำงานที่นี้ถือเป็นพื้นที่หล่อเลี้ยงให้เกิดการเรียนรู้และเติบโตที่สำคัญมาก ๆ ช่วงหนึ่งของชีวิต เราได้แรงบันดาลใจในการทำงานทางสังคม อุดมคติและอุดมการณ์ในการใช้ชีวิตเพื่อการทำงานทางสังคม ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเติบโตด้านใน งานแบบนี้แม้จะเหนื่อยหนัก มีเงินเดือนแค่พอเลี้ยงตัวได้ไม่เดือดร้อน ไม่ได้มีรายได้มากมายหรือผลกำไร เป็นกอบเป็นกำ เพราะเป็นการทำงานทวนกระแสหรือนอกกระแสของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่คนทำงานมีความสุข มีแววตาที่เต็มไปด้วยพลัง มีความเป็นเพื่อนเป็นกัลยาณมิตรในแง่มุมที่เกื้อกูลต่อกันอย่างจริงใจ

เข้าใจความขัดแย้งและการเมืองผ่านงานสันติวิธี

พอจบปริญญาโทก็ออกมาทำงานในระบบเพื่อความมั่นคงตามคำเรียกร้องของแม่ คือเป็นอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัย แต่ไม่ค่อยมีความสุขมากนัก รู้สึกว่าการรับรู้โลกและความเป็นไปทางสังคมแคบลง แม้จะมีความสุขกับการสอนหนังสือ การได้พบปะพูดคุยกับนักศึกษา แต่ก็รู้สึกอึดอัดกับกฎระเบียบและวัฒนธรรมเชิงอำนาจบางอย่างของสถาบันการศึกษาในสังคมกระแสหลัก เป็นอาจารย์อยู่สองปี พอครบสัญญาจ้างก็ลาออกพอดีเพื่อนชวนไปร่วมงานที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล¹ จึงตัดสินใจย้ายมาทำงานที่นี้

งานที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีเปิดมุมมองความคิดและความเข้าใจเรื่องงานสันติวิธี การทำงานกับความขัดแย้ง และการต่อสู้ทางการเมืองให้เรา จากเดิมที่ไม่ได้ให้ความสนใจในประเด็นเหล่านี้มาก่อน และมีทัศนคติด้านลบต่อคำว่าการเมืองและความขัดแย้ง แต่การทำงานกับอาจารย์โคทม อาริยา ผู้อำนวยการศูนย์ฯ ในขณะนั้น ทำให้เรารู้ว่าการเมืองสำคัญ เพราะความเป็นการเมืองแทรกซึมและเกี่ยวข้องกับชีวิตเราตลอดเวลา การเมืองกำหนดนโยบายต่างๆ ที่มากำกับและส่งผลกระทบต่ออย่างมหาศาลต่อชีวิตเราในหลายๆ ด้าน トラบใดที่เรายังคงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมก็ไม่มีทางหนีพ้นไปจากความเป็นการเมือง มันเป็นส่วนที่การต่อสู้อันสามารถนำไปสู่ทั้งการสร้างปัญหาและการแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้คนจำนวนมากได้ เรายังได้เรียนรู้อีกว่าความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องเลวร้าย แต่เป็นโอกาสสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างเปลี่ยนแปลง ถ้าเรามองมันอย่างเข้าใจและเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับความขัดแย้งนั้นอย่างสร้างสรรค์ผ่านการทำงานทางสันติวิธี

¹ ปัจจุบันคือ สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา (สสมส.) มหาวิทยาลัยมหิดล

“สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้จากการทำงานด้านสันติวิธีคือ การเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้คน ให้คุณค่ากับความเท่าเทียมและความเป็นธรรมทางสังคม ได้ฟื้นคืนความเชื่อมั่นศรัทธาในพลังของคนตัวเล็ก ๆ ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านความกล้าหาญทางจริยธรรม และยืนหยัดต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง”

คุณัชช นีตั้งขึ้นเพราะเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำงานช่วงแรกจึงเกี่ยวข้องกับพื้นที่สามจังหวัดนี้ เราได้ลงพื้นที่บ่อยมาก ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ จัดวงสนทนา ได้คุยกับทั้งทหาร ตำรวจ ข้าราชการท้องถิ่น คนทำงานเคลื่อนไหวทางสังคม นักสิทธิมนุษยชน นักวิชาการ ชาวบ้านทั้งไทยพุทธและมุสลิม ผู้ต้องขังในคดีความมั่นคง ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง

ทุกครั้งที่ได้นั่งคุยกับผู้คนเหล่านี้ เราได้เห็นหัวใจความเป็นมนุษย์ของเขา เห็นเจตนาอันดีงามที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการกระทำและทางเลือกต่างๆ ที่แต่ละฝ่ายมี ไม่ว่าจะขัดแย้งชั่วคราวจะมองอีกฝ่ายว่าอย่างไร มีการตีตราตีป้ายความเป็นศัตรูและใช้คำพูดที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ให้แก่กันขนาดไหน แต่เมื่อนั่งลงพูดคุยและรับฟังอย่างเปิดใจ เราจะเข้าใจได้ว่าทำไมเขาถึงทำอย่างนั้น เราอาจจะไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เขาเลือก แต่เราเข้าใจเขาได้ และเคารพในความเป็นมนุษย์ของเขาได้ ชีวิตคนคนหนึ่ง ในบริบทสังคมหนึ่งๆ ที่หล่อหลอมเขามานั้นมีมิติซับซ้อนลึกซึ้ง มีเงื่อนไข

และเหตุปัจจัยมากมายเกินกว่าจะตัดสินกันได้ง่ายๆ

เครื่องมือสำคัญที่ได้เรียนรู้ระหว่างการทำงานสันติวิธีคือ การสื่อสารด้วยความกรุณา (Compassionate Communication) ซึ่งมีแนวทางพื้นฐานมาจาก การสื่อสารอย่างสันติ (Nonviolent Communication) ที่คิดค้นโดย ดร. มาร์แชลล์ โรเซนเบิร์ก ผู้ที่นำเครื่องมือนี้เข้ามาเผยแพร่ให้คนทำงานด้านสันติวิธีในเมืองไทยได้รู้จักคือคุณกัญญา ลิขินสุทธิ ซึ่งเป็นทั้งครูและกัลยาณมิตรอีกคนหนึ่งบนเส้นทางที่เติบโตในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

ชอบการเรียนรู้และฝึกฝนเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยความกรุณา เพราะมันช่วยให้เรามองเห็นคุณค่าและความเป็นมนุษย์ที่มีความกรุณาอยู่ในตัวของทุกๆ คน เป็นการสื่อสารที่ไม่ใช่เป็นเพียงคำพูดหรือทักษะทางเทคนิค แต่มุ่งทำงานกับการเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ ช่วยให้เราเข้าถึงความต้องการเบื้องต้นและ

ความกรุณาภายในใจตนเองก่อนที่จะสื่อสารออกมาเป็นคำพูดที่ให้ความใส่ใจต่อผู้อื่น รวมทั้งฝึกที่จะเข้าใจผู้อื่นจากมุมมอง จุดยืน และความต้องการเบื้องต้นของเขาด้วย นอกจากนั้นก็กลุ่มเพื่อนๆ ที่เรียนรู้ร่วมกันก็เป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญซึ่งช่วยเกื้อกูลสนับสนุนให้เราผ่านพ้นช่วงเวลายากๆ หลายๆ ช่วงในชีวิตการทำงานมาได้

การทำงานสันติวิธีเป็นหนึ่งในช่วงที่สำคัญของชีวิตเพราะทำ

การสื่อสารอย่างสันติ

วิธีการสื่อสารโดยไร้ความรุนแรง พัฒนาโดย ดร. มาร์แชลล์ โรเซนเบิร์ก อยู่บนหลักการที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความกรุณาเป็นธรรมชาติพื้นฐาน มีลักษณะการสื่อสารที่ใส่ใจ จริงใจ และให้คุณค่ากับความต้องการของกันและกัน ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ความเข้าใจ เห็นใจ ความกรุณา ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยไม่วิพากษ์วิจารณ์ กล่าวโทษ หรือตัดสินผู้อื่น

อยู่เป็นเวลาถึงแปดปี ได้เรียนรู้ว่าการทำงานสันติวิธีเป็นสิ่งที่ท้าทายและทำได้ไม่ง่ายเลยในท่ามกลางความขัดแย้งอันซับซ้อน แต่ก็เป็งานที่มีพลังสร้างสรรค์และให้ความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างยั้ง การทำงานนี้ทำให้มีโอกาสได้พบเจอครูและกัลยาณมิตรมากมายที่เรา ยังคงให้ความเคารพนับถือและชื่นชมในการทำงานอุทิศตนของพวกเขา มาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์โคทม อารียา, พระไพศาล วิสาโล, พี่คั้งนารี เจริญผลพิริยะ, ผศ. ดร. ปารีชาติ สุวรรณบุบผา ทั้งยังมีเพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ และคนเล็กคนน้อยอีกมากมายในพื้นที่ซึ่งอุทิศตนทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

สิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้จากการทำงานด้านสันติวิธีคือการเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้คน ให้คุณค่ากับความเท่าเทียมและความเป็นธรรมทางสังคม การมองเห็นความซับซ้อนของเหตุการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรง และระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนอยู่เบื้องหลัง ได้ฟื้นคืนความเชื่อมั่นศรัทธาในพลังของคนตัวเล็ก ๆ ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านความกล้าหาญทางจริยธรรม และยืนหยัดต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง

ฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ที่จิตตปัญญา

อยู่ที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีได้แปดปีก็ตัดสินใจลาออก เพราะอยากทำงานภายในเพื่อการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานเดิมที่เราสนใจและให้ความสำคัญมานานหลายปีก่อนหน้านั้น ตอนที่ตัดสินใจลาออก อาจารย์อ้น (ดร. อติศร จันทรสุข) และอาจารย์อ้อ (รศ. ดร. อนุชาติ พวงลำลือ) ก็มาชวนไปร่วมงานโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนา

ศักยภาพบุคลากรทางการศึกษา ด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา ของศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นโครงการวิจัยที่มุ่งทั้งการสร้างความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ผ่านกระบวนการจิตตปัญญา และการสร้างเครือข่ายชุมชนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา

ตอนทำโครงการนี้สนุกมาก ได้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้กับทีมอาจารย์และเพื่อนร่วมงานในโครงการอย่างเต็มที่ ทำงานกับกลุ่มครูบาอาจารย์จากมหาวิทยาลัยต่างๆ เรียนรู้กระบวนการใหม่ๆ ได้ใช้ทั้งทักษะการฟัง การภาวนา งานศิลปะ การเปิดพื้นที่เพื่อใคร่ครวญสะท้อนย้อนมองภายใน มาออกแบบกระบวนการ สนุกมากกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นทีมงานที่ทำงานร่วมกันได้ดีมาก พูดภาษาเดียวกัน (ดวงตาเป็นประกาย)

โครงการนี้ทำให้เราได้พบกับครูอาจารย์ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูหลายคน คือเป็นครูอาจารย์ที่อุทิศตนให้แก่การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาศิษย์ การสร้างการเรียนรู้ที่มีความสุขและมีความหมาย เกิดเป็นกลุ่มกัลยาณมิตรในเครือข่ายการศึกษาแนวจิตตปัญญา การได้พบคนที่ตั้งใจ มีพลังและไฟในการทำงานที่ตนรัก มีพลังแรงบันดาลใจให้เรา

จิตตปัญญา

กระบวนการเรียนรู้และวิถีปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้บุคคลเกิดความตื่นรู้ ฐานของการภาวนาและการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งผ่านกิจกรรม อาทิ การเจริญสติในรูปแบบต่างๆ สุนทรียสนทนา การเคลื่อนไหวร่างกาย การทำงานศิลปะ

หลากหลายการนำที่โครงการผู้นำแห่งอนาคต

หลังจากทำโครงการกระบวนการเรียนรู้แนวคิดปัญญามาได้สามในสี่ของโครงการ ก็เกิดโครงการผู้นำแห่งอนาคตขึ้นในปีต่อมา นำโดยอาจารย์อนุชาติ พวงสำลี โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป้าหมายของโครงการคือการพัฒนาผู้นำในมิติด้านจิตวิญญาณและการเติบโตภายใน เป็นผู้นำที่อุทิศตนและมุ่งมั่นต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ส่วนรวม อันเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนสังคมสุขภาวะ และเป็นพลังในการนำพาสังคมที่กำลังเผชิญวิกฤติต่างๆ ให้ฟื้นตัวกลับสู่ความปกติสุขอย่างรวดเร็ว

สิ่งที่โครงการนี้ทำคือการสร้างพื้นที่กลางเพื่อเชื่อมร้อย ปมเพาะ หล่อเลี้ยง เปิดมุมมองแห่งการเรียนรู้ให้แก่ผู้นำจากภาคส่วนต่างๆ อันหลากหลาย ทั้งในแง่พื้นที่การทำงาน ประเด็นปัญหา อายุ ศาสนา เพศ

วัย ฯลฯ นอกจากงานด้านการสร้างพื้นที่การเรียนรู้แล้วยังมีงานด้านการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้นำกระบวนทัศน์ใหม่ และงานสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งทำคู่ขนานไปพร้อมๆ กัน

การเรียนรู้และแรงบันดาลใจที่ได้รับจากการทำงานโครงการนี้คือการได้พบและได้เรียนรู้ร่วมกันกับผู้นำมากมายจากหลายองค์กร หลากพื้นที่และประเด็นทำงาน ได้พบคนที่มีความตั้งใจ ความมุ่งมั่น อุทิศตน และการอุทิศตัวเพื่อคนอื่น ได้เจอคนที่มีความใจดี ใจกว้างขวาง คนที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรม เห็นพลังของการเชื่อมโยงกันและกันผ่านความสัมพันธ์บนฐานของความเป็นมนุษย์ที่เคารพกันเท่าเทียมกัน เวลาเราเชื่อมโยงกันได้ พลังจะเพิ่มขึ้นทวีคูณมาก เราพบว่าผู้นำเหล่านี้มีใจพร้อมที่จะเชื่อมโยงกันอยู่แล้ว ขอเพียงมีปัจจัยภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และโครงการของเราเป็นหนึ่งในเงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมที่ช่วยสร้างสภาวะนั้นให้เกิดขึ้นผ่านเวทีการพูดคุยและเรียนรู้ร่วมกัน

โครงการนี้เปิดโอกาสให้เราได้รู้จักผู้ใหญ่ใจดีเยอะมากๆ ผู้ใหญ่ที่พร้อมจะสร้างคนรุ่นใหม่ ผลักดันและสร้างโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เติบโต เราได้เจอเด็กรุ่นใหม่หลายๆ คนที่มีศักยภาพล้นเหลือ มีความคิดดีๆ อยากทำเรื่องดีๆ ให้สังคมมากมาย การได้พบเจอผู้คนเหล่านี้ท่ามกลางภาวะวิกฤติทางสังคมที่เกิดขึ้นทำให้เรายังมีความหวังต่ออนาคตบ้านเมือง มีความหวังและศรัทธาในเพื่อนมนุษย์ และได้รับแรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อการรับใช้คนอื่นต่อไป

สำหรับตัวเราก่อนหน้านี้ไม่เคยคิดและไม่เคยมั่นใจเลยว่าจะเป็นผู้ทำได้ ไม่ชอบ ไม่มั่นใจที่จะไปยืนข้างหน้าหรือหัวแถวเพื่อนำคนอื่น เพราะภาพผู้นำแบบเดิมๆ ที่มีในหัวในความเชื่อของเราคือการเป็นผู้นำเดี่ยวอยู่ข้างหน้าหรืออยู่ข้างบน เป็นผู้นำแบบขาลุย พาคนบุกไปข้างหน้า ในขณะที่เราชอบทำงานสนับสนุนอยู่ข้างหลังมากกว่า ชอบจัด

กรบวงกร

ผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้สมาชิกในกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม และตรงไปตรงมา เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการรวมกลุ่มนั้น ๆ

กระบวนการสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้คนได้พูดคุยกัน ดึงศักยภาพภายในออกมาให้พวกเขาเห็นว่าทุกคนทำได้ นำได้ด้วยตัวเอง ถ้าเป็นพื้นที่การทำงานแบบนั้นเราจะมั่นใจและสนุกได้ทั้งที่บางทีก็ต้องออกไปยื่นพูดหน้าห้องคนเดียว เพราะเรารู้สึกว่าตัวเองไม่ได้มานำใครควบคุมบงการใคร เราเพียงมาเอื้ออำนวยจัดกระบวนการสนับสนุนให้กลุ่มลุกขึ้นมานำตัวเอง เป็นเจ้าของประเด็นนั่นเอง และพากันเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยกัน

ตอนที่เราไปร่วมเรียนรู้เรื่องการจัดการกระบวนการ Barefoot Facilitator² ที่ชุมชนพินด์ฮอร์นในสกอตแลนด์ เคต ซูเทอร์แลนด์ กระบวนการผู้นำการอบรมบอกว่า เธอเชื่อว่าผู้นำยุคใหม่จะไม่ใช่ผู้นำเดี่ยว แต่จะต้องเป็นผู้นำที่สร้างการมีส่วนร่วม ผู้นำแบบนี้ต้องฟังคนอื่นเป็นและเปิดพื้นที่ให้คนอื่น ๆ มีบทบาท แล้วจะเกิดการผนึกกำลัง (synergy) มีความเป็น “กระบวนการ” (facilitator) มากกว่า “ผู้นำ” (leader) ฟังแล้วถึงตระหนักว่า อ้าว...นี่แหละแนวทางที่เราทำอยู่ และสนุกกับการทำงานแบบนี้ คือเป็นผู้นำที่อยู่ข้างหลัง คอยสนับสนุนให้คนอื่น ๆ เติบโต มีพื้นที่ทำงาน และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

² Barefoot Facilitator การอบรมเพื่อเสริมสร้างเครื่องมือและความมั่นใจในการทำงานกลุ่ม นำโดย เคต ซูเทอร์แลนด์ นักเขียนและกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลงในองค์กร

“กระบวนการชาเทียร์นำเรากลับมาอยู่กับปัจจุบัน ก่อให้เกิดการสร้างประสบการณ์ภายใน และมุ่งไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้ง นวัตกรรมที่เกิดการตัดสินใจใหม่และเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในนั้นเป็นประสบการณ์ที่ทรงพลังมาก และเราก็รู้สึกว่าคุณเองหลงรักการทำงานสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในแบบนี้”

สร้างการเปลี่ยนแปลงภายในด้วยชาเทียร์

ตอนนี้ยังทำงานโครงการผู้นำแห่งอนาคต และทีมงานใหม่ที่เพิ่งเริ่มเมื่อปลายปี 2557 ที่ผ่านมามีคือการเป็นอาจารย์คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เราทำงานนี้เพราะสนใจด้านการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ ขณะนี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเปิดพื้นที่ใหม่และมิติใหม่ ๆ เกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นคณะที่มุ่งทำงานข้ามศาสตร์สาขา แบบสหวิทยาการ เพื่อการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม

นอกจากงานประจำก็กำลังเรียนกระบวนการจิตบำบัดตามแนวชาเทียร์ เป็นหลักสูตรสองปีที่จัดโดยสมาคมพัฒนาศักยภาพมนุษย์และจิตบำบัดแนวชาเทียร์ รู้สึกสนุกและชอบการเรียนหลักสูตรนี้ เพราะเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับความเชื่อและคุณค่าที่เรามี คือการเคารพและ

ไว้วางใจในศักยภาพของมนุษย์ทุกคน การเรียนรู้ที่สร้างความเชื่อมโยงกับมิติทางจิตวิญญาณของผู้ฝึกฝนการบำบัดอย่างลึกซึ้ง ช่วยให้เรากลับไปพบกับความรักและความกรุณาที่มีอยู่แล้วภายในตัวเรา แต่เรามักหลงลืมและตัดขาดจากกระแสความกรุณาภายในนี้ เพราะเรามุ่งออกไปทำงานภายนอก รับมือกับปัญหาต่างๆ ภายนอก และหลงลืมการเชื่อมโยงกับภายในตัวเราเอง

การฝึกฝนกระบวนการซาเทียร์นำเรากลับมาอยู่กับปัจจุบัน here and now เชื่อมโยงกับความกรุณาและการยอมรับผู้อื่นอย่างไม่ฝืนเงื่อนไข กระบวนการทั้งหมดก่อให้เกิดการสร้างประสบการณ์ภายใน (Experiential Process) และมุ่งไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงอันลึกซึ้ง (Transformational Change) ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจใหม่และเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในนั้นเป็นประสบการณ์ที่ทรงพลังมาก และเราก็รู้สึกตัวเองหลงรักการทำงานสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในแบบนี้ มันเหมือนกับการเดินทางไปด้วยกันบนเส้นทางที่เติบโตทางจิตวิญญาณของมนุษย์อีกคนหนึ่ง

